

МЕРЕЖА ПІДТРИМКИ РЕФОРМ
ГРОМАДЯНСЬКА АСАМБЛЕЯ УКРАЇНИ

МІСЦЕВІ ВИБОРИ – 2010

ПУЛЬС КРАЇНИ

Київ
ЛАБОРАТОРІЯ ЗАКОНОДАВЧИХ ІНІЦІАТИВ
2011

УДК 342.8(477)
ББК Х9(4Ук)300.536
М65

Відповідальні редактори:
Андрій КОГУТ та Катерина СІДАШ

Авторський колектив:
Павло Білак, Дементій Білий, Анатолій Бойко, Юрій Вдовенко,
Оксана Дацаківська, Тетяна Дурнєва, Олександр Ключев, Андрій Когут,
Ірина Когут, Роман Кошовий, Геннадій Максак, Ольга Мірошник,
Михайло Наход, Ігор Поліщук, Володимир Притула, Олександр Романюк,
Юрій Степанець, Сергій Ткаченко, Олександр Хоруженко,
Олександра Целіщева, Олена Чебаненко, Оксана Шершень.

Команда проекту:
Галина Бахматова, Олександр Заславський, Ярослав Католик,
Олеся Кириченко, Ігор Когут, Володимир Мацінов,
Володимир Навроцький, Павло Пущенко, Олександр Синьоокий,
Олексій Хмара, Лариса Хоруженко, Михайло Шелеп,
В'ячеслав Шрамович, Ярина Ясиневич.

Відповідальний за друк:
Юрій Марченко.

Місцеві вибори – 2010. Пульс країни / Відп. редактори Когут А., Сідаш К. – К.: Лабораторія законодавчих ініціатив, 2011. – 228 с.

У дослідженні представлені матеріали експертного моніторингу місцевих виборів 2010 р. Дані експертних оглядів та результати двох турів експертного опитування ілюструють різноманітні аспекти виборчого процесу: політичну конкуренцію, якість роботи виборчих комісій, застосування адмінресурсу, доступ до ЗМІ, участь громадських організацій у виборчому процесі, а також оцінку якості виборчого законодавства. Дослідження буде корисним для політиків та політтехнологів, політологів та соціологів, аналітиків та експертів, науковців та студентів, а також широкого загалу, який цікавиться виборчим процесом.

ПАРТНЕРИ:

ЛАБОРАТОРІЯ ЗАКОНОДАВЧИХ ІНІЦІАТИВ

ГРОМАДЯНСЬКА АСАМБЛЕЯ УКРАЇНИ

МЕРЕЖА ПІДТРИМКИ РЕФОРМ

МЕРЕЖА ПІДТРИМКИ РЕФОРМ

ЦЕЙ ПРОЕКТ ЗДІЙСНЕНО ЗА ПІДТРИМКИ
THIS PROJECT IS SPONSORED BY THE
МІЖНАРОДНОГО ФОНДУ «ВІДРОДЖЕННЯ»
INTERNATIONAL RENAISSANCE FOUNDATION

ПП «Добрий друк» Свід. держ. реєстрації № ДК 3096 від 31.01.2008, Зам. № 01/04/11
ISBN 978-966-1594-12-7

© Лабораторія законодавчих ініціатив та автори публікації, 2011

ЗМІСТ

Вступ.....	5
Розділ I. Місцеві вибори — 2010: загальнонаціональні тенденції	7
Розділ II. Експертне оцінювання «місцеві вибори — 2010»	22
Розділ III. Регіональні описові звіти	
АР Крим.....	41
Вінницька область.....	50
Волинська область	57
Донецька область	66
Закарпатська область	76
Кіровоградська область.....	85
Львівська область.....	93
Одеська область	102
Сумська область	113
Тернопільська область	122
Харківська область.....	129
Херсонська область	138
Чернігівська область.....	150
Додатки	
Результати першого туру експертного опитування.....	157
Результати другого туру експертного опитування	175

Консорціум громадських організацій

Вінницька область	ГО «Наше Поділля»
Волинська область	Центр політичного аналізу та виборчого консалтингу
Донецька область	Донецька обласна організація ВГО «Комітет виборців України»
Закарпатська область	Карпатське агентство прав людини «ВЕСТЕД»
Кіровоградська область	Творче об'єднання «ТОРО»
Крим	Комітет з моніторингу свободи преси у Криму
Львівська область	Львівська обласна організація ВГО «Комітет виборців України»
Одеська область	Одеська обласна організація ВГО «Комітет виборців України»
Сумська область	Центр досліджень регіональної політики
Тернопільська область	Адаптаційний чоловічий центр
Харківська область	Фонд місцевої демократії
Херсонська область	Херсонська обласна організація ВГО «Комітет виборців України»
Чернігівська область	Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень
Київ	Лабораторія законодавчих ініціатив

Вступ

Дослідження «**Місцеві вибори — 2010. Пульс країни**» присвячено аналізу виборів до місцевих рад в Україні, які в 2010 році вперше проходили окремо від парламентської кампанії. Така обставина властива багатьом демократичним країнам, де муніципальні вибори відбуваються у міжчасі національних виборів і виступають індикаторами електоральних настроїв суспільства. У контексті сучасної політичної ситуації України дана виборча кампанія виразно продемонструвала свої характерні особливості, серед яких можна виділити значну політичну конкуренцію, намагання завоювати нові електоральні плацдарми, вплинути на формування регіональних еліт та подальшу побудову владно-адміністративних вертикалей.

Зважаючи на загальні тенденції, притаманні виборчим кампаніям нинішнього періоду, та спостерігаючи тенденції розвитку ЗМІ та інформаційної політики, виправдалось припущення про те, що однією із найбільш важливих проблем стане дезінтеграція інформаційного середовища на національному рівні, відсутність достовірної інформації про суспільно-політичні явища та процеси, які пов'язані з виборчим процесом, в регіонах. Що, безперечно, створювало сприятливу атмосферу для безкарного застосування адміністративного ресурсу та інших форм виборчих фальсифікацій та порушень.

Дослідження «**Місцеві вибори — 2010. Пульс країни**» та однойменна кампанія громадського спостереження були покликані забезпечити постійний експертний моніторинг та оцінку перебігу місцевих виборів, всебічний аналіз зібраної інформації, та, за його підсумками, оприлюднення відповідних інформаційно-аналітичних матеріалів як безпосередньо під час виборчої кампанії (в рамках роботи постійного Громадського Прес-центру «**Місцеві вибори — 2010**»), так і в рамках даної публікації, що подає узагальнений аналітичний експертний звіт (Розділ I) та окремі аспекти проведеного моніторингу (Розділи II та III).

Українські місцеві вибори — 2010 р. були багато в чому унікальними. Від усіх попередніх їх відрізняли різноманітні чинники, які яскраво свідчили про перевагу політичного розрахунку над демократичними принципами та процедурами. Разом з тим головною позитивною особливістю виборчої кампанії — 2010 став факт проведення виборів до органів місцевого самоврядування окремо від парламентських. Вперше за багато років увага громадян, політиків, журналістів та громадських активістів була повністю зосереджена лише на місцевих виборах.

Виборче законодавство, яке традиційно зазнало змін фактично у переддень початку кампанії, впровадило змішану систему виборів, новий принцип формування виборчих комісій і дозволило кандидатам балотуватися без передвиборчих програм. Спостерігачі від громадських організацій згідно з внесеними змінами були прирівняні в правах із пересічними виборцями, що ускладнило можливості проведення повноцінного громадського спостереження. Крім того, унікальність ситуації на виборах в кожному конкретному населеному пункті та наявність значних відмінностей у сусідніх містах та районах, поряд з іншими особливостями кампанії, робила проведення громадського спостереження складним і досить громіздким процесом.

У **Розділі I «Місцеві вибори — 2010. Загальні тенденції»** подані основні характеристики виборчої кампанії 2010 року, а також рекомендації щодо удосконалення чинних норм та практик виборчого законодавства за її результатами. Основою даного дослідження були результати проведеного експертного опитування, а також описові звіти провідних регіональних експертів.

Розділ II «Експертне оцінювання. Місцеві вибори — 2010» присвячено аналізу проведеного експертного дослідження. Проведення незалежного громадського оцінювання методом експертного опитування дозволило уникнути недоліків, які зазвичай супроводжують безпосереднє громадське спостереження. Експертне опитування відбувалося методом анкетування та було проведене в два етапи. Воно здійснювалося на основі теоретичної квотно-гніздової вибірки. «Гніздами» виступали спеціалізовані групи експертів: журналісти, громадські активісти, службовці, науковці та підприємці. В кожній області було опитано не менше трьох представників кожної спеціалізованої групи. Розмір квот стосовно кожного регіону був визначений теоретично. Мінімальна кількість експертів, яку передбачалося опитати, становила 20 респондентів для кожної області (достатня кількість для визначення виборчих тенденцій за допомогою статистичного дослідження).

Опитування було проведене у дванадцяти областях та Автономній республіці Крим. На основі територіальної вибірки було згруповано п'ять регіонів: **Захід** (Закарпатська обл., Львівська обл., Волинська обл., Тернопільська обл.), **Північ** (Сумська обл., Чернігівська обл.), **Схід** (Донецька обл., Харківська обл.), **Південь** (АР Крим, Одеська обл., Херсонська обл.) та **Центр** (Вінницька обл., Кіровоградська обл.). Перший етап тривав під час передвиборчої кампанії з 11 жовтня до 23 жовтня 2010 р. Другий — після дня голосування, з 4 листопада до 20 листопада 2010 р. Під час першого етапу було опитано 251 експерта. Розподіл за спеціалізованими групами був наступний: журналісти — 23,3%, громадські активісти — 25,3%, службовці — 16,9%, бізнесмени — 15,7%, науковці — 18,9%. Під час другого туру було опитано 267 експертів. Розподіл за спеціалізованими групами: журналісти — 25,8%, громадські активісти — 26,9%, службовці — 14,4%, бізнесмени — 12,9%, науковці — 20,1%.

У **Розділі III «Регіональні описові звіти»** подані звіти регіональних координаторів кампанії громадського спостереження щодо перебігу, основних тенденцій та результатів виборчої кампанії. Інформація надана відповідно до узгодженої матриці, що не лише висвітлює усі основні блоки питань, актуальних при висвітленні виборчої кампанії («Політична конкурентність», «Адміністративний ресурс», «ЗМІ та НУО»), але й корелює з попередньо поданим експертним опитуванням «Місцеві вибори — 2010», доповнюючи загальні тенденції місцевою специфікою та прикладами.

Дослідження та Проект «Місцеві вибори — 2010. Пульс країни» було здійснене Консорціумом громадських організацій за загальної координації Лабораторії законодавчих ініціатив, Мережі підтримки реформ та Громадянської асамблеї України за підтримки Міжнародного фонду «Відродження». Команда проекту висловлює особливу подяку усім експертам, що взяли участь у I та II турах опитування.

Розділ І.

МІСЦЕВІ ВИБОРИ – 2010:

ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ

Олена ЧЕБАНЕНКО.

Лабораторія законодавчих ініціатив

Місцеві вибори – 2010 року стали першими виборами, проведеними за змішаною виборчою системою на основі норм нового законодавства. Зважаючи на неоднозначність оцінок оновленого правового регулювання з боку експертів і політиків, а також нещодавню зміну керівництва країни, вибори викликали резонанс в українських політично активних колах і на рівні міжнародної спільноти. Оскільки очікуваним результатом місцевих виборів було часткове переформатування українського політичного поля та внесення ясності у співвідношення сил по лінії «партія влади – опозиція», підвищена увага до них з боку як національних, так і місцевих еліт була прогнозованою.

Мережа підтримки реформ (далі – МПР), коаліція громадських організацій, яка об'єднала провідні аналітичні центри 9-ти регіонів (Лабораторію Законодавчих Ініціатив, Центр Політичного Аналізу та Виборчого Консалтингу (Луцьк), Донецьке Обласне Відділення ВГО «Комітет виборців України» (Донецьк), Центр Досліджень Регіональної Політики (Суми), Львівську Обласну Організацію «Комітет виборців України» (Львів), Одеську Обласну Організацію «Комітет виборців України» (Одеса), Поліський Фонд Міжнародних та Регіональних Досліджень (Чернігів), Фонд «Місцевої Демократії» (Харків), Херсонське Обласне Відділення ВГО «Комітет виборців України» (Херсон)), *висловлювала своє занепокоєння порядком призначення та організації місцевих виборів 2010 року, а також якістю законодавчого регулювання, на основі якого вибори мали відбуватися.*

15 квітня 2010 року після ухвалення Верховною Радою України постанови про скасування раніше призначених на 31 травня 2010 року чергових місцевих виборів МПР оприлюднила власну **Заяву**, у якій наполягала на невідкладному визначенні дати проведення місцевих виборів, вимагала запобігання одночасному проведенню загальнодержавних і місцевих виборів, наголошувала на необхідності перегляду виборчої системи, а також уніфікації правового регулювання порядку проведення виборчої кампанії. Позиція МПР була оприлюднена на **Парламентських слуханнях на тему «Реформування законодавства України про місцеві вибори в інтересах територіальних громад»**, які відбулися 12 травня 2010 року.

22 липня 2010 року, після схвалення 10 липня 2010 року Верховною Радою України нової редакції Закону «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» була поширена ще одна **Заява МПР**, у якій висловлювалося занепокоєння черговою кардинальною зміною правил

проведення виборів за кілька місяців до старту кампанії. У Заяві були висловлені: вимога до Президента України — застосувати право вето щодо нового закону від 10.07.2010 у разі його підписання Головою Верховної Ради України; вимога до Верховної Ради України — схвалити нову редакцію відповідного закону з обов'язковим урахуванням у ньому збільшення строків проведення кампанії, запровадження обов'язку подання учасниками виборів своїх передвиборчих програм; можливості самовисування кандидатів; вимога до Центральної виборчої комісії — забезпечити дотримання демократичних стандартів при організації та проведенні виборів (зокрема щодо справедливого представництва всіх місцевих осередків політичних партій у виборчих комісіях); до організацій громадянського суспільства — забезпечити належне спостереження за виборами, а також проведення серед громадян інформаційної роз'яснювальної кампанії.

Політичний аналіз виборів 2010 року постфактум багато в чому підтвердив побоювання, висловлені напередодні старту кампанії. Основними партійними силами, між якими розгорнулася виборча боротьба, стали Партія регіонів («партія влади») та Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» (далі — ВО «Батьківщина») (опозиційна політична сила, яка протягом останніх років консолідує навколо себе «помаранчевий» електорат). Напередодні виборів позиції Партії регіонів були сильнішими у порівнянні з опонентами. Традиційними регіонами її підтримки можна вважати Схід і Південь України, в той час як Захід, Північ і Центр із часів «Помаранчевої революції» більше симпатизували народно-демократичному фронту (партії Блоку Юлії Тимошенко, партії Народного Союзу «Наша Україна» (далі — НУНС) та іншим). Місцеві вибори — 2010 змінили актуальний донині баланс сил у регіонах України, чим створили підґрунтя для якісного оновлення політичного життя в державі.

Аналіз процесів висування кандидатів, формування виборчих комісій, безпосереднього проведення кампанії та результатів виборів дозволяє виділити кілька характерних для всієї України тенденцій, які ілюструють особливості сучасного політичного процесу на національному та місцевому рівнях.

I. Часткове оновлення політичного поля

Для виборчої кампанії 2010 року характерною стала поява та активізація низки нових партій і гравців. Окрім парламентських і представлених в органах місцевого самоврядування партій, які традиційно користуються популярністю серед населення протягом останніх років (Партія регіонів, ВО «Батьківщина», НУНС, Комуністична партія України (далі — КПУ), Народна партія), а також активізованих «старих» політичних сил (наприклад партії «Союз», Прогресивної соціалістичної партії України, Народного руху України, Соціалістичної партії України, Соціал-демократичної партії України (об'єднаної), партії «Російський блок», Української народної партії — в Автономній Республіці Крим (далі — АРК); Ліберальної партії України, Партії зелених України, Всеукраїнського об'єднання «Жінки за майбутнє» у Донецькій області; Соціалістичної партії України — у Чернігівській області), виникло чимало **нових проектів**, які, заручившись підтримкою правлячої в країні або в регіоні еліти, намагалися здобути представництво на місцевому рівні. Окрім відомих «Фронту змін», «Сильної України», «Свободи» та «Єдиного центру», в багатьох областях участь у виборах взяли орієнтовані на місцевий електорат політичні сили: партії «Руська єдність» і «Союз» в АРК; партії «Совість України» та «Єдність» на Вінниччині; «Молода Україна», «Совість України», «Справедливість» і Ліберальна партія України на Волині; Народна екологічна партія, партія

«Народна влада», «Солідарність жінок України», Українська партія на Кіровоградщині; «Громадянська позиція», «Права воля України», «Третя сила» у Львівській області; партія «Рідне місто» у Сумській області; Українська морська партія, Союз лівих сил, «УДАР» і Народно-екологічна партія у Херсонській області.

Вибори 2010 року стали *стартовим майданчиком для ряду політичних лідерів* у регіонах. Однак максимізація ролі партій у виборчому процесі, а також домінування основних національних політичних конкурентів у більшості регіонів не дозволили їм активно себе проявити. Винятком можна вважати перемогу кандидата від «Сильної України» в Горлівці, а також представників КПУ в Дебальцеве та Кіровському Донецької області. Цікаво, що були зафіксовані випадки домінування «нової» партії на конкретних територіях регіону: на Закарпатті партія «Єдиний центр» мала майже монополічне становище в Мукачеві та Мукачівському районах, у той час як у інших містах та районах її позиції були значно слабші.

При оцінці оновлення політичного поля на рівні областей показовими є особливості *висування партіями мажоритарних кандидатів*. Що стосується основних учасників виборів, то, у більшості випадків, мало місце подвійне висування – кандидати з партійних списків паралельно балотувалися у мажоритарних округах. При цьому менші партії висували мажоритарників не так активно: у Донецькій області такі партії, як «Діти війни», «Справедливість», «Правда» та інші по мажоритарних округах не подали жодного кандидата, хоча були представлені у списках. При цьому були поодинокі випадки появи нових акторів на рівні мажоритарних округів: на Донеччині партія «Рідна Вітчизна» та Соціально-християнська партія намагалися отримати в обласній раді трьох і двох представників відповідно. Однак тенденційності таке явище не набуло. Цікаво, що на Кіровоградщині деякі мажоритарні кандидати не афішували свою причетність до певної політичної сили, позиціонуючи себе як незалежні кандидати, а на Одещині мажоритарники прагнули приховати членство у ВО «Батьківщина» та партії «Справедливість».

Важливо, що майже в усіх областях були випадки отримання мандатів мажоритарними кандидатами, у той час як партії, яких вони представляють, не набирали достатньої кількості голосів для потрапляння в ради. Тим не менше, на баланс сил у місцевих радах це особливо не вплинуло.

Зі сказаного вище випливає, що нові політичні проекти не можна вважати кроком на шляху до структуризації політичного простору в регіонах. В основному, вони були створені для підтримки місцевих керівників і з розрахунку на їхню популярність (наприклад, на Волині партія «Молода Україна» стала проектом экс-секретаря Луцької міської ради С. Зелінського, а партія «Совість України» – ініціативою Ковельського міського голови С. Кошарука) або з метою забезпечення політичного представництва бізнесових кіл областей (мало місце на Волині, Закарпатті, Херсонщині). Показово, що партійний успіх часто був забезпечений популярністю керівника, а не діяльністю самої партії (це стосується партії «ЕКО+25%» та Молодіжної партії в Ужгороді, чії кандидати балотувалися на посаду міського мера). Окремо варто відзначити участь у виборах партій, орієнтованих на успіх у місцях компактного проживання певних національних менших (наприклад «КМКС» – Партії угорців України та Демократичної партії угорців України на Закарпатті).

Висновок. Незважаючи на формальне збільшення партій-учасниць виборчого процесу, їх позитивні результати виявилися досить скромними, оскільки завданням більшості з них було або відтягнути на себе голоси основних конкурентів, або просто заявити про себе та продемонструвати принцип багатопартійності в дії. Як і під час попередніх виборчих кампаній, актуальним залишився особистісний підхід при визначенні претендентів на мандати, однак у цілому результати партій у мажоритарних округах радикально не відрізняються від розподілу голосів, здобутих на підтримку партійних списків.

II. Домінування Партії регіонів

Можна виділити низку причин переваги Партії регіонів у багатьох областях: активна підтримка національної влади місцевої еліти партії (особливо очевидно це було в АРК та на Закарпатті); опертя на місцевих керівників (зокрема це стосується мерів Донецька та Харкова) і, як наслідок, можливість застосування місцевого адміністративного ресурсу; міграція до лав Партії регіонів представників інших політичних сил (така ситуація була характерна для Херсонської області; на Харківщині більшість безпартійних кандидатів вирішили балотуватися від регіоналів через провідні позиції партії в області).

З іншого боку, послаблення ВО «Батьківщини» та НУНС стало наслідком розчарування населення у «помаранчевій» владі, виникненням нових опозиційних партій, які відтягували опозиційний електорат, а також обмеженістю їхнього ресурсного потенціалу (зокрема доступу до засобів масової інформації).

Сильні позиції Партії регіонів були підтвержені під час *висування кандидатів у мажоритарних округах*. Наприклад, у Донецькій області в кожному окрузі був зареєстрований кандидат від Партії регіонів, а в восьми округах жодна інша партія не мала свого кандидата; в АРК від Партії регіонів балотувалися в ради усіх адміністративних утворень автономії і на голови усіх без винятку сіл, селищ і міст.

Ще один прояв політичної сили регіоналів – суттєва *перевага у виборчих комісіях*. Навіть в областях, де популярність Партії регіонів не є традиційною, ця сила отримала переважне представництво в органах адміністрування виборів: в АРК більше половини голів виборчих комісій представляють Партію регіонів; на Волині, незважаючи на представленість опозиції в усіх територіальних виборчих комісіях (далі – ТВК), більшість належала Партії регіонів; на Донеччині партії правлячої коаліції (Партія регіонів, КПУ та Народна партія) отримали 73% посад голів ТВК і 69% посад заступників голів; на Закарпатті головами 9-ти з 19-ти ТВК були «регіоналами», в той час як НУНС і Народна партія очолили 5 і 3 комісії відповідно (при тому, що ВО «Батьківщина» не отримала жодної посади); на Тернопільщині Партія регіонів, КПУ та Народна партія отримали найбільше представництво у ТВК (56, 57 та 56 осіб відповідно); на Харківщині третина голів ТВК і дільничних виборчих комісій (далі – ДВК) представляли Партію регіонів; на Херсонщині 33% керівних посад відійшло Партії регіонів, а партії, що входили до Блоку Юлії Тимошенко, разом отримали 21% посад; на Чернігівщині в результаті змін у керівництві ТВК під час виборчої кампанії Партія регіонів збільшила своє представництво серед голів, заступників і секретарів комісій (при тому, що і до цього представники владної коаліції обіймали найбільше посад голів комісій). Разом з тим ряд опозиційних партій були недопредставлені у виборчих комісіях: наприклад, ВО «Батьківщина» не мала представників у комісіях АРК і Закарпаття, Народний Рух України – у комісіях АРК.

Таке домінування «партії влади» у виборчих комісіях відкрило можливості для зловживання нею своїм становищем задля тиску на опозицію: у Донецькій області члени виборчих комісій сприймали право бути присутніми на партійних конференціях як обов'язкову умову визнання таких конференцій дійсними; у Харківській області виборчі комісії чинили опір реєстрації опозиційних кандидатів.

За *результатами виборів*, Партія регіонів здобула найбільшу кількість мандатів у Верховній Раді АРК, в обласних радах Вінниччини, Донеччини, Кіровоградщини, Одещини, Сумщини, Харківщини, Херсонщини, Чернігівщини; міських радах Сімферополя, Донецька, Кіровограда, Одеси, Харкова, Херсона; у Сімферополі, Донецьку, Кіровограді, Одесі, Харкові, Херсоні, Чернігові обрані мери представляють Партію регіонів. Крім того, «партія влади» здобула досить міцні позиції в областях, які традиційно не вважаються

регіонами її підтримки: на Волині регіонали стали другими в обласній раді та третіми в міській; на Закарпатті – другий результат в обласній і міській радах; на Львівщині – третій результат в обласній і міській радах; в Сумах – третій результат у міській раді; у Тернополі – другий результат у міській раді (див. таблицю нижче). На тлі втрати позицій ВО «Батьківщина» та повного фіаско НУНС здобуті показники Партії регіонів яскраво свідчать про нарощування політичного потенціалу цієї сили та реальність перспективи вибудовування об'єднаної партійними лідерами «вертикалі влади».

ПАРТІЙ-ПЕРЕМОЖЦІ ВИБОРІВ: ОБЛАСНІ ТА МІСЬКІ РАДИ, МЕРИ ОБЛАСНИХ ЦЕНТРІВ					
ОБЛАСТЬ	ОБЛАСНА РАДА		МІСЬКА РАДА ОБЛАСНОГО ЦЕНТРУ		МЕР ОБЛАСНОГО ЦЕНТРУ
	Партія, що отримала найбільшу кількість мандатів	Партія, що стала другою за кількістю отриманих мандатів	Партія, що отримала найбільшу кількість мандатів	Партія, що стала другою за кількістю отриманих мандатів	Партія, що отримала найбільшу кількість мандатів
Автономна Республіка Крим	Партія регіонів	КПУ, НРУ, «Союз»	Партія регіонів	КПУ, «Союз»	Партія регіонів
Вінниччина	Партія регіонів	ВО «Батьківщина»	«Совість України»	ВО «Батьківщина» (третя сила – Партія регіонів)	«Совість України»
Волинь	ВО «Батьківщина»	Партія регіонів	ВО «Батьківщина»	«Свобода» (третя сила – Партія регіонів)	Сильна Україна
Донеччина	Партія регіонів	КПУ	Партія регіонів	КПУ	Партія регіонів
Закарпаття	Єдиний центр	Партія регіонів	Єдиний центр	Партія регіонів	«ЕКО+25%»
Кіровоградщина	Партія регіонів	ВО «Батьківщина»	Партія регіонів	ВО «Батьківщина»	Партія регіонів
Львівщина	«Свобода»	«Фронт змін» (третя сила – Партія регіонів)	«Свобода»	«Фронт змін» (третя сила – Партія регіонів)	Республіканська християнська партія
Одещина	Партія регіонів	Народна партія	Партія регіонів	ВП «Родина»	Партія регіонів
Сумщина	Партія регіонів	ВО «Батьківщина»	ВО «Батьківщина»	«Рідне місто» (третя сила – Партія регіонів)	«Рідне місто»
Тернопільщина	Вибори не відбувались		«Свобода»	Партія регіонів	«Свобода»
Харківщина	Партія регіонів	ВО «Батьківщина»	Партія регіонів	ВО «Батьківщина»	Партія регіонів
Херсонщина	Партія регіонів	КПУ	Партія регіонів	ВО «Батьківщина»	Партія регіонів
Чернігівщина	Партія регіонів	ВО «Батьківщина»	ВО «Батьківщина»	Партія регіонів	Партія регіонів

Висновок. З одного боку, підтримка керівництва країни, сила місцевих еліт, потужні організаційні та фінансові можливості, а також традиційно широке електоральне поле обумовили сильні стартові позиції Партії регіонів у всіх регіонах України. З іншого боку, вдала стратегія висунення кандидатів у мажоритарних округах і забезпечення кількісної переваги представників-регіоналів у виборчих комісіях уможливили фактичний контроль «партією влади» перебігу виборчого процесу, а в результаті – дуже позитивний з точки зору кількості отриманих мандатів результат партії у більшості регіонів.

III. Розпорошеність опозиції

Напротивагу Партії регіонів, чия виборча кампанія майже по всіх регіонах була консолідованою та скоординованою, опозиційні сили діяли розрізнено. Це стосується, по-перше, партійної ідентифікації місцевих політичних еліт: у той час як повноважні представники місцевої влади балотувалися, в основному, за партійними списками і у мажоритарних округах від Партії регіонів і Народної партії, опозиційні кандидати, які в минулому також перебували при владі в регіонах, представляли різні опозиційні партії – ВО «Батьківщина», «Фронт змін», НУНС, «Єдиний центр» тощо.

По-друге, показово, що в умовах глобального домінування Партії регіонів і владної коаліції практично не було виборчого блокування опозиційних сил. Виняток – ситуація на Харківщині, де при висуванні мажоритарних кандидатів ВО «Батьківщина» вирішила блокуватися з партією «Реформи і порядок» та Українською народною партією, в результаті чого від цих партій у мажоритарних округах були висунуті єдині кандидати. Частково прикладом блокування можна вважати об'єднання національно-демократичних сил «За чесні вибори» на Львівщині, однак склад цієї коаліції постійно змінювався, а деяким опозиційним партіям («Порі», Українській народній партії) було відмовлено у вступі до неї.

Висновок. Відсутність єдиної стратегії опозиційних партій по всій країні та в окремих регіонах призвела до суттєвої втрати ними підтримки у порівнянні як з Партією регіонів, так і з попередніми виборами. За таких умов, можна спрогнозувати, що будь-які опозиційні альянси у майбутньому будуть носити ситуативний характер.

IV. Деідеологізація місцевої політики

Традиційний для України процес позбавлення політики ідеологічної складової на місцевих виборах 2010 року можна розглядати у двох вимірах:

4а. *Процес висування кандидатів на виборах* демонструє відхід ідеологічної єдності партій на другий бік. У деяких областях визначення кандидатів супроводжували скандали всередині партій не щодо програмних засад, а навколо місць у прохідній частині списку. Наприклад, в Херсонській області частина «старих» активістів Партії регіонів була показово виключена; на Закарпатті Партія регіонів довго не могла вирішити, кого підтримувати на виборах мера Ужгорода. Такі випадки є свідченням домінування політичної доцільності над ідеологічними мотивами.

4б. Основні риси *характеру ведення виборчої кампанії* демонструють домінування популістської риторики у більшості політичних сил і кандидатів. Такий підхід передбачає зосередження на привабливих для електорату гаслах і відкидає стратегічне бачення розвитку регіонів після виборів. За умов відсутності законодавчо передбаченої необхідності у партій і кандидатів мати передвиборчі програми це призводить до розриву між реальними потребами населення та виборчою риторикою кандидатів. Варто звернути увагу на кілька моментів.

По-перше, основна риторика кампаній стосувалася особистих переваг кандидатів і їхніх команд (АРК, Волинь, Закарпаття) та критики противників (наприклад, на Закарпатті, Харківщині та Херсонщині ВО «Батьківщина» активно критикували Партію регіонів за інфляцію, підвищення комунальних тарифів і цін на газ; на Сумщині ВО «Батьківщина» зосередилися на критиці С. Тігіпка та В. Януковича; у свою чергу, Партія регіонів посилювалася на покращення ситуації в областях після приходу її представників у місцеві

органи влади; негативною була виборча кампанія ВО «Свобода» на Тернопільщині). В той же час «нові» партії намагалися утриматися від критики попередників, акцентуючи увагу на своїй непричетності до актуальних проблем.

По-друге, як і раніше, для місцевих виборів 2010 року була характерна актуалізація надуманих проблем, зокрема мовного питання та НАТО (в АРК його порушували Партія регіонів, КПУ, Прогресивна соціалістична партія України, «Родина», «Руська єдність»; у Донецькій області – Партія регіонів і КПУ).

По-третє, ряд «нових» партій («Єдиний центр», «Сильна Україна», «Фронт змін») вибрали стратегію популяризації бренду партії та партійного лідера замість концентрації на вирішенні проблем місцевого значення.

Чи не єдиним прикладом ідеологізації виборчого процесу стало створення у Львівській області об'єднання національно-демократичних сил «За чесні вибори» з метою моніторингу демократичності виборчих процедур.

Висновок. Місцеві вибори — 2010 року продовжили традицію неідеологічного підходу до тактики виборчої кампанії в Україні. Орієнтація на особистості, а також звернення до політичних (а не болючих для регіонів) питань призвели до нівелювання справді актуальних проблем місцевого розвитку. Відсутність законодавчої вимоги до кандидатів програмно описувати свої ідеологічні погляди лише поглибили розрив між очікуваннями громадян і риторикою виборчої кампанії.

V. Вплив використання адміністративного ресурсу на хід і результати виборів

Місцева влада досить активно брала участь у виборчій кампанії. Більшість високопосадовців місцевого рівня були задіяні у виборах у якості кандидатів різних рівнів (це стосується, зокрема, АРК, Волині, Донеччини, Закарпаття, Кіровоградщини, Одещини, Харківщини, Херсонщини). В результаті, за оцінками експертів, це суттєво вплинуло на перебіг і результати виборів. Причому основною метою адміністративного тиску був не вплив на виборців, а усунення конкурентів.

У багатьох випадках застосування адміністративного ресурсу було неприхованим. Повноважні посадовці, що представляли Партію регіонів, пов'язували їхній успіх на виборах із перспективами розвитку регіону. Наприклад, мер Макіївки (Донецька область) регіонал О. Мальцев пообіцяв виборцям у наступному році преференцію на соціально-економічний розвиток у 90 мільйонів гривень (проти цьогорічних 30-ти мільйонів). Про відкритий адміністративний тиск заявляли кандидати не лише від опозиційного ВО «Батьківщина», а й від КПУ в Донецькій області. Про факт розповсюдження неправдивої інформації, чуток, бездоказових звинувачень у Кіровоградській області заявляв представник Народної партії Ю. Литвин.

Щодо основних каналів застосування адміністративного ресурсу, варто звернути увагу на кілька моментів.

По-перше, у багатьох областях спостерігачі зафіксували тиск з боку місцевої влади на роботу ТВК і ДВК (наприклад, на Волині члени ТВК різних рівнів, що представляли владну коаліцію, періодично отримували вказівки від місцевих державних адміністрацій; на Закарпатті у м. Рахів представники Партії регіонів блокували роботу ТВК, а в м. Ужгороді місцева влада чинила тиск на ТВК з метою відстрочити офіційне оприлюднення результатів виборів; на Львівщині голова Львівської обласної ради М. Сенік, перебуваючи у

відпусти, організував зустріч з головами районних ТВК; на Одещині керуюча справами Котовської міської ради особисто контролювала роботу ТВК; на Сумщині включення партійців у списки для формування ТВК відбувалося під контролем районних адміністрацій, а у випадках невідконтрольності – відбувалася позазастатутна зміна голів виборчих комісій). Зворотній бік неналежної роботи виборчих комісій – зняття ними з реєстрації опозиційних або конкурентноздатних відносно Партії регіонів кандидатів (АРК).

По-друге, були випадки заборони балотуватися: у місті Володимирі-Волинському Волинської області працівникам бюджетної сфери за вказівкою міського голови було заборонено змагатися за мандати від опозиційних сил, а також представляти їх у ДВК; у Чернігові секретарем Чернігівської міської ради була проведена бесіда з директорами загальноосвітніх шкіл з пропозицією підтримати освітян-кандидатів від Партії регіонів і проханням подумати про зняття своїх кандидатур директорами шкіл, що йдуть до міської ради за іншими партійними списками; подібна ситуація мала місце на Херсонщині. Інший бік медалі – примусове балотування: на Закарпатті працівників бюджетних закладів змушували балотуватися від Партії регіонів; на Сумщині мала місце масова міграція керівників бюджетних установ до Партії регіонів.

По-третє, мали місце випадки політичного переслідування опозиційних сил. Так, наприклад, в АРК ВО «Батьківщина» так і не змогла розгорнути повноцінну діяльність своїх виборчих штабів через постійні переслідування податковими та правоохоронними органами бізнес-структур, які мали відношення до цієї сили. На Харківщині та Херсонщині на кандидатів від опозиції були заведені карні справи; в АРК були арешти опозиційних депутатів Верховної Ради Криму; на Сумщині представникам опозиційних сил відверто погрожували з метою змусити їх не брати участь у виборах.

По-четверте, наслідком адміністративного тиску стали нерівні можливості проведення агітації: в АРК можливості опозиції поширювати політичну рекламу, а також безперешкодно проводити зустрічі з виборцями були обмежені; на Закарпатті були випадки відмови друкувати агітаційні матеріали опозиційних сил; на Кіровоградщині в бюджетних установах було розміщено плакати з інформацією про першу десятку кандидатів у депутати обласної ради від Партії регіонів; на Одещині були випадки встановлення головами сільських рад спеціальних місць для агітації та зобов'язання погодження з місцевою владою формату проведення агітаційних заходів.

У глобальних масштабах не було зафіксовано *тиску з боку влади безпосередньо на виборців* – такі випадки мали місце лише в окремих громадах (Волинь, Закарпаття). Тим не менше, в Донецьку були випадки примусового запрошення працівників бюджетної сфери, які не є членами партії, на партійні конференції Партії регіонів, а вчителів шкіл окремих районів, які не були членами виборчих комісій, змушували слідкувати за перебігом виборів і звітувати перед районним відділом освіти; в АРК під час голосування до роботи на виборчих дільницях залучалися працівники виконавчих комітетів місцевих рад, які фактично контролювали процес голосування; у Сумській області активно застосовувалася технологія підкupu виборців; у Тернопільській області представники обласної державної адміністрації агітували за Партію регіонів і погрожували звільненням у випадку відмови.

Рівень залученості *судових органів* у виборчій кампанії був неоднорідним. В одних регіонах він був оцінений як низький (Волинь, Закарпаття, Чернігівщина), в інших – як високий (наприклад, у Донецькій області кількість позовів суб'єктів виборчого процесу зросла у 5 разів у порівнянні з останніми президентськими виборами; у Львівській області партії, що увійшли до об'єднання «За чесні вибори», оскаржили дії Львівської міської ТВК щодо формування складу ДВК, однак визнання відповідних дій неправомірними вплинуло на переформатування ДВК лише формально; у Херсонській області відбулася

спроба у судовому порядку корегувати склад учасників виборів шляхом спроби зняття з реєстрації списку кандидатів до рад різних рівнів від Української морської партії та кандидата від цієї партії на посаду Херсонського міського голови А. Ротову; подібні випадки мали місце на Кіровоградщині). Судові розгляди, що відбулися, стосувалися незаконної агітації та незаконних дій ТВК (наприклад, спір між кандидатами на посаду Луцького міського голови В. Бондарем і М. Романюком), а також встановлення результатів голосування (у містах Львові та Трускавці Львівської області, в Одеській області).

В цілому позиція судів у виборчому процесі у більшості випадків була безсторонньою та мало вплинула на результати виборів (Вінниця, Волинь, Донеччина, Чернігівщина). Однак не можна не звернути увагу на ситуацію у Харківській області, де жодна із 200 скарг від представників опозиції щодо порушень виборчого законодавства не була задоволена в судовому порядку, що засвідчило підконтрольність судів місцевим органам влади на чолі з Партією регіонів. Ще один резонансний випадок – справа ВО «Батьківщина» на Львівщині щодо визначення легітимного голови її обласного осередку: наслідком тривалості її судового розгляду Печерським судом м. Києва та апеляційним судом стала фактична неможливість партії взяти повноцінну участь у виборах.

Що стосується участі *правоохоронних органів* до виборчої кампанії, то її не можна вважати вирішальною (хоча часто не було належної реакції на правопорушення). Були випадки залучення прокуратури та органів внутрішніх справ у вирішення суперечок між кандидатами (наприклад з приводу оскарження висунування кандидатів партійною конференцією ВО «Батьківщина» у деяких районах Волині через те, що не були обрані делегати від первинних організацій), однак суттєвого впливу на перебіг кампанії це не мало. Нестабільною виявилася ситуація у Донецькій області, де кандидати від опозиційних партій і КПУ ставали жертвами побиття, замаху, нападу на офіс, а також переслідування з боку СБУ, однак через закритість інформації від правоохоронних органів ці випадки стали предметом інформаційних маніпуляцій. У Кіровоградській області було побито кандидата у депутати до Кіровоградської обласної ради від «Фронту змін» М. Касянова, що було розцінено як політичне переслідування. На Одещині співробітники МВС активно перешкождали ЗМІ брати участь у виборчій кампанії.

Висновок. Активний адміністративний тиск, який мав місце на виборах, суттєво вплинув на перебіг кампанії (зокрема на можливості партій і кандидатів). Політичний, організаційний і фінансовий контроль, який мала Партія регіонів, дозволив їй використати роботу виборчих комісій, судових і правоохоронних органів, а також інші можливості для захисту своїх сильних позицій у більшості областей України.

VI. Нерівномірність розподілу та використання виборчих ресурсів у регіонах

Фінансова та організаційна спроможність партій вплинула на масштаби висунування ними кандидатів. Так, наприклад, кандидатів у депутати та міські голови рад різних рівнів, а також у члени виборчих комісій висунули не більше 10-ти з півсотні партійних організацій, що брали участь у виборах в АРК.

Суттєво вплинула на перебіг кампанії *позиція медіа у виборчому процесі*, при оцінці якої варто враховувати, що, відповідно до чинного законодавства, передвиборча агітація у ЗМІ фінансується з двох джерел – державного бюджету та виборчих фондів партій і кандидатів. Якщо за рахунок коштів державного бюджету всі учасники виборчого процесу отримали однакову кількість ефірного часу та газетних площ, то різні ресурсні можливості виборчих фондів стали причиною дисбалансу у медіа-підтримці різних сил.

Основні риси медіа-кампанії – традиційні для виборів останніх років.

По-перше, більшість виборчих матеріалів були замовлені штабами та кандидатами, а тому їх не можна вважати незалежними та незаангажованими (наприклад, на Закарпатті інформаційні ресурси на замовлення підтримували кандидата на посаду мера Ужгорода С. Ратушняка, партію «Єдиний центр» і Партію регіонів; на Херсонщині газета «Горужанка» була агітаційним додатком Партії регіонів, а громадсько-політичний тижневик «Акценти» орієнтується на КПУ). Винятком у цьому контексті є Вінницька область, де, за оцінками експертів, замовних матеріалів негативного змісту, які б викликали суспільний резонанс чи суттєво вплинули на хід виборчої кампанії, не було.

По-друге, впливові в регіонах ЗМІ функціонують здебільшого за рахунок спонсорів, причетних до певних політичних сил, що вплинуло на характер оприлюднених ними матеріалів під час виборчої кампанії (це, наприклад, стосується більшості друківаних та Інтернет-видань Донеччини, які підконтрольні структурам Рената Ахметова та інших представників Партії регіонів; в АРК медіа контролюють бізнес-групи, причетні до Партії регіонів, партій «Руська єдність» і «Союз»; на Харківщині медіа-простір контролюють місцева влада та бізнес-група А. Авакова).

По-третє, у багатьох регіонах традиційно незалежні ЗМІ наразі переживають фінансові труднощі, що негативно вплинуло на їхню незалежність під час виборчої кампанії (у Донецькій області це стосується Інтернет-сайту «Острів», газет «Акцент», «Донбас», «Московський Комсомолец в Донбасі» та «Большая жизнь»; на Закарпатті газети «Фест», «Неділя», «Новини Закарпаття», «Karpat Igaz Szó» за фінансову винагороду розміщували матеріали будь-яких кандидатів; у АРК проплачені матеріали друкував тижневик «Первая крымская»; подібна практика була і на Херсонщині).

По-четверте, відносно незалежність при висвітленні виборів демонстрували Інтернет-видання, однак їхні оцінки часто залежали від політичних преференцій власників (це стосується Волинської, Донецької, Кіровоградської, Тернопільської областей). Цікаво, що на Чернігівщині в Інтернет-просторі протягом останнього місяця кампанії з'являлися матеріали про учасників виборів з відсутніми можливостями їх коментування, хоча до цього така опція була доступною.

По-п'яте, як і під час попередніх виборів, були зафіксовані випадки створення ЗМІ на час кампанії з метою підтримки певного кандидата або партії (наприклад на Закарпатті – газети «Слово» та «Золото Закарпаття»; подібні медіа були створені на Херсонщині).

По-шосте, на місцевих виборах 2010 року поширилася практика висування редакторів і журналістів газет у кандидати (наприклад, на Донеччині редактори «Донецких новостей» і «Приазовского рабочего» балотувалися від Партії регіонів, а «Вістей» – від «Сильної України»; на Одещині чимало журналістів взяли участь у виборах у якості кандидатів).

Висновок. Ресурсне забезпечення учасників виборчого процесу справило дуже великий вплив на обрані ними стратегії ведення кампанії. Доступність каналів впливу на виборців (зокрема можливості використання потенціалу медіа) залежала від політичних позицій партій і їх бізнесової підтримки у тому чи іншому регіоні.

VII. Неоднорідна активність виборчих кампаній

Загалом базовий інструментарій ведення виборчої кампанії був досить традиційним: основна агітація більшості партій проводилася шляхом роздавання своїх газет в центрі міст, розміщення матеріалів в ЗМІ, реклами на бігбордах (Донецька, Закарпатська,

Чернігівська області); зустрічі кандидатів з виборцями, прес-конференції, проведення концертів, оприлюднення результатів соціологічних досліджень мали місце на Чернігівщині. Тим не менше, варто звернути увагу на ряд показових моментів, які вплинули на здобутки партій і кандидатів у підсумку.

По-перше, активну виборчу кампанію проводили партії, що претендували на перемогу у тій чи іншій області. При цьому кампанії «нових» партій різнилися залежно від регіону: у деяких областях вони продемонстрували досить низьку активність (АРК, Харківська область), у той час як в інших вели агресивну кампанію (Донецька, Чернігівська області).

По-друге, у деяких регіонах для певних партій і кандидатів виборча кампанія зводилася лише до формальних моментів – висунування кандидатів і забезпечення представництва у виборчих комісіях; активної роботи з виборцями такі учасники виборів не вели. Наприклад, у Донецьку ВО «Батьківщина», незважаючи на велику команду, висунула свого кандидата у мери, зареєструвала списки партій, отримала місця у виборчих комісіях і фактично згорнула будь-яку активність; на Одещині був пасивним НУНС, який формально брав участь у виборах; на Волині не всі учасники виборчого процесу використали квоти на висвітлення своєї кампанії у ЗМІ за рахунок коштів державного бюджету.

По-третє, більш активно виборчі кампанії були проведені у містах, зокрема містах обласного значення (це стосується Вінниці, Донецька, Кіровограда, Луцька, Одеси, Ужгорода, Харкова, Херсона, Чернігова) та на обласному рівні.

По-четверте, ведення кампаній у мажоритарних округах було менш активним у порівнянні з партійними кампаніями. Крім того, очевидною була однотипність риторики: більшість кандидатів посилалися на проблеми громад, що, відповідно, ускладнювало їх ідентифікацію електоратом. Винятками у цьому контексті є Одеська область, де основна боротьба відбувалася саме в одномандатних округах, а також Тернопільщина, де активність мажоритарних кандидатів залежала від активності партії, яку вони представляли.

Неоднаковою була *готовність учасників виборів*. Основні політичні сили, що претендували на отримання мандатів, мали власні штаби, проводили активну агітаційну кампанію, мали делегатів у виборчих комісіях, забезпечували підбір і підготовку спостерігачів. Зокрема це стосується парламентських сил, а також партій, які традиційно активно працюють в регіонах (мають розгалужену мережу осередків і відносно стабільний електорат, підтримують зв'язок з громадянами). Готовність до виборів демонстрували партії, які реально боролися за здобуття мандатів у конкретних регіонах: наприклад «Руська єдність» і «Союз» в АРК, «Громадянська солідарність» та «УДАР» на Чернігівщині. Фінансова та організаційна неготовність до виборів, яка проявилася у млявій роботі штабів, мала місце в АРК, Донецькій, Закарпатській, Сумській областях. Більшість членів виборчих комісій мали попередній досвід роботи на виборах на Волині та Донеччині. З іншого боку, недосвідченими виявилися члени ТВК і ДВК Одещини та Тернопільщини; на Харківщині голови комісій мали досвід роботи на останніх президентських і парламентських виборах, однак склад комісій був недосвідченим; на Львівщині ситуація склалася навпаки.

Висновок. Активність виборчих кампаній, у більшості випадків, сильно залежала від перспектив партії та її представників у конкретному регіоні, а також політичної кон'юнктури (зокрема це стосується професійного критерію при підборі членів виборчих комісій).

VIII. Активність, однак низька впливовість громадянського суспільства

Рівень активності громадянського суспільства експерти оцінили як низький у АРК, Волинській, Донецькій, Закарпатській областях. Зокрема, обмеженим був їхній вплив на

перебіг виборчого процесу на віддалених від обласного центру територіях. Громадські організації були задіяні у виборчому процесі у різних якостях: як кандидати, члени виборчих комісій, спостерігачі, агітатори. Найбільш активними організаціями у багатьох областях були регіональні представництва Громадянської мережі ОПОРА та Комітету виборців України. Загалом їх умовно можна поділити на кілька груп.

Перша – незаангажовані НУО, які намагалися неупереджено відстежувати та висвітлювати хід виборчої кампанії, аналітично супроводжували виборчий процес і давали роз'яснення громадськості (в АРК – Комітет з моніторингу свободи преси в Криму, Інформаційний прес-центр, Ресурсний центр «Крим-Перспектива», Інститут розвитку Криму; у Вінницькій області – Вінницький прес-клуб; у Волинській області – Центр Політичного Аналізу та Виборчого Консалтингу, Незалежний прес-центр «Волинський вибір – 2010»; у Донецькій області – «Донецький прес-клуб»; у Харківській області – Харківська правозахисна група; у Львівській області – організації «Право і демократія» та «Народний контроль»; у Херсонській області організація «Успішна жінка»; у Чернігівській області – Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень, Освітній центр «Ініціатива»).

Друга – організації, чії лідери були учасниками виборчого процесу (на Волині – Волинські обласні молодіжні організації «Національний Альянс» і асоціація захисту прав молоді Волині»; на Донеччині – організації «Центр законодавчих ініціатив», «Союз організацій інвалідів України», «Донецька обласна сільськогосподарча дорадча служба», Донецька обласна організація Української Ради Миру та обласне відділення Українського Фонду Миру, «За майбутнє дітей України»; на Кіровоградщині – Фундація регіональних ініціатив, Союз організацій інвалідів України, Комітет виборців Кіровоградщини, Регіонально-демократичний союз, Народно-демократична ліга молоді; на Одещині – організації «Согласіє», «Колокол», «Антикорупційний комітет», місцевий осередок «Дем Альянсу»). Цікаво, що представники громадських організацій Вінниччини відмовлялися балотуватися, незважаючи на численні пропозиції.

Третя – організації, які відкрито працювали на певні виборчі сили. Наприклад, на Кіровоградщині Клуб молодих політологів консультував політичну силу Йосипа Вінського, Централіно-українська лабораторія соціологічних досліджень – Партію регіонів, Інститут соціокультурного менеджменту – Партію регіонів; на Одещині організація «Одеса ХХІ» агітувала за кандидата у мери Одеси О. Гончаренка, громадський рух «За Одесу, За Януковича!» підтримував Партію регіонів; на Тернопільщині Асоціація користувачів житлово-комунальних послуг підтримувала партію «Громадянська позиція».

У деяких регіонах діяльність НУО була протестною. Зокрема, у Харкові десятки НУО утворили громадський рух «Зелений фронт», який боровся проти намагань влади побудувати автомагістраль через лісопарк і не припинив конфліктів із місцевою владою під час виборчої кампанії. Прикладом коаліційної діяльності стало рішення Громадянського форуму Харківщини (близько 72-х НУО та політичних партій) про консолідацію та підтримку на виборах міського голови кандидатури А. Авакова.

Були поширені випадки псевдоактивності НУО. Так, наприклад, на Херсонщині Громадська рада при Херсонському міському голові, яка об'єднала 38 громадських організацій, лише імітувала активність: нею був започаткований постійний круглий стіл, на який запрошували виключно лояльні громадські організації, а також створено моніторингову групу, що вивчала випадки «чорного піару». У Чернігові діяльність організацій «Громадська думка» та «Народний контроль» опосередковано була спрямована на популяризацію кандидатів у депутати міської ради та на посаду мера міста.

Висновок. Під час виборчої кампанії НУО постійно наголошували на недосконалоостях законодавства про місцеві вибори, проводили навчання членів виборчих комісій і спостерігачів, комунікували з громадськістю. Однак, незважаючи на активність громадян-

ського суспільства у більшості регіонів України, його вплив виявився менш потужним, ніж адміністративний тиск. Залежність і заангажованість частини громадських організацій негативно вплинули на монолітність громадянського суспільства в регіонах.

ІХ. Порушення виборчого законодавства

Місцеві вибори – 2010 року супроводжувалися цілим рядом порушень норм чинного законодавства практично на всіх етапах виборчого процесу. Аналіз практики організації та проведення виборів у різних областях дозволяє виділити ряд найчастіших порушень.

Перше. У багатьох областях порядок формування виборчих комісій не був достатньо прозорим. Першопричина цього полягає в тому, що закон лише рамково окреслює процедуру утворення ТВК і ДВК, що створює сприятливий ґрунт для формування складу комісій на власний розсуд виборчими комісіями вищого рівня, а отже, призводить до контролю роботи органів адміністрування виборів лише певними політичними силами. Така недосконалість законодавчого регулювання призвела до цілої низки порушень. Наприклад, на Харківщині у Зверненні політичних партій та громадських організацій до представників ОБСЄ наводяться факти, відповідно до яких керівники кількох районних осередків Української соціал-демократичної партії не підписували жодних документів по делегуванню у комісії тих своїх представників, які в результаті стали членами ТВК за квотою ВО «Батьківщина»: зокрема, у Верхньорогачицькому районі області подання до ТВК від імені Української селянсько-демократичної партії зробив керівник районної організації, однак в результаті за парламентською квотою ВО «Батьківщина» в ТВК опинилася значна кількість осіб, які на минулих виборах працювали від Партії регіонів. Упереджено та непрозоро були сформовані ДВК у багатьох регіонах (Донецька, Львівська, Херсонська області). На Кіровоградщині до списку виборців незаконно були внесені голова Кіровоградської обласної державної адміністрації (голова обласної організації Партії регіонів) і дев'ятеро його чиновників, які мешкали у Києві та Донецькій області.

Друге. У багатьох областях робота ТВК супроводжувалася значними проблемами у питанні забезпечення відкритості та публічності безпосередньої роботи, а також дотримання строків організаційних заходів з підготовки виборів. Наприклад, у Донецьку представники партії «Єдиний центр» заявляли, що члени Донецької міської виборчої комісії не надавали для ознайомлення свої постанови, посилаючись на те, що вони оприлюднені на інформаційному стенді; оскільки на інформаційному стенді відповідних документів не було, представники «Єдиного центру» мали труднощі з висуненням мажоритарних кандидатів. Маріупольська міська виборча комісія затримувала затвердження макету та друк бюлетенів, оскільки у судовому порядку було скасовано її рішення про відмову в реєстрації виборчого списку від «Сильної України». Крім того, значна кількість ТВК намагалися затримати оприлюднення інформації про склад ДВК.

Третє. Були випадки безпідставного виключення членів виборчих комісій зі складу. Наприклад, у Львові такі порушення призвели до пікетування та захоплення представниками ВО «Свобода» приміщення Львівської міської ТВК, а також судових процесів, у результаті чого Львівський апеляційний суд зобов'язав виборчу комісію сформувати ДВК за участі представників ВО «Свобода».

Четверте. Закон суттєво звужує доступ виборців до інформації про кандидатів на виборах. Відповідно у деяких регіонах (Волинь, Донеччина, Одещина) були системні порушення порядку розповсюдження агітаційних матеріалів. В Одеській області більшість комісій порушували свої зобов'язання щодо розміщення матеріалів на інформаційних стендах, завчасного повідомлення ЗМІ про час і місце проведення своїх засідань, а у ви-

падку потрапляння представників медіа на засідання ТВК відмовлялися надавати повну інформацію про перебіг виборчого процесу.

Пр'яте. Було зафіксовано ряд порушень безпосередньо у день виборів. Наприклад, у Харківській області відсутність контролю за друком виборчих бюлетенів призвело до виготовлення 11 тисяч зайвих бюлетенів, що було виявлено опозицією; під час голосування були використані бюлетені без позначок біля партій і прізвищ кандидатів, які вибули з виборчих змагань; під час підрахунку голосів на етапі здачі документація до ТВК була здана у розірваних пакетах; результати виборів були оголошені до закінчення перерахунку голосів на восьми дільницях і розгляду всіх скарг.

Шосте. Майже в усіх областях були допущені помилки при складанні виборчих списків, оскільки регулювання порядку складання і уточнення списків виборців, а також виготовлення виборчих бюлетенів створює можливості для порушення виборчих прав громадян.

Варто звернути увагу на недоліки виборчого законодавства, які негативно вплинули на хід виборів. Зокрема, скорочення термінів виборчої кампанії призвело до того, що агітаційні можливості кандидатів були обмежені, тому якісно проводити агітацію могли лише наділені адміністративними важелями впливу учасники виборів.

Висновок. Недосконалість правового регулювання порядку організації та проведення виборів, а також масштабний адміністративний тиск, обумовлений різними кадровими, організаційними та фінансовими можливостями учасників виборчого процесу призвели до системних порушень виборчого законодавства на всіх етапах кампанії. Це справило негативний вплив як на дотримання виборчих прав громадян, так і на підсумкові результати виборів.

* * *

Місцевим виборам 2010 року був притаманний ряд рис, які істотно вплинули на характер і результати виборчої кампанії, а також актуалізували певні тенденції у регіональній і національній політиці, а саме:

- Часткове оновлення політичного поля.
- Домінування Партії регіонів.
- Розпорошеність опозиції.
- Деідеологізація місцевої політики.
- Вплив використання адміністративного ресурсу на хід і результати виборів.
- Нерівномірність розподілу та використання виборчих ресурсів у регіонах.
- Неоднорідна активність виборчих кампаній.
- Активність, однак низька впливовість громадянського суспільства.
- Порушення виборчого законодавства.

Таким чином, вирішальними для успіху на місцевих виборах 2010 року стали:

- сильні позиції у владних колах регіонів напередодні виборів (керівні посади в органах місцевої влади, розгалужена партійна структура, традиційна підтримка населення);

- наявність фінансових ресурсів для організації системної кампанії (зокрема – підтримка бізнесу)
- масштабне представництво та контроль виборчих комісій, що відкрило шляхи для нейтралізації опонентів;
- доступ до ЗМІ та активна присутність у медіа-просторі.

З іншого боку, готовність партій до виборів (розгалужена мережа осередків, попередній досвід членів виборчих комісій, професійна підготовка спостерігачів, системна робота з виборцями тощо) не здійснили вирішального впливу на підсумок виборчої кампанії. Крім того, роль громадянського суспільства виявилася досить обмеженою: незважаючи на ретельний моніторинг і намагання привернути увагу до недосконалості виборчого законодавства та зловживання на місцевому рівні, опір громадськості виявився слабшим, ніж тиск адміністративного ресурсу.

Розділ II.

ЕКСПЕРТНЕ ОЦІНЮВАННЯ «МІСЦЕВІ ВИБОРИ – 2010»

*Андрій КОГУТ.
Громадянська Асамблея України*

Експертне оцінювання виборчого процесу відбувалося в рамках п'яти тематичних блоків: політична конкурентність, адмінресурс, медіа, громадянське суспільство та виборче законодавство. Перший блок питань, у свою чергу, був структурований за наступними підпунктами: конкурентність та демократичність виборчого процесу, оцінка роботи виборчих комісій, політичні партії та бізнес у виборах.

Згідно з результатами опитування експертні оцінки, отримані під час другого туру опитування, є більш негативними, ніж отримані під час першого, що свідчить про погіршення дотримання стандартів демократичних виборів.

Експерти оцінили місцеві вибори як такі, що більшою мірою не відповідають стандартам вільних, чесних та конкурентних виборів.

На думку експертів, якість виборчих комісій була недостатньо доброю для забезпечення належного рівня виборчого процесу. Виборче законодавство не сприяло справедливому представництву політичних партій у виборчих комісіях.

Ключовим фактором, необхідним для перемоги, стала можливість використання адмінресурсу, який, за оцінками експертів, застосовувався надзвичайно широко різними політичними силами.

Експерти зазначили, що рівний доступ кандидатів до ЗМІ та об'єктивне висвітлення виборчої кампанії не були забезпечені на належному рівні.

Згідно з отриманими оцінками участь та вплив представників НУО на виборчий процес був доволі низьким.

Щодо виборчого законодавства та виборчих систем, експерти відзначили наступне:

- Виборче законодавство, на основі якого проводилися місцеві вибори, не змогло забезпечити принципу справедливого представництва.
- Оптимальною виборчою системою для районних, міських та селищних рад, на думку експертів, є мажоритарна.
- Застосування принципу абсолютної більшості під час виборів міських, селищних та сільських голів є необхідною умовою для забезпечення справедливого волевиявлення.

За оцінками експертів, в регіональному розрізі найбільш проблематично виборча кампанія пройшла в Південному регіоні.

Детальніші результати представлені нижче згідно з тематичними блоками експертного оцінювання. На початку кожного із них розміщене тезове резюме. Цифра нумерації в дужках свідчить про те, з якого туру опитування – першого (1) чи другого (2) – походить питання. Повністю ознайомитися із отриманими даними можна в Додатку.

Політична конкурентність

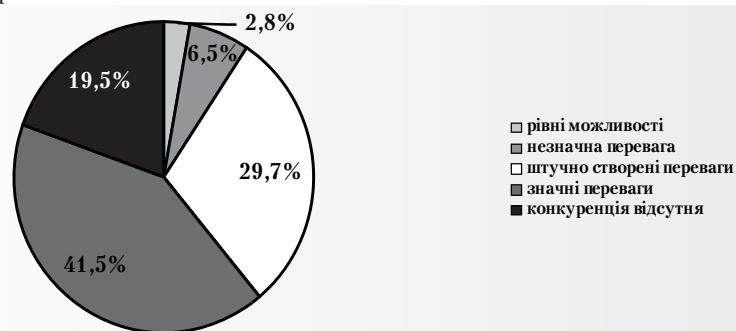
Конкурентність та демократичність виборчого процесу:

- Більшість експертів вважають, що під час виборчої кампанії були значні проблеми із рівними можливостями для всіх кандидатів.
- Загалом кампанія не відповідає стандартам чесних та прозорих виборів.
- Дотримання демократичних стандартів погіршилося протягом дня голосування та встановлення результатів виборів.

1. (1)* Рівень політичної конкурентності

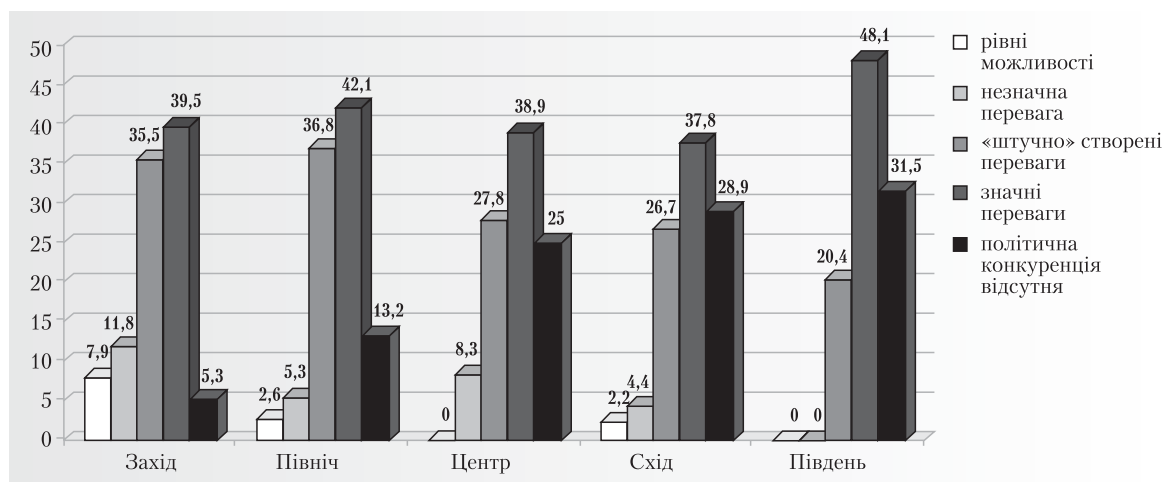
		%
1	Всі партії та кандидати мають однакові, рівні можливості для участі у виборчій кампанії.	2,8
2	Кандидати мають рівні умови, проте деяким партіям надається незначна перевага, що не вплине на волевиявлення громадян.	6,5
3	Деякі партії та кандидати мають «штучно» створені переваги у веденні виборчої кампанії, і це незначною мірою вплине на волевиявлення громадян.	29,7
4	Окремі партії та кандидати володіють значними перевагами порівняно із конкурентами, внаслідок позазаконних дій, для проведення виборчої агітації, і це суттєво вплине на волевиявлення.	41,5
5	Умови для політичної конкуренції практично відсутні, позазаконними діями забезпечене домінування окремої партії чи кандидата, що дуже сильно спотворить волевиявлення.	19,5
Разом		100,0

Регіональний розріз

		%	Захід	Північ	Центр	Схід	Південь
1	Всі партії та кандидати мають однакові, рівні можливості для участі у виборчій кампанії.	7,9	2,6	0	2,2	0	
2	Кандидати мають рівні умови, проте деяким партіям надається незначна перевага, що не вплине на волевиявлення громадян.	11,8	5,3	8,3	4,4	0	
3	Деякі партії та кандидати мають «штучно» створені переваги у веденні виборчої кампанії, і це незначною мірою вплине на волевиявлення громадян.	35,5	36,8	27,8	26,7	20,4	
4	Окремі партії та кандидати володіють значними перевагами порівняно із конкурентами, внаслідок позазаконних дій, для проведення виборчої агітації, і це суттєво вплине на волевиявлення.	39,5	42,1	38,9	37,8	48,1	
5	Умови для політичної конкуренції практично відсутні, позазаконними діями забезпечене домінування окремої партії чи кандидата, що дуже сильно спотворить волевиявлення.	5,3	13,2	25,0	28,9	31,5	
Разом		100	100	100	100	100	

* Цифра нумерації в дужках свідчить про перший (1) чи другий (2) тур експертного опитування.

2.1. (1) Оцінка відповідності стандартам вільних і чесних виборів – 4,36

(1 – кампанія ведеться чесно, а 7 – кампанія ведеться із надзвичайною кількістю брудних технологій).

Регіональний розріз

Україна	Захід	Північ	Центр	Схід	Південь
4,36	4,24	4,24	4,11	4,27	4,85

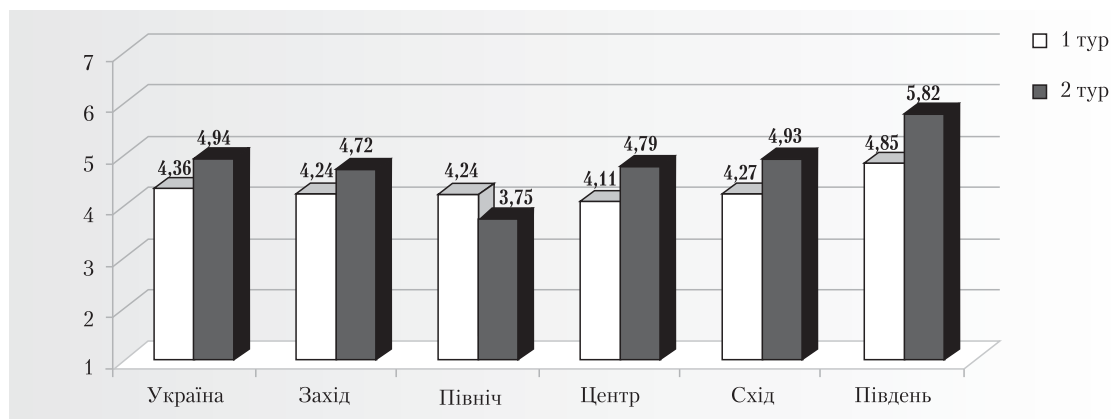
2.2. (2) Оцінка відповідності виборчої кампанії демократичним стандартам вільних і чесних виборів – 4,94

(1 – кампанія велася чесно, 7 – кампанія велася з надзвичайною кількістю брудних технологій).

Регіональний розріз:

Україна	Захід	Північ	Центр	Схід	Південь
4,94	4,72	3,75	4,79	4,93	5,82

Порівняльна діаграма оцінки відповідності стандартам демократичних виборів до (1 тур) і після виборів (2 тур)

Оцінка роботи виборчих комісій

- Якість роботи виборчих комісій була оцінена на середню оцінку із незначним погіршенням під час другого туру опитування.

3.1. (1) Оцінка якості роботи ТВК – 3,43

(1 – найбільш негативна оцінка, а 7 – найбільш позитивна).

Регіональний розріз:

Україна	Захід	Північ	Центр	Схід	Південь
3,43	3,29	4,05	3,69	3,80	2,74

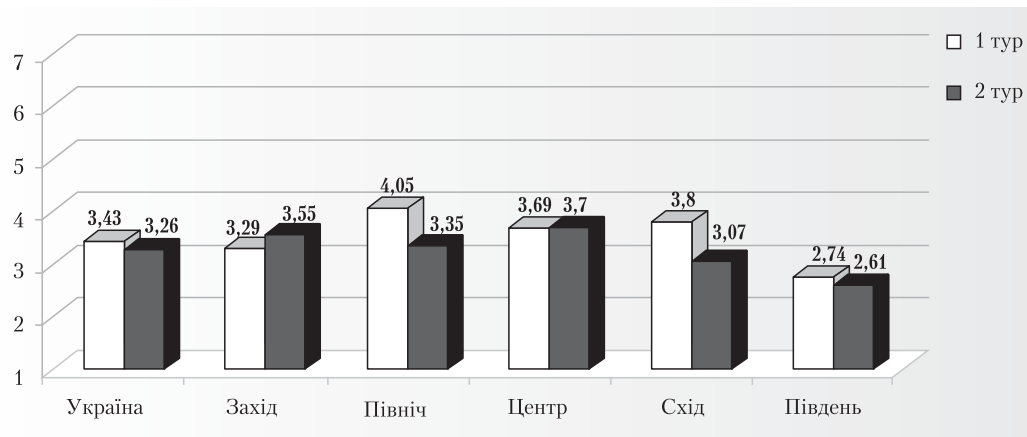
3.2. (2) Оцінка якості роботи виборчих комісій за результатами роботи у день виборів та під час встановлення підсумків голосування – 3,26

(1 – найбільш негативна оцінка, 7 – найбільш позитивна).

Регіональний розріз:

Україна	Захід	Північ	Центр	Схід	Південь
3,26	3,55	3,35	3,7	3,07	2,61

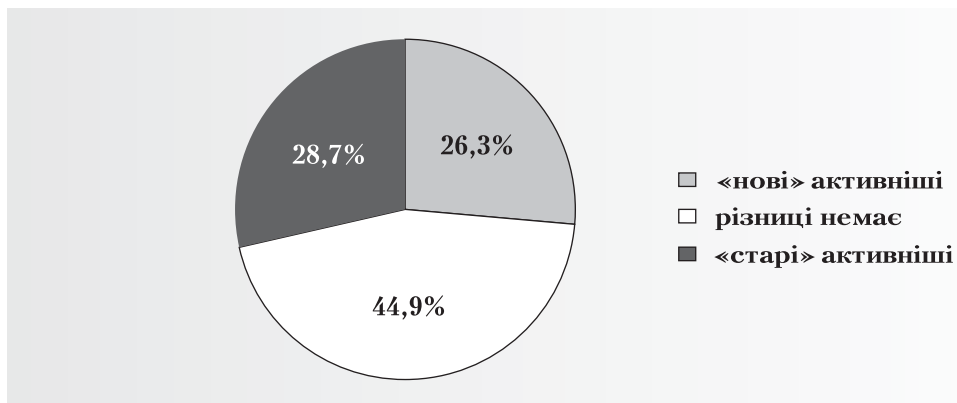
Порівняльна діаграма оцінки якості роботи виборчих комісій до (1 тур) і після виборів (2 тур)

Політичні партії

- Експерти відзначили відсутність якісної різниці між так званими «новими» та «старими» партіями.
- Найбільш активно кампанію проводили: Партія регіонів, Партія «Сильна Україна», ВО «Батьківщина», Партія «Фронт змін», ВО «Свобода».
- Визначальним чинником для здобуття перемоги у виборах експерти вважають застосування адмінресурсу.

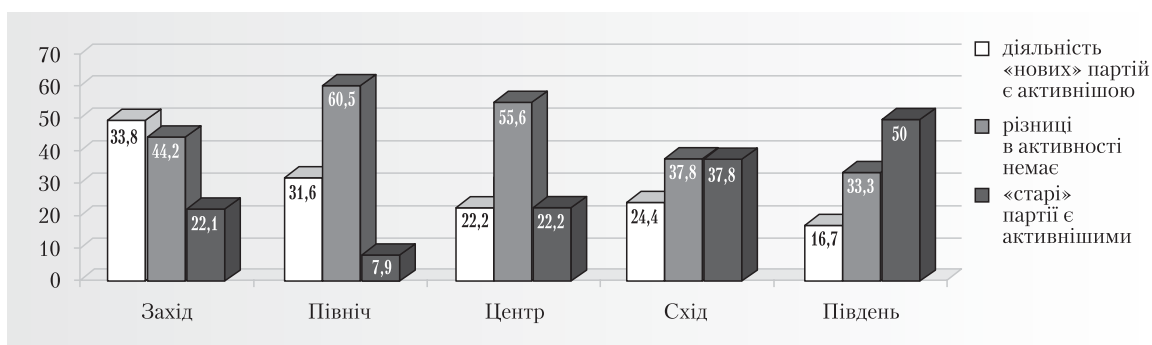
4. (1) Наявність різниці в активності між так званими «новими» (УДАР, «Фронт змін», «Сильна Україна» тощо) та «старими» партіями

	%	
1	діяльність «нових» партій є активнішою	26,3
2	різниці в активності немає	44,9
3	«старі» партії є активнішими	28,7
Разом		100,0

Регіональний розріз

	%	Захід	Північ	Центр	Схід	Південь
1	діяльність «нових» партій є активнішою	33,8	31,6	22,2	24,4	16,7
2	різниці в активності немає	44,2	60,5	55,6	37,8	33,3
3	«старі» партії є активнішими	22,1	7,9	22,2	37,8	50,0

5. (1) Оцінка рівня активності політичних партій під час виборчої кампанії загалом

(1 – максимально пасивна, а 7 – максимально активна).

	Назва партії	Оцінка
1	Партія регіонів	5,99
2	Партія «Сильна Україна»	4,81

3	ВО «Батьківщина»	4,06
4	Партія «Фронт змін»	4,04
5	ВО «Свобода»	3,25
6	Єдиний центр	3,14
7	Комуністична партія України	2,68
8	Народна партія	2,58
9	Партія «За Україну!»	2,34
10	Партія «УДАР»	2,23
11	Партія «Наша Україна»	2,18
12	Народний Рух України	1,96
13	Соціалістична партія України (СПУ)	1,94
14	Українська народна партія (УНП)	1,93
15	Європейська партія	1,90
16	Громадянська партія «Пора»	1,80
17	Партія «Громадянська позиція»	1,77
18	Християнсько-демократичний союз	1,65
19	Прогресивна соціалістична партія України (ПСПУ)	1,62
20	Партія «Реформи і порядок»	1,60
21	Партія «Союз лівих сил»	1,53
22	Молодіжна партія України	1,49
23	Українська партія	1,47
24	Українська соціал-демократична партія (УСДП)	1,45
25	Партія «Відродження»	1,39
26	Партія «Українська платформа»	1,39
27	Народно-демократична партія	1,34
28	Конгрес українських націоналістів	1,34
29	Республіканська партія України	1,30
30	Соціал-демократична партія України (об'єднана)	1,23
31	Партія вільних демократів	1,12

6. (1) Оцінка рівня ефективності політичної реклами партій

(1 – ефективність надзвичайно низька, 7 – ефективність надзвичайно висока).

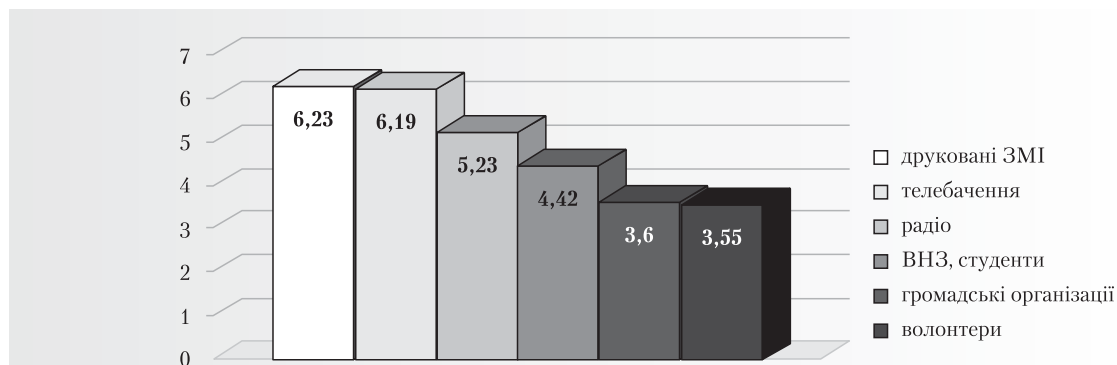
	Назва партії	Оцінка
1	Партія регіонів	4,57
2	Партія «Сильна Україна»	4,21
3	Партія «Фронт змін»	3,52
4	ВО «Батьківщина»	3,51
5	ВО «Свобода»	2,76
6	Єдиний центр	2,49
7	Партія «УДАР»	2,25
8	Народна партія	2,18
9	Комуністична партія України	2,06

10	Партія «За Україну!»	2,04
11	Партія «Наша Україна»	1,97
12	Європейська партія	1,75
13	СПУ	1,74
14	Партія «Громадянська позиція»	1,71
15	Громадянська партія «Пора»	1,69
16	Народний Рух України	1,67
17	Українська народна партія (УНП)	1,65
18	Християнсько-демократичний союз	1,58
19	Партія «Союз лівих сил»	1,53
20	ПСПУ	1,46
21	Українська партія	1,42
22	Партія «Реформи і порядок»	1,41
23	Молодіжна партія України	1,34
24	УСДП	1,34
25	Народно-демократична партія	1,28
26	Партія «Українська платформа»	1,27
27	Партія «Відродження»	1,26
28	Конгрес українських націоналістів	1,26
29	Республіканська партія України	1,21
30	СДПУ(о)	1,20
31	Партія вільних демократів	1,13

7. (1) Оцінка рівня використання різних типів ресурсів партіями у виборчій кампанії

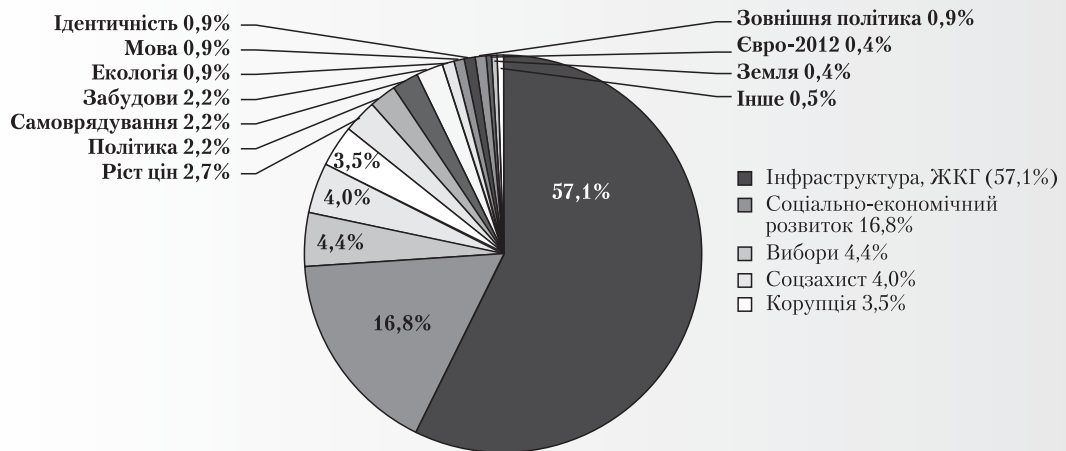
(1 – не використовують, 7 – найбільш активно використовують).

		Оцінка
1	друковані ЗМІ	6,23
2	телебачення	6,19
3	радіо	5,23
4	ВНЗ, студенти	4,42
5	громадські організації	3,60
6	волонтери	3,55

8. (1) Рейтинг центральних тем, навколо яких велася виборча кампанія

		%
1	Інфраструктура, ЖКГ та благоустрій	57,1
2	Соціально-економічний розвиток	16,8
3	Місцеві вибори, виборчі питання	4,4
4	Соціальний захист	4,0
5	Корупція	3,5
6	Ріст цін та інфляція	2,7
7	Політичне протистояння	2,2
8	Місцеве самоврядування	2,2
9	Забудова, проблеми з власністю тощо	2,2
10	Екологія	0,9
11	Мовне питання	0,9
12	Регіональна ідентичність	0,9
13	Зовнішньополітичні питання	0,9
14	Євро-2012	0,4
15	Земельні питання	0,4
16	Інше	0,5
	Разом	100,0

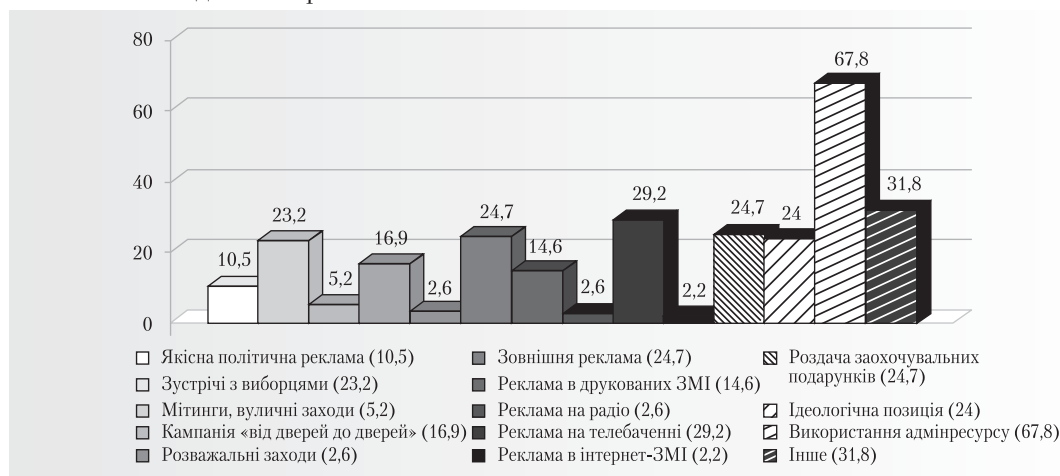
9. (2) Визначальний чинник для здобуття переможного результату

(можна було обрати декілька варіантів, відповідно сума відсотків не дорівнює 100%).

	%	Україна	Захід	Північ	Центр	Схід	Південь
1	Якісний зміст повідомлень політичної реклами (гасла, обіцянки)	10,5	10,7	0	10,7	9,5	9,8
2	Зустрічі з виборцями	23,2	17,9	55	17,9	19	21,3
3	Мітинги, вуличні заходи	5,2	4,8	5	4,8	11,9	4,9
4	Кампанія «від дверей до дверей»	16,9	23,8	20	23,8	14,3	9,8
5	Розважальні заходи	2,6	4,8	5	4,8	2,4	1,6
6	Зовнішня реклама	24,7	28,6	0	28,6	7,1	16,4

		%	Україна	Захід	Північ	Центр	Схід	Південь
7	Реклама в друкованих ЗМІ		14,6	16,7	10	16,7	14,3	9,8
8	Реклама на радіо		2,6	4,8	0	4,8	0	1,6
9	Реклама на телебаченні		29,2	19	35	19	45,2	24,6
10	Реклама в інтернет-ЗМІ		2,2	2,4	0	2,4	0	4,9
11	Роздача заохочувальних подарунків		24,7	25	10	25	11,9	39,3
12	Ідеологічна позиція		24	40,5	20	40,5	31	18
13	Використання адмінресурсу		67,8	50	55	50	76,2	88,5
14	Інше		31,8	34,5	15	34,5	35,7	31,1

Розподіл по Україні:

10. (2) Визначальний чинник для здобуття переможного результату: деталізація відкритого питання (інше)

по Україні		%
1	Псевдосоціологія	1,2
2	Цілеспрямований благоустрій	7,4
3	Партійний бренд	23,5
4	Низька явка	19,8
5	Особливості закону	4,9
6	Маніпуляції та фальсифікації	43,2
Разом		100,0

Бізнес у виборах

- Попри значну активність бізнесу під час місцевих виборів очікування підприємців не справдилися.

11. (1) Оцінка рівня активності бізнесу – 5,13

(1 – майже не бере участі, а 7 – надзвичайно активно бере участь).

Регіональний розріз

Україна	Захід	Північ	Центр	Схід	Південь
5,13	5,33	5,16	4,97	4,38	5,57

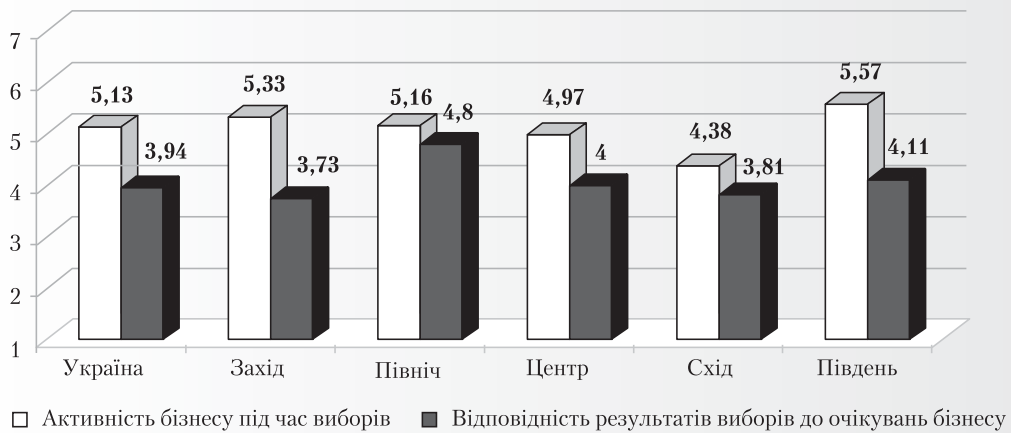
12. (2) Оцінка відповідності результатів виборів очікуванням бізнесу – 3,94

(1 – жодні очікування не справдилися, 7 – всі очікування бізнесу справдилися).

Регіональний розріз:

Україна	Захід	Північ	Центр	Схід	Південь
3,94	3,73	4,8	4	3,81	4,11

Порівняльна діаграма активності бізнесу у виборчій кампанії та оцінки відповідності результатів очікуванням.

Адмінресурс

- Адмінресурс під час місцевих виборів використовувався надзвичайно широко. В основному, на етапі проведення передвиборчої кампанії.
- Незважаючи на незначне зменшення використання адмінресурсу в день голосування та під час встановлення результатів виборів, рівень його застосування був надзвичайно високим.

13.1. (1) Оцінка рівня застосування адміністративного ресурсу – 5,69

(1 – застосування немає, а 7 – застосовується надзвичайно широко).

Регіональний розріз

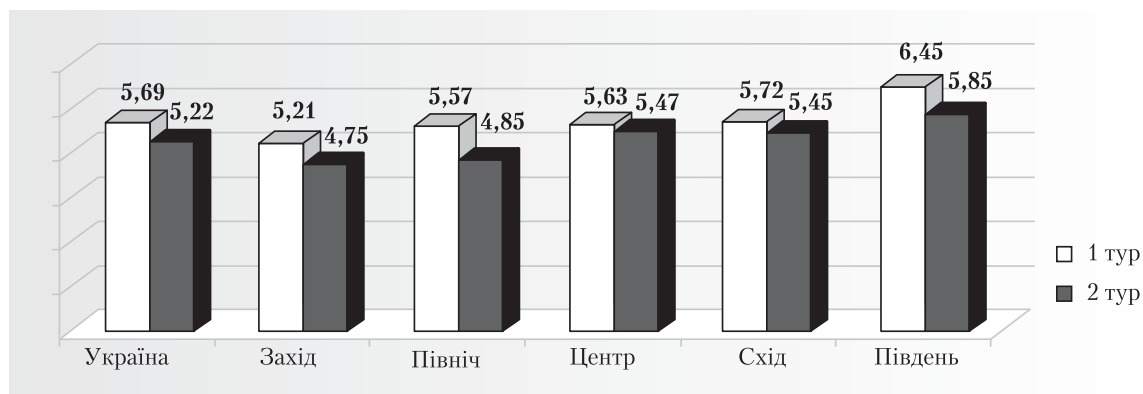
Україна	Захід	Північ	Центр	Схід	Південь
5,69	5,21	5,57	5,63	5,72	6,45

13.2. (2) Оцінка рівня застосування адміністративного ресурсу у день виборів та під час процесу встановлення результатів – 5,22

(1 – застосування немає, 7 – застосовується надзвичайно широко).

Регіональний розріз:

Україна	Захід	Північ	Центр	Схід	Південь
5,22	4,75	4,85	5,47	5,45	5,85

ЗМІ

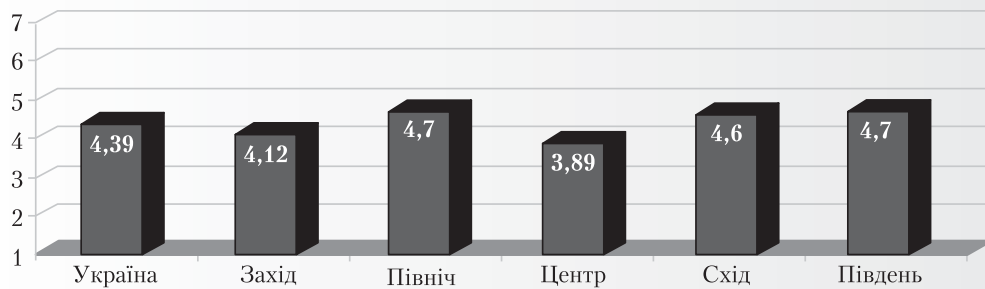
- Експерти відзначили, що рівний доступ кандидатів до ЗМІ та об'єктивне висвітлення виборчої кампанії не були забезпечені на належному рівні.
- Найнижчою впливовістю під час місцевих виборів серед ЗМІ користуються місцеві радіостанції та інтернет-медіа.

14. (1) Оцінка рівності доступу кандидатів та партій до ЗМІ – 4,39

(1 – всі мають рівний доступ, а 7 – можливості доступу до медіа є суттєво обмежені).

Регіональний розріз

Україна	Захід	Північ	Центр	Схід	Південь
4,39	4,12	4,70	3,89	4,60	4,70

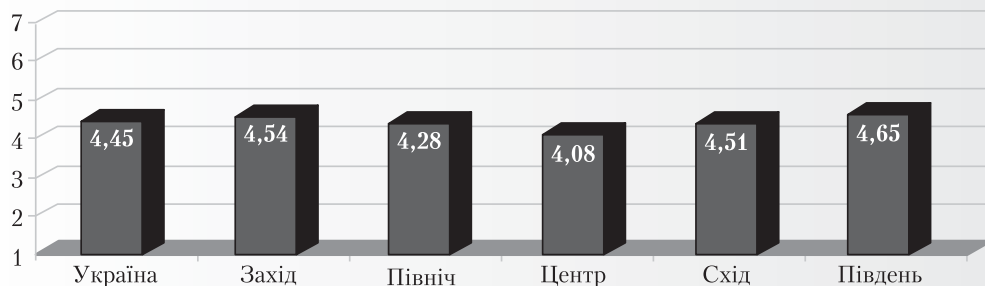

15. (1) Оцінка рівня об'єктивності ЗМІ щодо висвітлення місцевих виборів – 4,45

(1 – висвітлення цілком об'єктивне, а 7 – висвітлення надзвичайно суб'єктивне).

Регіональний розріз

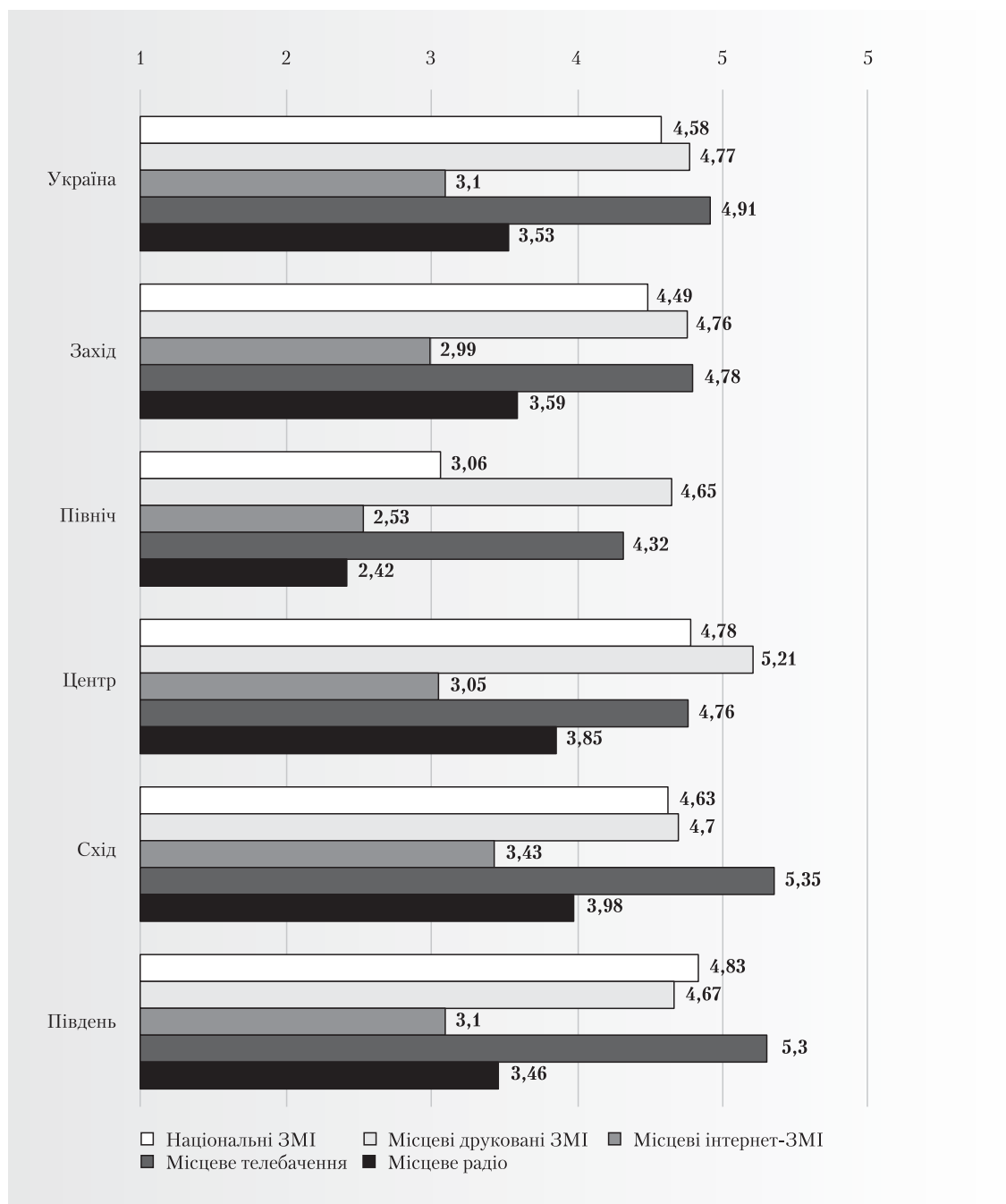
Україна	Захід	Північ	Центр	Схід	Південь
4,45	4,54	4,28	4,08	4,51	4,65

16. (2) Оцінка важливості підтримки певних політичних партій або кандидатів тими чи іншими ЗМІ з огляду на отримання ефективного результату

(1 – неважливо взагалі, 7 – надзвичайно важливо).

		Україна	Захід	Північ	Центр	Схід	Південь
1	Національні ЗМІ	4,58	4,49	3,06	4,78	4,63	4,83
2	Місцеві друковані ЗМІ	4,77	4,76	4,65	5,21	4,70	4,67
3	Місцеві інтернет-ЗМІ	3,10	2,99	2,53	3,05	3,43	3,13
4	Місцеве телебачення	4,91	4,78	4,32	4,76	5,35	5,30
5	Місцеве радіо	3,53	3,59	2,42	3,85	3,98	3,46

Громадянське суспільство

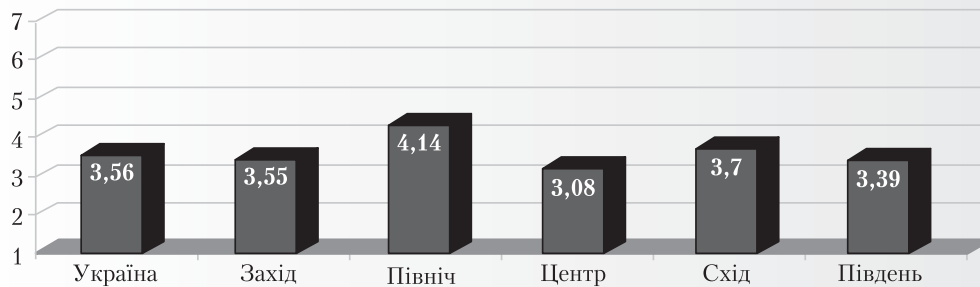
- Представники громадських організацій не брали активної участі у передвиборчій кампанії, їх вплив на результати виборів був низьким.
- Найбільш активну діяльність серед НУО проводили аналітичні центри та моніторингові організації.

17. (1) Оцінка рівня залучення громадських організацій та ініціатив до виборчої кампанії – 3,56

(1 – рівень надзвичайно низький, залучення практично немає, 7 – рівень залучення надзвичайно високий).

Регіональний розріз

Україна	Захід	Північ	Центр	Схід	Південь
3,56	3,55	4,14	3,08	3,70	3,39

18. (1) Оцінка рівня залучення різних типів організацій до передвиборчої кампанії тими чи іншими політичними партіями та кандидатами

(1 – рівень надзвичайно низький, залучення практично немає, 7 – рівень залучення надзвичайно високий).

	Оцінки	
1	аналітичні центри, моніторингові ГО	4,38
2	молодіжні ГО	3,78
3	суспільно-політичні ГО	3,51
4	журналістські ГО	3,10
5	об'єднання, асоціації ГО	3,01
6	профспілки	2,82
7	неформальні ініціативи	2,63
8	екологічні організації	2,56
9	організації національних меншин	2,37
10	творчі спілки	2,34

19. (1) Оцінка рівня використання політичними партіями та кандидатами співпраці з громадськими організаціями за напрямками діяльності

(1 – не використовується, 7 – використовується надзвичайно широко).

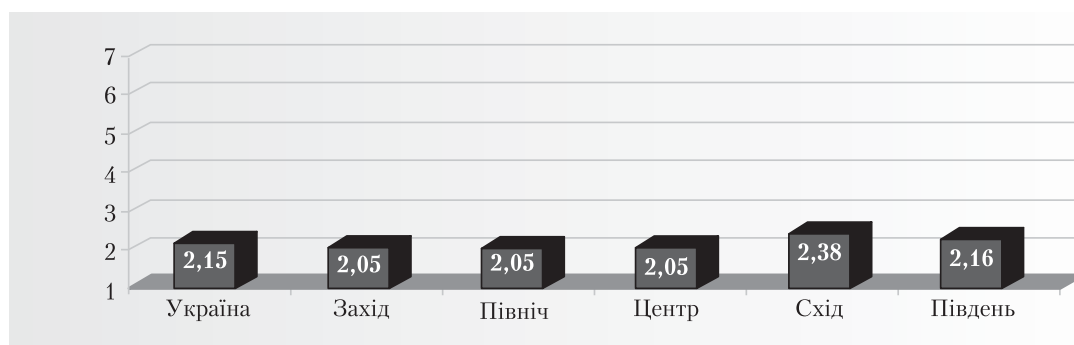
	Оцінка	
1	підтримка позиції певних кандидатів та партій	4,05
2	вулична агітація	3,90
3	брендування під вибори	3,48
4	створення коаліцій на підтримку	3,00

20. (2) Оцінка рівня впливу громадських організацій на результати голосування – 2,15

(1 – рівень надзвичайно низький, впливу практично немає, 7 – рівень надзвичайно високий, вплив був визначальний).

Розріз по регіонах:

Україна	Захід	Північ	Центр	Схід	Південь
2,15	2,05	2,05	2,05	2,38	2,16

Виборче законодавство

- Нове виборче законодавство не змогло забезпечити ні справедливого представництва політичних сил у виборчих комісіях, ні справедливого представництва в органах місцевого самоврядування.
- Єдиного бачення щодо оптимальної виборчої системи для рівня обласних рад немає. Приблизно однакова кількість експертів підтримує пропорційну, мажоритарну та змішані системи.
- На думку більшості експертів, вибори до районної та міської рад повинні відбуватися на основі мажоритарної виборчої системи.
- Оптимальним варіантом встановлення переможця у виборах міського, селищного чи сільського голови має бути набрання абсолютної більшості голосів.

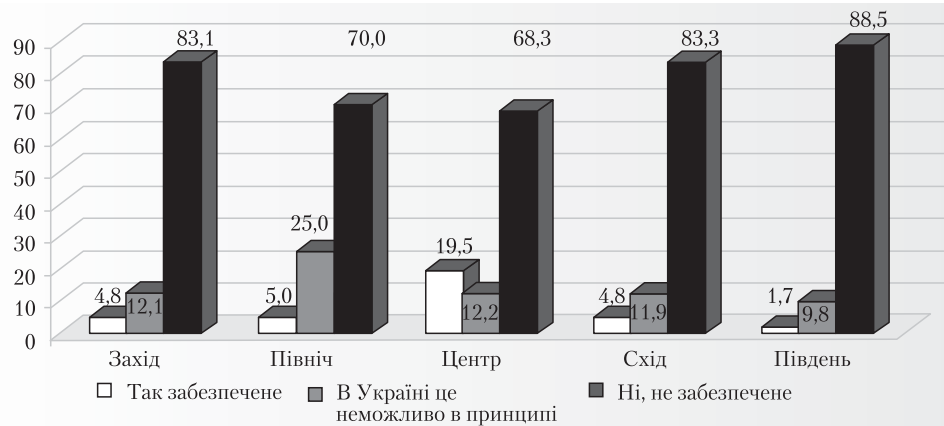
21. (2) Забезпечення законом про місцеві вибори справедливого представництва політичних сил у роботі виборчих комісій

		%
1	Так, забезпечене	6,5
2	В Україні це неможливо в принципі	13,6
3	Ні, не забезпечене	79,9
Разом		100,0

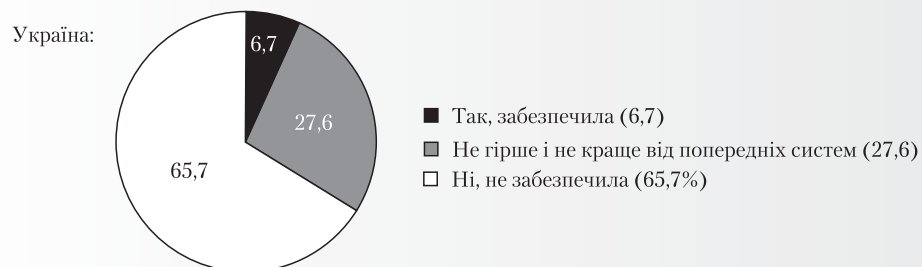
Регіональний розріз:

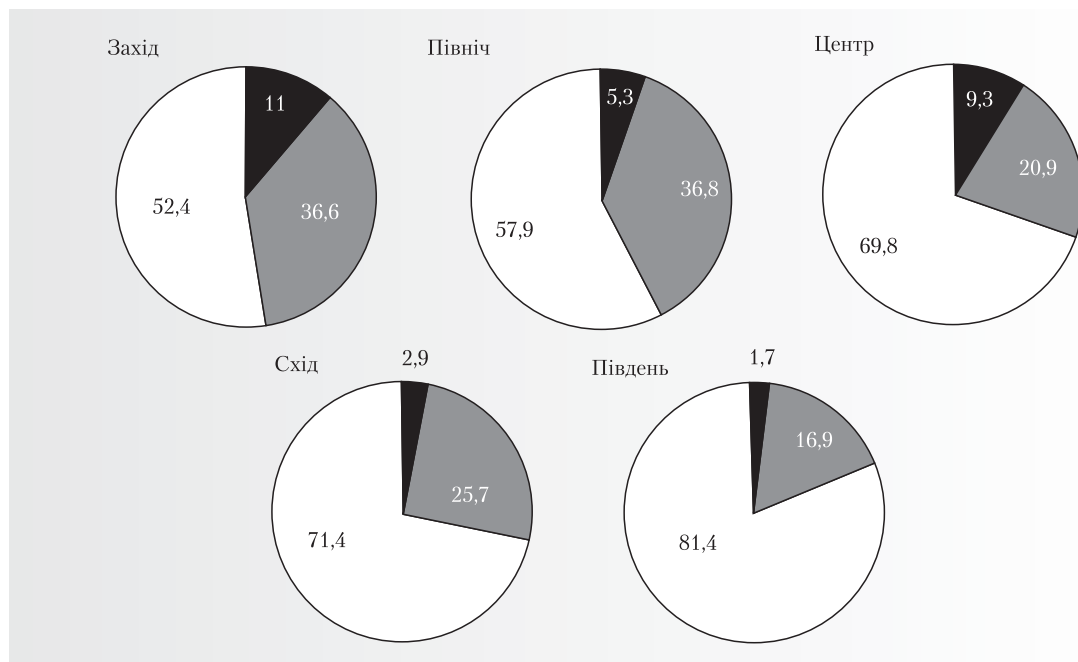
		%	Захід	Північ	Центр	Схід	Південь
1	Так, забезпечене		4,8	5,0	19,5	4,8	1,7
2	В Україні це неможливо в принципі		12,1	25,0	12,2	11,9	9,8
3	Ні, не забезпечене		83,1	70,0	68,3	83,3	88,5

22. (2) Забезпечення новою виборчою системою справедливого представництва в органах місцевого самоврядування

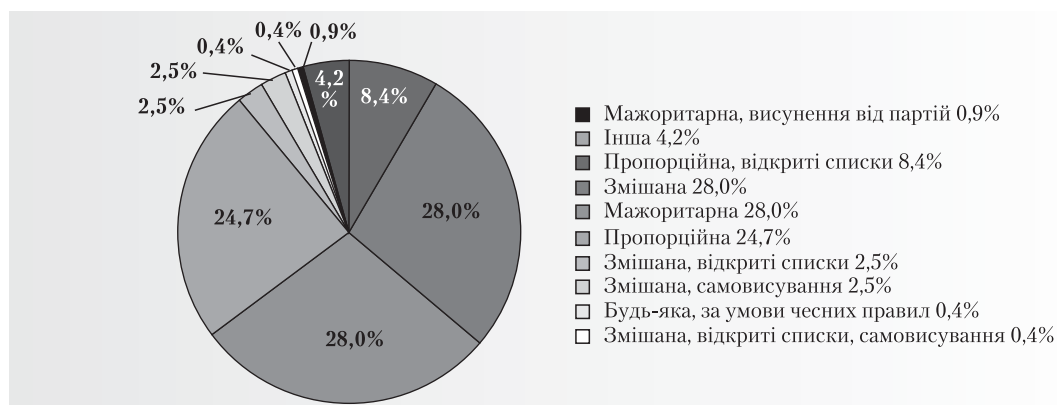
		%	Україна	Захід	Північ	Центр	Схід	Південь
1	Так, забезпечила		6,7	11,0	5,3	9,3	2,9	1,7
2	Не гірше і не краще від попередніх систем		27,6	36,6	36,8	20,9	25,7	16,9
3	Ні, не забезпечила		65,7	52,4	57,9	69,8	71,4	81,4

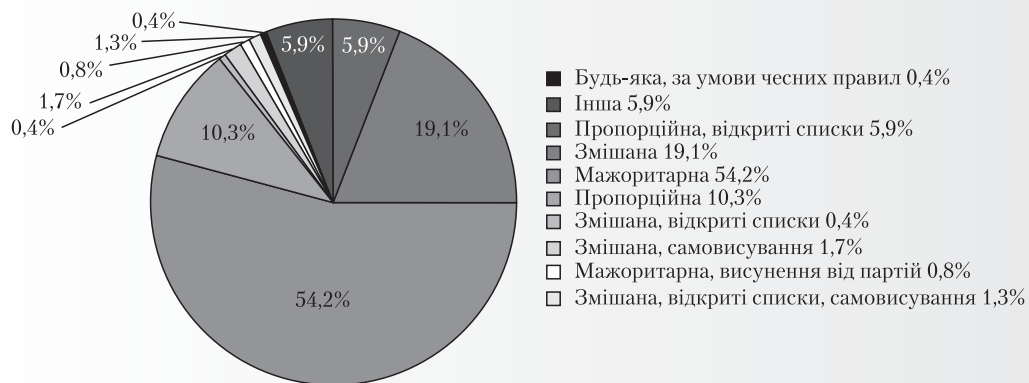
23. (2) Оптимальна виборча система для обласних рад

		%	Україна	Захід	Північ	Центр	Схід	Південь
1	Пропорційна, відкриті списки	8,4	6,7	0	0	7,7	16,6	
2	Змішана	28,0	38,7	36,8	23,7	17,9	20,4	
3	Мажоритарна	28,0	26,7	26,4	39,5	38,4	16,6	
4	Пропорційна	24,7	17,3	36,8	31,6	23,1	27,7	
5	Змішана, відкриті списки	2,5	5,3	0	2,6	0	1,9	
6	Змішана, самовисування	2,5	4,0	0	0	2,6	1,9	
7	Мажоритарна, висунення від партій	0,9	0	0	0	2,6	1,9	
8	Змішана, відкриті списки, самовисування	0,4	1,3	0	0	0	0	
9	Будь-яка, за умови чесних правил	0,4	0	0	0	0	1,9	
10	Інша	4,2	0	0	2,6	7,7	11,1	
Разом		100	100	100	100	100	100	

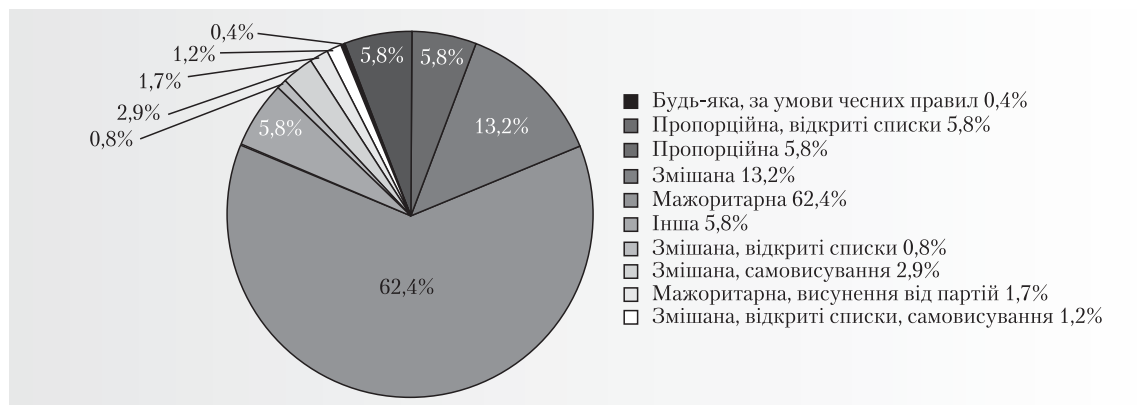

24. (2) Оптимальна виборча система для районних рад

	%	Україна	Захід	Північ	Центр	Схід	Південь
1	Пропорційна, відкриті списки	5,9	7,1	0	2,7	0	9,4
2	Змішана	19,1	31,0	10,0	27,0	12,5	7,6
3	Мажоритарна	54,2	39,4	60,0	56,8	57,5	67,9
4	Пропорційна	10,3	8,5	25,0	10,8	15,0	3,8
5	Змішана, відкриті списки	0,4	0	0	0	2,5	0
6	Змішана, самовисування	1,7	4,2	0	0	2,5	0
7	Мажоритарна, висунення від партій	0,8	1,4	0	0	2,5	0
8	Змішана, відкриті списки, самовисування	1,3	4,2	0	0	0	0
9	Будь-яка, за умови чесних правил	0,4	0	0	0	0	1,9
10	Інша	5,9	4,2	5,0	2,7	7,5	9,4
Разом		100	100	100	100	100	100

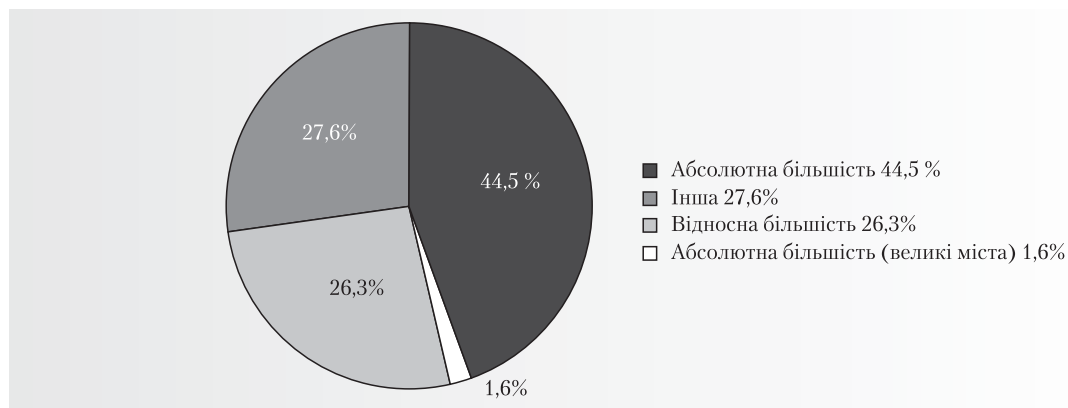
25. (2) Оптимальна виборча система для міських рад

	%	Україна	Захід	Північ	Центр	Схід	Південь
1	Пропорційна, відкриті списки	5,8	2,7	0	2,7	7,5	10,9
2	Змішана	13,2	20,0	0	13,5	7,5	12,7
3	Мажоритарна	62,4	58,7	75,0	70,3	70,0	58,2
4	Пропорційна	5,8	4,0	5,0	8,1	5,0	5,5
5	Змішана, відкриті списки	0,8	0	0	0	2,5	0
6	Змішана, самовисування	2,9	6,6	0	0	2,5	0
7	Мажоритарна, висунення від партій	1,7	2,7	0	0	2,5	1,8
8	Змішана, відкриті списки, самовисування	1,2	4,0	0	0	0	0,0
9	Будь-яка, за умови чесних правил	0,4	0	0	0	0	1,8
10	Інша	5,8	1,3	20,0	5,4	2,5	9,1
Разом		100	100	100	100	100	100

26. (2) Оптимальна виборча система на сільського, селищного, міського голову

		%	Україна	Захід	Північ	Центр	Схід	Південь
1	Абсолютна більшість		44,5	41,0	35,0	37,5	65,0	43,6
2	Абсолютна більшість (великі міста)		1,6	1,3	5,0	2,5	2,5	0
3	Відносна більшість		26,3	38,5	45,0	22,5	10,0	20,0
4	Інша		27,6	19,2	15,0	37,5	22,5	36,4
Разом			100	100	100	100	100	100

РОЗДІЛ III.

РЕГІОНАЛЬНІ ОПИСОВІ ЗВІТИ

МІСЦЕВІ ВИБОРИ – 2010: АР КРИМ

Олександра ЦЕЛІЩЕВА.

Центр «Топ-Кая», Бахчисарай

Володимир ПРИТУЛА.

Комітет з моніторингу свободи преси в Криму, Сімферополь

I. Політичні партії та кандидати

Основні політичні сили, що брали участь у виборах

Загалом у місцевих виборах в Автономній Республіці Крим брали участь близько 50 політичних партій, а до Верховної Ради АРК – були зареєстровані списки 37 парторганізацій.

Серед них – «старі партії»: Партія регіонів (ПР), Комуністична партія України (КПУ), партія «Союз», Прогресивна Соціалістична партія України (ПСПУ), партія «Батьківщина», Народний рух України (НРУ), Соціалістична партія України (СПУ), Соціал-демократична партія України (об'єднана) (СДПУо), партія «Російський блок» (РБ), Народна партія (НП), Українська народна партія (УНП).

«Нових» партій, які проявляли активність, було небагато – «Руська єдність» (РЕ), «Сильна Україна» (СУ), «Фронт змін» (ФЗ), Українська селянська демократична партія (УСелДП) і Партія пенсіонерів України (ППУ).

Діяльність низки партій, неофіційна інформація з їхніх штабів, а також виборчого штабу ПР і заяви представників партії «Союз» та КПУ дозволяють зробити висновок, що парторганізації Партії захисників вітчизни (ПЗВ), «Справедливість», Народно-трудового союзу (НТС), Української соціал-демократичної партії, Демократичної партії України (ДПУ) виконували «технічну» роль і були сателітами ПР.

Своїх кандидатів у депутати, сільські, селищні і міські голови, а також членів виборчих комісій у половині і більше виборчих округів і регіонів АРК висунули не більше 10 з півсотні парторганізацій Криму, які брали участь у місцевих виборах. Це було зумовлено фінансовою та організаційною спроможністю цих партій.

Наймасовіше висунання – від ПР, яка контролювала всі структури влади в АРК. Кримську партійну організацію очолює прем'єр-міністр Криму Василь Джарти, виборчий штаб ПР в Криму – перший віце-прем'єр Павло Бурлаков, обидва – вихідці з Донеччини. Від КПУ висунуті кандидати у більшості регіонів АРК, Керівник парторганізації – народний депутат України Леонід Грач, він же очолив партійний список.

Далі за активністю і масовістю висунення – партія «Союз» (Лев Міримський), партії РЕ (Сергій Аксьонов, Сергій Цеков), СУ (Олександра Кужель, Валерій Пальчук), ПСПУ (Наталя Вітренко, Юрій Курточкін), «Батьківщина» (Людмила Денисова), НРУ (спільно з Меджілісом кримськотатарського народу, керівники – Леонід Пилунський і Рефат Чубаров), ФЗ (Олексій Бурбак), НП (Анатолій Корнійчук), УСелДП (спільно з кримськотатарською організацією «Міллі Фірка», Васві Абдураїмов, Юрій Мельничук).

Власне, лише вищеперелічені парторганізації вели передвиборчу кампанію із широким залученням мас-медіа і візуальних носіїв реклами (білборди, сітілайти, розтяжки тощо).

Третім ешелonom можна вважати СДПУо, партію «Справедливість», партію «РБ», Союз лівих сил, Соціал-патріотичну асамблею слов'ян (СПАС), Партію пенсіонерів, УНП, які значно обмежені у фінансових ресурсах, не мають розгалуженої організаційної структури і яскравих особистостей у своїх лавах, не мали високої підтримки виборців на минулих виборах.

З усіх активних на виборах парторганізацій можна виділити дві «місцеві» – партії РЄ і «Союз», які не проводили виборчу кампанію на загальнонаціональному рівні, а лише в Криму.

Особливості висунення мажоритарних кандидатів від партій

ПР. Її кандидати балотувалися в ради усіх адміністративних утворень автономії і на голови усіх без винятку сіл, селищ і міст і користувалися підтримкою адмінресурсу у владі і виборчих комісіях, про що заявляли ціла низка відомих кримських і київських політиків – Леонід Грач, Лев Міримський, Олександра Кужель. Капанія ПР у Криму є тотожною загальнопартійній.

КПУ. Єдина з партій (крім ПР), яка закрила усі мажоритарні округи на виборах до Верховної Ради АРК. Разом з тим, КПУ не висувала своїх кандидатів на мери деяких міст через відсутність конкурентних кандидатів (зокрема в Керчі), а в Алушті її висуванець був знятий через ухвалення обвинувачу вального вироку суду. Активність КПУ в Криму була тотожною загальнопартійній.

СУ накрила до 80% усіх мажоритарних округів. Партія «Союз» висунула мажоритарників приблизно в половині округів до ВР Криму і до 30% у міських, районних і сільських радах. РЄ висувала своїх кандидатів переважно в містах Сімферополі, Ялті, Феодосії, Саках, Євпаторії, Бахчисараї та інших великих населених пунктах. «Союз» і РЄ брали участь у виборах лише на території АРК.

НРУ і УСелДП висунули своїх кандидатів лише в округах, де живе висока частка кримськотатарського населення, однак їхня кампанія значно перевищувала за активністю загальнопартійні кампанії.

Партія «Батьківщина» була менш активна у висунанні мажоритарників, її кампанія у Криму значно поступалася масштабам загальнопартійної кампанії.

Загалом серед кандидатів у депутати в округах переважали державні службовці, керівники державних установ і підприємств та бізнесмени, а також колишні керівники органів влади.

Участь представників партій у ТВК/ДВК

ПР. Її висунанці були по максимуму представлені в усіх територіальних і дільничних виборчих комісіях. Близько половини голів комісій – висунанці ПР. Як правило, більшість з керівників і членів ТВК і ДВК від ПР мають досвід роботи у виборчих комах або ж управлінський досвід та юридичну освіту. Крім того, у виборчих комах – значна частина висунанців від партій-сателітів ПР. За оцінками низки експертів, ПР контролювала всі виборчими в автономії, маючи від 60 до 90% контрольованих членів ТВК і ДВК.

У виборчих комах також був непропорційно високий відсоток висунанців партії СУ, ПЗВ, УСДП і партії «Союз». КПУ представлена у виборчих комах пропорційно і відповідно до

закону, але її представники скаржилися, що їх ігнорують, не залучають до роботи, навіть не повідомляють про засідання.

Разом з тим НРУ не представлений у Виборчій комісії АРК і майже не представлений у виборчих округах в регіонах, де великий відсоток кримськотатарського населення. Партія «Батьківщина» має непропорційно низьке представництво у виборчих комісіях, зокрема у Виборчкомі Криму з 18 членів – лише 1 від «Батьківщини».

Загалом можна зробити висновок, що політичні партії були представлені у виборчих комісіях в Криму непропорційно – зі значною перевагою для Партії регіонів, її технічних сателітів і політичних союзників (див. стор. 49). Водночас було значно обмежене представництво опозиційних партій, особливо партії «Батьківщина».

Особливості участі у виборчому процесі так званих «старих» та «нових» партій

Зі «старих» політичних сил були найбільш активні ПР і КПУ, а також ПСПУ, СПУ, НРУ, партія «Союз», СДПУо і НП.

Практично припинили діяльність або вона була незначною чи лише в окремих виборчих округах деяких міст, районів чи сіл Криму Народно-демократична партія, Демократична партія, які представлені у ВР Криму попереднього скликання, а також партія «Наша Україна», яка не змогла вчасно отримати свідоцтво про перереєстрацію в Криму.

З «нових» політичних сил найбільш потужно проводили кампанію партії РЄ і СУ. Помітні також партії ФЗ та УСелДП, які діяли переважно в окремих округах.

Основна тематика та риторика кампанії

Під час виборчої кампанії практично усіма політичними партіями переважно піднімалися соціальні теми. Представники ПР наголошували, що лише ця партія здатна вирішувати соціальні питання регіону, оскільки має підтримку від Президента і Кабінету міністрів України. ПР обіцяла залучення інвестицій, асфальтизацію, газифікацію, покращення медичного обслуговування, викорінення корупції, припинення «дерібану» землі, розширення повноважень автономії, зокрема надання Верховній Раді АРК права законодавчої ініціативи, захист російської мови. Лише ПР вела свою кампанію переважно на позитивних меседжах, апелюючи до досягнень влади – як регіональної, так і центральної. Критика попередників – досить обережна, оскільки в Криму влада завжди була за «регіоналами». Також обережно використовувалася проросійська риторика. Зокрема наголошувалося на тому, що ПР вирішила питання російської мови і встановила з Росією «партнерські стосунки». Для підсилення цієї тези в жовтні у Сімферополі було проведено спільну з партією «Єдина Росія» конференцію про співпрацю України і Росії за участі відомих депутатів ВР України і Державної Думи Росії.

Захист російської мови і культури, православ'я, «історичної правди», зближення з Росією обіцяли також представники РЄ.

Водночас слід зауважити, що мовно-етнічна тематика, теми НАТО, союзу з Росією і т.п. під час цієї кампанії відійшли на другий план. Більшою мірою їх піднімали представники ПСПУ, «Родіни» і КПУ.

КПУ, а також «Союз» позиціонували себе як захисники прав автономії, борці із засиллям «донецьких» і корупцією. З критикою корупції і за реформи виступали ФЗ і СУ. ФЗ також критикував економічну політику нинішнього українського уряду, проект податкового кодексу і позиціонував себе як захисник малого бізнесу. ФЗ також апелював

до молодості свого лідера А. Яценюка, а СУ – до енергійності свого лідера С. Тигіпка. На м'якій критиці влади також будувалася виборча кампанія НРУ та УСелПДП. ППУ обіцяла «гідні пенсії».

Кампанії НП, СДПУо, «Батьківщини», СПУ, «Справедливості», СЛС та інших – були вкрай невиразними.

Готовність партій до виборів

Лише ПР і РЕ повністю забезпечили роботу штабів, залучили членів виборчкомів, спостерігачів, агітаторів і рекламу на необхідному рівні. На ходу налагодили свою роботу виборчі штаби СУ, «Союзу» і КПУ. Менш публічно і продуктивно працювали штаби ФЗ, НРУ, НП, ПСПУ та УСелДП. Інші партії через обмеженість фінансування та організаційну неспроможність чи тиск влади (це стосується насамперед «Батьківщини» – переслідування податковими і правоохоронними органами бізнес-структур, які мають відношення до БЮТ і «Батьківщини») не змогли розгорнути повноцінну діяльність своїх виборчих штабів.

Основні характеристики

Лише ПР провела в Криму повноцінну виборчу кампанію із залученням значних коштів, матеріальних, людських та адміністративних ресурсів. З ПР намагалися масштабно конкурувати лише представники КПУ, а також РЕ і «Союзу», меншою мірою – СУ, а в регіонах з високою часткою кримськотатарського населення – НРУ. Виборча кампанія засвідчила організаційну пасивність «Батьківщини» і НП, а також повний провал кампанії НУ. «Нові» партії не змогли скласти повноцінну конкуренцію «старим», водночас регіональні (місцеві) політичні сили – РЕ і «Союз», а також через «кримськотатарську специфіку» – НРУ (див. 1.1.), продемонстрували помітну активність, фінансові можливості та організаційну спроможність.

II. Адміністративний ресурс

Рівень залучення місцевої влади у кампанію

Рівень залучення місцевої влади в Криму до виборчої кампанії можна охарактеризувати як максимальний. Це стосується як представників кримської організації ПР, так і, меншою мірою, парторганізацій політичних сил, які увійшли до проурядової коаліції – партії «Союз», партії РЕ і КПУ. Посадовці коаліційних партнерів ПР, за інформацією з урядових джерел, як мінімум, користувалися організаційно-технічними можливостями, які відкривають перед ними високі посади, – використання бюджетного транспорту, зв'язку, доступ до державних і комунальних ЗМІ, участь у заходах виборчої кампанії у робочий час без виходу у відпустку.

Разом з тим можливості у представників ПР з використання адмінресурсу були значно ширші. Насамперед – це використання бюджетних коштів (повідомлення газет «Крымская правда», «Первая крымская», «Крымские известия» протягом листопада 2010 р.). У Раді міністрів АРК всі грошові потоки контролюються командою В. Джарти, яка прибула до автономії після призначення його главою кримського уряду (РІА «Новий регіон-Крим»).

Окрім власне бюджетних коштів автономії, до Криму з Держбюджету України в останні місяці надходили значні кошти з цільовим призначенням на значущі соціальні проекти – закупівлю великої кількості тролейбусів для Сімферополя і Керчі та трамваїв для Євпаторії, масовий ремонт з новою укладкою асфальту усіх головних вулиць Сімферополя, будівництво частини об'їзної дороги у Сімферополі, що було заморожене з початку 90 років, ремонт кількох лікарень в Сімферополі і районах автономії тощо (повідомлення газет «Крымская правда», «Первая крымская», «Крымские известия», «Крымский телеграф», ІА КІА, ІА «Є-Крим» та ін.). Всі ці ініціативи активно висвітлювалися в державних і комунальних ЗМІ, безплатний доступ до яких опозиційним політикам в останні місяці був обмежений.

Про тиск з боку влади з метою недопущення рекламування опозиції заявляли і рекламні фірми – власники носіїв візуальної реклами¹. В результаті на білбордах, сітілайтах та інших носіях рекламувалися переважно кандидати від ПР².

Місцева преса також писала про перешкоди з боку місцевої влади і керівників державних чи комунальних підприємств в організації зустрічей з кандидатами в депутати, висунутими не ПР. Представники СУ заявляли, що на їхніх висуванців у депутати та у виборчих комісіях, які працюють у владі чи на державних/комунальних підприємствах, масово тиснули начальники з вимогою не брати участі у виборчій кампанії³.

Представники конкурентів ПР також повідомляли про масове зняття виборчими комісіями, контрольованими місцевою владою, кандидатів у депутати, які склали реальну конкуренцію висуванцям ПР⁴.

Під час голосування до роботи на виборчих дільницях залучалися працівники виконкомів місцевих рад, які, фактично, контролювали процес голосування. За ініціативи керівників Ради міністрів АРК Виборча комісія АРК ухвалила рішення про встановлення на всіх (!) виборчих дільницях в автономії веб-камер з жорсткими дисками для відеозапису процесу голосування і підрахунку голосів. Представники окремих політичних сил розцінили це як тиск на виборців і членів виборчих комісій⁵.

Задіяність судової влади у кампанію

Залучення судової влади до виборчої кампанії в інтересах ПР спостерігалось переважно на етапі звернень до суду знятих виборчочками кандидатів у депутати від інших (не ПР) партій, які є реальними конкурентами «регіоналів». За даними Бюро судової інформації при Інформаційному прес-центрі в Сімферополі, переважна більшість таких позовів в Адміністративному суді Криму відхилялися. Незвично оперативно у жовтні суди винесли вироки кандидату на міського голову Алушти від КПУ і кандидату в депутати ВР Криму від СПУ. Раніше розгляд цих справ затягувався або відкладався на тривалий час. Суди також проявили поблажливість до подань правоохоронних органів про арешти низки кандидатів у мери населених пунктів Південного узбережжя Криму (про це нижче).

¹ Центр журналістських розслідувань (<http://www.investigator.org.ua/ru/news/show/3566>)

² «Партінформ» (<http://www.partinform.com/lenta-novostey/savenko-zayavil-o-faktach-davleniya-na-cimferopolskuii-silnuii-ukrainu.html>)

³ «Партінформ» (<http://www.partinform.com/lenta-novostey/silnoy-ukraine-meshaiut-uchastvovat-v-viborach.html>)

⁴ «Партінформ» (<http://www.partinform.com/lenta-novostey/savenko-zayavil-o-faktach-davleniya-na-cimferopolskuii-silnuii-ukrainu.html>)

⁵ Радіо Свобода (<http://www.radiosvoboda.org/content/article/2206418.html>)

Участь силових структур у кампанії

Силові структури відігравали одну з ключових ролей у виборчій кампанії. Як правило, діяльність правоохоронців була вибірковою і точковою. Незадовго до початку виборчої кампанії удар був зосереджений проти групи С. Куніцина, який вважається важкогоавіком кримської політики і користується підтримкою групи Фірташа-Львовчкіна.

Протягом літа були заарештовані депутати кримського парламенту від Блоку «Команда Куніцина» Сергій Казаченко (голова ДПУ – «запасного аеродрому» С. Куніцина) та Олександр Гресс (популярний в Сімферополі молодий політик, экс-міністр фінансів в колишньому кримському уряді С. Куніцина, «гаманець» С. Куніцина).

У вересні і жовтні хвиля арештів прокотилася Південним узбережжям Криму. За ініціативою прокуратури були заарештовані мери Алушти, Алупки і Лівадії, порушені кримінальні справи проти мерів Партеніта і Малого Маяка. Усі вони планували висуватися, або висунулися на посади міських і селищних голів від КПУ чи партії «Союз» (інформація від джерел у штабах цих партій).

Одночасно міліція провела обшук в кандидата у депутати ВР Криму від партії «Союз». Про збір інформації правоохоронцями і можливий його арешт заявляв лідер партії «Союз», кандидат на міського голову Сімферополя і перший номер у списку партії «Союз» до ВР Криму Л. Міримський. Про стеження з боку міліції також заявляв голова кримської організації КПУ Л. Грач.

Основні характеристики

Загалом ПР широко використовувала адмінресурс, можливості судової влади і правоохоронних органів для тиску на своїх конкурентів. Причому страждали від цього не лише опозиційні партії, але й політичні сили, що входять до правлячих коаліцій у ВР України і ВР Криму.

III. Медіа та громадські організації

Наявність незалежних ЗМІ

Інформаційний ринок Криму характеризувався відсутністю повноцінних незалежних мас-медіа, які б забезпечували рівне і збалансоване висвітлення інформації щодо різних (конкуруючих) політичних сил. Переважна більшість ЗМІ, в тому числі – всі державні (республіканські) і комунальні – контролювалися ПР.

Найбільша щоденна газета «Кримская правда», ТРК ІТВ, ТРК «Жиса», Державна ТРК «Крим», щотижнева парламентська газета «Кримські івєстія», тижневик «Кримській телеграф», інформагенції «Кримське інформаційне агентство» та «Е-Крим» – були медіа-ресурсами виключно ПР, а російськомовний тижневик для кримських татар «Голос Крима» – ресурсом близької до ПР кримськотатарської групи «Мілі Фірка», яка балотується через УСелДП.

Найбільша і мережована в Криму ФМ-станція Транс-М-Радіо після того, як її власник перейшов з групи С. Куніцина до ПР, розірвала з усіма, окрім ПР, політичними групами бізнес-стосунки. Вона припинила вихід комерційних радіо-програм Л. Грача (КПУ) і Л. Міримського («Союз»), разом з тим максимально піарячи ПР.

У першій половині виборчої кампанії вплив ПР також відчувався і на редакційну політику мас-медіа, власниками яких були політики чи бізнесмени від політичних союзників і сателітів ПР – групи С. Куніцина (на той час представника Президента в Криму), партії «Союз» (група Л. Міримського), партії РЄ (група С. Аксьонова). З розгортанням виборчої кампанії протиріччя між ПР та її союзниками зросли і це вплинуло на редакційну політику ЗМІ, контрольованих згаданими групами. ТРК «Неаполь» (С. Куніцин) стала більш збалансовано подавати матеріали, надаючи ефір й іншим політичним силам, а газета «Кримское время» (Л. Міримський) та інтернет-видання «Новий регіон-Крим» (С. Аксьонов-Л. Міримський) – жорстко критикувати ПР.

Водночас найбільший ресурс партії «Батьківщина» (група А. Сенченка) – ТРК «Чорноморська» більшою мірою працювала не стільки на політичну силу власника, скільки забезпечувала трансляцію позицій політичних груп, які опонують ПР. Ефіри надавалися як за гроші, так і безкоштовно.

Тижневик «Собитія», який теж пов'язує з групою А. Сенченка, подавав інформацію про конкуруючі партії з наголосом на критику влади.

Російськомовний тижневик для кримських татар «Полуостров», теж близький до А. Сенченка, надавав перевагу «Батьківщині».

Впливовий і тиражний тижневик «Первая крымская» попри те, що належить бізнесмену, пов'язаному з ПР, проводив незалежну редакційну політику. Тижневик водночас надавав можливість всім політичним силам розміщувати політичну рекламу за гроші – і марковану, і «джинсу». За «джинсою» «Первую крымскую» експерти вважають одним із лідерів у Криму.

Меджліс (на виборах – НРУ) контролював телеканал АТР, радіо «Мейдан» і газету «Авдет». Втім, ці ЗМІ обмежені в території мовлення (Сімферопольський регіон, передгір'я і ближні степові райони) і тиражем – 8 тис. примірників.

Роль неурядових організацій у виборчому процесі

Роль ОГС у виборчому процесі в Криму була незначною через слабкість і нечисленність таких організацій. Також про виборчі проекти, які виконують кримські ОГС, мало відомо.

Кримське відділення Комітету виборців України (КВУ) припинило свою діяльність у 2006 році після того, як його керівники політично зблизилися з групою Л. Міримського (партія «Союз»). Водночас під час виборчої кампанії Крим періодично відвідував голова КВУ Олександр Черненко, який публічно коментував перебіг виборів.

Комітет з моніторингу свободи преси в Криму (КМСПК) на період виборчої кампанії надавав консультативну правову, інформаційну і петиційну підтримку журналістам і незалежним ЗМІ, які зазнавали тиску. Також у день виборів КМСПК організував телефонну «гарячу лінію» для звернень журналістів.

Інформаційний прес-центр (ІПЦ) у Сімферополі (Валентина Самар) на період виборів надавав приміщення для прес-конференцій і круглих столів і консультував мас-медіа.

Ресурсний центр «Крим-Перспектива» (Олег Смірнов) в рамках мережі, яку адмініструє ГМ ОПОРА, готував спостерігачів під час голосування.

Інститут розвитку Криму (Олексій Дрьомов) запустив три інтернет-сайти: Вибір Криму (<http://www.vybor.crimea.ua>), Вибір Севастополя (<http://vybor.sebastopol.ua>) і Вибір Ялти (<http://www.vybor.yalta.ua>). Там була розміщена нормативна і довідкова бази, хронологія подій і новини, пов'язані з місцевими виборами.

Основні характеристики

Інформаційний ринок Криму характеризувався відсутністю повноцінних незалежних мас-медіа, які б забезпечували рівне і збалансоване висвітлення інформації щодо різних (конкуруючих) політичних сил. Переважна більшість ЗМІ контролювалися ПР. Разом з тим існування ЗМІ, що близькі до конкурентів ПР, забезпечило можливість опозиційних політичних сил частково донести свої погляди і програми до широких кіл виборців.

Роль НУО у виборчому процесі в Криму була незначною через слабкість і нечисленність таких організацій. Також про виборчі проекти, які виконували кримські НУО, було мало відомо загалом.

IV. Поствиборча інформація

Огляд участі політичних партій у виборчому процесі

Лише 5 партій виставили свої списки у всіх багатомандатних округах, ще до 10 – у частині. Близько 20 – тільки до Верховної Ради Криму. Крім того, ще близько 20 – висували свої списки в окремих районах і містах автономії.

ПР – виставила виборчі списки в усіх багатомандатних округах, створених на території АРК, в тому числі – до Верховної Ради Криму.

КПУ – виставила виборчі списки в усіх багатомандатних округах, створених на території АРК, в тому числі – до Верховної Ради Криму.

«Союз» – виставив виборчі списки в усіх багатомандатних округах, створених на території АРК, в тому числі – до Верховної Ради Криму.

РЄ – виставила виборчі списки в усіх багатомандатних округах, створених на території АРК, в тому числі – до Верховної Ради Криму.

СУ – виставила виборчі списки в усіх багатомандатних округах, створених на території АРК, в тому числі – до Верховної Ради Криму.

НРУ – виставив виборчі списки у більшості багатомандатних округів, створених на території АРК (переважно там, де значна частка кримськотатарського населення), в тому числі – до Верховної Ради Криму.

ПСПУ – виставила виборчі списки у більшості багатомандатних округів, створених на території АРК, в тому числі – до Верховної Ради Криму.

«Батьківщина» – виставила виборчі списки в усіх багатомандатних округах, створених на території АРК (за винятком Білогірського району), в тому числі – до Верховної Ради Криму.

НП – виставила виборчі списки у більшості багатомандатних округів, створених на території АРК, в тому числі – до Верховної Ради Криму.

ППУ – виставила виборчі списки у більшості багатомандатних округах, створених на території АРК, в тому числі – до Верховної Ради Криму.

УСелДПУ – виставила виборчі списки у половині багатомандатних округів, створених на території АРК (переважно там, де значна частка кримськотатарського населення), в тому числі – до Верховної Ради Криму.

СПУ – виставила виборчі списки у майже третині багатомандатних округів, створених на території АРК, в тому числі – до Верховної Ради Криму.

«Родина» – виставила виборчий список лише до Верховної Ради Криму.

ФЗ – виставив виборчий список лише до Верховної Ради Криму та в кількох містах і районах АРК.

«Свобода» – виставила виборчий список лише до Верховної Ради Криму.

УНП – виставила виборчий список лише до Верховної Ради Криму.

КУН – виставила виборчий список лише до Верховної Ради Криму.

УРП «Собор» – виставила виборчий список лише до Верховної Ради Криму та в кількох містах і районах АРК.

ЄЦ – виставив виборчий список лише до Верховної Ради Криму та в кількох містах і районах АРК.

СЛС – виставила виборчий список лише до Верховної Ради Криму та в кількох містах і районах АРК.

Лише ПР висунула своїх представників в усіх мажоритарних округах на території автономії. В усіх мажоритарних округах до ВР Криму були висунуті кандидати від КПУ, у радах інших рівнів комуністи закрили до 80% всіх мажоритарних округів.

Висуванці «Союзу» і СУ спершу закрили близько 70% усіх мажоритарних округів, однак потім під тиском влади частина з кандидатів у депутати зняли свої кандидатури («Партиформ», «Політархіви», «Новий регіон-Крим»), що знизило рівень покриття до 40%.

Представники НРУ висувалися переважно в регіонах, де висока частка кримськотатарського населення. Зокрема в Бахчисарайському, Білогірському, Кіровському та деяких інших районах вони закрили усі мажоритарні округи. За схожою схемою проходило висування і кандидатів від УСелДП, однак їхня кількість була значно меншою.

Кандидати від «Батьківщини» і РЄ були висунуті в усіх 50 мажоритарних округах ВР Криму, але рівень висування до рад інших рівнів коливався від 50% у містах до 20% в сільських районах. Переважно у містах в мажоритарних округах балотувалися висуванці СУ і ФЗ. Разом з тим висуванці СПУ балотувалися майже в усіх сільських районах, а також у Сімферополі. ППУ, УРП «Собор», УНП, СДПУ (о), УСДП, НТС, РБ, «Родіна», ПСПУ, СЛС, КУН, «Громада» та деякі інші висували своїх кандидатів лише в окремих мажоритарних округах.

Результати виборів

АРК (загальна кількість мандатів – 100)				
Партія	Загальна кількість отриманих партією мандатів	Багатомандатний округ		Одномандатний округ
		Відсотки	Кількість мандатів	Кількість мандатів
ПР	80	48.9	32	48
КПУ	5	7.4	5	0
НРУ	5	7.04	5	0
«Союз»	5	5.3	3	2
РЄ	3	4.02	3	0
СУ	2	3.6	2	0

м. Сімферополь (загальна кількість мандатів – 76)				
Партія	Загальна кількість отриманих партією мандатів	Багатомандатний округ		Одномандатний округ
		Відсотки	Кількість мандатів	Кількість мандатів
ПР	59	45.79	23	36
КПУ	4	8.20	4	0
«Союз»	4	7.52	4	0
РЄ	3	5.82	3	0
СУ	2	4.67	2	0
НРУ	3	4.50	2	1
ППУ	1	1.83	0	1

МІСЦЕВІ ВИБОРИ – 2010: ВІННИЦЬКА ОБЛАСТЬ

*Юрій СТЕПАНЕЦЬ.
ВМГО «Наше Поділля»*

I. Політичні партії та кандидати

Основні політичні сили, що брали участь у виборах

Основні політичні сили, що брали участь у виборчому процесі у місті Вінниця та Вінницькій області, значною мірою співпадали з загальнонаціональними тенденціями – найбільш активними гравцями були парламентські партії, конкуренцію яким склали кілька «місцевих проектів», що були створені за ініціативи впливових місцевих політиків (партія «Совість України» та партія «Єдність»).

Найбільш активними учасниками виборчої кампанії – 2010 були:

- Партія регіонів (далі ПР).
- ВО «Батьківщина» (далі «Батьківщина»).
- Совість України (далі СовУ).
- Сильна Україна (далі СУ).
- «Вперед, Україно» (далі ВУ).
- ВО «Свобода» (далі Свобода).
- Партія «Єдність» (далі Єдність).
- Комуністична партія України (далі КПУ).
- Соціалістична партія України (далі СПУ).
- Народний Рух України (далі НРУ).

Загалом же за прихильність жителів Вінниці змагалися п'ять кандидатів у мери, 412 висунувців у депутати по мажоритарній системі та кандидати в депутати від 32 партій.

Особливості висунення мажоритарних кандидатів від партій

На мажоритарних округах політичні партії та їх представники були не менш активними ніж, наприклад, під час минулих виборчих кампаній. Така ситуація була характерною по всій Вінницькій області. Трохи відрізнялася ситуація в місті Вінниця, де кандидати на мажоритарних округах намагалися позиціонувати себе як члени певних «команд» політичних партій, що брали участь у виборах.

Кількість кандидатів, що балотувалася по мажоритарних округах, була неоднорідною, по деяких округах – близько десяти кандидатів, а по інших – 30 і більше. В середньому, при кількості виборців у Вінниці приблизно в 280 тисяч осіб, навантаження на одну дільницю складало 10-13 тисяч.

Участь представників партій у ТВК/ДВК

Більшість політичних партій, що були учасниками виборчого процесу, подали свої кандидатури для формування ТВК. Територіальні виборчі комісії було сформовано з урахуванням досвіду членів комісій, а також пропорційного розподілу. Жодних конфліктів,

заяв від політичних партій з приводу непропорційного розподілу членів ТВК чи ДВК не надходило, тож можна зробити висновок, що в загальному пропорційність при розподілі квот була збережена. Як і на попередніх виборах, члени ДВК не були достатньо професійно підготовлені. Проте варто зазначити, що найбільші політичні партії (Батьківщина, ПР) проводили навчання для членів ДВК. Інших ініціатив, зокрема від неурядових організацій, які були б направлені на навчання членів ДВК, не було виявлено.

Особливості участі у виборчому процесі так званих «старих» та «нових» партій

Політичні партії, що брали участь у виборчій кампанії до місцевих рад 2010 року, умовно можна розподілити на «старі» та «нові». До так званих «старих» політичних партій можна віднести партії, що були сформовані до 2008 року (або ж неформального початку президентської виборчої кампанії – ПР, КПУ, СПУ, партія «Наша Україна» (далі НУ), Батьківщина), в той час як «новими» слід вважати політичні проекти (партії), що були сформовані яскравими особистостями, які активно про себе заявили як окремі політичні діячі в останні два роки (Фронт змін (далі ФЗ), СУ), а також місцеві проекти, які були побудовані виключно місцевими лідерами (у Вінниці це Єдність, СовУ).

Що стосується «старих» політичних партій, то найбільш помітними та масовими кампаніями були кампанії ПР та Батьківщини. Риторика обох політичних сил мало чим відрізнялася і була цілком узгоджена з загальнонаціональними передвиборчими кампаніями.

Головними комунікаційними каналами цих партій були: зовнішня реклама, реклама в медіа, а також агітаційні намети. Значно меншою активністю відзначаються інші «старі» політичні партії, зокрема КПУ, Свобода, НРУ, Народна Партія (далі НП). Ці політичні партії мали незначну кількість зовнішньої реклами, реклами в медіа (переважно друкованих), а також агітаційних наметів.

Ситуація щодо «нових» політичних сил була іншою. «Нові» політичні сили умовно можна поділити на дві групи: (а) загальнонаціональні та (б) місцеві.

- Загальнонаціональні: СУ, УДАР, ФЗ. Ці політичні партії використовували загальнонаціональні гасла, матеріали та інші рекламні матеріали. Прив'язку до місцевих облич використовувала лише СУ (рекламуючи результати внутрішнього праймерізу).
- Місцеві: політична партія Єдність та політична партія СУ. Ці політичні сили виникли за ініціативи сильних місцевих лідерів, а саме: колишнього голови Вінницької обласної державної адміністрації Олександра Домбровського (Єдність) та нинішнього міського голови міста Вінниця – Володимира Гройсмана (СовУ). Представники цих двох політичних сил використовували всі можливі способи комунікації з виборцями – зовнішня реклама, реклама в медіа, листівки в поштові скриньки, кампанія від дверей до дверей, особисті зустрічі тощо. За результатами спостереження саме ці дві політичні сили і були найбільш активними у виборчій кампанії-2010.

Основна тематика та риторика кампанії

Переважна більшість гасел так званих «важковаговиків» (партій з найбільшими рейтингами) повністю збігалася з гаслами загальнонаціональних кампаній. ПР традиційно, з виборів Президента, використовувала слоган «Будуємо нову країну», а також його похідний «Будуємо нову Вінниччину».

Батьківщина використовувала слогани: «Поверни собі батьківщину», «Батьківщина тебе захистить» тощо.

Свобода, окрім загальнонаціональних слоганів, використовувала також місцеві, зокрема: «Вінниччина має своїх героїв» (з фото кандидата на мера міста Вінниця) тощо.

Готовність партій до виборів

Перед початком активної фази виборчої кампанії готовими до неї на Вінниччині були 15-17 політичних партій із 32-х. На той момент можна було ідентифікувати їх політичну активність, проводилася агітація, були сформовані виборчі штаби, подані кандидатури до ТВК та ДВК. Інші політичні сили почали кампанію надто пізно, очевидно розраховуючи або на вдалий номер в списку, або співзвучність з іншими політичними силами чи інші випадкові переваги.

Основні характеристики

Основні політичні сили, що брали участь у виборчому процесі на виборах до місцевих рад в місті Вінниця та Вінницькій області, були практично тотожними з найбільш активними гравцями на національному рівні – парламентськими партіями, конкуренцію яким створювали кілька «місцевих проектів», утворених за ініціативи впливових місцевих політиків (партія СовУ та партія Єдність).

Активність кандидатів по мажоритарних округах була нижчою, ніж на попередніх виборах до місцевих рад. Кандидати від «нових» політичних сил були більш активними та агресивніше проводили свої кампанії.

Готовність передвиборчих штабів до місцевих виборів була низькою. Зокрема при формуванні ДВК та ТВК політичні партії часто подавали непідготовлені кандидатури, майже не проводилось навчання для членів ТВК та ДВК, досить слабо були організовані комунікаційні майданчики для спілкування кандидатів з виборцями.

II. Адмінресурс

Рівень залучення місцевої влади у кампанію

Місцева влада традиційно, як для місцевих виборів, була досить широко залучена до виборчого процесу. Голова облдержадміністрації очолював список ПР, Голова обласної ради разом з колишнім головою ОДА ішли в списках партії Єдність, міський голова вів свою команду – СовУ. Звичайні чиновники переважно участь у виборчому процесі не брали. Влада, по можливості, використовувала наявний адміністративний ресурс (виступи на державних телеканалах, статті в державних ЗМІ, зустрічі з трудовими колективами).

За результатами виборчої кампанії можна стверджувати, що партії, які були представлені у місцевих радах до 2010 року, найбільш активно вели свої виборчі кампанії та застосовували всі наявні ресурси (медіа, зовнішня реклама, зустрічі з виборцями тощо). Як результат цілком злагодженого механізму та підходу до виборчої кампанії «партій влади» на Вінниччині принесла свої плоди – ці партії отримали більшість в обласній (ПР) та міській (СовУ) радах. Характерною ознакою перемоги партій влади є перемога їх кандидатів по мажоритарних округах, завдяки чому ці партії здобули більшість мандатів у радах.

Задіяність судової влади у кампанію

Протягом виборчої кампанії-2010 судових рішень, які б суттєво могли вплинути на хід кампанії, не виявлено. З іншого боку, два мера міст на Вінниччині перебували під слідством і не могли брати участі у виборчому процесі (міські голови Бара та Немирова). Ще одного кандидата (кандидат на посаду міського голови міста Могилів-Подільський) підозрювали в подвійному громадянстві, і проти нього велося слідство. В середовищі експертів (провідні журналісти, лідери НУО, політики) з цього приводу були різні думки. Найбільше експерти були схильні вважати, що місцева виконавча влада таким чином намагалася не дати можливості міським головам, з якими не вдалося домовитись, взяти участь у виборчій кампанії.

Участь силових структур у кампанії

Силові структури протягом всієї кампанії в більшості своїй поводити себе достатньо коректно. Одіозних рішень, затримань, перешкоджань у веденні політичної агітації в місті та області не було виявлено.

Основні характеристики

У Вінницькій області адмінресурс завжди використовувався політичними силами, що на момент виборів формують виконавчі органи влади.

За результатами спостереження протягом виборчої кампанії до місцевих рад 2010 року найбільш нерівно використовувались: рекламні площі (особливо доступ до реклами в громадському транспорті), зустрічі з трудовими колективами великих підприємств та організацій, доступ до ефіру комунальних ЗМІ.

Контраргументом опозиційних партій та кандидатів були зустрічі з трудовими колективами приватного бізнесу, працівниками ринків, представниками малого бізнесу та підприємствами з великою заборгованістю по заробітній платі працівникам.

Протягом виборчої кампанії-2010 судових рішень, які б суттєво могли вплинути на хід кампанії, не виявлено. З боку силових структур (міліція, прокуратура) одіозних рішень, затримань, перешкоджань у веденні політичної агітації в місті та області виявлено не було.

III. Медіа та громадські організації

Наявність незалежних ЗМІ

Фактично, повністю незалежних ЗМІ в області немає. Проте існує паритетний баланс між державними, провладними та опозиційними ЗМІ. Цей баланс не лише є кількісним з точки зору кількості ЗМІ, але й з точки зору їх впливовості та тиражу/покриття території. При класифікації ЗМІ можна виділити дві основні категорії:

- ЗМІ, які підтримують місцеву владу (телеканали: ВДТ-6, «Вінниччина», ВІТА, газети: «Нова вінницька газета», «Вінниччина»).
- ЗМІ, які підтримують опозиційні політичні сили (телеканал Вінниччина, газета «33-й канал»).
- ЗМІ, які дають рівний доступ всім політичним партіям на засадах рекламних матеріалів – газети «20 хвилин» та «РІА», «Газета по-українськи».

Варто зазначити важливу деталь щодо представників місцевих медіа, яка впливає на редакційну політику місцевих медіа – принаймні 5 відомих журналістів (які, щоправда, зараз виконують і адміністративні функції – головний редактор, заступник головного редактора) були в перших п'ятірках різних політичних партій.

Замовних матеріалів явно негативного змісту, які б викликали суспільний резонанс чи суттєво вплинули на хід виборчої кампанії протягом виборчої кампанії, не було виявлено. Більшість політичних партій та кандидатів від них могли придбати рекламні площі в місцевих ЗМІ. Однак слід зазначити, що більшість журналістів місцевих ЗМІ не ходили на заходи для ЗМІ, організовані політиками, якщо їм не було оплачено.

Протягом всієї виборчої кампанії відбулася лише одна резонансна подія – складність організації прес-конференції Юлії Тимошенко. Більшість залів відмовлялись надати приміщення для проведення прес-конференції під різними приводами. В результаті прес-конференція відбулась у великому залі, де одночасно відбувалась і зустріч з виборцями.

Роль неурядових організацій у виборчому процесі

Більшість лідерів місцевих НУО відмовились від участі у виборах, хоч їм і пропонували місця в списках. При цьому варто зазначити, що лідери найбільших НУО активно коментували ті чи інші заяви або події, що пов'язані з виборчою кампанією.

Традиційно, найбільш активними організаціями, які постійно займаються виборчими проектами (спостереження, навчання членів ДВК, просвітницькі заходи) були: Комітет Виборців України (далі КВУ), Громадянська мережа ОПОРА (далі ОПОРА) та Вінницький прес-клуб.

Вінницький прес-клуб, наприклад, забезпечував рівні шанси для всіх політичних партій та кандидатів до місцевих медіа (організація та проведення прес-конференцій, брифінгів, прес-турів тощо).

В день та ніч виборів з ініціативи Вінницького прес-клубу було організовано постійний майданчик для всіх суб'єктів виборчої кампанії, а також представників громадськості. Прес-конференції та брифінги відбувались кожних 2-3 години з 10:00 до 01:00 наступного дня. У прес-конференціях взяли участь: політичні партії, кандидати на посаду міського голови, представники міжнародних організацій, що здійснювали спостереження за виборами, представники неурядових організацій КВУ та ОПОРА.

Основні характеристики

В області існував паритетний баланс між державними, провладними та опозиційними ЗМІ. Цей баланс не лише є кількісним з точки зору кількості ЗМІ, але й з точки зору їх впливовості та тиражу/покриття території.

Найбільш активними організаціями, що займалися виборчими проектами, були КВУ, ОПОРА та Вінницький прес-клуб.

IV. Поствиборча інформація

Огляд участі політичних партій у виборчому процесі

У виборах до Вінницької обласної ради взяли участь 37 партій. Вінницьку область було поділено на 66 одномандатних мажоритарних округів та один багатомандатний, де проводилось голосування за партійними списками. У цій каденції у Вінницькій обласній раді буде 132 депутати.

По місту Вінниця у виборчому процесі взяли участь 32 політичні партії, кандидати від яких претендували на місця депутатів Вінницької міської ради за партійними списками чи мажоритарними округами. Також партії висунули п'ятьох кандидатів на посаду Вінницького міського голови.

Офіційні результати виборів Вінницького міського голови

Всього в голосуванні взяли участь 122,844 тис. жителів Вінниці.

За Володимира Гройсмана проголосувало 95,586 тис. осіб, що складає 77,81% від загального числа виборців.

За Антона Бойдаченко проголосувало 10,388 тис. осіб, що складає 8,46% від загального числа виборців.

Валерія Палія підтримало 4,894 тис. чоловік (3,98% голосів).

Не підтримали жодного кандидата – 1710 виборців (1,39%).

Висунення мажоритарних кандидатів від партій

Під час виборчої кампанії в місті Вінниця змагались п'ять кандидатів у мери, 412 висуваних у депутати по мажоритарних округах та кандидати в депутати від 32 партій. У Вінниці більша частина кандидатів на мажоритарних округах намагались позиціонувати себе як члени певних «команд» політичних партій, що беруть участь у виборах, або ж прив'язати себе до відомої особистості.

Ключові теми, що піднімались під час виборчої кампанії

Ключові теми, що підіймались під час виборчої кампанії, мало стосувались місцевих проблем, здебільшого використовуючи загальні гасла. Така ж ситуація склалася і з виборчими кампаніями мажоритарних кандидатів. Технологія і в мажоритарних округах і на партійному (багатомандатному) окрузі здебільшого зводилась до намагання прив'язати більш відомого лідера або менш відомого кандидата, що балотувався по мажоритарній системі, а також того ж кандидата-мажоритарника до відомої особистості національного масштабу (В. Кличко, М. Катеринчук, Ю. Тимошенко) чи місцевого лідера (О. Домбровського, В. Гройсмана).

Винятком можна назвати «Свободу», яка в своїй місцевій кампанії використовувала гасла захисту малого і середнього бізнесу, а також фізичних осіб, підприємців та організувала мітинги і протести проти прийняття податкового кодексу. Проте окрім цих гасел, кандидати від «Свободи» також використовували і загальні гасла на зразок «в нас є свій герой», «за національну і соціальну справедливість» тощо.

Мажоритарні кандидати часто використовували прості слогани, які скоріше за все самі і вигадали, – «підтримай своїх», «підтримай земляків» тощо.

Співпадінь у передвиборчій риторичі політичних партій та кандидатів по мажоритарних округах не було.

Основні характеристики

(1). Характерною ознакою цих виборів була втома виборців та плутанина зі списками, партіями, велика кількість кандидатів та загальні, не конкретизовані гасла кандидатів. Відтак вінничани встигали забути прізвища тих, за кого вони голосували, ледь переступивши поріг виборчої дільниці. Тож низькі результати партій, які не мали яскравих лідерів, – результат звичайної розгубленості.

Особливо проблематичною ситуація щодо впізнаваності кандидатів була по мажоритарних округах.

(2). В післявиборчий період найбільш важливою і водночас резонансною подією було рішення міської виборчої комісії вивести журналістів із зали засідань у супроводі міліції. Це рішення прийняла міська виборча комісія на екстреному засіданні 4-го листопада. Порушуючи закон про вибори, від вінничан таким чином приховували офіційні результати обробки протоколів (газета «Місто»).

(3). Вінниця створила свого роду прецедент. Вперше в Україні виключно місцева сила (партія Свисть України) отримала найвищий відсоток підтримки виборців. З іншого боку, такі результати виборчої кампанії можуть також свідчити про адміністративний ресурс, який використовувала місцева влада як під час виборчої кампанії, так і в день голосування.

Результати виборів до Вінницької обласної ради та міської ради

Вінницька область				
Партія	Загальна кількість отриманих партією мандатів	Багатомандатний округ		Одномандатний округ
		Відсотки	Кількість мандатів	Кількість мандатів
Партія регіонів	61	20,68	23	38
ВО Батьківщина	32	20,34	22	10
Партія «Єдність»	22	12,22	13	9
Фронт змін	9	7,28	8	1
УРП Собор	5	—	—	5
СПУ	1	—	—	1
УНП	1	—	—	1
Разом	130	10,37	—	—

м. Вінниця				
Партія	Загальна кількість отриманих партією мандатів	Багатомандатний округ		Одномандатний округ
		Відсотки	Кількість мандатів	Кількість мандатів
Свисть України	33	33,48	10	23
ВО Батьківщина	5	14,60	5	0
Партія регіонів	5	8,09	3	2
Фронт Змін	2	7,33	2	0
ВО «Свобода»	2	6,99	2	0
УДАР	2	4,71	2	0
Сильна Україна	1	3,45	1	0
КПУ	0	3,0	0	0

МІСЦЕВІ ВИБОРИ – 2010: ВОЛИНСЬКА ОБЛАСТЬ

Михайло НАХОД.
ЛМГО «Центр Політичного Аналізу
та Виборчого Консалтингу»

I. Політичні партії та кандидати

Основні політичні сили, що брали участь у виборах.

Основні політичні сили, які брали участь у виборчій кампанії у Волинській області та могли розраховувати на підтримку виборців, можна умовно розділити на три групи: (1) «традиційні», (2) «нові» та (3) партії – місцеві політичні проекти.

(1) Серед «традиційних» учасників кампанії варто виділити місцеві організації таких політичних сил: ВО «Батьківщина», яка є найбільш рейтинговою політичною силою регіону; «Наша Україна» (далі – НУ), що значно втратила свій вплив, але боролась за представництво у місцевих радах; Народна партія (далі – НП), яка мала шанси отримати мандати у окремих місцевих радах, в першу чергу – по мажоритарних округах; Партія регіонів (далі – ПР), яка позиціонує себе як партія влади, що підтримувалась місцевими чиновниками середньої ланки.

(2) «Нові» гравці на політичній арені області – це обласні організації: ВО «Свобода», «Сильної України» (далі – СУ), «Фронту Змін» (далі – ФЗ), «Єдиного Центру» (далі – ЄЦ) та, частково, партії «За Україну!» (далі – ЗаУ), що суттєво наростили свою підтримку через втрату довіри виборців до Блоку Юлії Тимошенко та НУ і розраховували на 3-10% підтримки виборців та представництво у більшості місцевих рад регіону. Особливістю кампанії СУ та ФЗ було те, що у їхніх списках кандидатів, як у багатомандатному, так і у мажоритарних виборчих округах, значну частку складали представники малого та середнього бізнесу, які особисто не вели активної виборчої кампанії, а сподівалися лише на популярність партійних брендів.

До партій – місцевих політичних проектів, які доволі гучно заявили про себе на місцевому рівні, можна віднести: 1) партію «Молода Україна» (політичний проект экс-секретаря Луцької міської ради Святослава Зелінського), яка висувала список кандидатів до Луцької міської ради у багатомандатному та одномандатних округах, вела активну рекламну кампанію; 2) партію «Совість України» (політичний проект Ковельського міського голови Сергія Кошарука та його команди), яка висунула кандидата на посаду міського голови, а також доволі відомих та авторитетних осіб кандидатами до Ковельської міської ради; 3) Ліберальну партію України (далі – ЛібПУ) – політичний проект відомого місцевого бізнесмена, кандидата на посаду Луцького міського голови Василя Токарського); 4) партію «Справедливість» (голова – экс-міністр освіти Станіслав Ніколаєнко), яка стала політичним проектом кандидата на посаду міського голови Володимира-Волинського Анатолія Сороки та його команди.

Особливості висунення мажоритарних кандидатів від партій

Практично всі основні політичні сили, які розраховували на отримання мандатів депутатів місцевих рад у Волинській області, однаково активно вели кампанію у мажоритарних виборчих округах. Практично по всіх політичних силах спостерігалось подвійне висунання

одних і тих самих представників, як у виборчих списках, так і у мажоритарних виборчих округах. Кампанія у мажоритарних округах була доволі жвавою та конкурентною, зокрема – у містах. Кандидати активно вели агітаційну роботу, намагались використати всі засоби для перемоги (ремонтували прибудинкові території, встановлювали освітлення, встановлювали дитячі майданчики, розповсюджували багато поліграфічної продукції), проте далеко не всі активні кандидати (особливо ті, що не користувались підтримкою популярних партій) перемогли у виборчих округах. Прикладом ефективних, але непереможених кампаній, можуть служити вибори по окремих мажоритарних округах міста Луцька. Так, в одному з них балотувався відомий підприємець Андрій Покровський (Молода Україна), який відновив освітлення практично усіх прибудинкових територій округу, в іншому голова правління ВАТ «Волиньгаз» Мирослав Коротя (НУ), який відремонтував декілька спортивних майданчиків на виборчому окрузі, організував футбольні турніри для місцевих школярів.

Участь представників партій у ТВК/ДВК

Проаналізувавши персональний склад обласної, районних, міських у містах обласного значення ТВК в розрізі партійності, можна зробити висновок, що у всіх ТВК є представники опозиційних політичних партій (у 12 ТВК керівниками були представники ВО «Батьківщина»), однак більшість в усіх ТВК отримали представники провладної коаліції. Орієнтовно половина складу ТВК мали попередній досвід роботи у складі ТВК, ОВК чи ДВК. Те, що більшість у виборчих комісіях мали представники провладних партій, створювало підґрунтя для прийняття упереджених рішень комісіями. Зокрема, це стосувалось розгляду скарг і звернень від кандидатів, які представляли опозиційні політичні сили. Такі скарги або не розглядалися взагалі, або по них приймалися рішення, що не відповідали нормам законодавства. Найчастіше ці скарги стосувались розповсюдження агітаційних матеріалів, без належного зазначення вихідних даних.

Основна тематика та риторика кампанії

Якщо аналізувати рекламну кампанію партій чи кандидатів у Волинській області, то можна відмітити домінування гасел щодо особистих переваг і досягнень кандидатів чи їхніх політичних команд. В основному провадилась позитивна або нейтральна виборча кампанія. Як приклади можна навести гасла окремих кандидатів та партій. Зокрема кандидат на посаду Луцького міського голови Микола Романюк провів кампанію під гаслом «Людяність та відповідальність»; ще один кандидат у мери Луцька В. Токарський – під гаслом «Скавав – зробив!»; ФЗ – «Змінимо майбутнє разом». Виняток становили теле- та радіо-ролики Партії регіонів, яка звинувачувала в усіх негараздах «помаранчевих» попередників.

Готовність партій до виборів

Основні політичні сили, що претендували на отримання депутатських мандатів, мали власні виборчі штаби, здійснювали активну агітаційну кампанію, делегували своїх представників у територіальні та дільничні виборчі комісії, забезпечили підбір спостерігачів.

Основні характеристики

В цілому, процес висування та реєстрації організацій політичних партій і кандидатів для участі у виборах проходив спокійно. У складі ТВК на всіх рівнях було помітне домінування представників, що представляли політичні сили владної коаліції. Для рекламної кампанії не було характерно використання «брудних» технологій, за винятком міста Луцька,

де пройшли апробацію різноманітні виборчі «ноу-хау» (подача судових позовів проти екс-голови ОДА М. Романиюка, через виявлену нестачу зерна з держрезерву на Луцькому КХП №2; розповсюдження надписів «Чижик – негр» на агітаційних плакатах Олександра Чижика). Провідні політичні партії підійшли готовими до виборчого процесу, хоча під час ведення виборчої кампанії не завжди вчасно реагували на виклики та дії з боку опонентів.

II. Адмінресурс

Рівень залучення місцевої влади у кампанію

Представники місцевої влади були активно залучені у виборчий процес 2010 року. В основному, органи виконавчої влади та місцевого самоврядування сприяли виборчим комісіям у їх матеріально-технічному забезпеченні, створювали умови для належного ведення агітації партіями та кандидатами (визначили місця для агітматеріалів, сприяли у проведенні зустрічей з виборцями). Разом з тим практично всі високопосадовці, як органів державної влади, так і органів місцевого самоврядування, були задіяні у виборчій кампанії у якості кандидатів до рад різних рівнів. Представники органів державної влади балотувались до представницьких органів за партійними списками або у мажоритарних округах від ПР чи НП. Опозиційні кандидати (у недалекому минулому – також високопосадовці) балотувались від різних політичних сил – ВО «Батьківщина», ФЗ, НУ, ЄЦ, в окремих випадках – від СУ.

Мали місце окремі факти незаконного втручання місцевої влади у виборчий процес. За інформацією, отриманою за результатами роботи довготермінових спостерігачів Громадянської мережі ОПОРА в регіоні, існувало певне «керування» роботою ТВК і ДВК представниками місцевої влади. Наприклад, члени Рожищенської районної ТВК, які представляли владну коаліцію, часто перед засіданнями збирались у кабінеті голови РДА для отримання певних вказівок. Подібні випадки зустрічались і в сільських ТВК, де часто керівники сільських рад брали на себе організацію роботи відповідних комісій. У місті Володимирі-Волинському за неформальною вказівкою міського голови Петра Саганюка працівникам бюджетної сфери було заборонено балотуватись у депутати від опозиційних політичних сил та працювати у складі ДВК від цих сил. Інших фактів незаконного втручання влади у виборчий процес, які були б публічно відомі, не було. Відслідкувати усі подібні факти, особливо на найнижчому рівні, не було можливо.

Для ПР участь голови ОДА Бориса Клімчука у виборчій кампанії сприяла суттєвому покращенню своїх показників. Завдяки цьому досвідченому та харизматичному політику частка голосів ПР у північній частині області була доволі суттєвою. І хоча керівники виконавчих органів влади на місцях чітко симпатизували та сприяли «партії влади», вони намагались здійснювати це в рамках закону.

Використання адмінресурсу у вигляді тиску на виборців, системного використання службового становища під час виборчої кампанії не було, хоча поодинокі випадки траплялись на рівні окремих територіальних громад.

Задіяність судової влади у кампанію

Протягом всієї виборчої кампанії судові органи практично не були задіяні у виборчому процесі. Залучити суди у виборчу боротьбу спробувала здійснити команда кандидата на посаду Луцького міського голови Володимира Бондаря, якій міська ТВК почала відмов-

ляти (переважно — безпідставно) у задоволенні їхніх скарг. Так, 16 жовтня 2010 року довірена особа Бондаря Владислав Стемковський подав до Луцької міської виборчої комісії скаргу щодо незаконної агітації ще одним экс-головою ОДА М. Романюком. Представник Бондаря стверджував, що агітаційні листи, розіслані кандидатом Романюком, не містять передбачених Законом про місцеві вибори вихідних даних і надруковані за невідомі кошти, оскільки виборчий рахунок М. Романюка на той час ще не був відкритий. Рішення ТВК та Волинського окружного адміністративного суду з цього питання були прийняті на користь М. Романюка. В. Бондар оскаржив ці рішення у Львівському апеляційному суді і отримав перемогу. Суд скасував рішення Волинського окружного адміністративного суду та Луцької ТВК і зобов'язав комісію повторно розглянути порушення Закону Романюком. Проте ТВК, розглянувши рішення суду, відмовила у задоволенні скарги.

Крім того, на розгляді у Луцькому окружному адміністративному суді знаходилися й інші скарги В. Бондаря щодо здійснення незаконної агітації М. Романюком і незаконних дій ТВК, яка не знаходила підстав у скаргах Бондаря для оголошення попередження Романюку. Розв'язка по цих справах не наступила, оскільки 25 жовтня В. Бондар подав заяву до ТВК з проханням зняти його з виборчих перегонів. Таким чином, боротьба двох кандидатів на посаду міського голови (Бондаря та Романюка) проходила також і у судових органах, і у ТВК, але жодні аргументи кандидата, який не користувався підтримкою влади, не сприяли вирішенню справ на його користь. Інших фактів активного втягування судів у виборчий процес зафіксовано не було. Разом з тим окремі кандидати, які програли вибори у певних адміністративно-територіальних одиницях, намагались оскаржувати результати, але через пропущення строків оскарження або недостатність доказової бази жодна судова справа не була розглянута на користь скаргників.

Участь силових структур у кампанії

У регіоні були окремі випадки залучення правоохоронних органів і прокуратури у виборчий процес. Так, Партія регіонів у Іваничівському районі оскаржувала реєстрацію всіх кандидатів до районної ради від районної організації ВО «Батьківщина», посиляючись на те, що конференція «Батьківщини» з висунення кандидатів була нелегітимною, оскільки делегати від первинних організацій на конференцію не обирались. ТВК відмовила у задоволенні вказаної скарги і направила матеріали на вивчення по суті до районної прокуратури. Прокуратура передала справу на вивчення та розслідування до органів внутрішніх справ, які не знайшли порушень у проведенні партійної конференції Іваничівської районної організації «Батьківщини». Пізніше аналогічні події розгортались і в Горохівському районі.

Окрім цього, представники органів внутрішніх справ забезпечували охорону та супровід виборчої документації. Особливих нарікань на їхню роботу з боку виборчих комісій та учасників виборчого процесу не було.

Основні характеристики

Системного, грубого та відкритого тиску органів влади ні на виборців, ні на опозицію у Волинській області не спостерігається. Були зафіксовані поодинокі факти «наполегливого консультування» виборчих комісій чи кандидатів-представників бюджетної сфери.

Суди Волинської області намагаються не ставати на будь-яку сторону у виборчих конфліктах.

ПР намагалась втягнути правоохоронні органи у виборчий процес для боротьби зі своїми основними опонентами.

III. Медіа та громадські організації

Наявність незалежних ЗМІ

Практично всі ЗМІ області є незалежними по формі, але часто залежать по суті від волі своїх засновників та їх політичних уподобань. Збалансованість висвітлення діяльності різних політичних сил варто оцінювати з урахуванням того, що чинне законодавство передбачає фінансування передвиборчої агітації у ЗМІ з двох джерел – державного бюджету та виборчих фондів кандидатів і партій.

За кошти державного бюджету всі суб'єкти виборчого процесу області отримали однакову частку ефірного часу та газетних площ для висвітлення своїх передвиборчих програм і популяризації кандидатів. Місцеві ЗМІ не протидіяли жодній політичній силі у реалізації нею такого права, хоча і не всі зареєстровані суб'єкти виборчого процесу використали надану законом можливість.

Що стосується висвітлення діяльності політичних сил за рахунок виборчих фондів кандидатів чи партій, то у цьому випадку має місце дисбаланс, оскільки різні політичні сили мали різні бюджети та можливості їх використання для агітації. У електронних і друкованих ЗМІ регіону більше фігурували політичні сили, що мають краще ресурсне забезпечення, а саме – ПР, СУ, ФЗ, ВО «Батьківщина», ВО «Свобода».

Більшість матеріалів передвиборчої політичної реклами розміщувались у найбільш рейтингових ЗМІ (газети «Волинь-Нова», «Сім'я і дім», «Вісник»). Серед ЗМІ існувала конкуренція на висвітлення діяльності суб'єктів виборчого процесу. Разом з тим, у засобах масової інформації практично не було незалежних авторських матеріалів, не проплачених штабами певних кандидатів або партій. Виняток становили із цього – Інтернет-ЗМІ регіону, що, на відміну від електронних (радіо та телебачення) і друкованих ЗМІ, практично не були законодавчо обмежені щодо висвітлення виборчого процесу. Тим не менше, три провідні громадсько-політичні Інтернет-видання області («Волинські новини», «Волинська правда» та «Волинський інформаційний портал») часто доволі тенденційно висвітлюють інформацію про хід виборчого процесу на користь кандидатів чи партій, яким симпатизують власники цих видань.

Роль неурядових організацій у виборчому процесі

Активні громадські організації, які в той чи інший спосіб були задіяні у виборчому процесі, можна умовно розділити на дві групи. До виборів були залучені незалежні (1) НУО, що виконували функції незалежних спостерігачів, аналітиків чи комунікаторів, а також (2) НУО, лідери яких були безпосередньо задіяні у виборчому процесі як кандидати або члени команд кандидатів.

(1) Серед незалежних НУО варто виділити такі:

- Регіональне представництво Громадянської мережі ОПОРА (фактично діє на основі Волинської обласної молодіжної громадської організації «Асоціація молодих реформаторів» (АМоРе)), яке здійснювало кампанію довготермінового та короткотермінового спостереження за виборчим процесом і моніторинг передвиборчих обіцянок і програм кандидатів та партій;
- Луцька міська громадська організація «Центр політичного аналізу та виборчого консалтингу», яка здійснювала моніторинг виборчого процесу, консультування суб'єктів виборчого процесу та виборчих комісій, випускала щотижневі аналітичні підсумки про перебіг виборчої кампанії у регіоні, проводила щотижневий відео-чат «Вибори по-волинськи» спільно з інтернет-виданням «Волинські новини»;

- Незалежний прес-центр «Волинський вибір – 2010» (діяв на основі громадської організації «Волинський прес-клуб»), який був дискусійним майданчиком представників різних політичних сил, кандидатів і представників громадських організацій з представниками місцевих ЗМІ. Варто зазначити, що політики менше використовували можливості незалежного прес-центру в порівнянні з виборами 2006 та 2007 років.

(2) Серед НУО, чії лідери були безпосередньо залучені до виборчого процесу, на увагу заслуговують такі:

- Волинська обласна молодіжна громадська організація «Національний Альянс» – НУО національно-патріотичного спрямування, яка стала основою для утворення Волинської обласної організації партії «За Україну!». Практично всі члени організації балотувались до місцевих рад різних рівнів як висуванці цієї політичної сили. Голова організації Ігор Гузь очолював список партії до Волинської обласної ради та балотувався по мажоритарному округу у Старовижівському районі, де здобув перемогу.
- Волинська обласна молодіжна громадська організація «Асоціація захисту прав молоді Волині», яка є правозахисною організацією та працює в широкому спектрі напрямків. Загалом, організація є позапартійною та позаполітичною, але її активісти брали участь у виборах у якості кандидатів від різних політичних сил. Зокрема, її голова Андрій Гаврищук балотувався до Луцької міської ради від Української партії; виконавчий директор Петро Верзун – до Луцької міської ради від Соціалістичної партії України; член Ради організації Микола Іванюк – до Волинської обласної ради від ВО «Батьківщина». Зазначені представники громадської організації не отримали мандатів депутатів місцевих рад.

В окрему групу можна виділити молодіжні громадські організації, які діють як молодіжні підрозділи політичних партій і практично займались партійною роботою, а не вели незалежної діяльності.

Основні характеристики

Загалом, ЗМІ Волинської області працювали в межах чинного законодавства щодо висвітлення діяльності суб'єктів виборчого процесу. При цьому рівне та збалансоване висвітлення діяльності кандидатів і політичних сил унеможлилювалось їхніми різними ресурсними можливостями: суб'єкти виборчого процесу мали практично необмежений доступ до ЗМІ регіону за умови наявності необхідних фінансових ресурсів.

Попри існування широкого спектру громадських організацій, їх участь у виборчому процесі була не надто активною. Окремі члени різних НУО були інтегровані у виборчий процес у різних якостях (кандидати, члени виборчих комісій, спостерігачі, агітатори).

IV. Поствиборча інформація за результатами виборів

Огляд участі політичних партій у виборчому процесі

Результати виборів до Волинської обласної ради та Луцької міської ради

Волинська обласна рада. Чисельний склад депутатського корпусу Волинської обласної ради складає 80 депутатів. Відповідно до вимог чинного законодавства за мандати депутатів висуванці політичних сил змагались у багатомандатному виборчому окрузі та в 40 одномандатних виборчих округах (2 округи на район або місто обласного значення).

Участь у виборах депутатів обласної ради у багатомандатному окрузі взяли 35 обласних організацій політичних партій.

Волинська обласна рада (80 мандатів)				
Партія	Загальна кількість отриманих партією мандатів	Багатомандатний округ		Одномандатний округ
		Відсотки	Кількість мандатів	Кількість мандатів
ВО «Батьківщина»	26	23,36	16	10
Партія регіонів	22	18,86	13	9
ВО «Свобода»	6	7,44	5	1
«Фронт Змін»	3	4,73	3	0
«Наша Україна»	4	3,72	3	1
Народна партія	7	2,84	0	7
«Єдиний Центр»	4	2,82	0	4
УРП «Собор»	2	1,18	0	2
Аграрна партія України	1	0,59	0	1
«За Україну!»	1	1,29	0	1
Комуністична партія України	1	2,39	0	1
Селянська партія України	1	Не висували список кандидатів	0	1
«Сильна Україна»	1	2,95	0	1
«Солідарність жінок України»	1	0,6	0	1

За результатами виборів, мандати депутатів обласної ради за партійними списками отримали такі політичні сили: ВО «Батьківщина» – 23,36% (16 мандатів); ПР – 18,86% (13 мандатів); ВО «Свобода» – 7,44% (5 мандатів); ФЗ – 4,73% (3 мандати); НУ – 3,72% (3 мандати).

Варто зауважити, що до обласної ради за партійними списками не потрапила СУ, за яку проголосували майже 2,95% волинян, а також ЄЦ та НП, яким не вистачило двох десятих відсотка, щоб провести своїх представників за партійними списками до обласної ради.

Луцька міська рада. Вибори депутатів Луцької міської ради відбувались у багатомандатному виборчому окрузі та 25 одномандатних виборчих округах. Загальний склад депутатського корпусу міської ради з цього року становитиме 50 чоловік (до цього часу у раді було 45 депутатів).

Луцька міська рада (50 мандатів)				
Партія	Загальна кількість отриманих партією мандатів	Багатомандатний округ		Одномандатний округ
		Відсотки	Кількість мандатів	Кількість мандатів
ВО «Батьківщина»	24	21,2	8	16
ВО «Свобода»	9	13,3	5	4
Партія регіонів	4	7,5	3	1
«Фронт Змін»	4	7,0	3	1
«Наша Україна»	2	6,5	2	0
«За Україну»	4	4,4	2	2
«Сильна Україна»	2	3,9	1	1
Європейська партія України	1	3,1	1	0

У виборах за партійними списками брали участь 40 міських осередків політичних партій. За результатами виборів у багатомандатному виборчому окрузі до Луцької міської ради, 3-відсотковий бар'єр подолали 8 партій: ВО «Батьківщина» – 21,2% – 8 мандатів, ВО «Свобода» – 13,3% – 5 мандатів, ПР – 7,5% – 3 мандати, ФЗ – 7% – 3 мандати, НУ – 6,5% – 2 мандати, ЗаУ – 4,4% – 2 мандати, СУ – 3,9% – 1 мандат, Європейська партія України – 3,1% – 1 мандат.

До інших місцевих рад регіону потрапили зазначені вище політичні сили, за окремими виключеннями чи включеннями інших політичних сил. Наприклад, значну частку голосів у місті Володимирі-Волинському отримала СУ, а у місті Ковелі – «Совість України». Ці політичні сили на вибори вели повноважні міські голови відповідних міст.

Висування мажоритарних кандидатів від партій

Волинська обласна рада. У 40 мажоритарних одномандатних округах 10 мандатів отримали представники ВО «Батьківщина»; 9 – ПР, 7 – висуванці НП, 4 – кандидати від ЄЦ; 2 представники «Собору» та по одному кандидату від ВО «Свобода», НУ, партії «Солідарність жінок України», КПУ (у Любешівському районі, на батьківщині віце-спікера Верховної ради України Адама Мартинюка), СУ, Аграрної партії України, Селянської партії та партії ЗаУ.

Окремо варто відзначити відомих представників влади чи бізнесу, які не змогли вибороти мандатів у мажоритарних округах області: заступники голови ОДА, Олександр Курилюк та Едуард Стоєв (ПР); экс-заступники голови ОДА, Віталій Заремба (ПР) та Василь Дмитрук (НП), які невідомо з яких причин балотувались на одному виборчому окрузі і в результаті поступились висуванцю від ВО «Батьківщина»; відомі у регіоні бізнесмени Василь Столяр (ФЗ), Олександр Свирида (ВО «Батьківщина»), Олександр Кропива (УДАР Віталія Кличка). (При цьому Курилюк, Свирида та Столяр стали депутатами за партійними списками своїх політичних сил).

Попри активну особисту білбордову кампанію, не балотувався у мажоритарному окрузі голова обласної організації ПР, перший заступник голови ОДА Олександр Башкаленко.

Таким чином, загальна кількість мандатів по партіях становить: ВО «Батьківщина» – 26; ПР – 22; НП – 7; ВО «Свобода» – 6; ЄЦ – 4; НУ – 4; ФЗ – 3; УРП «Собор» – 2. По одному мандату отримали партія «Солідарність жінок України», КПУ, СУ, Аграрна партія України, Селянська партія України, ЗаУ.

Луцька міська рада. У 25 одномандатних виборчих округах перемогли представники таких політичних сил: ВО «Батьківщина» – 16; ВО «Свобода» – 4; ЗаУ – 2; СУ, ФЗ, ПР – по 1.

Таким чином, найбільшу фракцію у міській раді матиме ВО «Батьківщина» – 24 депутати, яка легко може створити більшість, заручившись підтримкою ще двох депутатів з інших політичних сил. А у складі міської ради буде достатньо потенційних партнерів для однопартійців Юлії Тимошенко, зокрема це ВО «Свобода», яка провела до міської ради 9 депутатів, ЗаУ – 4 депутати, НУ – 2 депутати.

Луцький міський голова. Після сходження з виборчих перегонів В. Бондаря та неможливості (з різних причин) представників національно-демократичних сил визначити зі свого кола одного претендента на крісло міського голови, перемогу М. Романюка практично не ставили під сумнів. Питання полягало лише у тому, скільки голосів отримають решта кандидатів. Відповідно до підсумкових даних протоколу Луцької міської ТВК за М. Романюка (СУ) проголосувало 25 883 виборців, або 32,8%; Анатолія Грицюка (ВО «Батьківщина») підтримали 17 641 виборець, або 22,4%; повноважного міського голову

Богдана Шибу (ЗаУ) підтримали 8 075, що склало 10,2%; Євгена Мельника (ВО «Свобода») – 6 108 голосів (7,7%); Андрія Козюру (НУ) – 5 191 голос (6,6%); Василя Токарського (ЛіБПУ) – 4 282 голоси (5,4%); Олександра Чижика («ПОРА») – 1 677 голосів (2,1%). Решта кандидатів отримали менше одного відсотка голосів лучан.

Ключові теми, що піднімалися під час виборчої кампанії

Виділити ключові політичні чи програмні меседжі, які лунали від представників різних політичних сил в ході виборчої кампанії, доволі проблематично. Оскільки новий виборчий закон не вимагав наявності передвиборчих програм у організацій політичних партій чи кандидатів у мажоритарних округах, ряд політичних сил не обтяжували себе підготовкою таких документів. Навіть ті політичні сили чи кандидати, які мали свої передвиборчі програми, використовували їх лише як агітаційний матеріал при спілкуванні з виборцями, тому є великі сумніви, що ці програми будуть взяті до виконання.

Часто політичні сили намагалися піднімати національні теми, які мають мало спільного з місцевими проблемами та несуть лише політичне навантаження, а саме:

- для ПР – «помаранчеві політики знищили економіку країни і привели державу до прірви»;
- для «Батьківщини» – «не віддамо місцеві ради представникам Януковича»;
- для НУ – «оновлення партії та захист української мови»;
- для «Свободи» – «захист українців».

Більш предметними були програми кандидатів на посади міських голів. У місті Луцьк програмні тези всіх основних кандидатів були схожими і включали ряд положень щодо вирішення нагальних проблем мешканців – проведення реформи житлово-комунальної сфери, енергозбереження, забезпечення належних умов життя (екологія, довкілля), розвиток інфраструктури та збереження історико-культурної спадщини. Одним з перших у своїй виборчій кампанії питання стратегічного бачення розвитку міста підняв кандидат на посаду міського голови Андрій Козюра, який видав у світ брошуру «Стратегія розвитку Луцька 2010-2020».

Загалом, виборча кампанія 2010 року ознаменувалась домінуванням політичних гасел і популістських обіцянок над обговоренням реальних стратегічних завдань розвитку громад.

Основні характеристики

У цілому, результати виборів у регіоні відображають симпатії виборців і партійно-політичну розстановку сил. Практично всі учасники прийняли результати виборів як свої реальні здобутки. Попри окремі заяви щодо недостовірності оприлюднених результатів реальному волевиявленню громадян, жодних судових позовів по оскарженню результатів виборів у регіоні не було.

Залученість органів влади у виборчий процес можна кваліфікувати як помірну, що не призвело до спотворення результатів виборів чи протиправного впливу на виборчий процес.

За результатами виборів стало очевидно, що основну увагу виборців привертала саме політичні питання загальнонаціонального характеру, а не проблеми місцевих територіальних громад.

Детальніше про хід виборчої кампанії та результати виборів у Волинській області можна дізнатись за адресою <http://www.cpaec.org.ua/category/list/142>

МІСЦЕВІ ВИБОРИ – 2010: ДОНЕЦЬКА ОБЛАСТЬ

*Тетяна ДУРНЄВА, Олександр КЛЮЖЕВ, Сергій ТКАЧЕНКО.
Донецька обласна організація «Комітет виборців України»*

I. Політичні партії та кандидати

Основні політичні сили, що брали участь у виборах

На партійно-політичній карті Донецької області під час місцевих виборів 2010 року з'явилися забуті або невідомі партії. Активізувалися Ліберальна партія України (далі – ЛПУ), ВО «Жінки за майбутнє», Партія Зелених України (далі – ПЗУ), чий представники без перешкод увійшли до складу виборчих комісій (далі – ВК) всіх рівнів. Для збільшення довжини виборчого бюлетеня зареєстрували свої списки такі партії, як «Рідна Вітчизна», «Молодіжна партія України» (далі – МПУ), «Діти війни», «Народна партія України», які не проявляли себе ані в міжвиборний період, ані під час виборчої кампанії. Більшість політичних партій, які брали участь в цих виборах, були формальним учасником виборчого процесу, основною задачею яких була демонстрація принципу багатопартійності та представництво у виборчих комісіях.

До обласних осередків партій, які брали більш-менш реальну участь у виборах, належать:

- Партія регіонів (далі – ПР).
- СУ (далі – СУ).
- Єдиний Центр (далі – ЄЦ).
- Фронт Змін (далі – ФЗ).
- Комуністична партія України (далі – КПУ).
- Прогресивна соціалістична партія України (далі – ПСПУ).
- Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» (далі – ВО «Батьківщина»).

Готовність партій до виборів

Більшість партій не були організаційно та фінансово готові забезпечити перемогу своїх кандидатів. Найсильнішою в усіх сферах діяльності була ПР на чолі з народним депутатом Борисом Колесніковим. В містах партійні осередки ПР очолювали мери. Це не перші вибори, тому тактика та механізми працювали в ПР за налагодженою схемою.

Партії, які не претендували на перемогу, з'являлись виключно на рівні ВК (подання кандидатур, реєстрація спостерігачів тощо). Ті політичні сили, які мали намір пройти 3% бар'єр, розгорнули мережу штабів, активізували місцеві осередки партії. Це стосується традиційно активних в регіоні КПУ та ПСПУ, які мають розгалужену мережу осередків та стабільний електорат, а також нових акторів – ЄЦ, ФЗ, СУ. ВО «Батьківщина» мала порівняно достатню кількість працівників, висунула свого кандидата в мери Донецька, зареєструвала списки партій, отримала місця у ВК і на цьому закінчила виборчу активність. За посаду мера обласного центру боролись також представники ЄЦ, ФЗ та ПСПУ. Найактивніше свою кампанію вів лідер ЄЦ Андрій Амбросьонюк, якого напередодні виборів затримало СБУ.

Особливості висунення мажоритарних кандидатів від партій

Картина участі політичних партій в процесі висунення кандидатів в одномандатних округах відрізняється від ситуації зі списками. У основних партій кількість мажоритарників і кандидатів у списках приблизно однакова. Це стосується ПР, СУ, СПУ, ПСПУ, ЄЦ, ФЗ, КПУ тощо. Такі партії, як «Діти війни», «НПУ» (17 кандидатів в списку), «Справедливість» (7), ПЗУ (6), НУ (5), «Правда» (5), МПУ (3) і «Третя сила» (1) по мажоритарних округах не подали жодного кандидата. Проте в мажоритарних округах з'явилися нові актори – «Рідна Вітчизна», яка зареєструвала 3 кандидати, і Соціально-християнська партія з двома претендентами на місце в облраді).

Висунення мажоритарників від ПР проходило спокійно і в рамках загальної партійної кампанії по округах. В кожному окрузі був зареєстрований кандидат від ПР. У восьми округах жодна партія, крім ПР, не мала свого кандидата.

Участь представників партій у ТВК/ДВК

У територіальних виборчих комісіях партії правлячої коаліції займали ключові посади: ПР, КПУ, Народна партія контролювали 73% посад голів ВК, близько 69% посад заступників голови ВК і майже 67% посад секретарів ВК. В той же час, наприклад, ЄЦ не мав жодного свого представника в жодній ВК.

В обласній ВК найбільше представництво мали парламентські партії: ПР (3 представники, з них 1 секретар), ВО «Батьківщина» (3), КПУ (3), Народна партія (3, із них 1 голова ВК), НУ (3, із них 1 заступник секретаря).

У районних і міських ВК деякі партії не повною мірою скористалися передбаченою Законом квотою. Із 45-ти районних і міських ТВК тільки 14 комісій сформовано в повному складі. Найменшим складом представлені були Олександрівська районна ВК і Докучаєвська міська ВК (по 10 осіб).

В керівному складі 45-ти районних і міських ВК домінували: ПР – 21 голова комісії, 13 заступників, 11 секретарів; КПУ – 4 голови комісії, 11 заступників, 10 секретарів; Народна партія – 8 голів комісії, 7 заступників, 9 секретарів.

НУ мала приблизно 16% посад голів і заступників голів комісій (по 7 осіб), а також 20% посад секретарів, ВО «Батьківщина» – 13% посад голів комісій (6 осіб), 11% посад заступників (5), близько 9% посад секретарів (4).

У місцевих ЗМІ активно обговорювали зв'язок заповнення квоти НУ в ВК і одночасного призначення рідного брата лідера місцевих «нашоукраїнців» головою Управління Державної податкової адміністрації в Донецькій області. Справді, НУ була представлена в усіх ВК Донецької області, а в деяких – домінувала на рівні керівного складу. В той же час обласний осередок партії абсолютно не проявляв активності в виборчому процесі.

Приблизно 80% членів ТВК мають досвід. На посади голів ВК призначені особи, які займали відповідні посади на останніх президентських і парламентських виборах. Тим не менше, особи голів деяких ТВК неоднозначно оцінюються громадськістю. Наприклад, головою Краматорської міської ВК призначений А. Несвітаєв, чия діяльність на президентських виборах супроводжувалась гучними конфліктами, коли він був головою комісії у ТВО №48 (затримання невідомими особами міжнародних спостерігачів від місії ENEMO).

Діяльність ТВК супроводжувалася значними проблемами у питанні забезпечення відкритості та публічності, а також дотримання строків організаційних заходів з підготовки

виборів. Наприклад, Маріупольська міська ВК затримувала затвердження макету бюлетенів та їхній друк, оскільки у судовому порядку було скасовано її рішення про відмову в реєстрації виборчого списку від СУ.

Суб'єкти виборчого процесу (далі – СВП) інформували громадських спостерігачів про зловживання членами ВК своїми повноваженнями під час прийняття документів і реєстрації кандидатів, ненадання або невчасне оприлюднення рішень ВК. Представники ЄЦ заявляли, що члени донецької міської ВК не надавали для ознайомлення свої постанови, посилаючись на те, що вони вже оприлюднені на інформаційному стенді. На інформаційному стенді відповідних постанов не було, а тому представники ЄЦ мали труднощі з висуненням своїх кандидатів по мажоритарних округах. Подібна ситуація склалася у Дружківській ВК, де потенційні кандидати довго не могли отримати постанову комісії про створення округів. Крім того, інколи СВП не мали можливості оперативно отримати офіційне рішення комісії про винесення попередження кандидатам або скасування їх реєстрації, що обмежувало їх можливості оскарження. Найбільш резонансним стало рішення Ясинуватської міської ВК про скасування реєстрації кандидата на посаду міського голови Євгена Іщенко-Гіллера, яке викликало неоднозначну реакцію серед виборців і громадськості.

Члени ВК сприймали право бути присутніми на партійних конференціях як обов'язкову умову для визнання дійсними цих конференцій. В окремих випадках відбувались конфлікти між членами ВК та представниками місцевих організацій політичних партій. Наприклад, Костянтинівська міська організація УНП заявила про здійснення членами міської ВК спроби зриву партійної конференції. За даними УНП, представник ТВК припиняла конференцію, вимагаючи від учасників конференції надання їй для ознайомлення паспортів та інших особистих документів.

Процес формування 2448-ми дільничних виборчих комісій відзначався конфліктністю та неpubлічністю. Значна кількість ТВК намагались затримати оприлюднення інформації щодо складу ДВК (це стосується, наприклад, Донецької та Маріупольської міських ВК).

У ДВК області не було дотримано баланс різних політичних інтересів. Громадські спостерігачі зафіксували 2 підходи до формування ДВК:

(1) Включення до складу ДВК переважно представників однієї або декількох політичних сил. Для прикладу, у м.Єнакієво представники ПР і кандидата на посаду міського голови від ПР С.Рухадзе займали 69% всіх керівних посад у ДВК. У Горлівці представники ПР і кандидата на посаду мера І.Сахарчука займали 68% всіх керівних посад у ДВК. У той же час СУ та її кандидат у мери отримали 1,9% всіх керівних посад у ДВК міста.

(2) Розподіл посад у ДВК між маловідомими партіями, що висунули мінімальну кількість кандидатів. В Донецьку партії, які висунули найменшу кількість кандидатів на виборах до міськради та райрад, отримали найбільшу кількість представників у ДВК. Партії «Рідна Вітчизна», ЛПУ, Громада, «Жінки за майбутнє», НРУ, МПУ, Партія мусульман України, СДПУ (о), а також інші маловідомі політичні сили отримали провідні позиції у ДВК Донецька. Поза тим, ці політичні сили зареєстрували від одного до трьох кандидатів у багатомандатному окрузі на виборах до Донецької міської ради та, переважною більшістю, не мали своїх кандидатів у мажоритарних округах. Подібна ситуація склалася також в Макіївці, де партії «Жінки за майбутнє», «Жінки України», Народна партія вкладників та соціального захисту, СДПУ (о), «Третя сила», Трудова Україна, Солідарність, Союз лівих сил, висунувши від 2 до 5 кандидатів, отримали найбільше представництво у ДВК міста.

Особливості участі у виборчому процесі так званих «старих» та «нових» партій

Найбільш активними із «нових» партій можна назвати ЄЦ та СУ. Процес реєстрації кандидатів від них часто супроводжувався гучними конфліктами. Так, Маріупольська міська ВК відмовила СУ у реєстрації кандидатів по багатомандатному округу на підставі відсутності партійної печатки на повідомленні про проведення партійної конференції. Пролетарська районна в м. Донецьку ВК відмовила ЄЦ в реєстрації кандидатів по багатомандатному округу через неналежне оформлення документів. ЄЦ також не мав жодного члена ВК.

Ця виборча кампанія не стала стартовим майданчиком для нових місцевих лідерів. «Партизанська» виборів і централізація політичних процесів в регіоні обмежила їх політичну активність. Поодинокими прикладами вдалої активності «нових» лідерів є перемога кандидата від СУ в Горлівці та представників КПУ в Дебальцеве та Кіровському.

Основна тематика та риторика кампанії

Місцева виборча кампанія не стала змаганням ідей і гасел. Ключові теми, які турбують населення згідно з результатами різноманітних опитувань, не знайшли свого відображення в полеміці кандидатів. Учасники виборчого процесу: 1) не вважали за потрібне зосереджувати увагу на реальних проблемах городян; 2) не знали повноважень депутата місцевої ради; 3) штучно актуалізували надумані проблеми. Так, КПУ та ПР під час виборчої кампанії неодноразово повертались до мовного питання.

Основна агітація більшості партій проводилась шляхом роздавання своїх газет в центрі міст, розміщення матеріалів в ЗМІ, реклами на бігбордах. Так чи інакше, у такий спосіб проявляли свою активність ПР, ЄЦ, КПУ, ФЗ, «Батьківщина», ПСПУ, СУ. ЄЦ найкраще «змагався» з партією влади за кількість бігбордів. Протягом року ЄЦ розміщував рекламу з обличчям А. Амбросьонка, в той час як голова Донецької ОДА А. Близнюк (ПР) привселюдно назвав його крадієм. Винаходом ЄЦ було розгортання наметів, розповсюдження партійних газет автомобілістам на перехрестях, а також бігборд «31 жовтня новий мер» з обличчям А. Амбросьонка. ЄЦ намагався координувати зусилля окремих політичних сил щодо недопущення маніпуляцій на виборах і виступив ініціатором підписання Меморандуму «Про взаємодію та співробітництво на місцевих виборах в Донецькій області», до якого приєдналися ВО «Батьківщина», УНП, Народна партія, ФЗ, НУ та СПУ. ПР заявила, що справжньою метою Меморандуму є висунення А. Амбросьонка кандидатом на посаду мера Донецька і не підписувала документ.

Основні характеристики

Політичне середовище Донецької області характеризується низькою конкурентністю, домінуванням адміністративних факторів над електоральними чинниками, відсутністю нових політичних проектів. Більшість політичних сил, окрім ПР, відчувають дефіцит місцевих кадрів, які б мали авторитет серед виборців регіону. Спроби політичних конкурентів ПР посилити свої позиції в Донецькій області супроводжувалися інформаційними або внутрішньо-організаційними конфліктами.

Скорочення термінів виборчої кампанії негативно вплинуло на розвиток локальних передвиборчих ініціатив та агітаційні можливості кандидатів. В умовах часового обмеження якісно проводити агітацію мали можливість тільки наділені адміністративними важелями та посадами кандидати.

II. Адміністративний ресурс

Рівень залучення місцевої влади у кампанію

Місцеві вибори в Донецькій області характеризувались зростанням політичної ролі адміністративного ресурсу. Наділені посадовими обов'язками кандидати активно використовували їх у власних передвиборчих інтересах. Громадські спостерігачі фіксували повідомлення від працівників бюджетних установ Донецької області щодо їх централізованого залучення до заходів, організованих ПР. Наприклад, на партконференцію Кіровської районної в м. Донецьку організації ПР 24 вересня в наказовому порядку «запрошували» вчителів, які не є членами партії. Представники освітянських колективів Київського району м. Донецька скаржилися громадським спостерігачам на застосування владних повноважень з боку керівництва районного відділу освіти, яке балотувалось до місцевих рад від ПР: вчителів цього району, які не мали жодного відношення до ВК, зобов'язали «нести чергування» 31 жовтня та звітувати до райвідділу освіти про перебіг голосування на конкретних ділянках.

Протягом всієї передвиборчої кампанії та після виборів різні СВП неодноразово заявляли про тиск з боку влади на кандидатів за місцем їх основної роботи. Варто відмітити незадовільну роботу місцевих осередків партій щодо юридичного та іншого супроводу інтересів кандидатів та активістів, а також низьку мотивацію самих кандидатів захищати свої права у судовому порядку.

Публічно про порушення законодавства заявляла більшість партійних лідерів. Голова облорганізації КПУ М.Кравченко заявив на прес-конференції, що збирає матеріали про застосування адміністративного ресурсу в Донецькій області і має намір подати їх для ознайомлення Президенту України. Заступник голови обласної «Батьківщини» Тетяна Павлюк під час прес-конференції заявила, що ПР масово застосовувала адміністративний ресурс, пославшись на приклад заборони генеральним директором ДП «Макиїввугілля» Станіславом Толчиним (йшов в списках ПР до облради) працівникам шахт балотуватися в місцевих радах за списками «Батьківщини».

Часто місцеві посадовці не приховували своїх політичних орієнтацій під час здійснення службових функцій. У списку кандидатів від ПР до обласної ради більше 20-ти кандидатів представляли органи влади та місцевого самоврядування. Їхня формальна відпустка лише збільшувала виборчу активність. Посадовці мали можливість проводити агітаційну кампанію під час виконання своїх службових обов'язків. Вони активно використовували у передвиборчій агітації публічні аргументи та обіцянки, які залежали від поточної діяльності органів влади. Повноважні міські голови прямо пов'язували результати голосування із перспективами розвитку міста та фінансування його соціально-економічних програм з центрального бюджету. Так, мер Макіївки Олександр Мальцев (ПР) в інтерв'ю «Вечерней Макеевке»¹ сказав: «Ми отримали преференцію за минулі вибори – 30 млн. грн. на розвиток міста і маємо надію отримати преференцію на наступний рік – 90 млн. грн. на вирішення соціально-економічних проблем. Ці гроші ми маємо заробити на виборах 31 жовтня 2010 р.».

Задіяність судової влади у кампанію

У порівнянні з президентськими виборами 2010 року рівень задіяності судової влади суттєво зріс. За інформацією прес-служби Донецького окружного адміністративного суду, кількість судових позовів СВП, у порівнянні з минулими виборами, зросла більш

¹ <http://www.vecherka.in.ua/>

ніж у 5 разів. На місцевих виборах було подано 240 судових позовів, а за весь період президентських виборів 2010 р. було розглянуто 43 позови.

Значних нарікань щодо діяльності судів СВІП не висловлювали. Найбільш суперечливим було рішення Донецького апеляційного адміністративного суду, яким в ніч перед виборами було залишено в законній силі рішення Ясинуватської міської ТВК про зняття кандидата на посаду міського голови Є. Іщенко-Гіллера.

Участь силових структур у кампанії

22 жовтня 2010 року Управління СБУ в Донецькій області затримала кандидата на посаду донецького міського голови А. Амбрасьонка. Лідер ЄЦ Ігор Кріль заявив, що влада використовує на місцевих виборах методи «політичного кілерства». В коментарі прес-служби СБУ щодо затримання кандидата були відкинуті всі звинувачення у політично вмотивованих діях співробітників СБУ. За даними СБУ, А. Амбрасьонка звинувачувався у заволодінні чужим майном у великих розмірах, а його затримання пов'язано з пере-кваліфікацією його статусу у кримінальній справі зі свідка на підозрюваного. Поза тим, місцеві експерти не виключали політичних мотивів затримання лідера ЄЦ, оскільки ця партія проводила помітну агітаційну кампанію та була націлена на перемогу. Крім того, перебування А. Амбрасьонка під вартою, ймовірно, негативно вплинуло на виборчу кампанію всіх кандидатів ЄЦ, оскільки їх лідер є основним спонсором діяльності партії.

Крім того, під час виборчої кампанії в Донецькій області зафіксовані такі випадки застосування насильства:

1. Кандидат на посаду Краматорського міського голови від партії «Реформи та порядок» Сергій Ковальчук заявляв про факт побиття його невідомими особами, який пов'язав з конфліктними відносинами з головою Краматорської міської ВК А. Несвітаєвим. Під час виборів Президента України у 2010 р. С.Ковальчук був членом ВК ТВО № 48, яку очолював А. Несвітаєв, і звертався до прокуратури з вимогою провести розслідування по факту нецільового використання бюджетних коштів ТВК.

2. 4 жовтня 2010 р. відбувся замах на чинного голову Прилеснянської селищної ради (Слов'янський р-н), члена КПУ Ю. Шевченко. Через декілька днів після висунення його кандидатом на посаду сільського голови невідомі обстріляли його машину, але кандидат не постраждав. За інформацією КПУ, перед висуненням Ю. Шевченка йому та першому секретарю Слов'янського РК КПУ поступали анонімні погрози.

3. 9 жовтня 2010 р. відбувся напад на офіс Червоноармійської міської організації ФЗ. Лідер ФЗ А. Яценюк здійснив екстрений візит до Донецької області та висловив підтримку однопартійцям.

В умовах відсутності об'єктивної інформації з боку правоохоронних структур ці надзвичайні події стали предметом інформаційних маніпуляцій.

Основні характеристики

Більшість посадовців органів місцевого самоврядування Донецької області, які брали участь у місцевих виборах, безвідповідально поставились до розмежування своїх політичних та управлінських функцій. Посадовці органів місцевої влади в робочий час активно брали участь у партійних та агітаційних заходах і залучали своїх підлеглих до виконання партійних завдань. Міські голови та інші державні службовці відкрито використовували у виборчому процесі дії та публічні аргументи, базовані на адміністративному впливі.

III. Медіа та громадські організації

Наявність незалежних ЗМІ

Ще з початку 2000-х років в області сформовано потужний медіа-холдинг, пов'язаний зі структурами Ріната Ахметова (ПР): «Донецькі Новини», «Салон», «Вечірній Донецьк», газети групи «Сьогодні». Раніше виокремлювалася повністю підконтрольна генеральному директору ММК ім. Ілліча соціалісту Володимирі Бойку газета «Донецький Кряж», однак на виборах 2010 року він був в списку ПР в обласну раду, а ММК Ілліча увійшло в МетІнвест Р. Ахметова. Випадав із контексту донецький випуск «Комсомольської правди», яка вже два роки пов'язана з Приватбанком та активно популяризує С. Тігіпка.

Подібна ситуація склалася з електронними ЗМІ. Сайти КІД (zadonbass.org), Ура-Інформ (ura.dn.ua) фінансують депутати від ПР Б. Колесніков та І. Шкіря. Сайт «Новости Донбасса» (novosti.dn.ua) раніше фінансувався БЮТом, а його редактор був депутатом від БЮТ Ворошилівської в м. Донецьку райради. Новини «Новостей Донбасса» на фоні інших сайтів виглядають доволі об'єктивними.

Загалом, в Донецькій області небагато популярних і незалежних ЗМІ. Це сайт «Острів» (ostro.org), який існує завдяки міжнародним грантам. Серед друкованих ЗМІ – газети, засновниками яких були поліграфічні підприємства. Але фінансові проблеми мають свій вплив: раніше потужна газета «Акцент» «померла» після банкрутства засновника – типографії «Донецькбланквідав»; газета «Донбас» постійно перебуває під впливом «регіональної» самоцензури; газети, чийм засновником є типографія «Новий світ» («Московський Комсомолец в Донбасі» та «Большая жизнь»), не мають зовнішнього фінансування і не можуть утримувати великий штат журналістів, що впливає на об'єктивність матеріалів.

До недавнього часу традиційно толерантністю щодо розміщення реклами всіх політичних сил виділялася газета «Панорама», яка має найбільший комерційний тираж (через газетний роздріб). Але після того, як власниками засновника газети (типографією «Донеччина») стали наближені до ПР особи (Р. Курганов, кандидат в Донецьку міську раду від ПР), редакційна політика почала змінюватись, а інформація подається переважно на користь хазяїв.

Характерною рисою цієї виборчої кампанії є масове висування редакторів газет в кандидати. Так, редактори «Донецких новостей» (ПР), «Приазовского рабочего» (ПР), «Вісті» (СУ) йшли в депутати обласної ради; редактори газет із Маріуполя та Макіївки – до міських рад.

За узагальненими оцінками лідерів опозиційних політичних партій, ЗМІ Донецької області не мають можливості об'єктивно висвітлювати події та факти, які стосуються виборчого процесу, тому що у кожній газеті є свій «моральний» і фізичний власник. Оскільки більшість ЗМІ так чи інакше підпорядкована ПР, інформація йде з перекосами на користь влади.

В цілому, в місцевих ЗМІ було зафіксовано збільшення кількості матеріалів щодо кандидатів-представників влади, але виборцеві не було зрозуміло, чи діяльність ця пов'язана зі службовими обов'язками, чи з участю у виборах. Складається враження, що участь у виборах – це службовий обов'язок представників влади.

В маріупольських ЗМІ розміщувались матеріали про зустрічі чинного мера Ю. Хотлубея (ПР) з колективами бюджетних організацій, на яких він позиціонувався одночасно кандидатом на посаду міського голови та посадовцем. Під час цих зустрічей Ю. Хотлубей давав обіцянки щодо вирішення поточних матеріальних проблем бюджетних організацій. З прикладом такої публікації можна ознайомитись на сайті газети «Приазовський

рабочий»¹ в матеріалі під назвою (мовою оригіналу) «Городской голова, кандидат в мэры Мариуполя Юрий Хотлубей встретился с коллективами предприятий и организаций».

Роль неурядових організацій у виборчому процесі

За оцінками експертів, рівень залучення НУО у виборчий процес в масштабах області був доволі низький.

Частина НУО були задіяні в виборчому процесі як аналітичні експертні центри, що інформували громадськість про хід виборчого процесу, давали коментарі в ЗМІ: Донецька міська громадська організація «Донецький прес-клуб», Донецька обласна громадська організація «Комітет виборців України». Інші НУО брали безпосередню участь у виборчому процесі, оскільки їх лідери були кандидатами в депутати. Наприклад, від ПР йшли лідери територіальних організацій профспілок, Донецької обласної громадської організації (ДОГО) «Центр законодавчих ініціатив». Від СУ – лідери ДОГО «Союз організацій інвалідів України», ДОГО «Донецька обласна сільськогосподарча дорадча служба». В списках ФЗ був представник ДОГО «Українська Рада Миру» та відділення «Українського Фонду Миру», в списках КПУ – правозахисна організація «ЮРКОМ», ДОГО «За майбутнє дітей України».

Основні характеристики

Головною рисою громадянського суспільства на рівні Донецької області є його різноманітність, багатовекторність, децентралізація та відсутність професійних підходів в роботі. При цьому у своїй сукупності НГО слабо впливають на політичні процеси як місцевого, так і обласного значення.

З одного боку, кількість громадських організацій і сфер їхньої діяльності постійно зростає, а з іншого – часто їхня активність є фіктивною та штучною, що обумовлюється низьким рівнем їх фінансування та інституційної спроможності.

Обмеженість у фінансових ресурсах та нестабільне фінансування призводять до того, що деякі НГО припиняють своє існування або лишаяться тільки на папері. З іншого боку, постійний пошук джерел фінансування підштовхує НГО на зближення з бізнесовими, державними організаціями та політичними партіями, що призводить до втрати їх незалежної позиції. З'являється практика створення псевдогромадських організацій під окрему політичну (владну чи економічну) впливову особу з відповідними цілями.

IV. Поствиборча інформація

Огляд участі політичних партій у виборчому процесі

Для обрання депутатів Донецької обласної ради було створено 90 одномандатних мажоритарних округів, в яких балотувалось в цілому 322 кандидати від 19 партій. Списки кандидатів в депутати облради зареєстрували 23 політичні партії. Усього за 180 мандатів змагалось 796 осіб. Найбільша кількість претендентів була в списку ПР – 163 канди-

¹ <http://www.pr.ua/news.php?new=9566>

дата, що складає 34% від усіх кандидатів, що йшли за партійними списками. Далі – СУ (39 кандидатів), «Партія захисників Вітчизни» (30 кандидатів), КПУ (28 кандидатів), ФЗ (27 кандидатів), ВО «Батьківщина» (22 кандидати). По 17 кандидатів в списках СПУ та маловідомої партії «Діти війни», у «Народній партії України», «Нової політики» та ПСПУ – по 16 кандидатів.

У Донецьку обласну раду VI скликання за партійними списками пройшли представники трьох політичних сил – ПР, КПУ, СУ. В результаті, за списками в облраді представлені 78 депутатів від ПР (87% депутатських мандатів), 8 депутатів від КПУ та 4 депутата від СУ. При цьому варто наголосити, що виборців, які не підтримали жодну партію, навіть більше, ніж електорату КПУ – проти всіх голосували 8.42% виборця.

За результатами виборів в одномандатних округах 88 із 90 мандатів депутатів облради отримала ПР. Кандидати-регіонали не змогли отримати перемогу тільки в двох округах. У Волноваському районі (64 округ) переміг кандидат від АПУ, а в Новогродівці (41 округ) вибори до облради виграла представник КПУ.

Результати виборів до Донецької обласної та міської ради VI скликання

Донецька обласна рада (180 мандатів)				
Партія	Загальна кількість отриманих партією мандатів	Багатомандатний округ		Одномандатний округ
		Відсотки	Кількість мандатів	Кількість мандатів
ПР	166	65,8	78	88
КПУ	9	7,03	8	1
СУ	4	3,7	4	0
АПУ	1	0,27	0	1

У передвиборчих перегонах до Донецької міської ради брали участь 39 партій – це так званий «обласний рекорд» по кількості СВП. Найбільший список кандидатів у ПР – 50 осіб. Ця партія також зареєструвала свого кандидата в кожному із 45-ти округів і отримала максимальний результат – перемогу в усіх округах.

За партійними списками ПР набрала 71,7%, отримавши при цьому 40 із 45 мандатів. Решта 5 місць розділили між собою кандидати від КПУ та СУ (відповідно 5,17% і 3,17%). Кількість виборців, які не підтримали список жодної партії, склала 7,26%.

Донецька міська рада (90 мандатів)				
Партія	Загальна кількість отриманих партією мандатів	Багатомандатний округ		Одномандатний округ
		Відсотки	Кількість мандатів	Кількість мандатів
ПР	85	71,7	40	45
КПУ	3	5,17	3	0
СУ	2	3,17	2	0

Ключові теми, що піднімалися під час виборчої кампанії

Ця кампанія не стала винятком, і проблема російської мови знову штучно актуалізувалась завдяки зусиллям ПР та КПУ. Один з бігбордів О. Лукьянченка містив слоган «Тільки команда Лук'яненка зможе захистити російську мову».

Авторами тем, які так чи інакше підіймались під час кампанії і були дійсно важливими для населення, були, в основному, лише ПР і ЄЦ, які найактивніше представляли донеччанам життя після виборів. ЄЦ обіцяв «повернути місто людям» та шляхом повсюдного розміщення бігбордів зосередився на дійсно актуальних для городян проблемах (обіцяли справедливі тарифи, доступну медицину тощо).

Передвиборча програма ПР і О.Луцькянченка також максимально відповідала основним потребам міста завдяки якісній роботі авторів програми під назвою «Будуємо нове місто. Донецьк – місто-лідер!» ПР досить вдало перераховує позитивні досягнення останніх років із їх пролонгацією в майбутнє. В тексті програми звучить звинувачення «помаранчевої влади» і впевненість, що з ПР почнеться «новий відлік часу нової країни та нового життя». Якщо згадувались якісь недоліки роботи мера, то це попередня влада не дала зробити. Загалом, прорахунки «помаранчевих» згадуються в Донецькій області не лише в момент виборчої кампанії.

Основні характеристики

Коментуючи хід голосування, губернатор Донецької області А. Близнюк сказав визначальну фразу: «Вибори були зроблені до того, а сьогодні пройшли». Обрати нову владу донеччанам не вдалося. Результати виборів не принесли великих несподіванок. Єдине, що відрізняло цю кампанію від попередніх, – це низька явка виборців та стрімкий ріст протестного електорату, коли кандидат «проти всіх» масово посідав друге місце.

Розподіл посад в органах місцевого самоврядування пройшло під керівництвом ПР та без залучення інших переможців. За результатами виборів, ПР на позаконкурентних умовах визначатиме політику та здійснюватиме керівництво областю. Навіть ті мери-нерегіонали, які здобули перемогу в п'яти містах, змушені будуть домовлятися з білоблакитною більшістю в міськрадах.

МІСЦЕВІ ВИБОРИ – 2010: ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСТЬ

Павло БІЛАК.

Карпатське агентство прав людини «ВЕСТЕД»

I. Політичні партії та кандидати

Основні політичні сили, що брали участь у виборах

Класифікація партій:

Старі/нові

«Старі»:

Партія регіонів (далі – ПР), ВО «Батьківщина» (далі – «Батьківщина»), «Наша Україна» (далі – НУ), ВО «Свобода» (далі – «Свобода»), Комуністична партія (далі – КПУ), Народна партія (далі – НП), Соціалістична партія (далі – СПУ) тощо.

«Нові»:

Єдиний Центр (далі – ЄЦ), «Фронт змін» (далі – ФЗ), «Сильна Україна» (далі – СУ), Український демократичний альянс за реформи (далі – УДАР).

Національні/місцеві

«Національні»:

ПР, «Батьківщина», ФЗ, СУ, НУ, «Свобода», КПУ, НП, СПУ тощо.

«Місцеві»:

ЄЦ¹, Демократична партія угорців України (далі – ДПУ), КМКС – Партія угорців України (далі – КМКС).

Короткий опис партій:

ПР: мала міцні позиції завдяки місцевому адмінресурсу та підтримці центральної влади. Спиралася на бізнесові та чиновницькі кола.

«Батьківщина» та НУ: традиційно популярні в регіоні, але їхні позиції були ослаблені внаслідок 1) розчарування виборців у «помаранчевій» владі; 2) через відсутність доступу до ЗМІ та адмінресурсу; 3) через появу нових опозиційних партій.

ЄЦ: мала майже монопольне становище в Мукачеві та Мукачівському районі; в інших містах та районах мала слабші позиції. Намагалася змінити цю ситуацію, висуваючи сильних мажоритарників, що в кінцевому рахунку принесло успіх. Фактично була другою «партією влади», оскільки мала підтримку великої кількості державних службовців, а отже, і певний адмінресурс.

ФЗ та СУ: намагалися зіграти на розчаруванні нинішньою і колишньою владами та на суспільному запиті на «нові обличчя» в політиці. Претендували на роль «третьої сили». Орієнтувалися на молодь, міський середній клас, підприємницькі кола.

¹ Попри те, що партія позиціонує себе як загальнонаціональна, фактично ЄЦ є місцевою партією, орієнтованою майже виключно на здобуття влади в «домашньому» регіоні.

ДПУ та КМКС: орієнтувалися на угорську етнічну меншину. Мали непогані шанси в районах компактного проживання угорців (Берегівському, Виноградівському та Ужгородському районах).

Окремо слід відзначити кілька маловідомих та невливових партій, діяльність яких була помітною тільки завдяки їх зв'язку з рейтинговими кандидатами на посаду міського голови м. Ужгород. Так, високий особистий рейтинг Віктора Погорелова передався і партії ЕКО+25%, від якої він був висунутий. Аналогічна ситуація забезпечила відносно високий рейтинг для Партії промисловців та підприємців України (далі – ПППУ) – висунула Сергія Ратушняка – та для Молодіжної партії (висунула Миколу Жолтані).

Особливості висунення мажоритарних кандидатів від партій

Майже всі партії зробили ставку на впізнавані обличчя, окрім кількох партій, які свідомо позиціонували себе як «нові» (Молодіжна партія, Ліберальна партія, Партія «Зелені»). Чітко помітним було посилення тенденції до більшого залучення підприємців у виборчі перегони.

Взаємодія мажоритарних кандидатів та партій визначалася переважно особистою політичною «вагою» мажоритарника. Рейтингові та впізнавані «мажоритарники» не тільки часто не потребували підтримки з боку партії, але могли суттєво збільшити її результати у своїх округах. З іншого боку, маловідомі кандидати намагалися виграти вибори, користуючись високим рейтингом партії чи її лідера.

Кампанії мажоритарщиків в округах були дуже подібними незалежно від партійної належності кандидатів – головна увага приділяється нагальним проблемам громад, а це спричиняє певні складнощі для виборців у належній ідентифікації тих чи інших кандидатів. Тож підтримка виборцями того чи іншого «мажоритарщика» далеко не завжди трансформувалася у підтримку партії, від якої висунутий цей «мажоритарщик». Загалом, як інтенсивність, так і зміст кампаній у рамках мажоритарних округів слабко корелювалася із загальнопартійними кампаніями.

Участь представників партій у ТВК/ДВК

У роботі ТВК та ДВК брали участь представники 21 партії. Законодавство надає переваги для парламентських партій, однак їхнє представництво в ТВК та ДВК було дуже нерівномірним. Так, ПР, НП та КПУ максимально використали свої квоти, в той час як НУ та «Батьківщина» не змогли забезпечити власне представництво в кількох ТВК. Розподіл керівних посад у ТВК був також нерівномірним – в 9 з 19 ТВК головами були представники ПР; в 5 – НУ, в 3 – НП, представники ж «Батьківщини» не отримали жодної посади голови комісії.

Така ситуація свідчить на користь того припущення, що ПР розглядала контроль над ТВК як один з важливих чинників власної перемоги на місцевих виборах.

Особливості участі у виборчому процесі так званих «старих» та «нових» партій

Відмінності між «старими» та «новими» партіями у веденні кампанії були достатньо умовними і зводилися до рівня риторики. І «старі» (ПР, «Батьківщина», НП тощо), і «нові» партії вели традиційні, «нудні» кампанії, покладаючись в основному на розповсюдження агітаційних матеріалів та політичну рекламу. У діяльності ФЗ та СУ було помітним прагнення використати популярність лідерів цих партій. Кампанія ЄЦ підкреслювала місцевий характер партії, її близькість до виборців та їхніх проблем.

Основна тематика та риторика кампанії

Основна тематика кампанії – це економічні та соціальні питання (зростання цін на продукти, підвищення пенсійного віку, подорожчання комунальних послуг тощо). Меншою мірою це помітно на рівні області, більшою – у виборах міських та селищних голів та рад.

ПР наголошувала в кампанії на своїх основних здобутках – відновленні політичної стабільності та економічного зростання в Україні. «Батьківщина», основна опозиційна партія, будувала кампанію на критиці чинної влади, переважно закидаючи їй подорожчання газу, скасування політреформи 2004 р., позицію щодо статусу російської мови тощо; програмні положення щодо майбутніх дій була у «Батьківщини» відсутня. ЄЦ утримувався від негативу на адресу чинної влади і, натомість, вдавався до популістських обіцянок. ФЗ та СУ також утримувалися від критики влади; їхня риторика була доволі абстрактною, але такою, що позиціонувала ці партії як нові реформістські політичні сили, не обтяжені брудним політичним минулим.

На виборах міських голів і міських рад основними темами стали проблеми комунального господарства (дороги, опалення, водопостачання, вивіз сміття). Повноважні мери вели кампанії, звітуючи за виконану роботу. Їхні опоненти, з одного боку, критикували конкретні прорахунки і невдачі чинних мерів, з іншого боку, вдавалися до популізму, обіцяючи швидке і безболісне вирішення всіх проблем.

Результати експертного опитування також вказують на домінування соціальних питань та проблем комунального господарства у виборчій риторичній кандидатурі та партій.

Готовність партій до виборів

Готовність більшості партій до виборів слід розцінити як низьку. Наприклад, показово, що ПР довго не могла визначитися, кого підтримувати на виборах мера Ужгорода. Штаби були сформовані, але працювали мляво. Системна агітація велася в обласному масштабі лише кількома партіями – ПР, «Батьківщиною» та ЄЦ. Однак вона, в основному, зводилося до розвішування біг-бордів і поширення листівок. Всі інші партії зосередили свої зусилля в окремих містах або місцевостях.

Основні характеристики

Більшість загальнонаціональних та регіональних партій взяли участь у виборах, проте лише кілька з них вели повноцінні кампанії. Висуваючи кандидатів в одномандатні округи, партії зробили ставку на впізнавані обличчя або ж на заможних бізнесменів.

Кампанія була млявою та некреативною, партії (як «нові», так і «старі») не пропонували нічого нового і цікавого для виборців, що пояснюється неготовністю багатьох партій до виборів, швидкоплинністю кампанії та консервативністю регіону. Помітним було намагання як загальнонаціональних партій, так і місцевих лідерів використати суспільний попит на «третю силу» чи «нові обличчя» в політиці. В риторичній майже всіх партій домінувала локальна проблематика (комунальна та соціальна сфери).

В діяльності ТВК взяли участь усі парламентські та значна кількість непарламентських партій, але розподіл керівних посад в ТВК був дуже несправедливим, що породило побоювання щодо можливих фальсифікацій та зловживань.

II. Адмінресурс

Рівень залучення місцевої влади у кампанію

Рівень залучення місцевої влади у виборчу кампанію слід розцінити як дуже високий. ПР, консолідувавши центральну владу, прагнула вибудувати «вертикаль влади», отримавши перемогу також на місцевих виборах. Практично монопольне становище ПР та її союзників у ТВК/ДВК стало підтвердженням серйозності цього наміру, адже у виборчих комісіях значною мірою вирішувалася доля виборів. Саме через ТВК чинна місцева влада намагалася впливати на хід і результати виборчої кампанії. Не виключався також тиск на представників бюджетних закладів (шкіл, лікарень тощо) з метою примусити їх голосувати за провладних кандидатів або лояльно ставитися до порушень на дільницях, проте широкого масштабу така практика не набула.

Залучення місцевої влади відбувалося у двох формах. По-перше, практично всі мери, селищні голови, депутати місцевих рад, чиновники високого рангу безпосередньо брали участь у виборах як кандидати на різні посади. По-друге, місцева влада різного рівня активно підтримувала кандидатів від провладних політичних сил і протидіяла кандидатам від опозиції. Нижче наведені конкретні прояви залучення влади у кампанію:

1. Тиск на ТВК/ДВК з намірами надати преференційні умови провладним партіям та кандидатам і, навпаки, ускладнити виборчу діяльність для політичних опонентів:

- В м. Ужгород міська виборча комісія ставилася упереджено до певних кандидатів та партій. Так, за незаконну агітацію були винесені попередження основному конкуренту чинного мера С. Ратушняка (якого підтримує голова обласних регіоналів та голова ОДА О. Ледида) В. Погорелову та партії ЄЦ, проте аналогічні порушення з боку ПР були проігноровані комісією.
- В м. Рахів, де сильні позиції правих національно-демократичних партій, представники ПР блокували роботу ТВК, чим поставили під загрозу зриву процес реєстрації кандидатів.
- В м. Ужгород ТВК за поданням міськвиконкому змінила межі виборчих округів та розташування окремих виборчих дільниць, що могло спричинити плутанину серед виборців і зменшити явку виборців, а це, в свою чергу, потенційно давало б ширші можливості для фальсифікації результатів виборів.
- Вже після виборів місцева влада чинила тиск на окремі ТВК (зокрема Ужгородську) з метою відстрочити оприлюднення офіційних результатів виборів.

2. Зняття або спроби зняття політичних опонентів з виборів:

- Зусиллями голови ОДА та обласного осередку ПР Олександра Ледиди був фактично усунутий від виборів міського голови м. Ужгород популярний політик Павло Чучка.
- Штаб одного з кандидатів на посаду мера Ужгорода В. Погорелова висловлював побоювання, що кандидата можуть в судовому порядку зняти з виборів.

3. Дискримінаційні правила поширення агітаційної продукції та тиск на виробників агітматеріалів:

- У м. Виноградів мер Йосип Бочкай (ПР) заборонив розміщення в місті політичної реклами, але в ході своєї виборчої кампанії системно порушував це рішення.
- В м. Ужгород керівництво однієї з друкарень відмовило «Батьківщині» у друці агітматеріалів, посилаючись на перевантаженість підприємства, проте керівництво

міського осередку «Батьківщини» підозрювало, що на друкарню чинила тиск місцева влада.

4. Використання адмінресурсу для тиску на представників бюджетної сфери:

- Масовим було «добровільно-примусове» балотування у місцеві ради представників бюджетних закладів переважно від Партії регіонів.

Задіяність судової влади у кампанію

Використання судової влади не було системним і не справило суттєвого впливу на перебіг виборчої кампанії. Єдиним важливим винятком, який хоч і стався задовго до виборів, але прямо з ними пов'язаний, був судовий процес проти П. Чучки, одного з найпопулярніших політиків м. Ужгород. 30 липня під тиском обласного керівництва Ужгородський міськрайонний суд виніс ухвалу, згідно з якою П. Чучка отримав 1 рік умовно та 2 роки заборони на зайняття посад. Це рішення було успішно оскаржене у Львівському апеляційному суді, проте була на нього подана апеляція. Розгляд справи мав відбутися в Закарпатському апеляційному суді 12 жовтня, проте 2 з 3 суддів взяли самовідвід з невідомих причин. Отже, перспективи участі П. Чучки у виборах міського голови м. Ужгород залишились невизначеними, внаслідок чого П. Чучка активної агітації не вів, а за кілька днів до виборів знявся з виборів, по суті, на користь В. Погорелова.

Проте були й випадки, коли суди приймали рішення, що йшли всупереч позиції влади. Так, Закарпатський окружний адміністративний суд скасував попередження, винесене незадовго перед тим міською ТВК одному з найбільш імовірних кандидатів на посаду міського голови м. Ужгород, В. Погорелову.

Корумпованість судової влади та її схильність до «прогинання» перед владою давали підстави вважати, що за умов несприятливого для влади розвитку кампанії можливим буде більш активне використання судових важелів проти опонентів чинної влади (невизнання виборів на певних дільницях, зняття кандидатів тощо). Проте, попри такі побоювання, під час виборів не було помічено застосування системного тиску з боку влади на судові установи. Всі конкретні випадки втручання судів у виборчу кампанію були обумовлені зацікавленістю певних представників влади у досягненні поточних політичних цілей.

Участь силових структур у кампанії

Випадків скільки-небудь серйозного прямого втручання силових органів у перебіг виборчої кампанії в області не було зареєстровано. Силовим та правоохоронним органам можна закинути хіба-що загалом мляву реакцію на численні повідомлення про правопорушення на виборчих дільницях.

Основні характеристики

Виборча кампанія була позначена численними випадками втручання місцевої влади у виборчий процес. Найбільш активно втручалася влада в роботу ТВК та ДВК, вважаючи, що саме контроль над виборчими комісіями дає вирішальну перевагу як на стадії підготовки до виборів, так і на стадії голосування. Традиційно використовувався адмінресурс для тиску на працівників бюджетних установ. Судові органи були задіяні лише епізодично, а силові не були задіяні зовсім.

III. Медіа та громадські організації

Наявність незалежних ЗМІ

В області відсутні незалежні ЗМІ, які б забезпечували рівне та збалансоване висвітлення діяльності конкуруючих політичних сил. Всі ЗМІ області можна (з певною долею умовності) поділити на 3 групи:

1. ЗМІ, які не діють постійно, а з'являються тільки у період виборчої кампанії з метою підтримки того чи іншого кандидата. Такі ЗМІ, які радше є агітаційними листівками, розповсюджувалися безкоштовно і висвітлювали діяльність тільки одного кандидата чи партії. До таких ЗМІ відносилися особисті сторінки в мережі Інтернет кандидатів на посаду мера м. Ужгород (М. Жолтані, В. Приходька, С. Ратушняка), газети «Слово» (В. Погорелов), «Золото Закарпаття» (М. Жолтані) тощо.

2. ЗМІ, що діють на постійній основі і належать та/або симпатизують учасникам виборчої кампанії. В таких ЗМІ поява матеріалів, які б висвітлювали діяльність конкуруючих політичних сил, була практично неможливою. Висвітлення виборчих перегонів було в них вкрай упередженим та однобічним, при цьому нерідко використовувалися методи «брудного піару» для дискредитації опонентів. До ЗМІ цієї групи слід віднести газети «РІО», «Трибуна», «Ужгород» та сайти clipnews.info, karpatnews.in.ua (підтримували С. Ратушняка), інтернет-портал «Вся Закарпатська правда», радіостанцію «Закарпаття.фм» та телеканал М-Студіо (підтримували ЄЦ), газету «Закарпатська правда» (ПР) тощо.

3. ЗМІ, що розміщували агітаційні матеріали будь-яких кандидатів і політичних сил за умови оплати цих матеріалів. Саме за рахунок діяльності таких ЗМІ партії та кандидати другого ешелону, що не мають власних ЗМІ, мали змогу донести до виборців свою позицію. Діяльність таких ЗМІ також створювала враження певної плюралістичності інформаційного простору. Однак доступ до ЗМІ в цьому випадку обмежувався фінансовими можливостями партій чи кандидатів. До таких ЗМІ слід віднести газети «Фест», «Неділя», «Новини Закарпаття», «Karpat Igaz Szo» та інші (перелік не вичерпний).

В районних центрах, СМТ чи селах ситуація з доступом кандидатів до ЗМІ була складнішою. Зазвичай єдиний місцевий ЗМІ контролюється представниками чинної влади. Відповідно доступ конкуруючих політичних сил до цих ЗМІ був суттєво обмеженим. Обласні ж ЗМІ майже не приділяли належної уваги виборам у районних центрах і селах.

Роль неурядових організацій у виборчому процесі

Участь НУО у виборчих перегоних 2010 р. була дуже обмеженою. Помітною активністю відзначилися лише 2 організації, які традиційно фокусуються на моніторингу виборчих кампаній: регіональні осередки Громадянської мережі ОПОРА та Комітету виборців України. На жаль, зусиль цих двох організацій було замало для того, аби забезпечити реагування на всі порушення виборчого законодавства. Якщо виборчий процес в м. Ужгород контролювався досить прискіпливо, то ситуація в невеликих містечках та селах була доволі важкою – хід кампанії майже не моніторився, більшість порушень не фіксувалася.

Політичні партії та кандидати за власною ініціативою дуже рідко залучали НУО до своїх виборчих кампаній. Причини цього – неефективність такого залучення за умов швидкоплинності кампанії, а також відсутність в області широковпізнаних і впливових НУО, залучення яких могло б дати суттєві переваги для політичних сил.

Основні характеристики

На Закарпатті відсутні незалежні ЗМІ, які б могли забезпечити неупереджене та збалансоване висвітлення виборчої кампанії. Більшість ЗМІ висвітлюють діяльність партій і кандидатів однобічно. Проте існування численних політично-нейтральних або політично індиферентних ЗМІ створює більш-менш рівні можливості для кандидатів та партій.

Діяльність НУО є малопомітною, а їх залучення до кампанії – незначним. Причини цього – слабкий вплив НУО та швидкоплинність кампанії, що в очах політичних сил робить участь НУО малоефективною.

IV. Поствиборча інформація

Огляд участі політичних партій у виборчому процесі

На виборах до обласної ради висунули своїх кандидатів в одномандатних округах 31 партія. Найбільшу кількість кандидатів висунули ПР та ЄЦ – по 54. Тільки ці дві партії були представлені в усіх одномандатних округах. Деяко меншу кількість кандидатів висунули «Батьківщина» та СУ – 45 та 46 відповідно, НП та «Свобода» – по 27. Угорські партії, ДПУ та КМКС, висунули 7 та 14 кандидатів відповідно в округах зі значною угорською меншиною.

Сорок одна партія висунула кандидатів в одномандатних округах на виборах до міської ради м. Ужгород. Максимальну кількість кандидатів висунули ПР, ЄЦ, СУ, ЕКО+25% та Нова Політика (пов'язані з переможцем виборів В. Погореловим) та Молодіжна партія (пов'язана з кандидатом на посаду мера М. Жолтані). НП висунула 29 кандидатів, Реформи і порядок – 25, ФЗ – 20, «Батьківщина» – 19, НУ – 16.

Висунення мажоритарних кандидатів від партій

Обласна рада. Чисельний склад обласної ради – 108 депутатів, з яких половина, тобто 54, обиралося у 54 одномандатних округах.

Найбільш активно висували своїх кандидатів у одномандатних округах ПР та ЄЦ. Так, ЄЦ висунув кандидатів в кожному з 54 округів на виборах в обласну раду (перемогу здобув у 26 з них), а ПР – у 50 (перемогу здобула у 21). Варто відзначити успіх ДПУ – з 7 її кандидатів 4 здобули перемогу.

У виборах до обласної ради у багатомандатному окрузі взяли участь 31 партія. Шістьом з них (ЄЦ, ПР, «Батьківщина», ФЗ, СУ, КМКС) вдалося подолати 3% бар'єр.

Ужгородська міська рада. Чисельний склад – 60 депутатів; 30 обиралося в 30 одномандатних округах.

Найбільшою активністю відзначилися ПР та ЄЦ, які висунули кандидатів в кожному з 30 округів. У всіх 30 округах були також представлені СУ, ЕКО+25% та Нова Політика (пов'язані з кандидатом в мери В. Погореловим), Молодіжна партія (висунула кандидата в мери М. Жолтані). Велику кількість кандидатів висунули також маловідомі партії «Сила і честь», Українська партія та Партія «Зелені». Вони, так само як і міські осередки ПППУ та НП, асоціюються з колишнім мером С. Ратушняком та проводили на виборах його інтереси.

У виборах до Ужгородської міської ради в багатомандатному окрузі взяли участь 41 партія; вісім з них (ЄЦ, ПР, «Батьківщина», ФЗ, СУ, УДАР, ЕКО+25%, КМКС) подолали 3% бар'єр.

Ключові теми, що піднімалися під час виборчої кампанії

Вибори продемонстрували небажання партій відходити від усталеного популістського набору гасел та закликів. Ключові теми, що піднімалися під час кампанії, співпадали в більшості партій та кандидатів та зосереджувалися на соціальних проблемах та проблемах комунальної сфери. Домінування в риториці партій конкретної регіональної чи локальної тематики відображає розуміння партіями та кандидатами реальних інтересів громадян та усвідомлення того факту, що громадяни відчували втому від «високої» політики.

Співпадіння в риториці більшості кандидатів та партій призвело також до того, що виборці перестали зважати на неї як на чинник вибору, натомість більшою мірою почали базувати свій вибір на основі особистого досвіду та знання про кандидата/партію.

Основні характеристики

Попри те, що у виборах брали участь понад 40 партій, далеко не всі з них проводили активні кампанії. Слід відзначити ЄЦ та ПР, які були присутні майже в кожному окрузі. В м. Ужгород активними були ряд маловідомих партій, що підтримували певних кандидатів на посаду міського голови, – «ЕКО+25%», «Сила і Честь», Молодіжна партія та інші.

Місцева влада брала активну участь у виборах як безпосередньо, так і опосередковано – через суди, ТВК/ДВК та використовуючи адміністративні важелі тиску. Проте, попри втручання місцевої влади та велику кількість порушень, вибори на Закарпатті, за оцінками експертів, відбулись демократично, а зафіксовані порушення не мали системного характеру та не вплинули серйозно на волевиявлення закарпатців.

Кандидати та партії піднімали майже однакові питання в ході кампанії – питання розвитку комунальної сфери та міського господарства. Це особливо стосується виборів до міських та селищних рад. У виборах до обласної ради більшою мірою використовувалися ідеологічні гасла. Проте роль риторики зменшилася, бо виборці переважно робили свій вибір, базуючись на власному досвіді чи знанні партій та кандидатів.

Результати виборів до Закарпатської обласної ради та Ужгородської міської ради

Закарпатська обласна рада (загальна кількість мандатів – 108)				
Партія	Загальна кількість отриманих партією мандатів	Багатомандатний округ		Одномандатний округ
		Відсотки	Кількість мандатів	Кількість мандатів
Єдиний Центр	46	25,66	20	26
Партія регіонів	37	19,59	16	21
ВО «Батьківщина»	8	9,25	7	1
Фронт Змін	5	6,56	5	–
Сильна Україна	4	3,36	3	1
Демократична партія угорців	4	2,81	–	4
«КМКС» Партія угорців	3	4,17	3	–
Соціалістична партія	1	0,71	–	1

Ужгородська міська рада (загальна кількість мандатів – 60)			
Партія	Загальна кількість отриманих партією мандатів	Багатомандатний округ	Одномандатний округ
		Кількість мандатів	Кількість мандатів
Єдиний Центр	18	6	12
Партія регіонів	15	6	9
ВО «Батьківщина»	9	7	2
Фронт змін	4	3	1
Сильна Україна	3	2	1
УДАР	2	2	–
«КМКС» Партія угорців	2	2	–
ЕКО+25%	2	2	–
Народна партія	2	–	2
Українська партія	1	–	1
Молодіжна партія	1	–	1
Партія «Зелені»	1	–	1

Класифікація основних партій – учасниць виборів

Назва партії	Велика/Мала	Національна/Місцева	Стара/Нова	Примітки
ВО «Батьківщина»	Велика	Національна	Стара	
Демократична партія угорців	Мала	Місцева	Стара	Цільовий електорат – угорська меншина
ЕКО+25%	Мала	Національна	Стара	
Єдиний Центр	Велика	На словах національна, de facto – місцева	Нова	
«КМКС» Партія угорців	Мала	Місцева	Стара	Цільовий електорат – угорська меншина
КПУ	Велика	Національна	Стара	
Молодіжна партія	Мала	Національна	Нова	
Народна партія	Велика	Національна	Стара	
Наша Україна	Велика	Національна	Стара	
Партія регіонів	Велика	Національна	Стара	
ПППУ	Мала	Національна	Стара	
Свобода	Велика	Національна	Стара	
Сильна Україна	Велика	Національна	Нова	
СПУ	Мала	Національна	Стара	
УДАР	Мала	Національна	Нова	
Фронт Змін	Велика	Національна	Нова	

МІСЦЕВІ ВИБОРИ – 2010: КІРОВОГРАДСЬКА ОБЛАСТЬ

Оксана ШЕРШЕНЬ.
Творче об'єднання «ТОРО»

I. Політичні партії та кандидати

Основні політичні сили, що брали участь у виборах

На Кіровоградщині у виборах брали участь наступні основні політичні сили: Комуністична партія України, ВО «Батьківщина», Партія регіонів, Народна партія України, Народна екологічна партія, партія «Народна влада», партія «Фронт Змін», партія «Єдиний центр», Всеукраїнська партія трудящих, партія «Солідарність жінок України», Українська партія, партія «Єдина родина», ВО «Свобода», Консервативна партія України, Соціалістична партія України, Патріотична партія України, Народна Самооборона, Партія зелених України, партія «Сильна Україна», Аграрна партія України, партія «Нова політика», партія «Справедливість», Партія захисників Вітчизни, Партія промисловців і підприємців України, Українська соціал-демократична партія, Християнсько-демократична партія України тощо.

Яскравими представниками «старих» партій у виборчому процесі є Партія регіонів та ВО «Батьківщина», а серед «нових» – партії «Сильна Україна» та «Фронт Змін».

Вони характеризувалися наступними особливостями.

Партія регіонів. Нове керівництво місцевих організацій зробило ставку на великих виробничників і керівників – солідних людей із чистою репутацією. Партія регіонів швидко набрала популярність серед жителів традиційно «тимошенківської» області. Багато в чому це відбувається за рахунок загального падіння довіри до ВО «Батьківщина». Але не можна не відзначити, що паралельно росла й загальна популярність «регіоналів», як за рахунок активності губернатора Сергія Ларіна, так і за рахунок очищення рядів місцевих партійних організацій від неоднозначних і скандально відомих особистостей.

Виборчі списки **ВО «Батьківщина»** мали досить блідий вигляд у порівнянні з минулими роками. У першій п'ятірці облради з відомих у регіоні людей – нардеп Валерій Кальченко, що очолює обласний осередок «Батьківщини» і йде під №1, та головний лікар кіровоградської обласної лікарні Микола Шевчук.

«**Сильна Україна**» мала, якщо вірити кіровоградським соціопитуванням, третій після Партії регіонів і ВО «Батьківщина» рейтинг довіри в обласному центрі. Показово, що в цій політичній силі у м. Кіровограді в якості обличчя партії виступали два фаворити попередніх виборів мера.

«**Фронт змін**» на Кіровоградщині пов'язують із бізнесово-політичною сім'єю Табалових, представники якої володіють і керують рядом хлібзаводів, молокозаводів та інших переробних підприємств у Кіровоградській і Черкаській областях, а також непогано були представлені в міському самоврядуванні Кіровограда (Андрій Табалов – депутат міськради, керівник фракції Ліберальної партії України, його дядько Сергій Табалов – перший заступник мера).

Особливості висунення мажоритарних кандидатів від партій

Кандидати в депутати, які йшли за мажоритарною системою, практично всі є водночас фігурантами партійних списків. Показово, що в окремих випадках ці кандидати демон-

стрували себе як незалежні фігури, не пов'язані із політичною силою, в списках якої вони заявлені.

У великих населених пунктах області (обласний центр та міста обласного підпорядкування) окремі кандидати-мажоритарники вели активну кампанію: зустрічі з виборцями, організація та участь в заходах, пов'язаних з облаштуванням ігрових майданчиків, сприяння у вирішенні проблем громадян. Вони переважно пов'язані з Партією регіонів та партією «Фронт змін». Переважна більшість кандидатів-мажоритарників ніякої кампанії не вела.

Участь представників партій у ТВК/ДВК

Громадянська мережа ОПОРА, яка проводила власний незалежний моніторинг цієї виборчої кампанії, проаналізувавши керівний склад ДВК, зафіксувала дисбаланс політичного представництва у виборчих комісіях на користь Партії регіонів і партій-сателітів. Особливо, за даними цієї організації, він помітний на прикладі розподілу керівних посад: голови, заступника та секретаря ДВК.

Кіровоградська міська рада неодноразово висловлювала занепокоєння перебігом виборчого процесу в обласному центрі в частині формування виборчих комісій та підходів до утворення виборчих округів. Голови депутатських фракцій переймалися тим, що до керівного складу Кіровоградських обласної, міської та районних в місті територіальних виборчих комісій потрапили представники практично від однієї політичної сили, а це не сприяє дотриманню рівних умов участі у виборчих перегонах усіх кандидатів в депутати і може спонукати окремих учасників виборчого процесу до порушень та фальсифікацій на різних етапах проведення виборчої кампанії.

Особливості участі у виборчому процесі так званих «старих» та «нових» партій

Такі амбіційні партії – «новачки», як «Сильна Україна» та «Фронт змін», мали на Кіровоградщині цілком серйозні кадри і готові були потіснити позиції «старих» партій. Водночас з'явилися так звані нові партії з активною присутністю в інформаційному просторі. Вони були маловідомими широкому загалу, хоча були зареєстровані вже не один рік. Серед них – Народна екологічна партія, партія «Народна влада», «Солідарність жінок України», Українська партія.

Основна тематика та риторика кампанії

Тематика передвиборчої кампанії була спільною для усіх політичних сил. В передвиборчій кампанії кандидати акцентували увагу на викоріненні корупції у місцевій владі, через формування професійної та консолідованої команди управлінців. Наголошували на важливості відновлення роботи промислових підприємств, створенні та реалізації цільової програми капітального ремонту житлового фонду, облаштуванні вулиць та провулків, створенні нових зелених зон відпочинку та спортивних майданчиків.

Готовність партій до виборів

Основні політичні сили до виборів були готові як організаційно, так і кадрово. Серед малопомітних на загальнонаціональному рівні партій, які активно працювали в регіоні, варто виділити Українську партію, Народну екологічну партію, «Солідарність жінок України». Агітація партій відбувалася відповідно до наявних фінансових ресурсів партії.

На високому рівні агітація була поставлена у Партії регіонів, партії «Фронт змін» та «Сильній Україні». У всіх інших - набагато скромніше.

Агітаційна кампанія Партії регіонів відрізнялась від кампаній інших політичних сил тим, що робила ставку на місцевих авторитетних людей, демонструючи їх як єдину команду з місцевим лідером – кандидатом на посаду міського голови Олександром Саїнсусом та чітким планом дій – «Центральний регіон-2015». Також важливим є факт адміністративного та фінансового ресурсу, що дозволив зайняти майже всі рекламні площі.

Кампанія партії «Фронт змін» демонструвала традиційні підходи до агітації: реклама в загальноукраїнському стилі партії, роздача газет та календариків, робота мажоритарщиків в своїх округах.

Кіровоградській осередок політичної партії «Сильна Україна», спираючись на «популярність» Сергія Тігіпка, активно використовували його в своїх агітаційних матеріалах, що відзначалися своєю поліграфічною якістю та кольоровістю.

II. Адмінресурс

Рівень залучення місцевої влади у кампанію

Унікальністю цього річної виборчої кампанії було те, що адміністративний ресурс переважно використовувався з метою усунення конкурентів, а не впливу на виборців. Найпоширенішими типами адміністративного ресурсу, який застосовувався місцевою владою під час виборчої кампанії 2010 року, були: участь посадових осіб в агітаційній кампанії кандидатів з використанням бюджетних коштів, збори і звернення трудових колективів на підтримку кандидатів та «чорний піар».

Керівники державних органів влади, які відвідували райони Кіровоградщини за кошти бюджету, опосередковано брали участь у кампанії. Агітатори чинного мера Кіровограда та кандидата на цю посаду Володимира Пузакова (Комуністична партія України) безкоштовно розповсюджували комунальну газету кіровоградської міської ради «Вечірня газета» серед жителів обласного центру. У номері «Вечірньої газети» розміщено фотосюжети з інформаційними матеріалами, на яких зображено Володимира Пузакова з різними соціальними групами населення під час проведення тих чи інших заходів.

Подібна ситуація характерна і для керівництва Кіровоградської ОДА, очільники якої йшли до обласної ради. В бюджетних установах було розміщено плакати з інформацією про першу десятку кандидатів у депутати обласної ради від Партії регіонів.

Дієвими виявилися зрежисовані збори, результатом яких було висловлення підтримки певним кандидатам, що пізніше транслювалось через ЗМІ. Яскравий приклад – «підтримка» кандидата на міського голову Кіровограда Олександра Саїнсуса (перший заступник голови ОДА), якого підтримували усі потужні підприємства Кіровограда.

Про факт розповсюдження неправдивої інформації, чуток, бездоказових звинувачень заявляв представник Народної партії Юрій Литвин. Він навів приклади ситуацій, що виникали у Гайворонському, Новоархангельському, Новоукраїнському, Ульяновському районах, де голови районних адміністрацій намагалися через адмінресурс вплинути на членів Народної партії, звинувачуючи у оґріхах, що шкодить їхній репутації.

За інформацією голови Ленінської районної у місті Кіровограді ради Петра Романюка, до списку виборців на ДВК № 23022 незаконно були внесені голова Кіровоградської облдер-

жадміністрації, голова обласної організації Партії регіонів Сергій Ларін та ще дев'ятеро його чиновників – мешканців Києва і Донецької області. Їх зареєстрували на дільниці лише за вказівки губернатора і відповідного листа за підписом завідувача відділом адміністрування Державного реєстру виборців у Кіровоградській області Костянтина Яцука.

Валерій Манухін (представник виборчого штабу Партії регіонів) заперечив факт головування зазначених осіб у Кіровограді та повідомив, що юридична служба Партії регіонів подала скаргу в обласну прокуратуру на працівників районних служб державного реєстру виборців, які допустили чимало помилок при формуванні головного документа виборчої кампанії, що може спричинити спотворення результатів виборів.

На вимогу губернатора Кіровоградщини Сергія Ларіна всі його підлеглі, що брали участь у виборчій кампанії як кандидати, пішли у тижневу відпустку перед виборами, на чолі із самим главою регіону. Всі віце-губернатори балотувалися в обласну раду, а перший заступник глави ОДА – на пост міського голови Кіровограда й у Кіровоградську міськраду.

Задіяність судової влади у кампанію

Одним з ключових механізмів, який влада застосовувала проти опонентів під час цієї виборчої кампанії, була відмова у реєстрації або зняття з виборів вже зареєстрованих кандидатів у депутати та на посади міських, селищних, сільських голів.

Так, Олександрійська міська виборча комісія відмовилася реєструвати кандидатів у депутати Олександрійської міської ради та на посаду Олександрійського міського голови від політичної партії «Батьківщина».

Кіровоградський окружний адміністративний суд зобов'язав Олександрійську міську виборчу комісію вирішити питання щодо реєстрації кандидатами у депутати Олександрійської міської ради від політичної партії «Батьківщина».

Відповідну постанову суд прийняв 9 жовтня. Нею скасовувались постанови комісії про відмову у реєстрації депутатів та кандидата у мери. Крім того, суд зобов'язав міську виборчу комісію розглянути питання про реєстрацію цих кандидатів.

Проте Олександрійська міська виборча комісія провела засідання, на якому вирішила оскаржити постанову Кіровоградського окружного адмінсуду в Дніпропетровському апеляційному суді.

13 жовтня Дніпропетровський апеляційний суд залишив у силі рішення Кіровоградського окружного адміністративного суду, яким зобов'язав Олександрійську міську виборчу комісію розглянути питання щодо реєстрації кандидатами у депутати Олександрійської міської ради від політичної партії «Батьківщина», тільки після цього кандидати мали шанс зареєструватися.

Новоархангельська виборча комісія відмовила у реєстрації списку ВО «Батьківщина», посилаючись на те, що свідоцтво про реєстрацію осередку не відповідає певним вимогам, але саму постанову ТВК про відмову в реєстрації партії так і не надали. Кіровоградський окружний адміністративний суд внаслідок розгляду справи відмовив у задоволенні позову.

Порушень кримінальних справ на кандидатів не було зафіксовано.

Участь силових структур у кампанії

Вплив силових структур на перебіг виборчого процесу насправді проявлявся через повне невтручання у виборчий процес, який супроводжувався грубими порушеннями. В

ЗМІ звучали тривожні сигнали про провокації та випадки фізичних розправ за політичними мотивами, на які ніяк не реагували правоохоронні органи.

Голова фракції «Нашої України» у Кіровоградській міській раді Олександр Дануца напередодні виборів стверджував наступне: «провокації не закінчилися, а тільки посилюються. Выборча кампанія у черговий раз проходить на рівні протистояння команди із кримінальними елементами. Невідомі злочинці вночі залазять у приватні помешкання, зривають та псують агітаційну продукцію. Добровільних агітаторів зустрічають на вулицях та погрожують фізичною розправою, якщо вони не припинять переконувати виборців». О. Дануца мав анонімні сигнали про те, що штабом одного із кандидатів по одномандатному мажоритарному виборчому округу №25 готувались провокації на дільницях саме у день виборів 31-го жовтня. Вони можуть виражатися у погромах дільниць. У день виборів сигнали про провокації не справилися.

За інформацією керівника прес-служби обласної організації партії «Фронт Змін», у Світловодську побили політика і громадського діяча, экс-голову Світловодської райдержадміністрації, кандидата у депутати до Кіровоградської обласної ради від «Фронту Змін» – Михайла Касьянова. За даними прес-служби обласної організації партії «Фронт Змін», Михайло Касьянов звернувся із відповідними заявами до прокуратури та міліції. У нападників (або замовників нападу) могли бути політичні причини, вважає Михайло Касьянов.

III. Медіа та громадські організації

Наявність незалежних ЗМІ

Під час виборчих перегонів усі без виключення газети та електронні ЗМІ перетворилися на рекламні «агітки» політичних партій. Причому баланс висвітлення характеризувався або прихильністю медіа до окремих партій, або прямо пропорційній сумі вкладених у політичну рекламу коштів політичними партіями. Найбільше в медіа, як електронних, так і друкованих, була присутня політична реклама Партії регіонів. Показово, що навіть ті медіа, які позиціонували себе як незалежні, у цій виборчій кампанії виступали з яскраво вираженою підтримкою окремих кандидатів чи політичних сил. Приміром, всеукраїнський тижневик «Україна-центр» (видання, що користується популярністю серед політичної та бізнес-еліти регіону), публічно заявляє про свою незалежність, натомість на початку жовтня випустило тематичний випуск з рекламними матеріалами Партії регіонів.

Найбільш популярні друковані та електронні ЗМІ в Кіровоградській області можна умовно згрупувати, виходячи з прихильності до певних політичних сил.

Обласна щотижнева газета «21-й канал», всеукраїнський щотижневик «Україна-Центр», обласна громадсько-політична газета «Кіровоградська Правда», газета «Народне слово», політичні позиції яких невизначені, проте, під час виборчого процесу тяжіли до підтримки Партії регіонів.

Соціально-інформаційна газета «Діалог» (розповсюджується по всій території України) підтримувала Соціалістичну партію України.

Обласний інформаційно-рекламний тижневик «Наша газета» – підтримував Народну екологічну партію.

Тижневик «Ведомості Плюс» – підтримував Народну партію України

Кіровоградська обласна державна телерадіокомпанія, політична позиція якої змінюєть-

ся з кожним оновленням керівництва області, як під час перегонів, так і зараз – головний рупор Партії регіонів.

Сайт «Весь Кіровоград», засновником якого є «Кіровоградський обласний фонд підтримки незалежної преси» – намагається об'єктивно висвітлювати ситуацію предвборчої кампанії, результатів та аналізу виборів.

Роль неурядових організацій у виборчому процесі

Щодо ролі громадських організацій регіону у виборчому процесі можна судити за функцією, яку вони відігравали у виборчих перегонах. А саме, були кампанії з моніторингу перебігу виборчого процесу та НУО, безпосередньо залучені до виборчої кампанії.

На Кіровоградщині з 11-го вересня 2010 року розпочалася кампанія громадського спостереження за виборами до місцевих органів влади. Організатор громадського моніторингу – Громадянська мережа ОПОРА. Спостереження проводили п'ять довготермінових спостерігачів, а також понад 40 короткотермінових спостерігачів, які працювали безпосередньо у день виборів. Координатором спостереження на рівні Кіровоградської області виступає Кіровоградська асоціація «Громадські ініціативи».

Окремі представники неурядових організацій Кіровоградщини виступали політичними експертами та політтехнологами на замовлення політичних сил та кандидатів. Зокрема, Руслан Стадніченко, Клуб молодих політологів – консультував політичну силу Йосипа Вінського; Едуард Ключенко, Центрально-українська лабораторія соціологічних досліджень – консультував Партію регіонів; Лев Абрамов, Інститут соціокультурного менеджменту – консультував Партію регіонів.

Значна частина активних неурядових організацій Кіровоградщини були залучені у передвиборчий процес в якості кандидатів у депутати, груп підтримки чи працівників передвиборчих штабів. Зокрема Фондація регіональних ініціатив (співпрацює з партією «Сильна Україна»), Союз організацій інвалідів України (співпрацює з партією «Батьківщина»), спілка ветеранів області (співпрацює з Партією регіонів), Комітет виборців Кіровоградщини (співпрацює з Народною партією України), Регіонально-демократичний союз (співпрацює з Народною екологічною партією), Клуб молодих політологів (співпрацює з партією «Народна влада»), Народно-демократична ліга молоді (співпрацює з партією Єдиний центр), Скаутські організації ПЛАСТ і СІЧ (співпрацюють з партією Солідарність жінок України) тощо.

IV. Поствиборча інформація

Огляд участі політичних партій у виборчому процесі

Кіровоградська область була розподілена на п'ятдесят округів. Про активність політичних сил у виборчому процесі можна судити по представленості кандидатів від партій в округах.

Лідерами представленості політичної сили в округах є Партія регіонів – 49 округів, ВО «Батьківщина» – 46, від партії «Єдиний центр» – 40.

Посередні показники у Народній партії – 25 округів, партії «Фронт Змін» – 19, партії «Сильна Україна» – 16, Соціалістичної партії України – 13, Комуністичної партії України – 12, партії «Справедливість» – 10 та «Нової політики» – 10.

Низькі – у ВО «Свобода» – 7, Аграрної партії України – 4, Української соціал-демократичної партії – 2, Української партії – 2, Партії промисловців та підприємців України – 2 та Партії захисників Вітчизни – 1 округ.

Висунення мажоритарних кандидатів від партій

Кількісні показники висунення мажоритарних кандидатів від партій в Кіровоградській області мали наступний вигляд:

Аграрна партія України – 4 кандидати,
 ВО «Батьківщина» – 46 кандидатів,
 ВО «Свобода» – 7 кандидатів,
 Комуністична партія України – 12 кандидатів,
 Народна партія – 25 кандидатів,
 Партія «Єдиний центр» – 40 кандидатів,
 Партія «Нова політика» – 10 кандидатів,
 Партія «Сильна Україна» – 16 кандидатів,
 Партія «Справедливість» – 10 кандидатів,
 Партія «Фронт Змін» – 19 кандидатів,
 Партія захисників Вітчизни – 1 кандидат,
 Партія промисловців і підприємців України – 2 кандидати,
 Партія регіонів – 49 кандидатів,
 Соціалістична партія України – 13 кандидатів,
 Українська партія – 2 кандидати,
 Українська соціал-демократична партія – 2 кандидати.

Ключові теми, що піднімалися під час виборчої кампанії

Тематика виборчої кампанії для більшості партій була майже загальною, а саме: викорінення корупції, наведення порядку в земельних питаннях, прозоре використання бюджетних коштів. Облаштування вулиць та провулків, створення нових зелених зон відпочинку, будівництво спортивних та ігрових майданчиків. Реформування житлово-комунального господарства. Підвищення соціальних стандартів, рівня життя, зниження цін на продукти харчування та тарифів на житлово-комунальні послуги.

Теми партій екологічного спрямування доповнювалися висвітленням вирішення соціально-екологічних проблем Кіровоградщини: надання м. Кіровограду статусу території з надзвичайною екологічною ситуацією, екологічний контроль за діяльністю шахти «Інгульська», створення притулків для тварин.

Результати виборів до Кіровоградської обласної та міської ради

Кіровоградська обласна рада (загальна кількість мандатів – 100)				
Партія	Загальна кількість отриманих партією мандатів	Багатомандатний округ		Одномандатний округ
		Відсотки	Кількість мандатів	Кількість мандатів
Партія регіонів	61	48	24	37
ВО «Батьківщина»	14	20	10	4
Партія «Фронт змін»	6	10	5	1
Народна партія	10	8	4	6

Кіровоградська обласна рада (загальна кількість мандатів – 100)				
Партія	Загальна кількість отриманих партією мандатів	Багатомандатний округ		Одномандатний округ
		Відсотки	Кількість мандатів	Кількість мандатів
Комуністична партія України	5	8	4	1
Партія «Сильна Україна»	3	6	3	-
Партія «Справедливість»	1	-	-	1

Кіровоградська міська рада (загальна кількість мандатів – 76)				
Партія	Загальна кількість отриманих партією мандатів	Багатомандатний округ		Одномандатний округ
		Відсотки	Кількість мандатів	Кількість мандатів
Партія регіонів	40	34,21	13	27
ВО «Батьківщина»	18	31,58	12	6
Партія «Фронт змін»	5	10,53	4	1
Партія «Солідарність жінок України»	3	7,89	3	-
Комуністична партія України	2	5,26	2	-
Партія «Сильна Україна»	3	5,26	2	1
Народна партія України	1	-	-	1
Соціалістична партія України	2	5,26	2	-
Партія «Союз Лівих Сил»	1	-	-	1
Партія «Солідарність»	1	-	-	1

Ведення кампанії 2010 року з виборів депутатів місцевих рад та міських, селищних, сільських голів запам'ятовується рекордно низькою явкою виборців та високим відсотком виборців, які не підтримали жодного кандидата та жодну партію.

Їх визнали найгіршими за 5 років, за категоріями чесності, прозорості та демократичності. Серед недоліків виборчого процесу експерти відзначають наступне: на етапі реєстрації кандидатів ТВК створювали перешкоди окремим кандидатам чи партіям, більшості з потенційних суб'єктів виборчого процесу вдалося оскаржити в суді дії ТВК, але ТВК вибірково виконували судові рішення, або затягували процес. Недостатньо активно влада та правоохоронні органи реагували на повідомлення щодо використання адміністративного ресурсу, погроз та тиску на кандидатів. Проблема якісної підготовки та відсутність жорсткого контролю за друком бюлетенів поглибили недовіру до виборів в цілому. В день голосування було порушено ряд організаційних процедур, зокрема не дотримано принципу індивідуального та таємного голосування. Питання підрахунку голосів особливо гостро стоїть в світлі жорсткої та подекуди нездорової конкуренції між суб'єктами виборчого процесу.

МІСЦЕВІ ВИБОРИ – 2010: ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСТЬ

Оксана ДАЩАКІВСЬКА, Роман КОШОВИЙ.

Львівська обласна організація ВГО «Комітет виборців України»

I. Політичні партії та кандидати

Основні політичні сили, що брали участь у виборах

Основні політичні сили, що брали участь у виборах. До участі у виборах зголосилися досить велика кількість політичних партій, зокрема «Громадянська позиція» (далі – ГП), Європейська партія України (далі – ЄПУ), «Єдиний центр» (далі – ЄЦ), «За Україну», «Конгрес українських націоналістів» (далі – КУН), «Народна партія» (далі – НП), «Народна самооборона» (далі – НС), «Наша Україна» (далі – НУ), «Нова політика», Народний рух України (далі – НРУ), Партія захисту пенсіонерів України (далі – ПЗПУ), Партія Народної довіри (далі – ПНД), Партія регіонів (далі – ПР), «Пора», Партія промисловців та підприємців України (далі – ПППУ), Республіканська християнська партія (далі – РХП), Всеукраїнське об'єднання «Свобода» (далі ВО – «Свобода»), партія «Справедливість», Соціалістична партія України (далі – СПУ), «Удар», «Україна Соборна», Українська соціал-демократична партія (далі – УСДП), Українська народна партія (далі – УНП), УРП «Собор», «Фронт змін» (далі – ФЗ) та інші. Всі політичні партії фактично сформували три блоки:

(1) партії, які входили до блоку влади і неформально співпрацювали з ПР (до цієї групи за оцінками експертів належали: партія «Відродження», УНП, Аграрна партія, «Удар», ПППУ тощо).

(2) націонал-демократичні партії (НУ, НРУ, ФЗ, ВО «Свобода» та інші)

(3) партії, що йшли на вибори з метою розбудови партійної структури, намагаючись триматись осторонь цих груп, та позиціонували себе як альтернативу діючим політикам ГП, ЄПУ, ЄЦ та інші).

Особливе місце займав Львівський обласний осередок політичної партії «Сильна Україна». На обласному рівні партія намагалася дистанціюватися від ПР та позиціонувати себе як альтернатива діючим політичним силам, однак ні націонал-демократичні партії, ні партії третьої групи не приймали цю політичну силу як свою, а критикували, головним чином через те, що лідер партії С. Тігіпко входив до Кабінету Міністрів. Разом з тим, у одному з районів (м. Дрогобич) партія позиціонувала себе як союзницю ПР і відверто підтримувала кандидата на посаду міського голови м. Дрогобича від ПР.

Партії другої групи сформували об'єднання «За чесні вибори», що стало відповіддю на несправедливе формування складу дільничних виборчих комісій у м. Львові (про що докладніше нижче). Склад цього об'єднання змінювався, позаяк, незважаючи на попередню домовленість спільно відслідковувати демократичність процедур під час виборчої кампанії, не всі політичні сили готові були фінансово підтримати цю ініціативу. Самі учасники об'єднання не розголошували повний список партій-учасників, однак партіям «Пора» та УНП було публічно відмовлено у вступі до об'єднання.

Партії третьої групи виявилися найбільш залежними від людського ресурсу та команди на місцях (в тому числі і персоналій кандидатів). Лише там, де поєднувались ці два

чинники, варто було розраховувати на досягнення певних результатів. Причому представники зазначених політичних сил здебільшого змагалися за депутатські позиції у районних та міських радах. Однак, спираючись на результати виборчої кампанії, можна стверджувати, що ставки лише на персоналії виявилось замало на цих виборах, потрібна була цілеспрямована робота щодо розбудови партійного бренду.

Зауважимо, що партія «Відродження» відкликала свій список кандидатів у депутати до Львівської обласної ради і не брала участь у виборах у багатомандатному окрузі. Ще однією особливістю виборів до місцевих рад на Львівщині була відсутність політичної партії «Батьківщина» у зв'язку з судовими справами, що ставили під сумнів легітимність голови Львівського обласного осередку партії.

Серед кандидатів, висунутих партіями до участі у виборах, фігурували, як правило, лідери цих партій. Це передусім стосувалось партій, що мають досвід політичної публічної роботи. Партії, що неактивні в політичному житті («Справедливість», ПЗПУ, ПНД тощо), не позиціонували активних політиків у якості кандидатів, натомість увагу виборців намагалися перехопити наявністю у списку лікарів, приватних підприємців.

Кандидати на міського голову у Львові були висунуті, як правило, невеликими політичними партіями (Андрій Садовий – РХП, Володимир Гірняк – «Україна Соборна»), окрім ПР, яка виставила досить сильних претендентів на посади міських голів майже у всіх великих містах Львівщини.

Особливості висунення мажоритарних кандидатів від партій

Партії фактично з однаковою активністю висували кандидатів як у багатомандатний, так і в одномандатних округах. Серед специфіки агітації варто відзначити роботу мажоритарників безпосередньо в округах. Саме наголос на їхній персональній активності, їхня робота повинна була «витягнути» список партії. Саме тому осередки партій, як правило, досить прискіпливо ставились до кампаній своїх мажоритарних кандидатів, «перевіряли» агітаційні матеріали, формували гасла для мажоритарників. Натомість мажоритарні кандидати отримували можливість рекламуватися разом з загальнонаціональним лідером та агітаційні матеріали для розповсюдження.

Участь представників партій у ТВК/ДВК

Робота та рішення ТВК не мали чітких уніфікованих стандартів та відрізнялась навіть у різних виборчих округах, що було зумовлено різними трактуванням виборчого законодавства. Представники ТВК в цілому відстоювали інтереси політичних партій, що їх висунули, особливо активними у цьому процесі були представники ПР. При формуванні ДВК яскраво проявили себе недоліки виборчого законодавства та адмінресурс. В більшості районів області ДВК формувалось без участі кандидатур від опозиційних до влади сил і по мінімальним квотам, що пізніше відобразилось на якості роботи ДВК. Практично всі ТВК досить упереджено сформували персональний склад ДВК. Найбільш резонансним виявився процес формування ДВК у м. Львові, який супроводжувався низкою скандалів – непрозоре формування персонального складу ДВК (виборці так і не дізнались про партійну приналежність членів ДВК, мають вони досвід чи ні), безпідставне невключення кандидатур до ДВК тощо. Ця ситуація призвела до «захоплення» представниками ВО «Свобода» приміщення Львівської міської ТВК, пікетування міської ТВК, судових процесів. В результаті апеляційний суд м. Львова зобов'язав Львівську міську ТВК сформувати ДВК з включенням до їх складу представників РХП та ВО «Свобода».

Загалом члени ТВК володіли досвідом роботи на виборах, однак керівний склад більшості ТВК на Львівщині не мав досвіду роботи на виборах. Досить часто при прийнятті рішень керівництво ТВК консультувалося з штабами політичних партій, що призводило до суперечок у роботі комісії.

Готовність партій до виборів

Фактично всі партії були готові до виборів: акумульовано необхідні ресурси, в тому числі й людські. Однак не всі політичні партії виставляли своїх офіційних спостерігачів на дільницях, обмежившись представниками в ДВК та спостерігачами в ТВК. Як і у випадку з агітацією, тут партії розраховували на мажоритарних кандидатів, які на власний розсуд ставили спостерігачів на дільницях.

Особливості участі у виборчому процесі так званих «старих» та «нових» партій

До традиційних учасників місцевих виборів на Львівщині, як і в цілому по Україні, долучилися представники «нових» партій: «Удар», «Сильна Україна», ГП, «Права воля України» (м. Трускавець) та інші. Елементи кампанії і «старих», і «нових» партій були одні й ті самі: біг-борди, намети, газети, кампанії «від дверей до дверей» мажоритарних кандидатів, зустрічі з виборцями, реклама на транспорті – особливих відмінностей не спостерігалось. Старі партії не дуже хизувались своїм досвідом, у Львові фактично лише партія «Пора» акцентувала увагу на досягненнях, щоправда ця партія «приписала» собі все, що було зроблено у місті, включно з ремонтом доріг, що явно було пов'язано з Євро-2012, відповідно фінансувалось не тільки за кошти місцевого бюджету.

Основна тематика та риторика кампанії

Риторика кампанії опозиційних політичних сил (НУ, БЮТ у районах, ФЗ), а також КУН, ВО «Свобода» була переважно негативною та засновувалась на критиці влади. Так як у законі відсутнє положення про передвиборну програму, більшість кандидатів та партій так і не напрацювали передвиборних програм. В будь-якому разі доречніше говорити не про цілісну програму, а радше про тези до виступів. Щодо таких тез, то у більшості з них йшлося про справедливість, нову якісну політику, захист громади, поліпшення матеріального становища, соціальний захист тощо. Націонал-демократи часто вдавались до національних цінностей, історії, критики чинної влади.

Основні характеристики

Кампанії політичних партій, що брали участь у виборах на Львівщині, не вирізнялись інноваційністю, всі вони містили доволі традиційний інструментарій роботи з виборцями. Мажоритарні кандидати робили в основному ставку на кампанію «від дверей до дверей». Суб'єкти виборчого процесу протягом виборчої кампанії остерігалися порушень виборчого закону, а тому ретельно готували документи, вчасно розпочинали агітацію, надавали всі необхідні матеріали та повідомлення у ТВК (щодо зустрічей з виборцями, агітаційні матеріали тощо).

II. Адмінресурс

Рівень залучення місцевої влади у кампанію

Так як місцеві вибори відбувались за змішаною виборчою системою, чи не кожна місцева організація політичної партії вважала справою престижу продемонструвати наявний людський ресурс і заповнити список до місцевих рад. Як наслідок, майже всі представники органів місцевого самоврядування та державних адміністрацій виявилися втягнутими до виборчої кампанії. Голови районних адміністрацій, міські та сільські голови, в тому числі міський голова Львова та голова обласної державної адміністрації, були суб'єктами виборчого процесу. При цьому більшість з них не пішли у відпустку (в тому числі міський голова А. Садовий), а продовжували виконувати свої обов'язки. У відпустку пішов лише голова Львівської обласної ради М. Сенник, однак, перебуваючи у відпустці він організував зустріч з головами районних ТВК, за що був звинувачений у застосуванні адміністративного ресурсу. За поданням голови Львівської ОДА на обласній ТВК розглянули скаргу з даного приводу, однак фактів зловживання службовим становищем не виявили і відповідно жодних наслідків для кампанії вона не мала. Голова Львівської ОДА В. Горбаль, що його було висунуто першим номером у виборчому списку ПР до обласної ради, повідомив журналістів, що з 21 жовтня піде у відпустку, однак згодом повідомляв, що очевидно справи, в тому числі організація виборчого процесу, потребують його присутності на роботі.

Задіяність судової влади у кампанію

Суди були активно залучені до виборчого процесу на Львівщині принаймні у двох резонансних справах: справа «Батьківщини» та формування дільничних виборчих комісій у м. Львові. Щодо справи «Батьківщини» – то важливе місце належало Печерському суду м. Києва та апеляційному суду, які дуже довго визначали, хто саме є легітимним головою обласного осередку партії. Остаточне рішення було прийнято на користь «справжньої» «Батьківщини» під головування Р. Ілика, однак партія уже не змогла взяти участь у виборчій кампанії до обласної ради, єдиним успіхом у цій ситуації можна вважати те, що вдалося відкликати списки псевдо-«Батьківщини» за підписом І. Даньковича.

Другою резонансною справою було формування ДВК у м. Львові. Партії, які увійшли до об'єднання «За чесні вибори» (НРУ, ГП, НУ, ФЗ та інші), звернулись до Львівського адміністративного суду щодо порушення Львівською міською ТВК виборчого законодавства при формуванні складу дільничних виборчих комісій. Позов було відхилено. До апеляційного суду було подано позов вже від кандидата А. Садового, РХП та ВО «Свобода». Рішення апеляційного суду визнало дії Львівської міської виборчої комісії неправомірними та змусило переформувати ДВК. Однак дане переформування відбулося з врахуванням попереднього складу ДВК, лише було додано по декілька членів від суб'єктів виборчого процесу, що виграли даний позов (а не всіх суб'єктів виборчого процесу).

Досить вагомою була участь судів і у процесі встановлення результатів голосування, особливо до районних, міських, сільських рад, міських та селищних голів. Лише за рішенням суду було встановлено результати виборів міського голови м. Трускавець, мали місце і суди щодо виборів міського голови у м. Львові. Відзначимо, що рішення апеляційного суду, як правило, було протилежним попередньому рішення адміністративного суду.

Участь силових структур у кампанії

Ще на початку кампанії було зафіксовано факти, котрі засвідчили, що представники управління внутрішніх справ відвідали офіс партії «Наша Україна» та просили надати списки кандидатів, хоча на той момент конференція з висунення кандидатів ще не відбулась.

Також було заарештовано голову Львівської обласної ТВК І. Кравчука начебто за хабар (відповідні органи не коментують); на цьому фоні СБУ провела бесіди з членами ТВК.

Інших випадків втручання силових структур у виборчу кампанію зафіксовано не було.

Основні характеристики

Загалом адміністративний тиск мав місце на кожному етапі кампанії, особливо у процедурі формування виборчих округів, виборчих комісій, висунення та реєстрації кандидатів, що, однак, не набуло широкого розголосу.

III. Медіа та громадські організації

Наявність незалежних ЗМІ

На Львівщині, де перелік засобів масової інформації є досить вагомим, майже всі медіа заробляли на виборчій кампанії. Деякі ЗМІ мали виражені політичні симпатії, інші давали можливість всім політичним силам, що брали участь у виборчій кампанії, розмістити свої матеріали у відповідних медіа. Чітко вираженими були політичні симпатії обласної газети «Високий замок», яка належить С. Курпілю, депутату Верховної Ради від БЮТ. Так як участь партії «Батьківщина» у місцевих виборах на Львівщині була фактично унеможливлена тривалими судовими процесами та втручанням влади, газета пропагувала позицію партії щодо бойкотування місцевих виборів.

Яскраво вираженими були і політичні вподобання нової телекомпанії та досвідченого інформаційного агентства «ЗІК», яке відстоювало інтереси кандидата на міського голову м. Львова П. Писарчука (народний депутат від ПР). Натомість інший кандидат, тодішній міський голова А. Садовий, спілкувався зі своїм виборцем виключно за допомогою телерадіокомпанії «Люкс». А. Садовий досить рідко з'являвся у «чужих» ЗМІ, якщо таке і траплялось, то виключно за власними PR-приводами. Особливі привілеї на цьому телеканалі мала і партія «Пора», що позиціонувала себе як партія львів'ян і претендувала на значну кількість місць у Львівській міській раді.

Львівське обласне державне телебачення однаковою мірою надавало можливість різним політичним силам висловлювати свої позиції. Те саме стосується і більшості газет, зокрема «Львівської пошти», «Газети по-львівськи». Комунальна міська газета «Ратуша», котра демонструвала опозиційність до тодішнього міського голови А. Садового, натомість була толерантною до всіх інших політичних сил та кандидатів. Fm-радіо «Львівська хвиля», «Галичина», «Незалежність» загалом можна охарактеризувати як відносно незалежні та неупереджені.

Районні комунальні газети, як правило, подавали лише матеріали-заготовки політичних партій, не готуючи власних публікацій. Власні матеріали районок були орієнтовані на чинне керівництво міст та району.

Роль неурядових організацій у виборчому процесі

Найбільш активним у спостереженні та моніторингу виборчої кампанії був безперечно ВГО «Комітет виборців України», що водночас не брав безпосередньої участі у кампанії. Проводила спостереження за виборами і Громадська мережа ОПОРА. Представники деяких громадських організацій (зокрема «Право і демократія», «Народний контроль») час від часу оприлюднювали свої коментарі щодо виборчого процесу. Позицію організацій громадянського суспільства, в тому числі і ЗМІ, можна окреслити як спостереження та очікування.

Основні характеристики

Засоби масової інформації на Львівщині демонстрували відносну неупередженість щодо суб'єктів виборчого процесу, невідомі факти, коли кандидатам було відмовлено в наданні доступу до ЗМІ. Вплив та яким чином ті чи інші ЗМІ висвітлювали виборчий процес, був зумовлений насамперед правом власності.

Громадські організації були досить пасивними. У кампанії кандидата А. Садового використовувалися Організації об'єднань співвласників багатоквартирних будинків. Після скандального формування ДВК у місті Львові політичні партії створили об'єднання «За чесні вибори», яке вело спостереження за процедурами голосування, підрахунку голосів та встановлення результатів виборів.

IV. Поствиборча інформація

Огляд участі політичних партій у виборчому процесі

На Львівщині політичні партії брали участь у виборчому процесі відповідно до власних можливостей та згідно з вимогами загальнонаціонального центру політичної партії. На думку експертів, завдання взяти участь у виборах до всіх рівнів рад (або ж по максимуму) було у таких партій: Партія регіонів, «Сильна Україна», Народний рух України, «Фронт змін», Українська народна партія. Партії «Громадянська позиція», Народна партія, «Єдиний центр» – брали участь у виборах лише там, де мали активні осередки. Особливі виклики були перед «Сильною Україною», яка разом з участю у виборах паралельно вела розбудову партійних осередків. Певніше себе почував «Фронт змін», який мав досить розгорнуту структуру з попередніх президентських виборів.

Особлива ситуація склалася з партією «Батьківщина»: подвійне керівництво та наявність «псевдо» та справжньої «Батьківщини» змусило партію досить довго визначатися з позицією щодо виборів (від бойкоту виборів до закликів голосувати за Народний Рух України), очікувати на судові рішення, що часто були суперечливими. Зрештою партія не брала участі у виборах до Львівської обласної ради – згідно з рішенням суду та відповідним рішенням ТВК.

Деякі політичні партії були орієнтовані виключно на певний вид виборів, зокрема РХП та «Україна Соборна» були зосереджені на виборах міського голови Львова та Львівської міської ради.

Результати виборів до Львівської обласної та міської ради

Львівська обласна рада (116 мандатів)				
Партія	Загальна кількість отриманих партією мандатів	Багатомандатний округ		Одномандатний округ
		Відсотки	Кількість мандатів	Кількість мандатів
Львівська обласна організація Партії регіонів	10	6,56	6	4
Львівська обласна організація Політичної партії «Наша Україна»	7	7,54	7	0
Львівська обласна організація Політичної партії «Фронт змін»	18	11,96	12	6
Львівська крайова організація Народного Руху України	8	4,61	5	3
Львівська обласна організація Політичної партії «УДАР» (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка	3	3,11	3	0
Львівська обласна організація Всеукраїнського об'єднання «Свобода»	41	25,98	25	16
Львівська обласна організація Партії промисловців і підприємців України	6	0,7	0	6
Львівська обласна організація Української народної партії	5	2,18	0	5
Львівська обласна організація Політичної партії «Сильна Україна»	4	2,1	0	4
Львівська обласна організація Політичної партії «Відродження»	3	(списки були відкликані)	0	3
Львівська обласна організація Народної Партії	3	0,93	0	3
Львівська обласна організація Української соціал-демократичної партії	3	0,7	0	3
Львівська обласна організація Конгресу українських націоналістів	2	1,9	0	2
Львівська обласна організація республіканської християнської партії	1	1,32	0	1
Львівська обласна організація Партії «Єдиний Центр»	1	0,46	0	1
Львівська обласна організація Партії захисників Вітчизни	1	1,03	0	1

Львівська міська рада (90 мандатів)				
Партія	Загальна кількість отриманих партією мандатів	Багатомандатний округ		Одномандатний округ
		Відсотки	Кількість мандатів	Кількість мандатів
Львівська міська організація Партії регіонів	6	7,83	5	1
Львівська міська організація Політичної партії «Наша Україна»	3	4,76	3	0
Львівська міська організація Громадянської партії «Пора»	3	4,12	3	0
Львівська міська організація Республіканської християнської партії	3	4,44	3	0
Львівська міська організація Народного руху України	3	3,4	2	1
Львівська міська організація Політичної партії «Фронт змін»	7	9,78	6	1
Львівська міська організація Всеукраїнського об'єднання «Свобода»	55	27,43	18	37
Львівська міська організація політичної партії «Україна Соборна»	4	3,6	2	2
Львівська міська організація політичної партії «Удар»	3	4,42	3	0
Львівська міська організація Політичної партії «За Україну»	1	1,54	0	1
Львівська міська організація Партії «Реформи і порядок»	1	0,7	0	1
Львівська міська організація Аграрної партії України	1	0,1	0	1

Висування мажоритарних кандидатів від партій

Політичні партії вважали, що кандидати – мажоритарники, яких вони висувають, будуть більш зацікавленими в успішному перебігу кампанії, агітуючи за себе, вони забезпечать і відповідні позитивні результати для політичної партії. Тому партії охоче зустрічалися з потенційними кандидатами, подекуди самостійно вели пошук таких кандидатів. Найбільш принциповими для політичних партій були вибори до Львівської обласної ради, де партії намагалися виставити своїх кандидатів чи не в кожному окрузі. Найбільш наполегливо кандидатів-мажоритарників вишукувала Партія регіонів (часто кандидати до розмови з партійними лідерами не мали наміру балотуватися або ж мали, але від інших партій).

Найбільше кандидатів-мажоритарників було на виборах до Львівської міської ради, на окрузі в середньому було 28 кандидатів.

Загальний опис рівня залучення місцевої влади у кампанію

В цілому місцева влада була зацікавлена у виборчому процесі, однак її вплив на результати виборів був досить різним. Напевно, найбільше виявляли свою зацікавленість та втручалися до процесів виборів чинні сільські та міські голови, які кандидували на

виборах. Подекуди, вони втручалися у процедури підрахунку голосів, використовували свої повноваження для впливу на роботу територіальних/дільничних виборчих комісій: відмовляли в наданні приміщення для роботи комісій, не забезпечували сейфами тощо. Відзначимо, що таке грубе втручання було поодиноким. Вирізнився голова Самбірської районної адміністрації, представник Народного Руху України: завдяки його впливу Самбірська районна виборча комісія, формуючи ДВК, врахувала подання ПР та НРУ.

Голова Львівської обласної державної адміністрації, що очолив список ПР до Львівської обласної ради, також активно брав участь в організації процесу виборів та у виборчій кампанії. Сюжети за його участі часто транслювались львівськими медіа.

Зазначимо, що посадовці, які були кандидатами, у більшості випадків не йшли у відпустку, а поєднували свою роботу та виборчі перегони.

Ключові теми, що піднімалися під час виборчої кампанії

Загалом важко визначити ключові теми виборчої кампанії. Більшість політичних партій або ж користалися напрацюваннями вищого керівництва, або ж обмежувалися брендом партії. При цьому те, що ми виділяємо як ключові гасла, очевидно було сформульовано на центральному або ж обласному рівні, кандидати ними не користалися, вони не завжди використовувалися у листівках, теле- та радіо сюжетах, матеріалах у друкованих та інтернет ЗМІ, не використовувалися також і при зустрічах з виборцями. Ось перелік чітко визначених гасел, що мали місце у зовнішній рекламі:

- Республіканська християнська партія – «Християнські цінності у владу»;
- ВО «Свобода» – «Хто ще захистить Твої права?»;
- Пора – «Обіцяємо – зробимо»;
- Партія регіонів – «Будуємо нову країну».

Щодо тем, які порушувалися кандидатами на зустрічах з виборцями, то вони мали загальнонаціональне значення, також стосувалися комунального майна, ремонтів доріг, обладнання дитячих майданчиків тощо.

Основні характеристики

Вибори до місцевих рад 2010 року засвідчили, що політичні партії мають досить слабку організаційну структуру, не всі володіють достатнім людським ресурсом навіть для того, щоб висунути достатню кількість кандидатів для участі у виборах. Разом з тим кількість кандидатів була дуже великою за рахунок великої кількості політичних партій, які є досить пасивними в житті суспільства. Місцеві осередки політичних партій, які до цього були лише ланкою в організації загальнонаціональних виборів, виявилися неготовими до артикуляції місцевих проблем громад, продукування ключових гасел, роботи з виборцями. Саме тому виборець голосував за політичні бренди/партії, які вже досить довго (не менше року) працювали з виборцями і вели агітаційну кампанію.

Ще однією особливістю цих виборів є велика вага організаційної складової виборчого процесу – територіальних та дільничних виборчих комісій, адже найбільш захищеними виявилися політичні партії, що мали у них своє представництво. Звідси – висока ціна цього питання в організації наступних виборів.

МІСЦЕВІ ВИБОРИ – 2010: ОДЕСЬКА ОБЛАСТЬ

Анатолій БОЙКО.

Одеська обласна організація ВГО «Комітет виборців України»

I. Політичні партії та кандидати

Основні політичні сили, що брали участь у виборах

Основну активність демонстрували Партія регіонів (далі ПР), партія «Сильна Україна» (далі «Сильна Україна»), Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» (далі ВО «Батьківщина»), партія «Фронт змін» (далі ФЗ), Комуністична партія України (далі КПУ), Народна партія (далі НП), Всеукраїнська Партія «Родина» (далі ВП «Родина»). Цікаво, що партія «Наша Україна» (далі НУ) виборчої кампанії фактично взагалі не проводила. Поряд з тим, партії «За Україну» (далі «За Україну») чи Європейська партія України (далі ЄПУ) були на порядок активнішими за неї. В той же час, потрібно брати до уваги той факт, що велику активність проявляли й кандидати в мери, а також кандидати-мажоритарники, які почали робити акцент на власній особистості, а не на партії.

Особливості висунення мажоритарних кандидатів від партій

Ведення кампанії по мажоритарним округам в більшості випадків фактично цілком було покладене на самих мажоритарних кандидатів. Звісно, партія надавала ту чи іншу підтримку (бренд, єдиний стиль агітаційної продукції, членів ДВК тощо), але рівень цієї підтримки в різних партіях був різний. Окрім цього, кандидатам все одно часто доводилось самим оплачувати виготовлення тиражів поліграфії для їх округів або доплачувати членам ДВК за якісну роботу. Не кажучи вже про спорудження дитячих майданчиків, ремонт дахів, доріг, надання інших послуг, роздачу продуктових наборів або безпосередньо грошей тощо.

Що стосується партійного бренду, то ситуація також була різною. Одні мажоритарники активно використовували у своїй кампанії бренд політичної сили, яка їх висунула (наприклад, ПР, «Сильна Україна»), інші воліли не робити на бренді акцент (наприклад ВО «Батьківщина», партія «Справедливість»).

Тому, за спостереженнями моніторингових організацій, кампанії на мажоритарних округах суттєво відрізнялись від загальнопартійних. Крім цього, якщо порівняти рівень активності, то виборчі кампанії в мажоритарних округах проходили із значно більшою напругою та гостротою, ніж в багатомандатних округах. Взагалі, фактично всю атмосферу в містах виборчих перегонів створювали перегони мерів та кандидатів мажоритарників до міських рад, в сільській місцевості до них додавались ще кандидати-мажоритарники до районних та обласної рад.

Участь представників партій у ТВК/ДВК

Через недосконалість положень нового Закону про місцеві вибори територіальні виборчі комісії (ТВК) обласного, районного й міського (міст обласного підпорядкування) рівня в Одеській області було сформовано непропорційно щодо рівної участі всіх потенційних суб'єктів виборчого процесу і з явним дисбалансом на користь політичних сил,

що входять у чинну коаліцію у Верховній Раді України. Це, в свою чергу, призвело до подібної диспропорції в складі інших ТВК і дільничних виборчих комісій, а також до того, що діяльність виборчих комісій, на жаль, була досить суб'єктивною в багатьох аспектах. Відсутність пропорційності прослідковувалась й у розподілі керівних посад у ТВК.

Кваліфікація членів ТВК була також в більшості випадків вкрай низькою. В середньому, тільки близько 50% членів нових ТВК мали досвід роботи у виборчих комісіях різних рівнів, при цьому досвід роботи саме в ТВК, у середньому, має не більш 15-25%. Дуже схожа картина спостерігалась й у дільничних виборчих комісіях (ДВК).

Ця обставина ускладнювалась крайньою недосконалістю нового Закону про вибори й банальною нестачею його текстів у багатьох ТВК й ДВК.

Що стосується ДВК, то через недосконалість положень нового Закону про місцеві вибори, який створював можливості для використання суб'єктивних підходів до формування персонального складу виборчих комісій, також ряду інших насамперед політичних факторів, дільничні виборчі комісії в Одеській області також було сформовано непропорційно, з явним дисбалансом на користь низки політичних сил.

Нерідкі ситуації, особливо в районах області, коли до складу однієї і тієї ж ДВК тільки офіційно входили 3-4 представника однієї і тієї ж політичної сили, включаючи представника від кандидата в мери, причому двоє з них займали посаду і голови, і секретаря цієї комісії. У той же час від інших суб'єктів виборчого процесу, у ДВК, і то далеко не в кожному, було включено лише по одному представнику, хоча відповідні подання до ТВК вони подавали. В деяких ДВК (наприклад, с. Буценівка Роздільнянського району) всі керівні посади в комісії (голова, заступник голови та секретар) займали представники однієї політичної сили (в цій комісії – ПР).

В м. Одеса переважну більшість в загальному складі ДВК та їх керівних органах мали представники ПР, КПУ, ВП «Родина», партії «Відродження», Молодіжної партії України (далі МПУ), партії «Дітей війни», Селянської партії України (далі СПУ), Ліберально-гуманістичної партії «Товариш» (далі ЛГП «Товариш»), Української соціал-демократичної партії (далі УСДП).

За спостереженнями експертів Одеської обласної організації ВГО КВУ, якоїсь системної підготовки членів виборчих комісій ані з боку ЦВК чи ТВК, ані з боку політичних сил чи кандидатів фактично проведено не було. Звісно, окремі політичні сили чи кандидати спробували провести підготовку своїх членів ДВК (видання посібників, проведення семінарів), але надзвичайно стислі терміни виборчої кампанії не давали змоги провести цей процес повноцінно. Через це підготовка основного загалу членів ДВК, в кращому випадку, складалась з побіжних інструктажів, які надавали слухачам тільки загальне уявлення щодо законодавчої бази, а також короткострокові рекомендації щодо виконання конкретних завдань чи дій.

Всі ці чинники (і, в першу чергу, політична незбалансованість) призвели до того, що діяльність і рішення виборчих комісій часто носили суб'єктивний характер. Далеко не завжди виборчі комісії дотримувалися принципу рівного застосування виборчого законодавства до всіх суб'єктів виборчого процесу, а іноді й просто дозволяли собі відверто порушувати Закон, порушуючи інтереси тих учасників перегонів, які взагалі не були представлені або не мали вирішального голосу в комісіях.

Окремою проблемою цих виборів було систематичне порушення більшістю комісій норми про обов'язковість розміщення матеріалів своїх засідань на своїх інформаційних стендах, про завчасне сповіщенні ЗМІ про місце і час своїх засідань (переважна більшість взагалі ніяк не сповіщали), випадки недопуску представників ЗМІ на засідання ТВК і відмови в наданні повної інформації про хід та підготовку виборчого процесу. Все

це, разом із незадовільним інформаційним наповненням сторінки на сайті ЦВК, присвяченій поточним виборам, часто створювало певний інформаційний вакуум навколо тих чи інших моментів діяльності виборчих комісій. Особливо це відчувалось під час прийняття ключових рішень (реєстрація кандидатів, створення ДВК тощо). Проблема нестачі інформації стосувалась не тільки діяльності виборчих комісій, а й організації загального ходу виборчого процесу загалом, що надавало додаткові можливості для маніпуляцій та зловживань.

Незважаючи на те, що деякі подібні дії комісій мали широкий суспільний та медійний резонанс, правоохоронні органи, зокрема прокуратура, в більшості випадків воліли робити вигляд, що нічого не відбувається й не вживали якихось ефективних заходів, аби примусити комісії виконувати Закон.

Згадані тенденції підживляли довіру в очах виборців і до виборчих комісій як відкритих, прозорих і політично збалансованих органів, покликаних забезпечувати неухильне дотримання виборчого законодавства, і до виборчого процесу в цілому.

Особливості участі у виборчому процесі так званих «старих» та «нових» партій

Що стосується активності участі «старих» та «нових» політичних сил в виборчому процесі, то суттєвої різниці між ними, якщо порівнювати саме у цій якості, немає. В той же час, досить чітко різнилися самі кампанії тих чи інших політичних сил. І тут деякі «новачки» вели кампанію набагато активніше навіть за певні парламентські політичні сили.

ПР вела дуже масовану кампанію із широким використанням адміністративного ресурсу, ЗМІ та вуличною агітацією. На початку кампанії ПР також активно використовувала постать Віктора Януковича, але згодом цей тренд дещо зменшився. В м. Одеса ж один з основних «коників» ПР – нищівна критика чинного міського голови Едуарда Гурвіца й просування свого кандидата, голови Антимонопольного комітету України Олексія Костусева, на мерське крісло.

«Фронт змін» був більш активним у м. Одеса, де від нього балотувався чинний міський голова Е. Гурвіц, що наклало значний відбиток на всю виборчу кампанію цієї політичної сили й було фактично основним її локомотивом. Відповідно кампанія ФЗ мала й певну підтримку адмінресурсу одеської мерії.

В кампанії «Сильної України» активно використовувалась постать її лідера Сергія Тігіпка, хоча й робляться спроби включити до неї й найбільш відомих місцевих представників партії, наприклад, голову обласної організації Світлану Фабрикант.

Кампанія ж Народної партії в регіоні, навпаки, значною мірою була побудована на особистості голови обласної організації цієї партії – Сергія Гриневецького.

Певні особливості мала й кампанія Всеукраїнської партії «Родина», батьківщиною та центром активності якої в загальноукраїнському вимірі є саме Одеса. В межах регіону партія найбільш активно кампанію вела саме в м. Одеса й, відповідно, в ній не було київських облич. В своїй кампанії партія підтримувала антимерську риторику (проти чинного міського голови), називала себе «партією з одеським характером», пропонувала проект розвитку Одеси до 2020 року та надзвичайно активно використовувала наявний медіа-ресурс.

Основна тематика та риторика кампанії

Надзвичайно стислі терміни виборчої кампанії та недостатній рівень політичної культури самих політичних гравців не дали можливості в рамках поточної кампанії вибу-

довувати якісь складні ідеологічні конструкції та донести до виборців багатоходові та далекосяжні стратегії розвитку. Через це тематика та риторика політичної реклами та виборчої кампанії була переважно дуже спрощеною та притягнутою до потреб сьогодення. Відповідно це або питання ЖКГ, інфраструктури, соціально-економічного розвитку, або політичного протистояння певних особистостей (мерські та мажоритарні вибори), «захисту російської мови» чи «побудови єдиної вертикалі влади». На жаль, особливо в м. Одеса, переважала негативна та агресивна риторика, завдяки якій кандидати, насамперед, намагались дискредитувати опонента.

Готовність партій до виборів

Формальні ознаки (штаби, спостерігачі тощо) були у багатьох партій, а ось реальний ступінь їх ефективності різний. В той же час, ненормально стислі строки кампанії створили серйозні проблеми фактично для всіх, навіть провладних, гравців, хоча й з різними за ступенем важкості наслідками. Тому говорити про абсолютну готовність не доводиться, мова може йти тільки про ступінь відносної готовності тієї чи іншої політичної сили.

Основні характеристики

Основну активність проявляла обмежена кількість політичних партій, але велика – кандидатів в мери та кандидатів-мажоритарників, які часто робили акцент на власній особистості, а не на партії.

Ведення кампанії по мажоритарним округам в більшості випадків фактично цілком було покладене на самих кандидатів-мажоритарників з обмеженою підтримкою партії або взагалі без неї. Через це кампанії на мажоритарних округах суттєво відрізнялись від загальнопартійних. Крім цього, якщо порівняти рівень активності, то однозначно виборчі кампанії в мажоритарних округах відбувались із значно більшою напругою та гостротою, ніж в багатомандатних округах.

Виборчі комісії в Одеській області було сформовано непропорційно, з явним дисбалансом на користь низки політичних сил. В деяких ДВК всі керівні посади в комісії займали представники однієї політичної сили. Рівень підготовки та компетентності членів виборчих комісій був безпрецедентно низьким. Діяльність і рішення виборчих комісій часто носили суб'єктивний характер й іноді комісії дозволяли собі просто відверто порушувати Закон. Особливою проблемою цих виборів був певний інформаційний вакуум навколо тих чи інших моментів діяльності виборчих комісій, організації й загального ходу виборчого процесу загалом, що надавало додаткові можливості для маніпуляцій та зловживань. Правоохоронні органи також не поспішали реагувати на свавілля виборчків.

Надзвичайно стислі терміни виборчої кампанії та недостатній рівень політичної культури самих політичних гравців фактично не дали можливостей в рамках поточної кампанії вибудувати якісь складні ідеологічні конструкції та донести до виборців багатоходові та далекосяжні стратегії розвитку. Через це тематика та риторика політичної реклами та виборчої кампанії переважно була дуже спрощеною та притягнутою до потреб сьогодення. Переважала негативна риторика, завдяки якій кандидати, в першу чергу, намагались дискредитувати опонента.

Через ненормально стислі терміни кампанії говорити про абсолютну готовність будь якої партії до виборів не доводиться, мова може йти тільки про відносний ступінь готовності тієї чи іншої політичної сили.

II. Використання адміністративного ресурсу в Одеській області

Рівень залучення місцевої влади у кампанію

Надзвичайно високий, адмінресурс у цій кампанії не використовував тільки той, хто його не мав. Різниця полягала тільки в «кількості» адмінресурсу, який знаходився на тому чи іншому боці, та у характері його застосування (тільки для своєї підтримки чи й для тиску на кандидатів, відкрито й демонстративно чи завуальовано).

Звісно, більша частина його була зосереджена в ПР, виключення складають тільки окремі міста (Одеса, Южне тощо), де мери не були членами ПР. В цих ситуаціях іноді навіть відбувалось зіткнення адмінресурсів (як, наприклад, в Одесі – обласного чи районного від ПР та міського від мера).

Ситуація надзвичайно ускладнювалась ще й тим, що багато посадовців одночасно й брали участь у кампанії в якості кандидатів. Через це вони дуже часто не просто «діяли згідно з лінією партії», а й допускали «перегиби на місцях». Так, одеський губернатор, голова обласної організації ПР Едуард Матвійчук, вранці 8 жовтня на мітингу ПР перед будівлею ОДА агітував виборців наступним чином¹: *«Ті бандити, які засіли на Думській, той криміналітет, який розікрив Одесу, криміналітет, який змушує бюджетників у робочий час виходити на різні мітинги, повинен бути викинутий на смітник історії! Разом ми сила під керівництвом нашого Президента, який приймає вірні рішення і веде за собою людей».*

Голова селищної ради смт. Лиманське Роздільнянського району Одеської області Євген Жариков затвердив місця для розміщення агітації, при цьому заборонивши проводити агітаційні заходи без його особистої згоди, а до порушників обіцяв застосовувати санкції «згідно чинного законодавства».

Крім того, про застосування або побоювання застосування адміністративного ресурсу у відношенні себе заявляють і самі суб'єкти виборчого процесу. Регіональне бюро Одеської обласної партійної організації «Сильної України» заявляло про випадки тиску на членів партії з боку політичних конкурентів. «Симпатиків «Сильної України» і членів партії, потенційних кандидатів у місцеві ради різних рівнів чиновники з районів області шантажують: або посада й робота, або партбилет «Сильної України» на стіл. У тому числі тиск зчинявся й на співробітників бюджетних організацій, бізнесменів, представників творчих і трудових колективів», – було сказано в повідомленні прес-служби партії (за інформацією агенції www.pro.ua). За час виборчої кампанії регіональне бюро обласної парторганізації зафіксувало понад 20 скарг від своїх однопартійців і активістів.

Також Одеською обласною організацією КВУ було зафіксовано факти адміністративного втручання в роботу виборчих комісій. Так, керуюча справами Котовської міської ради Є. Мамалига не тільки регулярно «відвідувала» Котовську міську ТВК, яка знаходилась також у будівлі Котовської міської ради, але і в процесі реєстрації кандидатів переглядала у приміщенні ТВК документи, подані кандидатами на реєстрацію.

Задіяність судової влади у кампанію

Якщо на початку кампанії, до реєстрації кандидатів, суди не відігравали активної ролі у виборчій кампанії, то ближче до дня виборів їх роль ставала все помітнішою, а в деяких випадках, особливо в післявиборчих суперечках, – визначальною.

¹ <http://izbirkom.od.ua/content/view/2936/1/>

Тож окреслимо основні тенденції. Є певні відмінності в характері судових позовів до дня виборів й після. Якщо до дня виборів судові позови стосувались переважно питання реєстрації або зняття з реєстрації кандидатів, процедури формування виборчих комісій, оскарження їх дій чи бездіяльності, то після дня виборів скарги на виборчі комісії залишились, але додалися позови з вимогами про перерахунок чи визнання виборів на тій чи іншій дільниці або окрузі недійсними.

Окремо хотілось би зупинитись на дні голосування, коли до судів, крім кандидатів чи членів комісій, звертались і виборці, для яких суд був останньою надією на внесення до списків виборців, якщо виявлялось, що вони в них відсутні. Сподівання виборців знайти справедливість у суді виявились марними, оскільки, хоча виборчий закон і передбачав можливість включення виборця до уточненого списку в день голосування за рішенням суду, проте, згідно з частиною третьою статті 183 КАСУ суди приймають позови щодо неточності в списку не пізніше, ніж за два дні до голосування. І в день виборів суди, за окремими виключеннями, відмовлялися приймати такі позови.

Таким чином, під час виборів 31 жовтня 2010 року в Україні в черговий раз не дотримувалося гарантоване статтею 38 Конституції право громадян обирати органи влади та місцевого самоврядування.

Якщо характеризувати загальну роботу судів під час виборчого процесу, то, на жаль, дати якусь позитивну оцінку, знову ж таки, за невеликими виключеннями, вкрай важко. На протязі кампанії було прийнято багато ухвал та рішень, обґрунтувати які з точки зору права, а тим більше здорового глузду, надзвичайно важко, а іноді просто неможливо.

Деякі кандидати пояснюють таку ситуацію адміністративним тиском на суди («телефонне право»), або хабарами з боку опонентів. Можна безкінечно довго наводити приклади неймовірних судових рішень з цієї виборчої кампанії, але зупинюсь на одному:

«...суд поставив під сумнів результати виборів до міськради по 23-му мажоритарному округу, а саме на 316-й виборчій дільниці. Там Георгій Селянин, висунутий партією «Родина», набрав удвічі більше голосів, ніж його опонент – Олег Лобан. Однак, Олег Лобан не захотів миритися з поразкою і вимагав перерахунку голосів. Міська виборча комісія виконала всі вимоги переможеного кандидата і перерахувала голоси на 316-й виборчій дільниці. Перемога Георгія Селянина була підтверджена – за результатами перерахунку результати волевиявлення городян залишилися незмінними – Георгій Селянин набрав 308 голосів, а Олег Лобан – 157.

Тим не менше, з якихось причин Апеляційний адміністративний суд визнав можливим скасувати як результати голосування, так і підсумки перерахунку голосів. Судді винесли постанову скасувати реєстрацію депутатом Георгія Селянина і визнати його опонента Олега Лобана переможцем мажоритарних виборів».

От і все... касація в цьому випадку не передбачена.

Задіяність силових структур у кампанію

Особливої задіяності силових структур під час кампанії помітно не було, хоча опозиційні політичні сили заявляли про побоювання активного використання міліції в день виборів. В той же час в м. Одеса співробітники МВС залучались виборчими комісіями для протиправного перешкодження представникам ЗМІ в здійсненні їхніх професійних обов'язків.

Так, і до дня виборів, і після 31 жовтня мали місце випадки, коли співробітники МВС, посилаючись на особисту вказівку голови Одеської ТВК Олександра Ахмедова, не допускали представників ЗМІ на засідання ТВК. При цьому подібні протиправні дії чини-

лись як рядовим та молодшим командним складом, так і співробітниками в чині майора. Коли ж журналісти намагались продемонструвати витяги з Карного кодексу про неприпустимість протидії ЗМІ в здійсненні їх професійної діяльності, то у відповідь чули: «це тільки витяги, а не Карний кодекс. Ось ви мені Карний кодекс покажіть, і взагалі ви маєте право бути присутніми тільки на прес-конференціях».

Крім цього, були зафіксовані випадки, коли співробітники МВС вдавались до фізичного видалення представників ЗМІ з виборчих дільниць за немотивованими, а іноді й відверто протиправними рішеннями виборчих комісій. Більшість з цих випадків мали широкий медійний резонанс, але про якусь активну реакцію прокуратури невідомо.

Найбільш цинічним в цій ситуації є те, що після виборів голова одеської міської ТВК нагородив почесними грамотами низку співробітників МВС, в тому числі й тих, хто безпосередньо брав участь у перешкоджанні журналістам в здійсненні їхньої професійної діяльності, за «сприяння Одеській міській виборчій комісії Одеської області у здійсненні нею передбачених законодавством України повноважень та значний внесок у забезпечення реалізації конституційних виборчих прав мешканців територіальної громади міста Одеси та Одеської області».

Основні характеристики

На жаль, під час цієї виборчої кампанії спостерігалось тотальне використання адміністративного ресурсу всіма гравцями, які мали таку можливість. Різними були тільки можливості кандидатів та партій в цій площині та характер. Напруження додавало й задіяність великої кількості посадовців в кампанії у якості кандидатів, через що вони допускали «пeregини на місцях».

За невеликим виключенням, неможливо позитивно оцінити й роботу судів під час виборчого процесу. Багато рішень, прийнятих судами регіону з виборчих суперечок, надзвичайно важко, а іноді просто неможливо назвати справедливими.

Незважаючи на побоювання опозиції, силовики у кампанії задіяні не були. Хоча траплялись випадки, коли виборчі комісії активно залучали співробітників МВС до протиправного перешкоджання представникам ЗМІ в здійсненні їх професійних обов'язків шляхом недопуску або немотивованого видалення зі своїх засідань.

III. Медіа та громадські організації

Наявність незалежних ЗМІ

Таких ЗМІ під час виборів залишились фактично одиниці, оскільки загалом ЗМІ свідомо або не свідомо були глибоко втягнуті у передвиборчу боротьбу політичних сил та кандидатів. Державні та комунальні ЗМІ підтримували того, кого скаже влада, – в першу чергу ПР та її кандидатів (в середньому близько 70-80% площі та ефіру), подекуди інших членів коаліції (Народна партія, СПУ, КПУ, дуже рідко «Сильну Україну»). Щоправда, оскільки в Одесі чинний мер йшов від «Фронту змін», то ця політична сила також мала доступ до одеських комунальних ЗМІ.

Приватні ЗМІ працювали передусім на інтереси своїх власників та їх політичних союзників. Особливо яскраво це виражено в Одесі, де майже всі ЗМІ були поділені на два ворогуючих табори: «проти» чинної міської влади (відповідно, за ПР, партію «Родина»

Олексія Костусева або за «Сильну Україну», але все одно проти Е. Гурвіца) та «за» діючого міського голову. Окремі ЗМІ, які не підтримували відкрито ані того, ані іншого, активно працювали в інтересах інших політичних гравців – ПППУ, Народної партії, СПУ, «Громадянської позиції» тощо. Звісно, якійсь відсоток об'єктивної інформації, передусім у новинних матеріалах, проходив у всіх ЗМІ, але його частка була досить невеликою.

Також потрібно зазначити ще одну характерну рису цього річних одеських виборів – багато журналістів взяли участь в них у якості кандидатів.

Роль неурядових організацій у виборчому процесі

НУО в виборчій кампанії відігравали різні функції. Насамперед громадські організації виконували важливу місію сприяння чесним виборам. Найбільш яскравим прикладом в цьому плані є, мабуть, діяльність Одеської обласної організації ВГО «Комітет виборців України». Свою діяльність організація спрямовує одразу по декількох напрямках. Один із ключових напрямів – сприяння усвідомленому вибору громадян шляхом поширення результатів моніторингу виконання політичними силами регіону своїх передвиборчих обіцянок, які вони давали на попередніх виборах у 2006 році. Іншим великим компонентом є комплексне спостереження за всіма етапами виборчого процесу, включно із днем виборів, та широке оприлюднення результатів спостереження.

Вже традиційно організація провела низку навчальних семінарів для членів виборчих комісій, офіційних спостерігачів та представників ЗМІ.

Не забуло Одеське КВУ й про самих виборців – для них працювала безкоштовна юридична приймальня, фахівці організації підготували та розмістили в ЗМІ регіону низку просвітницьких матеріалів з роз'яснення процедур та нюансів нового виборчого законодавства. На допомогу виборцю були видані та розповсюджені й відповідні брошури та плакати.

Проведення моніторингу виборчої кампанії також задекларувала ГМ ОПОРА, яка, що правда, офіційного осередку в регіоні не має. В рамках виборчої кампанії, від імені цієї організації, крім повідомлення про моніторингові плани, було розіслано декілька повідомлень та проведено прес-конференцію з презентації висновків моніторингу, яка, що правда, не мала широкого резонансу в ЗМІ. Також було зроблено дві спроби провести дебати між кандидатами в мери та в депутати міської ради, які, на жаль, пройшли не вельми вдало.

Наразі невідомі інші НУО, які б активно брали участь в виборах саме в цій функції.

Натомість з початком виборів активізувалась велика кількість НУО-сателітів, що працювали на підтримку тих чи інших політиків або політичних сил. Так, від імені громадської організації «Одеса ХХІ» у серпні-вересні діяла мережа наметів, у яких фактично проводилася агітація за одного з потенційних кандидатів в мери Одеси – Олексія Гончаренко. Інше громадське утворення – громадський рух «За Одесу, За Януковича!» розгорнув активну агітацію на користь ПР та їх кандидатів.

Деякі громадські організації навіть вдалися до фізичного протистояння на підтримку своїх кандидатів. Так, 28 вересня біля бізнес-центру «Акварель» в Одесі, де проходила конференція партії «Фронт Змін» по висуванню списку кандидатів в Одеську міську раду та чинного мера Одеси Е. Гурвіца в кандидати на посаду Одеського міського голови від даної політичної сили, відбулася сутичка між противниками (ГО «Євреї проти Гурвіца») та прибічниками чинного міського голови (представники ГО «Свободная Одеса»).

Крім цього, є випадки й менш «прикладної» участі НУО у виборчих баталіях. Так, ціла низка одеських ГО підтримала Меморандум в підтримку чинного міського голови Е. Гурвіца¹.

Велика частина громадських діячів також активно приймала участь у виборчій кампанії у якості кандидатів, зокрема Кобринський Ф. І. (спілка ГО «Согласіє»); Давідченко А. (МГО «Колокол»); Корженко О. (ГО «Антикорупційний комітет»); Чорний О. (місцевий осередок ВГО «ДемАльянс»). Але зазвичай в таких випадках робиться наголос, в першу чергу, на особистій публічній відомості громадських діячів, бренд НУО виступає скоріш як тло.

Інша велика група ГО виконувала функцію сторонніх спостерігачів.

Основні характеристики

Під час виборів «незалежними» від виборчих перегонів залишились одиниці одеських ЗМІ. Це призвело до того, що об'єктивної інформації щодо перебігу виборчого процесу в медіа було вкрай мало. Ще одна тенденція цих виборів відносно ЗМІ виявилась в тому, що багато журналістів, передусім в обласному центрі, брали участь у виборчій кампанії в якості кандидатів.

Що стосується громадянського суспільства, то переважна більшість НУО, що були залучені до виборчої кампанії, виконували ролі або сателітів та «груп підтримки» політичних гравців, або були донорами кандидатів, тобто їх представники (найчастіше керівники) самі балотувалися. Часто ці дві функції поєднувались.

На жаль, лише дуже невелика частина НУО – учасників виборчих процесів – займалася саме громадською діяльністю під час виборів.

IV. Пост-виборча інформація

Результати виборів до Одеської обласної ради та міської ради

Одеська обласна рада (загальна кількість мандатів – 132)				
Партія	Загальна кількість отриманих партією мандатів	Багатомандатний округ		Одномандатний округ
		Відсотки	Кількість мандатів	Кількість мандатів
ПР	89	38,68	34	55
Народна партія	10	5,41	5	5
Фронт змін	7	6,12	5	2
Сильна Україна	7	7,27	7	0
Батьківщина	7	5,9	5	2
СПУ	5	3,39	3	2
КПУ	4	4,43	4	0
Всеукраїнська партія «Родина»	3	3,77	3	0

¹ <http://odesinform.net/index.php?news=15583&p=sin&r=1>

Одеська міська рада (загальна кількість мандатів – 120)				
Партія	Загальна кількість отриманих партією мандатів	Багатомандатний округ		Одномандатний округ
		Відсотки	Кількість мандатів	Кількість мандатів
ПР	69	30,49	25	44
Всеукраїнська партія «Родина»	14	13,51	11	3
Фронт змін	12	12,79	10	2
Сильна Україна	12	10,49	8	4
Батьківщина	4	3,68	3	1
КПУ	4	3,8	3	1
ПЗУ	4	1,61	0	3
Народна партія	1	1,72	0	1
Справедливість	1	0,06	0	1

Основні характеристики

Вибори в Одеській області не відповідали демократичним стандартам. Прийнятий в липні поточного року Верховною Радою України Закон України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» з самого початку не відповідав загальноприйнятим міжнародним стандартам, традиціям проведення виборчих процесів в Україні і був кроком назад у процесі демократизації виборів.

Крім того, передвиборчий етап також пройшов зі значними порушеннями, як самого закону «Про місцеві вибори» і його принципів, так і міжнародних стандартів проведення виборів, що зокрема виразилося в некомпетентності і свавіллі багатьох виборчих комісій, застосуванні адміністративного ресурсу, порушенні політичними гравцями виборчого законодавства та застосуванні нечесних прийомів ведення передвиборної боротьби, підкупі виборців та багатьох інших негативних явищах, про які неодноразово заявляв Одеський КВУ.

Вкрай низьким був і рівень організації виборчого процесу, подібного хаосу і плутанини в організації виборчого процесу не було навіть на останніх виборах Президента України, які багато критикувалися саме за слабку організацію.

Наразі немає підтверджених масових фактів тиску на виборців в день виборів. Разом з тим спостерігачі повідомляли про грубі порушення, в тому числі про факти підкупу в ході голосування, спроби проведення «каруселей», факти незаконного голосування, підписання порожніх бланків протоколів про результати виборів, наявність «підроблених» списків виборців на дільницях, включення виборців до списків без рішення суду, а також факти незаконного видалення спостерігачів, представників ЗМІ та навіть кандидатів з виборчих дільниць як в ході голосування, так і при встановленні результатів виборів.

Чимала кількість порушень була пов'язана і з виборчими бюлетенями. На деякі дільниці їх доставляли більше або менше, ніж кількість виборців. Не всі ДВК встигли до початку голосування проставити штампи «вибув». Непоодинокими були випадки орфографічних і фактологічних помилок у бюлетенях, або помилкової доставки бюлетенів, віддрукованих для одного округу (дільниці) – в інший.

Також під час проведення голосування спостерігачі КВУ фіксували значну кількість інших процедурних і технічних проблем, пов'язаних з недосконалістю виборчого законодавства, низьким професійним рівнем роботи членів виборчих комісій, низьким рівнем

організаційної підготовки до голосування і гострим політичним протистоянням на виборчих дільницях. Серйозно ускладнили голосування і часто призводили до порушення таємниці волевиявлення і черги, які виникали на дільницях в першій половині дня.

Підрахунок голосів став також великою проблемою цих виборів. Під час підрахунку голосів КВУ фіксував численні факти порушення процедури і послідовності підрахунку. У більшості комісій з об'єктивних чи суб'єктивних причин затягувався початок підрахунку голосів, на деяких дільницях області підрахунок почався тільки біля полудня 1 листопада.

Знову ж таки, були зафіксовані випадки видалення під надуманими приводами спостерігачів, представників ЗМІ та кандидатів з підрахунку голосів на частині виборчих дільниць.

Грубим порушенням була відмова багатьох ДВК вивіщувати протокол про результати підрахунку голосів у приміщеннях дільниць і надавати його копії офіційним спостерігачам і суб'єктам виборчого процесу.

Крім того, КВУ, переважно в районах Одеської області, були зафіксовані випадки порушення порядку уточнення протоколу про підрахунок голосів, коли представники ДВК замість того, щоб повернутися для уточнення протоколу на виборчу дільницю, уточнювали його на місці, тобто, в територіальній комісії або поруч з нею.

Низка територіальних виборчих комісій, наприклад одеська міська, порушували процедуру встановлення результатів виборів і оголошували перерви у своїх засіданнях, що прямо заборонено законом. Частина з перерахованих вище порушень призвела до перерахунку голосів на низці виборчих дільниць регіону, який в ряді випадків скорегував результати голосування. На деяких дільницях, переважно в м. Одеса, результати голосування взагалі визнані недійсними. Також в регіоні мали місце судові процеси, пов'язані з порушеннями на виборах і можливим спотворенням волевиявлення на тих чи інших дільницях і округах.

Крім цього, в листопаді відбулась низка перевиборів сільських голів в окремих населених пунктах і по окремих мажоритарних округах.

Сукупність усіх цих та вищевикладених фактів і факторів дає підстави стверджувати, що кампанія по місцевих виборах 2010 року стала кроком назад у дотриманні стандартів прозорих, чесних і демократичних виборів. Можна довго дискутувати про те, що в тому чи іншому населеному пункті або окрузі вибори пройшли дещо краще або гірше, але загальний висновок все ж таки залишається невтішним.

МІСЦЕВІ ВИБОРИ – 2010: СУМСЬКА ОБЛАСТЬ

Олександр ХОРУЖЕНКО.
Центр досліджень регіональної політики

I. Політичні партії та кандидати

Загальна тенденція по всіх ТВК області: Партія регіонів першою подала на реєстрацію списки та кандидатів на міських голів. Єдине виключення: Тростянець, де ТВК відмовила в реєстрації ПР, хоча вони першими подали документи. Таким чином, першою було зареєстровано списки партії «Рідне місто».

Процес реєстрації кандидатів у депутати відбувався з затримками, переважно через неякісно підготовлені документи. Дані проблеми характерні були для Сумських міських осередків Партії регіонів, ВО «Батьківщина», політичної партії «За Україну!».

Реєстрація кандидатів у Тростянецькій міській ТВК та Тростянецькій районній ТВК виявилася проблемною. За інформацією обласної ТВК, ці комісії відмовляли у реєстрації списків місцевих організацій Партії регіонів, «Фронту змін», партії «Рідне місто». Добитися реєстрації вони змогли тільки через суд.

Першою агітацію у Сумах почала партія «Сильна Україна», використавши для цього проведення *праймеріс*. На засіданні Сумської міської ТВК 1.10.2010 р. комісія розглядала запит Сумської міської прокуратури, який ініціювала депутат Сумської обласної ради Діана Рохманова (КПУ), щодо проведення Сумським міським осередком партії «Сильна Україна» *праймеріс* та розміщення білбордів партії «Сильна Україна». У результаті, *праймеріс* було визнано такими, що не суперечать закону, але партії «Сильна Україна» було рекомендовано утриматися від розміщення зовнішньої агітації до реєстрації кандидатів. Однак ця рекомендація так і не була виконана.

Всього у Сумській міській ТВК було зареєстровано 38 списків політичних партій, 8 кандидатів на посаду Сумського міського голови та 677 кандидатів в депутати Сумської міської ради по мажоритарним округам.

Зокрема, кількість бажаючих стати мером міста Суми суттєво зменшилась у порівнянні з 2006 роком, коли бажаючих було 28 чол., а списків партій – 47.

Список кандидатів на посаду Сумського міського голови:

1. **Волонтирець Віктор Мефодійович**, керуючим справами виконавчого комітету Сумської міської ради, висунутий Сумською міською партійною організацією ВО «Батьківщина»
2. **Збукарев Ігор Всеволодович**, ТОВ «Системний інтегральний сервіс», висунутий Сумською міською партійною організацією політичної партії «СУ»
3. **Маркевич Валентина Володимирівна**, президент Сумського благодійного фонду «Допомоги онкохворим дітям», висунута Сумським міським осередком політичної партії малого і середнього бізнесу
4. **Мінаєв Геннадій Михайлович**, міський голова м. Суми, висунутий Сумською міською організацією політичної партії «РМ»
5. **Омельченко Володимир Павлович**, фізична особа – підприємець, висунутий Сумською міською організацією Всеукраїнської партії трудящих

6. **Федорченко Віктор Михайлович**, генеральний директор будівельної виробничо-комерційної компанії «Федорченко», висунутий Сумською міською організацією ПР
7. **Шевченко Олександр Іванович**, пенсіонер Збройних сил України, висунутий Сумською міською організацією політичної партії «Українська платформа»
8. **Щербак Олександр Олексійович**, директор ТОВ «Суми-Агропромкомплект», висунутий Сумською міською організацією СПУ

В Сумську обласну раду ТВК зареєструвала списки 38 політичних партій та 349 кандидатів-мажоритарників, які балотуватимуться в 50 одномандатних округах Сумської області.

Лідером виявився Ковпаківський район м. Суми, де балотувалися 18 кандидатів. По найбільшому мажоритарному округу до Сумської облради – Зарічному у м. Суми – балотувалося 13 кандидатів. Найбільш непопулярним виявився округ в Шосткінському районі – №47, там змагаються представники ВО «Батьківщина» та Партії регіонів. Тільки ці дві політичні сили зуміли висунути своїх кандидатів по всіх 50 мажоритарних округах на виборах до Сумської обласної ради.

До самого початку виборчої кампанії (вересень 2010 р.) не було чіткого визначення із однозначним електоральним лідером як по місту Суми, так зрештою і по області. За два тижні до виборів *Центр досліджень регіональної політики* фіксував близько 27% респондентів по Сумах, які вагалися з електоральними симпатіями, а ще 7% говорили, що не підуть на вибори.

Так звані старі «нові політичні проекти» – Фронт змін та Сильна Україна – позиціонували себе ідеологічно не зовсім чітко. У перших не було яскравих лідерів та сформованої команди, у других – команда була підібрана досить яскрава, але не було чіткого політичного позиціонування. В результаті, проект Сергія Тігіпка у Сумах зазнав повного фіаско, навіть не провівши жодного депутата до міської ради. А ФЗ провів в раду 5 депутатів, проте на першій же сесії в його рядах стався розкол, фракція так і не змогла навіть виробити спільну ідеологію політичної поведінки.

Що стосується програмних цілей обох цих проектів, то нічим принципово вони не відрізнялися під час кампанії, окрім спекуляцій на тему підготовки нового Податкового кодексу. Жодних програм розвитку громади міста Суми ними не розроблялися і не обговорювалися.

В схожу гру грали і важковаговики – ПР та ВО «Батьківщина». Регіонали зосередили всю увагу на необхідності побудови чіткої «вертикалі влади» для, як вони пояснювали, – *проведення структурних реформ*. І всю енергію вкладали в написання Стратегії економічного розвитку «Нова Сумщина – 2015», а також в розбудову агітаційної мережі – так звана «Піраміда Чмиря».

«Батьківщина» провела кампанію майже не публічно, більше уваги зосередивши на внутрішньовидовій боротьбі, аніж політичному змаганні з опонентами. І такий високий результат у Сумах (36 мандатів із 76 в міській раді) пояснюється виключно протестними настроями сумчан, а не авторитетністю місцевих партійців.

Щоправда, потрібно віддати належне і ПР і БЮТ, що тільки ці дві партії були готові до проведення виборів інституційно (забезпечення членів ТВК, ДВК, спостерігачів, кандидатів, агітаторів та ін.).

ФЗ, СУ, КПУ та інші далеко не завжди могли забезпечити своїми партійними кадрами усі потреби під час організації виборчого процесу. І часом більшість із них і не хотіла цього робити, зайвий раз витрачаючи досить немалі кошти.

Був зафіксований факт переписування протоколів ДВК про підрахунок голосів прямо у Недригайлівській районній ТВК.

Випадок перерахунку голосів, який змінив результат виборів: два кандидати до Охтирської райради по мажоритарному округу (від Партії регіонів і від Фронту змін) набрали однакову кількість голосів в окрузі (дільниці №№ 15003, 15004). У результаті перерахунку голосів було знайдено 1 контрольний талон без підпису виборця, бюлетень від нього було визнано недійсним і перемогу з перевагою в 1 голос здобула кандидат від Партії регіонів Кисель Марія Петрівна.

Міський голова Сум Геннадій Мінаєв заявив, що результати кандидатів-мажоритарників від «Батьківщини» до Сумської міськради були сфальсифіковані шляхом застосування так званої «каруселі». За словами Геннадія Мінаєва, він має аналітичні матеріали, які це підтверджують, і готовий надати їх до прокуратури.

Під час виборчої кампанії був порушений принцип рівності прав і можливостей. Зафіксовано наявність привілеїв для одних та обмежень для інших. Вибори були недемократичними, бо кандидати під тиском були змушені знімати свої кандидатури з балотування. Було порушено права громадян обиратися та бути обраними.

Мажоритарна система, впроваджена нинішньою владою, забезпечила перемогу провладній політичній силі. Зараз вже цілком очевидно, що при збереженні попередньої виборчої системи Партія регіонів не мала б такої кількості депутатів місцевих рад. Однак побіжний аналіз результатів за партійними списками свідчить про втрату довіри до Януковича.

Попри низьку явку (що також є результатом «політики реформ») все одно можна констатувати зниження підтримки правлячої політичної сили. В обласному центрі 10 тис. сумчан віддали свій голос за регіоналів, при цьому в першому турі президентських перегонів Янукович отримав 20 тис. Голосів, а в другому турі аж 37 тис.

Імітуючи контроль в електоральному полі в день голосування, ВО «Батьківщина» втрапили три чверті своїх голосів в порівнянні з другим туром президентських виборів початку 2010 р., або більше половини, якщо за точку відліку брати тур перший.

«СУ» підтримав лише кожен п'ятий виборець, що підтримував Тігіпка на президентських виборах, віддавши голос за «СУ» на виборах до Сумської обласної ради.

Менші втрати спостерігаються в групі Яценюка – Симоненка. Яценюк – перший тур виборів президента 44 273, зараз за «ФЗ» – 33 251 голосів. Симоненко – перший тур виборів Президента – 37 578, зараз за комуністів – 25 551.

Звичайно, велику політику змінила партія «РМ», що здобула аж 26 тис. голосів жителів області.

Результат політики Януковича, його уряду та місцевих адміністрацій цілковита апатія людей до політичних процесів, падіння рівня довіри до влади як інструменту змін в суспільстві. Особливо це помітно в містах, де рівень суспільної організацій громадян є трохи вищим, ніж на селі. Саме там негативна оцінка дій влади найпомітніша.

II. Адміністративний ресурс

Ще до офіційного початку кампанії основні політичні сили розпочали непряму зовнішню агітацію із використанням зовнішньої реклами із партійними лідерами. Як правило,

більшість політичних партій на районному рівні не мали постійно працюючих осередків та активістів. Тому включення партійців у списки для формування ТВК у більшості випадків відбувалося формально і проводилося під наглядом райдержадміністрацій.

Частими були випадки, коли визначені адміністрацією особи писали заяви до вступу у заздалегідь визначену районну організацію певної партії. Там, де районні осередки деяких партій виявилися непідконтрольними райдержадміністраціям, відбувалася позастатутна зміна керівного складу таких організацій. Таким чином, наприклад, були змінені керівники районних організацій УСДП та «СУ» в Липовій Долині. Про те, що вони більше не очолюють ці організації, керівники дізналися випадково. Фактично під контролем Партії регіонів опинилися деякі районні організації «НУ». Найбагатшим на ексцеси виявився передостанній тиждень перед виборами. Влада діяла кулуарно, застосовувала тиск і намагалася демонстративно підкреслювати демократичність процесу. Основні порушення в передвиборчій кампанії:

– *тиск на працівників бюджетної сфери з метою вступу до Партії регіонів*

Наприклад, в Шостці спостерігалася масова міграція керівництва бюджетних установ до Партії регіонів. Начальники Центру зайнятості, підприємства «Міськгаз», управління соціального захисту населення, головний лікар районної лікарні та ін. отримали квитки Партії регіонів. Також відзначаємо вчителів ЗОШ смт. Вороніж, які масово вступали до Партії регіонів.

– *тиск на потенційних кандидатів в депутати від опозиційних (непідконтрольних) партій, в результаті багато кандидатів відмовилися від балотування, як перед реєстрацією, так і після*

Наприклад, член ВО «Батьківщина», депутат Глухівської районної ради, директор агрофірми «Велетень» Н. Вайло відмовилася від балотування, натомість стала довіреною особою кандидата на посаду міського голови Глухова від ПР Ю. Бурлаки.

Голова Роменської РДА Віктор Серік висловлював такі погрози навіть публічно, на нараді із головами сільрад району (є аудіозапис). Він також вимагав від голів сільрад зняти зі стін календарі за 2010 рік із Юлією Тимошенко. У результаті більшість сільських голів, які збиралися балотуватися на другий строк, змушені були вийти з партії «Батьківщина».

– *тиск на керівників установ та підприємств з метою балотування від Партії регіонів та забезпечення результату по відповідним дільницям*

За 2 дні до закінчення реєстрації кандидата на посаду міського голови м. Тростянця чинного мера Юрія Бову декілька разів викликали в міліцію для надання свідчень в якості звинуваченого: нібито він збив машиною людину. Були «свідки», які це бачили, знайшли подряпини на його машині (дворічної давнини, засвідчені актом страхової компанії). Кримінальну справу так і не порушили.

Кандидату до Глухівської міської ради від «СУ» Рубанцю Віктору Миколайовичу було заявлено високопоставленими особами району про недопустимість балотування. Йому надійшла погроза про звільнення його донька Наталії з роботи (вона працівник Глухівської районної державної адміністрації) в разі не зняття своєї кандидатури з виборів. В результаті він зняв свою кандидатуру.

Кандидату до Середино-Будської районної ради від партії «За Україну» Гурченку Олександр Михайловичу було заявлено високопоставленими особами з РДА про потребу відмови від балотування. В результаті він написав заяву та знявся з перегонів.

– *тиск на членів, голів ДВК, ТВК*

Наприклад, голова Сумської міської ТВК Іван Самсоненко за 10 днів до виборів написав заяву за власним бажанням нібито через тиск, що він змушений був знімати кандидатів з реєстрації, зокрема чинного мера Сум Геннадія Мінаєва.

За 2 тижні до виборів частина складу Тростянецької районної ТВК прийняла і підписала рішення про припинення повноважень керівного складу міської ТВК і формування нового керівного складу міської ТВК. Інша частина районної ТВК рішення не підтримала. Рішення було оскаржено в адміністративному суді.

– *підкуп виборців*

Характерною особливістю перебігу виборів у Сумській області було застосування такої технології, як *мережевий маркетинг*. Певним чином це можна класифікувати як підкуп виборців, адже громадяни, залучені до піраміди, мали пряму фінансову зацікавленість у результаті виборів (отримували меншу частину виплат відразу – бл. 40% обіцяного гонорару, а решту 60% – лише у тому разі, якщо партія регіонів набирала б 50% + 1 голос у відповідній територіальній громаді).

Проте прокуратура Сумської області порушення законодавства у даній технології не побачила¹. Та перед самими виборами масове застосування цієї системи були скасоване. Причиною вбачаємо широкий розголос внаслідок журналістського розслідування газетою «Панорама» та Бюро журналістських розслідувань «Свідомо».

У Кролевецькій філії Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка студентам за певну плату (орієнтовно 170 грн.) пропонували виписатися зі свого місця проживання і віддати паспорти для прописки в м. Глухів. Це дало можливість збільшити кількість голосів за кандидата в Сумську облраду від Партії регіонів ректора ГНПУ Курка Олександра Івановича (в раду пройшов).

У Липоводолинському районі заступник голови ОГА Олександр Сітак, який балотувався до облради від ПР, під час зустрічей із виборцями роздавав каструлі, столовий посуд та інші подарунки під виглядом «гостинців до Покрови».

– *адмінресурс*

ПР мала найвигідніші можливості для агітації. Зустрічі з виборцями відбувалися в державних установах та на підприємствах, кандидати від ПР супроводжувались високопосадовцями РДА та ОДА. Всім іншим відмовляли під різними приводами.

- В м. Суми багато працівників ВАТ СМНВО ім. Фрунзе балотувались по мажоритарним округам від ПР, йшли членами ДВК від ПР, причому під час роботи в комісіях вони числились як присутні на робочому місці, отримували за це бонуси і премії до зарплати, на території заводу постійно проводились зустрічі колективу з кандидатами від ПР, в заводській газеті постійно розміщувалась політична реклама ПР та її кандидатів без відповідної позначки.

¹ <http://www.prokuratura.sumy.ua/News/re/101117-0.html>

- Кандидат на посаду міського голови від ПР Ю. Бурлака, кандидат в депутати обласної ради від ПР Ю. Курок проводили зустрічі в приміщеннях ЗОШ №6, 4, 5, школі-інтернаті. Натомість кандидату в депутати обласної ради від Єдиного Центру І. Шовикову було відмовлено в зустрічі з колективом Глухівського терцентру за тиждень до виборів, посилаючись на закінчення агітації.
- В Кролевецькому районі голова РДА Шприндель Олег разом з кандидатом від ПР на посаду міського голови м. Кролевець Ковтуном Володимиром проводили у робочий час агітацію за ПР на заводі «Армапром».
- В Буринському районі кандидати-мажоритарники до Сумської обласної ради від ПР Линник Анатолій і Криштоп Володимир (директор Сумської філії «Укрпошта») разом з головою РДА Товстухою Олександром проводили у робочий час агітацію за ПР по підприємствах і державних установах району. Ці ж кандидати передали в Успенську ЗОШ для фізкабінету ноутбук, проектор, екран і 1000,00 грн. на придбання цифрового фотоапарату, в Пісківську ЗОШ – оргтехніку, а в Буринську ЗОШ №1 передали 1000,00 грн.
- Начальник управління освіти і науки ОДА Любов Пшенична, що балотувалася у об'єднання від ПР по округу у Роменському районі, у робочий час проводила зустрічі з вчителями та керівництвом шкіл.

Також комунальні ЗМІ освітлювали роботу керівників, які балотувалися від ПР, подавали позитивну інформацію про їхні особисті та ділові якості. Наприклад, у Газеті «Народна трибуна» (засновники – трудовий колектив та міська рада) №71 від 29.09.2010 була розміщена стаття редактора під назвою «Визначилися з вибором», де йшлося про перебіг конференції міської організації Партії регіонів, на якій було висунуто кандидатів в депутати та кандидата на посаду міського голови Глухова. В матеріалі була висвітлена конференція тільки однієї партії, кандидати подавалися лише в позитивному напрямку.

– реєстрація кандидатів-двійників

У Тростянці було зафіксовано спробу використання технології виборчих двійників. Після реєстрації кандидатом на посаду міського голови чинного мера Юрія Бови від партії «Рідне місто» документи на реєстрацію від міської організації «НУ» подав ще один Юрій Бова. Це чоловік, який змінив прізвище та ім'я у кінці вересня. До цього від народження він носив прізвище і ім'я Олександр Сметанко.

Комісія відмовила йому у реєстрації, оскільки у поданій автобіографії та інших документах багато неточностей. Зокрема посада, на якій працює «новий» Юрій Бова, записана так: «медична сестра райлікарні». Однак рішення комісії про відмову у реєстрації колишній О. Сметанко оскаржував у судовому порядку. Допомогу йому у цьому прямо у приміщенні ТВК пропонували адвокати, які захищають інтереси Партії регіонів. Справа набула суттєвого розголосу в області і крапку остаточно поставив Сумський окружний адміністративний суд 14 жовтня, заборонивши балотуватися двійникові.

– через халатність

ДВК с. Миропілля Краснопільського р-ну за день перед виборами недорахувалась 200 бюлетенів.

Усі бюлетені по мажоритарних округах Тростянецького р-ну були надруковані з помилкою (замість слів «Виборчий бюлетень» – були надруковані слова «Контрольний талон»). Встигли замінити фактично напередодні відкриття дільниць.

III. Медіа та громадські організації

Перешкоджання роботі журналістів були зафіксовані у Сумській ТВК, коли заступник голови комісії Людмила Бобирева, що представляла ПР, перешкоджала роботі журналіста газети «Панорама» Людмили Порсової, яка хотіла безпосередньо прослідкувати, як комісія приймає документи від представників Сумських міських партійних осередків.

Цей же представник ПР обмежувала можливість журналістів інших ЗМІ висвітлювати процес реєстрації, заявляючи, що демонстрація облич тих, хто прийшов здавати документи, є прихованою агітацією. Л. Бобирева та інші члени комісії обмежували можливість отримання журналістами інформації про межі виборчих округів та списки кандидатів від політичних партій у Сумську міськраду. Представник ПР Алла Ковтун, яка з'явилася на виклик Л. Бобиревої, чинила тиск на керівника Сумської ТВК Івана Самсоненка з тим, щоб він не давав дозволу на оприлюднення списків кандидатів від політичних партій у Сумську міськраду, довільно трактуючи закон про вибори.

Фактично нормою стало застосування так званої джинси під час передвиборчої агітації. Більшість газет, що висвітлювали виборчу кампанію, друкували як офіційно проплачені із виборчих фондів матеріали, так і рекламу під виглядом «інформаційних повідомлень».

У Сумах газети «Панорама» та «Данкор», поряд з рекламними матеріалами, подавали і власні редакційні статті з аналітикою. Газета «В двох словах», наприклад фактично стала рупором партії «СУ», від якої балотувався на посаду мера Сум її власник Ігор Збукарев.

Неурядові громадські організації у виборчий процес практично не були задіяні жодною з політичних сил. Найбільш активно працювала ГМ ОПОРА, яка вела короткострокову та довгострокову моніторингову кампанію спостереження за виборчим процесом, організовувала дебати між кандидатами в мери Сум та провідними політичними силами.

У газеті «Панорама» (див. №№ 42 і 43 від 13 і 20 жовтня) були опубліковані статті «Пирамида Чмыря» і «Пирамида Чмыря-2», які набрали широкого громадського резонансу. У них, зокрема, вказувалось на підкуп виборців та інші факти перешкоджання здійсненню виборчого права громадян.

Крім того, до прокуратури області надійшла заява автора зазначених публікацій з проханням провести перевірку вказаних у них фактів. Прокуратурою області із залученням підрозділів УМВС України в області проведена перевірка на предмет об'єктивності наведених у публікаціях фактів.

Опитані під час перевірки особи, які вказувались у статтях як учасники мережі агітаторів, заперечили факт отримання винагороди за заповнення анкет або за голосування на місцевих виборах за конкретну партію. Перевіркою не було здобуто об'єктивних даних, які б свідчили про факти перешкоджання вільному здійсненню громадянами свого виборчого права, підкупу виборців. Виходячи з цього, прокуратурою області 8 листопада 2010 року в порушенні кримінальної справи за матеріалами перевірки доводів, викладених у вище згаданих публікаціях газети «Панорама», відмовлено на підставі ст. 6 п. 1 Кримінально-процесуального кодексу України у зв'язку з відсутністю події злочину, що кваліфікується ст. 157 Кримінального кодексу України.

IV. Поствиборча інформація

За результатами голосування, на посаду міського голови міста Суми обрано Геннадія Мінаєва, висунутого Сумською міською організацією політичної партії «РМ», за якого віддали свої голоси 65868 виборців.

До Сумської міської ради VI скликання обрано 76 депутатів, висунутих:

- Сумською міською партійною організацією ВО «Батьківщина» – 36;
- Сумською міською організацією політичної партії «Рідне місто» – 24;
- Сумською міською організацією Партії регіонів – 9;
- Сумською міською організацією політичної партії «Фронт змін» – 5;
- Сумською міською організацією Комуністичної партії України – 2.

Участь у голосуванні взяли понад 107 тисяч з 238429 виборців міста Суми, включених до списків виборців на виборчих дільницях.

17 листопада на другій сесії Сумської міської ради мінімально необхідною кількістю голосів було затверджено заступників міського голови та склад виконавчого комітету. Таким чином, першим заступником міського голови Геннадія Мінаєва відтепер є Микола Войтенко (8-й номер у списку Партії регіонів до міськради). Заступники – Анатолій Бондар, Костянтин Єфименко, Сергій Панченко, Андрій Рябоконт, Микола Яншин. Заступник – керуючий справами виконкому – Віктор Волонтирець.

До складу виконкому, окрім міського голови та його заступників, увійшли Андрій Грек, Олександр Ємець, Олександр Соколов (відповідно 3-й, 4-й і 10-й номери у списку Партії регіонів до міськради), Валентина Юрченко (Будівельна компанія «Федорченко»), Володимир Пахомов (УМВС) і Олександр Такул (за словами Геннадія Мінаєва, «від громадськості»).

18 листопада головою Сумської обласної ради було обрано члена Партії регіонів Геннадія Михайленка. За кандидатуру Г.Михайленка проголосували 79 із 89 депутатів, котрі отримали бюлетені. Проти цієї кандидатури проголосували 8 депутатів, один утримався, а ще один депутат не вкинув свій бюлетень у скриньку для голосування. Сумська облрада налічує 100 депутатів, з них 51 – представники ПР.

За кандидатуру Геннадія Михайленка, який є першим заступником голови обласної організації Партії регіонів, проголосували 79 депутатів, проти – 8, 1 утримався.

Загалом Сумська обласна рада складається зі 100 депутатів, 51 з яких пройшли до ради від Партії регіонів. Відповідно сумнівів у тому, що раду очолить «регіонал», ніхто не мав.

Цікавим є те, що не дивлячись на повідомлення голови обласної організації ВО «Батьківщина» Геннадія Дорошенка про те, що їхня фракція не бере участі у голосуванні, частина депутатів порушила цю вказівку і взяла участь у голосуванні.

Результати виборів до Сумської обласної ради та міської ради

Сумська обласна рада (100 депутатських мандатів)				
Партія	Загальна кількість отриманих партією мандатів	Багатомандатний округ		Одномандатний округ
		Відсотки	Кількість мандатів	Кількість мандатів
Партія регіонів	51	23,03	18	33
ВО «Батьківщина»	23	20,57	16	7
«Фронт змін»	6	7,16	5	1
Партія «Рідне місто»	6	5,63	4	2
«Сильна Україна»	3	4,05	3	–
Партія «За Україну»	2	2,3	–	2
Компартія України	5	5,5	4	1
Аграрна партія України	1	–	–	1
Партія промисловців та підприємців	1	–	–	1
СПУ	1	2,01	–	1
Народна партія	1	1,93	–	1

Сумська міська рада (76 депутатських мандатів)				
Партія	Загальна кількість отриманих партією мандатів	Багатомандатний округ		Одномандатний округ
		Відсотки	Кількість мандатів	Кількість мандатів
ВО «Батьківщина»	36	22	12	24
Партія «Рідне місто»	24	28,6	15	9
Партія регіонів	9	9,7	5	4
«Фронт змін»	5	7	4	1
Компартія України	2	–	2	–

МІСЦЕВІ ВИБОРИ – 2010: ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛАСТЬ

Ірина КОГУТ.

Адаптаційний чоловічий центр

I. Політичні партії та кандидати

Основні політичні сили, що брали участь у виборах

У місцевих виборах 2010 р. у місті Тернополі брали участь 43 політичні партії, але основними учасниками виборчих перегонів були ВО «Свобода» (далі «Свобода»), Партія регіонів (далі ПР), «За Україну» (далі ЗУ) (від цієї партії балотувався чинний мер Р. Заставний, і в основному діяльність міського осередку партії була зорієнтована на кампанію по виборах міського голови), також Фронт Змін (далі ФЗ), Українська Народна Партія (далі УНП), партія «Сильна Україна» (далі СУ), партія «Наша Україна» (далі НУ), ВО «Батьківщина» (далі Батьківщина).

У Тернополі офіційно було зареєстровано 16 кандидатів на посаду міського голови. Найбільш реальними кандидатами були чинний мер Р. Заставний та кандидат від «Свободи» С. Надал. Ці кандидати мали більше шансів на перемогу у порівнянні з іншими кандидатами, оскільки Р. Заставний був чинним міським головою і міг розраховувати на підтримку тих виборців, які вже за нього голосували на минулих виборах, а також тих груп електорату, які зацікавлені у підтриманні status quo у місті (підприємці, працівники державних та бюджетних установ і т. д.). С. Надал був одним із лідерів перегонів завдяки тому, що більша частина виборців зневірилася у політичних силах, які були при владі, і, голосуючи за «Свободу», вони надавали підтримку партії, яка до цього часу не мала більшості у владі. Інші кандидати, на думку експертів, мали виконуватимуть функцію технічних кандидатів. Із значного переліку кандидатів була доволі невелика кількість тих, які могли набрати хоча б достатню кількість голосів, щоб позмагатися із лідерами перегонів, а саме: М. Ратушняк (Українська партія (далі УП)), В. Лило (НУ), П. Гоч (ПР). Інші кандидати не мали шансів отримати значну підтримку серед виборців. Це було зумовлено тим, що більшість із них були мало відомі для жителів міста і до початку передвиборчих перегонів не брали активної участі у політичному чи громадському житті міста.

Особливості висунення мажоритарних кандидатів від партій

На місцевих виборах у Тернополі брали участь 706 мажоритарних кандидатів, які балотувалися у 30 округах. Особливістю висунення мажоритарних кандидатів було те, що одні й ті ж кандидати висували свої кандидатури як за партійними списками, так і по мажоритарних округах.

Щодо проведення передвиборчої агітації мажоритарними кандидатами, то вона велася досить активно, хоча це корелювалося, в залежності від якої партії балотувався кандидат. Чим активніше вела певна партія свою передвиборчу кампанію, тим активніше проводили агітацію кандидати-мажоритарники, і навпаки. Особливо активно вели передвиборчу агітацію кандидати, які балотувалися за мажоритарними округами від «Свободи» та ФЗ (зустрічі з виборцями, роздача агітаційних матеріалів, політична реклама на бігбордах), кандидати мажоритарники від інших партій обмежилися переважно роздачею агітаційних матеріалів.

Участь представників партій у ТВК/ДВК

ТВК у Тернопільській області в основному були сформовані із представників політичних партій, які входять до парламентської більшості, та представляли політичні сили, що не користуються значною популярністю серед виборців регіону. Отже, представники політичних партій в ТВК області: Комуністична партія України (далі КПУ) – 57 осіб, ПР – 56, Народна партія (далі НПУ) – 56, Батьківщина – 41, НУ – 22, Громадянська позиція (далі ГП) – 13, «Свобода» – 13, Українська соціал-демократична партія (далі УСДП) – 12, Християнсько-демократична партія (далі ХДП) – 12, УНП – 10, Народний Рух України (далі НРУ) – 9, ФЗ – 9, Єдиний центр (далі ЄЦ) – 5, СУ – 5, Нова політика (далі НП) – 5, УП – 4, Партія «Реформи і порядок» – 4, Громадянська партія «Пора» – 3, ЗУ – 1, Народна самооборона – 1, Українська платформа (далі УПлат) – 1, Християнсько-демократична партія України (далі ХДПУ) – 1.

Варто додати, що у ТВК області були наявні певні проблеми, які суттєво впливали на підготовку до виборів.

Станом на 8 жовтня більшість ТВК області не отримали коштів для проведення виборчого процесу. У частини ТВК були відсутні тексти Закону про вибори до місцевих органів влади. Щодо досвідченості членів ТВК, то значний відсоток членів комісій не мали відповідного досвіду роботи в ТВК. Троє голів ТВК були віком до 25 років. Була проблема із підготовкою членів комісії, особливо в сільських та селищних ДВК. Там доволі часто подавалися заяви про дострокове припинення повноважень членів комісій.

Особливості участі у виборчому процесі так званих «старих» та «нових» партій

У виборах брали участь «старі» партії, а саме: НУ, «Свобода», УНП, ПР, Батьківщина та «нові» партії. Найбільш активно серед «нових» партій діяли ФЗ та СУ. Особливістю передвиборчої кампанії цих політичних сил було те, що вони не висували своїх кандидатів на мера міста. «Старі» партії значну увагу приділяли виборам міського голови і їхня передвиборча діяльність в основному була зорієнтованою на перемогу їхнього кандидата. Хоча для таких «старих» партій, як ПР, «Свобода» вибори були пріоритетними до місцевих рад всіх рівнів, а для УНП в основному – до Тернопільської міської ради.

Основна тематика та риторика кампанії

Політичні партії, ведучи передвиборчу агітацію, апелювали у своїх виступах і агітаційних матеріалах до наявних в житті міста проблем та шляхів їх вирішення. Основна тематика була сфокусована навколо вирішення існуючих проблем, а також високих моральних якостей кандидатів, що мали б сприяти ефективній роботі майбутніх депутатів та голів рад всіх рівнів. Далі ми розглянемо детальніше основну тематику передвиборчих перегонів тих партій, які найбільш активно вели свою кампанію на різних етапах передвиборчої боротьби.

- ФЗ – апелював до однієї з основних проблем міста, а саме незадовільного стану доріг, при цьому наголошувалося, що не критикується влада, а пропонуються свої варіанти вирішення цієї проблеми. Також звертали до християнських цінностей (А. Яценюк відвідав прощу у с. Зарваниця) та розвитку спорту і популяризація здорового способу життя серед молоді (Кременецький ФЗ організував Всеукраїнський турнір з футболу).
- СУ – апелювала до демократичних практик (у Тернополі відбувся Народний праймеріз СУ) та патріотичного виховання молоді (СУ провела круглий стіл з питань патріотичного виховання).

- Свобода – основним гаслом було «Ми у своїй Богом даній країні». Риторика у виступах була переважно негативною, досить активно критикувалася влада (в основному із проблемою сміття). Також політична партія закликала обирати їхнього представника у мери міста, який зможе навести лад. Політична реклама в основному апелювала до високих моральних цінностей (чесність, справедливість і т.д.), які притаманні їхньому кандидату у мери міста.
- ЗУ – основна тематика цієї партії була сфокусована навколо здобутків мера міста Р. Заставного, риторика, звичайно, позитивна.
- ПР – основним гаслом було «Будуємо нову країну». Також кандидат у мери міста П. Гоч від цієї партії обіцяв надати кожному мешканцю по 10 соток землі під забудову.
- НУ – тематика політичної агітації ведеться навколо кандидата у мери міста від цієї партії В. Лиля. Основна тематика його політичної агітації сфокусована на вирішенні проблеми дозвілля дітей та молоді (обіцянка побудувати Діснейленд та палац спорту), вирішити проблему працевлаштування молоді, надати пільги соціально незахищеним категоріям населення, подолати корупцію та покращити благоустрій міста.

Щодо активності передвиборчої агітації різноманітних політичних партій, то можна виділити три групи:

- Висунули своїх кандидатів у мери міста та вели активну агітацію – «Свобода», ЗУ, НУ (в основному агітація за кандидата у мери міста), УНП, НРУ, Батьківщина, Українська партія промисловців та підприємців, ХДПУ, УСДП.
- Велася агітація без висунення своїх кандидатів у мери міста – ФЗ, СУ, УПлат, ГП, СПУ, ЄЦ.
- Активна публічна агітація була непомітною – всі інші політичні сили.

Основні характеристики

- Значна кількість політичних партій та кандидатів у мери міста, які брали участь у виборчому процесі, що ускладнювало вибір певної політичної сили чи кандидата для виборців.
- Використання нерепрезентативних або недостовірних соціологічних досліджень для проведення політичної агітації.
- Значно активніше кампанія велася по виборах мера міста, ніж до місцевих рад.

II. Адміністративний ресурс

Рівень залучення місцевої влади у кампанію

Як і минулого разу, місцева влада була активно залученою у передвиборчу кампанію. Три основні політичні сили Тернопільщини мали можливість застосовувати адмінресурс.

- (1) Міський голова Тернополя Р. Заставний балотувався знову на цю посаду від партії ЗУ.
- (2) «Свобода», яка перемогла на виборах до обласної ради, вела кампанію, щоб перемогти на місцевих виборах, а також для перемоги свого кандидата С. Надала на міського голову.

(З) ПР, як партія влади на загальнонаціональному рівні, також мала свого кандидата на посаду міського голови П. Гоча та проводила кампанію для перемоги на місцевих виборах.

Щодо ПР, то були випадки, коли чиновники з ОДА проводили агітацію за свою партію у державних та бюджетних установах області. Також були факти примусу посадових осіб голосувати за ПР, у іншому випадку звучали погрози звільнити з роботи в державних установах. Місцеві чиновники погрожували працівникам державних структур, які не були членами ПР, звільненням у випадку, якщо ті не знімуть свої кандидатури у депутати чи на сільських і селищних голів.

Наприклад, один з відомих фактів погрози першого заступника голови Підгаєцької районної державної адміністрації М. Рудого начальника відділу управління праці та соціального захисту населення Підгаєцької районної державної адміністрації О. Солятицькій, яка була кандидатом до Підгаєцької районної ради від «Свободи». М. Рудий в ультимативній формі погрожував звільненням з посади, якщо вона не зніме своєї кандидатури у депутати¹.

Також варто зазначити, що абсолютна більшість кандидатів від ПР були держслужбовцями та працівниками бюджетної сфери.

Судових рішень, які б впливали на результати виборів, не було. Також не було даних про залучення силових структур у кампанію.

Основні характеристики

Чуток про використання адмінресурсу було надзвичайно багато, але встановлених фактів значно менше.

III. Медіа та громадські організації

Наявність незалежних ЗМІ

На Тернопільщині у більшості друкованих ЗМІ не було об'єктивного висвітлення перебігу виборчої кампанії, оскільки найчастіше друкувалися проплачені матеріали тих чи інших кандидатів. Політичне спрямування більшості друкованих ЗМІ залежало від політичних інтересів власника чи засновника.

Значною мірою доступ до ЗМІ залежав від фінансових можливостей того чи іншого кандидата.

У ЗМІ практично були відсутні матеріали незалежних експертів, не було об'єктивного висвітлення передвиборчого процесу. Варто відмітити лише одне видання, яке намагалося подавати інформацію якомога більш об'єктивно, – газета «20 хвилин».

Треба додати, що на офіційному сайті газети «20 хвилин» подавалися інтерв'ю кожного з кандидатів у мери міста Тернополя, також читачі мали змогу ставити свої запитання кандидатам та залишати свої коментарі на сторінці, таким чином відбувався певний діалог між кандидатами та виборцями.

¹ Див. детальніше на <http://provse.te.ua/?page=news&newsid=17241>

Більш об'єктивну інформацію можна було отримати із електронних ЗМІ, а саме <http://provse.te.ua>, <http://t-pravda.te.ua>, <http://forum.te.ua>, також багато повідомлень про перебіг передвиборчої кампанії та виборчий процес можна було знайти у соціальній мережі Twitter.

Роль неурядових організацій у виборчому процесі

Щодо неурядових організацій Тернопільщини, то можна виділити три типи залученості НУО у виборчий процес.

(1) Активно залучені неурядові організації, які орієнтовані на проведення чесних виборів та об'єктивно подавали інформацію про виборчий процес, а саме – Громадянська мережа ОПОРА, Комітет виборців України. Варто додати, що вони працювали не тільки на місцевому, а й на національному рівні, тому володіли цілісною картиною перебігу місцевих виборів та могли надавати порівняльні оцінки перебігу виборів на Тернопільщині та у інших регіонах.

(2) Неурядові організації, які були активно залучені у виборчий процес, але при цьому підтримували певного кандидата чи партію, наприклад, на ГО «Асоціація користувачів житлово-комунальних послуг» опирався місцевий осередок партії ГП, коаліція громадських організацій підприємців підтримувала кандидатуру В. Лиля на міського голову, «Українська справа» – кандидата на міського голову М. Ратушняка. (3) Третя група НУО не брала активної участі у виборчому процесі.

Основні характеристики

- об'єктивне висвітлення перебігу передвиборчої кампанії у ЗМІ було практично відсутнє;
- деякі знані у краї журналісти балотувалися до рад різних рівнів;
- різний рівень залучення НУО у перебіг передвиборчої кампанії.

IV. Поствиборча інформація

Огляд участі політичних партій у виборчому процесі

Однією з особливостей цієї місцевої виборчої кампанії була відсутність виборів до обласної ради. Оскільки 15 березня 2009 року відбулися позачергові вибори до Тернопільської обласної ради, дострокові вибори були призначені внаслідок претензій экс-голови ОДА Ю. Чижморя про недієвість попереднього складу обласної ради.

Переможцем у місцевих виборах у Тернополі стала «Свобода», новообраний міський голова С. Надал балотувався від цієї ж партії. Також «Свобода» отримала більшість місць до Тернопільської міської ради. Щодо районів області, то тут переможцями за кількістю отриманих мандатів є ПР.

Результати виборів до Тернопільської міської ради:

Тернопіль (60 мандатів)				
Партія	Загальна кількість отриманих партією мандатів	Багатомандатний округ		Одномандатний округ
		Відсотки	Кількість мандатів	Кількість мандатів
ВО «Свобода»	31	26,64	11	20
Партія регіонів	12	13,8	6	6
Фронт Змін	3	7,1	3	—
Наша Україна	5	5,9	3	2
За Україну	2	4,8	2	—
ВО «Батьківщина»	2	3,7	2	—
Українська партія	2	4,04	2	—
Українська народна партія	2	3,35	1	1
Всеукраїнська партія дітей війни	1	—	—	1

Мером міста, як вже зазначалося вище, став кандидат від «Свободи» С. Надал, який переміг із відривом у 10,8% від экс-мера і свого основного конкурента Р. Заставного. Нижче ми подаємо кількісний розподіл голосів виборців першої п'ятірки кандидатів та для порівняння подаємо результати екзит-полу, проведеного Соціологічною групою «Рейтинг». Отже, С. Надал отримав 31,4% голосів виборців за результатами екзит-полу та 27,4% за офіційними результатами. Р. Заставний отримав за результатами екзит-полу – 18,4% та за офіційними результатами – 16,6% голосів виборців. За В. Лиля проголосувало – 11,3% тернополян за результатами екзит-полу та 11,7% за офіційними результатами виборів. М. Ратушняк отримав за результатами екзит-полу 10,2% та за офіційними результатами виборів – 9,8% голосів виборців. П. Гоч отримав за результатами екзит-полу – 8,5%, а за офіційними результатами виборів – 13,3% голосів виборців. Як бачимо, офіційні результати виборів відрізняються від даних, отриманих під час екзит-полів.

Так, за екзит-полом П. Гоч, кандидат від Партії регіонів, отримав таку кількість голосів, що забезпечувала йому п'яте місце в рейтингу симпатій тернополян, а за офіційними результатами він є третім. Варто зазначити, що офіційні результати виборів відрізняються від результатів екзит-полу по кандидатурі на міського голову П. Гоча більше, ніж в межах статистичної похибки вибірки, що не спостерігається по інших кандидатах. Така ситуація може бути пояснена можливими фальсифікаціями, які здійснювалися на користь Партії регіонів.

Щодо виборів до районних рад Тернопільської області, то переможцем стала ПР, яка отримала найбільшу кількість мандатів – 291, далі йде Батьківщина – 248, на третьому місці «Свобода» – 149 мандатів.

Кількісний розподіл для мерів міст області: найбільше своїх представників серед новообраних міських голів має Батьківщина – 3 (Бучач, Підгайці, Бережани), ПР – 2 (Монастириськ, Збарж), НУ – 2 (Заліщики, Ланівці), СУ 1 (Кременець), ФЗ – 1 (Шумськ), Свобода – 2 (Тернопіль, Терехівля), ПЗ – 1 (Підволочиськ), НПУ – 1 (Зборів), також по одному меру мають такі партії, як УНП, «Собор», НРУ.

Ключові теми, що піднімалися під час виборчої кампанії

- реформи ЖКГ, а саме – неефективність діяльності існуючих ЖКГ та необхідність заміни їх ОСББ;
- проблеми благоустрою міста – найчастіше ішлося про проблеми зі сміттєзвалищем;
- соціально-економічний розвиток міста.

Однією з найрезонансніших подій поствиборчого періоду був конфлікт навколо тернопільської ТВК. Шостого листопада ТВК прийняла рішення про перерахунок голосів у шести виборчих округах. Сьомого листопада частина членів ТВК та представники окремих партій, незважаючи на перерву в роботі ТВК, перебували в приміщенні ТВК та відвідували кімнату з бюлетенями. На засіданні сьомого листопада ТВК здійснила перерахунок голосів і виявили 15 бюлетенів за кандидати від «Свободи» із додатковими позначками, внаслідок чого ці бюлетені були визнані недійсними. Кандидати в депутати, довірені особи та представники ЗМІ приїхали в ТВК, щоб запобігти можливим фальсифікаціям. Представники «Свободи» встановили цілодобове чергування біля ТВК.

Перша сесія новообраної міської ради відбулася 30 листопада, на якій новий міський голова склав присягу.

Основні характеристики

- вибори до обласної ради не проводилися;
- більшість у радах різних рівнів отримали представники «Свободи» та ПР;
- наявність конфлікту навколо становлення результатів голосування Тернопільською міською ТВК.

МІСЦЕВІ ВИБОРИ – 2010: ХАРКІВСЬКА ОБЛАСТЬ

Ольга МІРОШНИК.

Фонд місцевої демократії

Олександр РОМАНЮК,

к.і.н., доцент кафедри філософії і політології

Харківської державної Академії культури

Ігор ПОЛІЩУК,

д.п.н., професор кафедри соціології і політології

Національної юридичної академії ім. Ярослава Мудрого.

I. Політичні партії та кандидати

Основні політичні сили, що брали участь у виборах

Партія регіонів (далі – ПР) та ВО «Батьківщина» стали основними політичними силами в Харківському регіоні, між якими йшла боротьба за статус провідних фракцій у місцевих радах і за посаду міського голови. Позиція ПР, яку очолював в.о. міського голови Геннадій Кернес, напередодні виборчої кампанії була сильною та стабільною, бо після виборів 2006 року ПР здобула більшість у місцевих радах, провела своїх представників на посади міських, селищних і сільських голів у більшості населених пунктів області. Після президентських виборів 2010 р. представники ПР очолили обласну та районні державні адміністрації, а також сформували штати за рахунок своїх однопартійців.

ВО «Батьківщина» напередодні виборів була ослаблена конфліктом між центральним керівництвом і керівником обласної організації (народним депутатом України Олександром Фельдманом). В результаті після президентських виборів 2010 року обласну організацію очолив колишній губернатор Харківської області Арсен Аваков.

В умовах економічної кризи посилилася прихильність виборців до Комуністичної партії України (КПУ), яку в області очолює народний депутат України Алла Александровська.

Між лідерами цих трьох потужних партій йшла головна конкурентна боротьба за посаду міського голови.

Серед нових політичних партій серйозно у виборчі змагання включилася «Сильна Україна», рейтинг якої утримувався за рахунок її лідера, та «Фронт змін», місцеву організацію якого очолює та фінансує великий харківський підприємець Олександр Давтян.

Взяли участь у місцевих виборах і місцеві невеликі партії: Громадянська сила, Відродження, Рух, СДПУ(о), Партія Пенсіонерів.

Особливості висування мажоритарних кандидатів від партій

Особливості висування мажоритарних кандидатів полягали в тому, що вони могли одночасно бути представленими в партійних списках. Цим повною мірою скористалася ПР, яка «закрила» всі мажоритарні округи «списочниками», чим забезпечила проходження до влади своїх основних гравців.

Кандидати, що мали намір балотуватися як позапартійні, внаслідок норми нового виборчого закону були змушені висуватися від політичних партій. Оскільки домінуючою

політичною силою на Харківщині є ПР, то основна частина непартійних претендентів дала згоду на висунання від цієї партії.

Цікавою особливістю при висуванні мажоритарних кандидатів від ВО «Батьківщина» стало те, що вона вирішила блокуватися з партією «Реформи та порядок» (далі – ПРП) та Українською народною партією (далі – УНП). Внаслідок домовленостей, укладених напередодні виборів, від цих партій у мажоритарних округах були висунуті єдині кандидати. Значну кількість кандидатів у мажоритарні округи висунули КПУ та «Сильна Україна».

Участь представників партій у ТВК/ДВК

При формуванні керівного складу виборчих комісій головним критерієм була партійна належність. Майже повсюди керівниками виборчих комісій ставали люди, що не мають відповідного досвіду, але належать до партій, що входять в урядову коаліцію.

Так представники ПР очолили третину ТВК та ДВК. Тому були випадки перешкоджання при реєстрації опозиційних кандидатів і політичних партій з боку керівників цих комісій.

Основна тематика та риторика кампанії

Якщо розглянути лозунги партій, то тематика ПР була не новою: вони зводилися до того, що за «помаранчевої влади» все було погано, а після здобуття ПР більшості в органах місцевого самоврядування в 2006 р. відбулося значне покращення їхньої діяльності; А. Аваков був поганим керівником області, нічого не зробив для народу, «Він – нечесна людина, непрофесіонал, «лузер», політичний банкрут; міським головою безумовно обериуть Г. Кернеса, який «працює для людей».

ВО «Батьківщина» використовувала три основних лозунги:

1. ПР ошукала народ, обіцяла краще життя вже сьогодні, а насправді підняла ціни на газ, комунальні послуги, розкрутила інфляцію.
2. Теперішня міська влада знищує «зелені легені» міста (будівництво автотраси через парк).
3. Г. Кернес має кримінальне минуле, він продає землю у Харкові приватним особам, а гроші кладе собі у кишеню.

КПУ стверджувала, що вона – «єдина політична сила, що захищає інтереси трудящих»; а щодо кандидатури міського голови – це людина з кримінальним минулим, тому КПУ не може на цих виборах блокуватися з ПР.

«Сильна Україна» взяла за основу позицію «Ми дійсно демократична партія, оскільки висунули кандидатів на основі праймеріз».

«Фронт змін» побудував свою кампанію на критиці проекту Податкового кодексу, запропонованого урядом М. Азарова.

Готовність партій до виборів

Найбільш готовими до виборчої кампанії були ПР і ВО «Батьківщина», які сформували з професіоналів і досвідчених активістів виборчі штаби, мали аналітичні структури, контролювали основні медіа-ресурси, тому в цілому їх роботу можна назвати систем-

ною. Обидві провідні партії сформували групи спостерігачів на вибори, ВО «Батьківщина» при цьому співпрацювала з місцевим відділенням КВУ.

Проте на діяльність штабу ВО «Батьківщина» впливав конфлікт між старими активістами, які працювали в структурі організації за часів, коли її очолював народний депутат Олександр Фельдман, та новими, які перейшли до ВО «Батьківщина» з «Нашої України» разом з А. Аваковим.

КПУ вела виборчу кампанію досить мляво, традиційно використовуючи агітаційні намети як основний спосіб агітації. «Сильна Україна» намагалася переконати, що її кандидати найкращі, тому що відібрані на основі праймеріз.

Інші партії під час передвиборчої кампанії практично були непомітні.

Основні характеристики

- Провідними політичними силами, між якими точилася боротьба за владу на місцях, стали ПР та ВО «Батьківщина».
- Непомітність на виборах «нових» партій та політичних лідерів.
- Кандидати, що мали намір балотуватися як позапартійні, внаслідок норми нового виборчого закону були змушені висуватися від політичних партій, які в свою чергу вимушені були блокуватися і висувати єдиних кандидатів до мажоритарних округів.
- Третину комісій в ТВК та ДВК очолювали представники однієї партії – ПР.
- Неприйняття частиною прихильників ПР кандидатури на посаду Харківського міського голови від цієї партії Геннадія Кернеса через його кримінальне минуле та неврівноважений характер.
- Блокування КПУ з обласною організацією ВО «Батьківщина» щодо протестних дій з приводу підвищення ціни на газ для населення.
- Підтримка лідером обласної організації «Фронт змін» О. Давтяном кандидатури Г. Кернеса на посаду Харківського міського голови.
- Відсутність у «Сильної України» авторитетних лідерів.

II. Адміністративний ресурс

Рівень залучення місцевої влади у кампанію

На нинішніх виборах рівень залучення місцевої влади до виборчої кампанії був безпрецедентно високим. Оскільки місцева влада у Харкові та області знаходиться в руках ПР, то під час передвиборчої кампанії адмінресурс застосовувався на користь цієї політичної сили.

Серйозні порушення виборчого законодавства спостерігалися на всіх етапах виборчої кампанії. На етапі висування кандидатів – перешкоджання реєстрації окремих кандидатів від опозиції; на етапі агітаційної кампанії – використання державних та комунальних ЗМІ для агітації ПР, позбавлення низки кандидатів можливості виступу на обласному радіо та телебаченні. Відсутність контролю за друком виборчих бюлетенів призвела до виготовлення значної кількості зайвих бюлетенів, що було виявлено опозицією. На етапі голосування – використання бюлетенів, в яких не було поставлено позначок біля партій та прізвищ кандидатів, які вибули з виборчих змагань (11 тис. бюлетенів). Тотальні порушення процедури підрахунку та здачі виборчої документації до ТВК, наприклад здача документації

у розірваних пакетах. На етапі ухвалення рішення ТВК – оголошення результатів виборів до закінчення перерахунку голосів на 8-и дільницях та до розгляду всіх скарг.

Задіяність судової влади у кампанію

Судова влада включилася до виборів тільки після закінчення підрахунку голосів, коли з'явилися скарги на діяльність виборчих комісій, проте її рішення яскраво засвідчили повну підконтрольність місцевій владі. З усіх скарг про порушення під час визначення результатів виборів Харківський окружний адміністративний суд задовольнив тільки скаргу кандидата в депутати Харківської міськради від Партії регіонів, який балотувався по мажоритарному округу, Ігоря Вировця. Проте жодна із 200 скарг від представників опозиційних сил щодо порушень виборчого законодавства не була задоволена. Так, Окружний адміністративний суд, а потім і Харківський окружний апеляційний суд не задовольнили вимогу А. Авакова про перерахунок голосів. 16 листопада Вищий адміністративний суд України також відмовив у задоволенні апеляційної скарги А. Авакова про визнання протиправною бездіяльність ЦВК.

Участь силових структур у кампанії

Влада активно використовувала силові ресурси проти своїх політичних опонентів. Спостерігалось перешкоджання з боку міліції активістам опозиційних сил поширювати агітаційні матеріали; були заведені карні справи на кандидатів від опозиційних сил. Резонансною подією в місті стала інформація про встановлення спецслужбами спостереження за опозиційними кандидатами на посаду міського голови, прослуховування їхніх телефонних розмов. За твердженням А. Авакова, за ним було встановлено спостереження, регулярно прослуховувалися телефони його, дружини та сина, біля його офісу постійно чергувало авто, в якому сиділи люди в цивільному. За словами А. Авакова, спостереження за ним здійснювали представники спецслужб.

Найрезонанснішою стала справа з друком у видавництві «Фоліо» 18 тисяч неврахованих бюлетенів, знайдених опозицією. Силові структури зайняли в цій справі позицію спостереження та навіть не спробували з'ясувати замовника додаткового друку.

Основні характеристики

На місцевих виборах 2010 р. в Харкові та області широко використовувався адміністративний ресурс у різноманітних його проявах на користь ПР. Силові та судові структури виконували функцію обслуговування інтересів чинних представників влади. Використання місцевою владою адмінресурсу та суттєві порушення виборчого законодавства справили вирішальний вплив на результати виборів у Харкові.

III. Медіа та громадські організації

Наявність незалежних ЗМІ

Аналіз перед- та післявиборчих публікацій харківських ЗМІ показав, що вони не змогли подавати інформацію збалансовано щодо різних (конкуруючих) політичних партій і кандидатів. Основні ЗМІ регіону контролюються двома силами: місцевою владою

(телеканали: ОТБ, 7-й канал, Р1; газети «Харьковские известия», «Время Регионов Харьковщины») та бізнес-групою А. Авакова (телеканали «Фора», А/ТВК; газета «Главное»). Відповідно, ці ЗМІ рекламували своїх кандидатів і дискредитували протилежну політичну силу та її кандидатів.

ЗМІ, які не контролюються двома провідними силами, теж не показали себе нейтральними. Відома Харківська газета «Время», що фактично належить О. Фельдману, працювала на «регіоналів». Телеканал «Симон» та медіа-група «Об'єктив», які належать О. Давтяну, намагалися подавати матеріали більш-менш об'єктивно, але відкрита підтримка лідером харківського «Фронту змін» кандидатури Г. Кернеса не дозволила йому та підконтрольним ЗМІ зайняти неупереджену позицію.

Державні та комунальні ЗМІ в регіоні висвітлювали діяльність влади тільки в позитивному ключі, фактично ставши медіа-ресурсом партії влади. Діяльність опозиції вони висвітлювали у кращому випадку нейтрально, але в основному – негативно.

Загалом, збалансованою виборчу інформацію харківських ЗМІ під час виборів назвати не можна.

Роль неурядових організацій у виборчому процесі

На нинішніх місцевих виборах НУО відігравали значно більшу роль, ніж на попередніх. Причиною став конфлікт місцевої влади з харківською громадськістю, який стався напередодні виборчої кампанії і був пов'язаний з намаганням влади побудувати автомагістраль через лісопарк, що передбачало вирубку сотень дерев. На захист «зелених легенів» міста піднялися десятки громадських організацій, які утворили громадський рух «Зелений фронт», що зміг організувати у Харкові десятки протестних акцій і намагався блокувати будівництво, але за допомогою правоохоронних органів влади вдалося подолати громадський опір. Активісти «Зеленого фронту» вирішили балотуватися у міську раду за списками «Батьківщини» та ПСПУ.

Другою важливою подією у передвиборчому житті стало рішення Громадянського форуму Харківщини (близько 72-х НУО та політичних партій) про консолідацію та підтримку на виборах міського голови кандидатури А. Авакова. Це Рішення було прийняте на конференції Харківської обласної організації Конфедерації Вільних профспілок України.

Важливу роль під час виборів відіграла Харківська правозахисна група (ХПГ), яка надавала юридичну та практичну (консультації та оформлення заяв до суду) допомогу партійним та мажоритарним кандидатам. За даними ХПГ, порушень закону було «зафіксовано безліч»: зайві протоколи, підписання членами ДВК незаповнених протоколів, пакування виборчої документації з порушенням закону, перерахунок голосів та складання уточненого протоколу кількома членами ДВК тільки від однієї партії; відсутність розгляду по суті скарг тощо.

Але найхарактернішим проявом небайдужості до фальсифікації виборів виявилася реакція громади, яка в знак протесту вийшла на площу Свободи 9 листопада. У мітингу «За чесні вибори!» взяли участь біля 5 тис. жителів міста. Наступного дня на площі виник наметовий табір. Учасники безстрокової акції, що проходить під гаслом «Ми не за Авакова, ми не за Кернеса – ми за чесні вибори!», вимагають перерахунку голосів або проведення нових виборів. Вони змогли зібрати біля 20 тисяч підписів за проведення нових виборів (це був лист до президента Віктора Януковича з відповідною вимогою).

Основні характеристики

- відсутність в області ЗМІ, які неупереджено та збалансовано висвітлюють хід виборчого процесу;
- активне використання місцевою владою, яка знаходиться в руках ПР, державних та комунальних ЗМІ для реклами своїх кандидатів і дискредитації опонентів.
- позбавлення права доступу на державні та комунальні ЗМІ кандидатам від інших партій.
- значна активізація ОГС, які підтримують опозиційні до теперішньої місцевої влади політичні сили.
- активний спротив громади проти фальсифікації виборів.

IV. Поствиборча інформація**Огляд участі політичних партій у виборчому процесі**

У виборах до Харківської обласної ради взяли участь 950.770 виборців. Явка становить 43,17%. У багатомандатному виборчому окрузі на 68 депутатських місць претендували списочки 35 обласних організацій політичних партій. Попередньо обласна ТВК оголосила, що за результатами виборів за партійними списками до облради пройшло 6 політичних партій: ПР, ВО «Батьківщина», КПУ, «Сильна Україна», «Фронт змін» та Соціалістична партія України (СПУ). Проте 16 листопада ТВК заявила, що СПУ потрапила до облради внаслідок «технічної помилки» і виключила 3-х представників СПУ, що були обрані за партійним списком, з числа депутатів. Їх місця було віддано 2-м представникам ПР та 1-у – «Батьківщини». За результатами виборів у 68 одномандатних мажоритарних округах до облради пройшли представники 7-и політичних партій (5-ти, що провели, та 2-х, що не провели своїх кандидатів за партійними списками): ПР, ВО «Батьківщина», «Сильної України», Народної партії, СПУ та Партії промисловців і підприємців України (ПППУ).

Результати виборів до Харківської обласної ради та міської ради

Облрада (загальна кількість мандатів) – 136				
Партія	Загальна кількість отриманих партією мандатів	Багатомандатний округ – 68		Одномандатний округ – 68
		Відсотки	Кількість мандатів	Кількість мандатів
Партія регіонів	95	40,21	39	56
ВО «Батьківщина»	16	13,29	13	3
Комуністична партія України	8	8,78	8	0
«Сильна Україна»	9	5,06	5	4
«Фронт змін»	3	3,25	3	0
Народна партія	3	0,87	0	3
Соціалістична партія України	1	2,71	0	1
Партія промисловців і підприємців	1	0,57	0	1

За соціальним складом в Харківській обласній раді спостерігається абсолютне домінування керівників підприємств, бізнесменів та керівників райдержадміністрацій (разом становлять 81%). Інші соціальні групи представлені в однаково мізерній пропорції: керівники закладів освіти представлені так само, як пенсіонери та безробітні: на рівні 5-6%. Партійні функціонери та представники спорту становлять 1-2%.

У виборах до Харківської міської ради взяло участь 444,144 виборці. Явка становить 39,98%. У багатомандатному виборчому окрузі на 50 депутатських місць претендували списочки 39 міських організацій політичних партій. За результатами виборів за партійними списками до міськради пройшло 5 політичних партій: ПР, ВО «Батьківщина», КПУ, «Сильна Україна» та «Фронт змін». За результатами виборів в 50-ти одномандатних мажоритарних округах до міськради пройшли представники 7-ох політичних партій (5-ти, що провели, та 2-х, що не провели своїх кандидатів за партійними списками): ПР, ВО «Батьківщини», «Сильної України», Народної партії та Партії пенсіонерів України.

Харків (загальна кількість мандатів) – 100				
Партія	Загальна кількість отриманих партією мандатів	Багатомандатний округ – 50		Одномандатний округ – 50
		Відсотки	Кількість мандатів	Кількість мандатів
Партія регіонів	69	31,53	24	45
ВО «Батьківщина»	13	15,24	11	2
Комуністична партія України	8	10,28	8	0
«Сильна Україна»	6	6,12	5	1
«Фронт змін»	2	3,42	2	0
Народна партія	1	1,03	0	1
Партія пенсіонерів України	1	1,28	0	1

За соціальним складом 58% становлять бізнесмени та керівники підприємств; 28% – державні службовці, представники місцевого самоврядування; 10% – керівники та працівники закладів освіти, науки, охорони здоров'я, 4% – керівники телекомпаній, профспілкові лідери та безробітні. Характерно, що представництво у міськраді одержали діти відомих батьків – народних депутатів Дмитра Шенцева та Михайла Четєва (обидва від ПР), керівника харківського осередку «Фронту змін» О. Давтяна та загиблого керівника метрополітену Мусєєва (ПР).

У виборах міського голови взяли участь 14 кандидатів, проте кандидат від Народного руху України Олександр Денисенко напередодні голосування зняв свою кандидатуру. Основна боротьба розвернулася між Г. Кернесом (ПР) та А. Аваковим (ВО «Батьківщина»). За оприлюдненими 5 листопада офіційними даними міської ТВК, на виборах Харківського міського голови переміг Г. Кернес. Він набрав 29,33% голосів. А. Аваков набрав 28,72%. Оголошена перевага Г. Кернеса над А. Аваковим становила усього 2 744 голоси, або 0,63%, що для півтора мільйонного Харкова є зовсім незначним відривом. Це та ще велика кількість порушень створює реальну проблему легітимності новообраного мера.

Третє місце у представниці КПУ А. Александровської – 18,39%. Її успіх можна пояснити тим, що вона зуміла перетягнути на себе голоси частини електорату ПР, який принципово не хотів голосувати за Г. Кернеса внаслідок його проблемного минулого. Безпрецедентно велика кількість виборців на цих виборах не підтримала жодного кандидата – майже 11%. Більше 1% голосів виборців одержали 3 кандидати: Євген Гутков («Сильна

Україна»), Андрій Білогірищенко («Єдиний Центр») та Юрій Орел («УДАР Віталія Кличка»).

Що стосується результатів у великих містах області, то практично скрізь влада перейшла до ПР: в Ізюмі із 44-х мандатів у міську раду ПР отримала 25, у м. Первомайську вдруге став міським головою член ПР Сергій Теплицький, Галина Мінаєва (міський голова м. Чугуєва) теж вдруге зберегла своє місце.

Ключові теми, що піднімалися під час виборчої кампанії

Особливою різноманітністю ключові теми між партіями не відрізнялися. Основною темою ВО «Батьківщина» був захист зелених насаджень від варварських дій теперішньої міської влади. КПУ виступала проти підвищення ціни на газ для населення та проти підвищення тарифів на комунальні послуги. «Сильна Україна» взяла за основу тезу про необхідність економічних реформ, які здатний реалізувати С. Тігіпко. Що стосується депутатів-мажоритарників, то їхні програми були більш прив'язані до проблем мешканців і конкретної ситуації у їхніх виборчих округах. Причому депутати, що були висунуті дрібними політичними партіями, намагалися не афішувати свій зв'язок з ними.

Щодо виборчої кампанії міських голів, то головна ідея кампанії Г. Кернеса «Любити Харків – робити для людей!» базувалася на стратегії «дрібних справ» (ремонт міжквартальних шляхів, спорудження дитячих майданчиків, впровадження нових маршрутів міського транспорту, поліпшення освітлення вулиць тощо). Для її реалізації застосовувався адміністративний ресурс, коли дрібний бізнес змушували спонсорувати здійснення лівової частини проектів під вивіскою ПР. Г. Кернес зі своєю командою «відбірних міських управлінців» в основу своєї політичної реклами поклав принцип: «ми не займаємося саморекламою, ми займаємося реальною справою, у нас немає часу на всілякі дурниці» (цей принцип також був покладений в основу спілкування між кандидатами в депутати від ПР та виборцями, які проводились систематично і «планово»). Цей самий меседж став основою для інформаційної «джинси», особливо – у новинних випусках «Харьковских известий» на 7 телеканалі. ПР позиціонувала себе як політична сила, яка займається вирішенням конкретних проблем, на противагу опозиції, «яка займається демагогією».

Напротивагу цьому, політтехнологи А. Авакова запропонували слоган «Альтернатива є!» та «Ніхто окрім нас!». Виборча кампанія керівника обласної організації ВО «Батьківщина» ґрунтувалася на критиці дій нової влади, зокрема невиконанні обіцянок у соціальній сфері та на активізації громадянського суспільства через конфлікт навколо прокладення дороги у парку імені Горького (були запущені технічні проекти «Зелений фронт», «Зелена планета»). У своїй особистій телепрограмі «Акценти» А. Аваков запропонував нову діалогову філософію стосунків між міською владою та громадянами міста, за якою будь-яке доленосне рішення має ухвалюватися на місцевому референдумі. Команда А. Авакова відзначилася сенсаційною знахідкою в типографії «Фоліо» неврахованого тиражу виборчих бюлетенів та пісенькою «Ніхто окрім нас!».

Лідер об'єднання харківських комуністів А. Александровська вела свою чергову кампанію виборів мера досить мляво, обмежившись участю у кількох телепроектах на центральному телебаченні, зокрема у С. Шустера.

Кандидат на посаду міського голови від партії «Сильна Україна», перший віце-президент ТОВ «Контракшн Груп Інтернешнл» Євген Гутков навіть не брав участі у широко розрекламованих праймеріз і провів свою кампанію у суворій відповідності до універсального для всіх міст України гасла «Сильна Україна – сильний мер!».

Висуванець від «Єдиного центру», бізнесмен Андрій Білогірченко провів довготривалу масштабну візуальну кампанію, яка за кількістю агітаційних плакатів наближалася до фаворитів. Головною технологією його кампанії стала історія про ймовірний замах на нього з боку в.о. мера.

Кандидат від ВО «Свобода» Ігор Швайка провів тільки декілька телефірів, більше нічим виборча агітація не запам'яталася.

Основні характеристики

- ПР зайняла домінуючі позиції у всіх владних структурах області.
- Головним полем боротьби в Харкові стали вибори міського голови.
- Спостерігався масовий друк неврахованих бюлетенів.
- Численні порушення відбулися при підрахунку голосів у ДВК (заміни протоколів).
- Пошкодження пакетів з виборчою документацією при її транспортуванні з ДВК до ТВК.
- Непрозорий процес визначення результатів виборів ТВК.
- У мажоритарному одномандатному окрузі № 45 з виборів до Харківської міської ради ДВК не дорахувалися 2500 бюлетенів.
- Тиск з боку місцевої влади на процес визначення результатів виборів.
- Ангажованість судової влади при розгляді скарг у судах адміністративної юрисдикції.
- Масові акції протесту проти фальсифікацій виборів харківського міського голови.

МІСЦЕВІ ВИБОРИ – 2010: ХЕРСОНЬСЬКА ОБЛАСТЬ

Дементій БІЛИЙ.

Херсонська обласна організація ВГО «Комітет виборців України»

I. Політичні партії та кандидати

Основні політичні сили, що брали участь у виборах

В Херсонській області свої списки до участі у виборах до обласної, 18-ти районних та 3-х міських рад міст обласного значення висунули 59 політичних партій, від яких було зареєстровано у багатомандатних округах 3723 кандидати.

Майже третина з цих партій (16) змогли висунути більше 50 кандидатів (див. Таблиця 1).

Причому лише 5 політичних партій (Партія регіонів (ПР), Батьківщина, «Сильна Україна» (СУ), Комуністична партія України (КПУ) та Народна партія (НП) висунули кандидатів до усіх вище названих місцевих рад. Ще 4 політичні партії («Наша Україна» (НУ), Соціалістична партія України (СПУ), Християнсько-демократичний Союз (ХДС) та Український Демократичний Альянс за Реформи Віталія Кличка (УДАР) висунули кандидатів до 2/3 рад.

В багатомандатному окрузі по виборам до Херсонської обласної ради зареєстровано 454 кандидати у 44 партійних списках. На першому місці по кількості висуваних опинилася ПР. В її списку 81 кандидат на 42 місця. На другому місці – «Батьківщина», яка висунула 38 кандидатів. Далі йдуть СУ (33 кандидати), КПУ (23 кандидата). П'ятірку замикала Аграрна партія (АП) (20 кандидатів).

Найбільша кількість партійних осередків, які зареєстрували свої списки до місцевих рад, була зафіксована у Херсоні. У виборах до Херсонської міської ради взяло участь 46 партійних списків. На 38 «партійних» місць у Херсонській міській раді претендувало 688 кандидатів.

Основні політичні сили, які брали участь у місцевих виборах, можна розділити на три великі групи:

(1) умовно «старі» або традиційні партії: ПР, КПУ, «Батьківщина», НУ, НП та деякі інші.

(2) умовно «нові» партії: «Фронт змін» (ФЗ), СУ, «Свобода».

(3) місцеві політичні та виборчі проекти: «Третя сила» (ТС), «Українська морська партія» (УМП), «Союз лівих сил» (СЛС).

Різниця між «старими»/«новими» та «місцевими» політичними партіями у тому, що перші дві групи є частиною загальноукраїнської політики, третя група – представляє виключно місцеву політику або якісь мережеві виборчо-бізнесові проекти, на кшталт «УДАРУ», «Совісті України» та Народно-екологічної партії.

(1) Група умовно «старих» партій – це політичні партії, які традиційно з року в рік беруть участь у виборах та мають електоральну підтримку в області, здебільшого ці партії є парламентськими або представлені в органах місцевого самоврядування.

Беззаперечним лідером електоральних симпатій є ПР. Влітку в цій партії відбулися кадрові зміни, які відобразили її нову роль на рівні області. Вона перетворилася з правлячої партії в органах місцевого самоврядування більшості районів та міст області в звичайну партію влади. Очолив обласний осередок ПР голова Херсонської облдержадміністрації Микола Костяк.

На практиці це перетворення призвело до цілої низки проблем. Наприклад, збільшився процес міграції в лави нової партії членів інших політичних сил, як «біло-блакитного» спектру, так і нещодавніх представників так званих «помаранчевих» партій.

Справжнім іспитом для ПР став процес висування кандидатів. Можна назвати дві тенденції цього процесу: перенесення внутріпартійних протиріч в публічну площину та непрозорість розподілу місць в партійних списках, особливо у прохідній її частині.

На цьому етапі зіткнулися інтереси тих, хто зараз є при владі та монополізував право представляти партію, і тих, хто планував висуватися від ПР. Як результат, не вдалося уникнути голосних скандалів, і частина «старих» активістів ПР була показово виключена (найбільш яскравий приклад – виключення з лав партії крупного бізнесмена Альони Ротової).

Також можна виокремити й інший паралельний процес, що виявив ще один конфлікт у відношеннях між керівництвом осередків та «звичайними» членами партії. Так, у Херсоні частина активістів ПР брала участь в акціях протесту проти керівника місцевих регіоналів, Херсонського міського голови В. Сальдо.

Непрозорість висування кандидатів в ПР призвела до прохідної частини списку в різні ради «перебіжчиків» від БЮТ, НП, СПУ, СДПУ(о) тощо. Натомість відомі місцеві лідери ПР не змогли потрапити до прохідних частин списку.

«Батьківщина» залишається однією з найбільш потужних партій в області, структурно розгалужена, має значний організаційний та людський ресурс, користується значною електоральною підтримкою, незважаючи на те що за останні кілька років партія зазнала значних кадрових втрат.

На цьому фоні постійно спостерігаються прояви тиску владних структур на місцеві осередки «Батьківщини». Резонансного звучання набула історія з **ліквідацією судом** за поданням Великоолександрівського управління юстиції в серпні цього року районної організації «Батьківщини». Причина судового позову, а потім і заборони – «неподання звітів про діяльність в податковій органі».

Рівень електоральної підтримки КПУ в області, за оцінками незалежних експертів, збільшився завдяки розчаруванню прихильників Віктора Януковича в діях владної команди Президента. Сприяли росту популярності організовані комуністами серії акцій протесту й певне оновлення кадрів. Так, обласну організацію КПУ влітку цього року очолив керівник Новотроїцького райкому КПУ Анатолій Тарановський.

Таким чином, Херсонська обласна організація КПУ, перебувавши, модернізувалася та могла розраховувати в сприятливих політичних умовах кризи, що поглиблюється, на збільшення голосів виборців.

Єдине, що могло їй завадити, – її конкуренти на лівому фланзі. Це Комуністична партія робітників та селян, ПСП, а також СПУ та «Справедливість». Останню очолює екміністр освіти та науки Станіслав Ніколаєнко, який багато років працював на Херсонщині, і який у 90-х – початку 2000-х рр. кілька разів перемагав від степової Херсонщини на виборах до Верховної Ради України.

«Український» політичний актив області є дезорієнтованим й розпорошеним. НУ переживає процес розпаду. І лише активна роль в політичних процесах голови її обласного осередку экс-губернатора Бориса Сіленкова допомагає партії триматися в інформаційному полі.

(2) Умовно «нові» партії, які з'явилися на загальноукраїнській політичній арені минулого року, на Херсонщині поєднують в собі елементи всеукраїнського представництва та працю за франшизою.

СУ завдяки популярному бренду зібрала досить відомих бізнесменів.

ФЗ влітку на Херсонщині розвалився, і якби не поправки до Закону про місцеві вибори, то взагалі припинив би своє існування. З початку осені партійні осередки ФЗ відновили свою діяльність.

«Свобода» – єдина з партій, яка на «патріотичному» фланзі може протиставити «збанкрутілим» «українським» партіям чітку ідеологічну позицію та активні акції. Єдина проблема цієї партії на Херсонщині полягає в тому, що її виборці (молода патріотична молодь) мігрують до Києва чи до Львова, і тому електоральні перспективи цієї партії є досить туманні.

(3) Місцеві політичні проекти. В майже кожному місті обласного значення деякі представники місцевих фінансово-промислових груп чи окремі харизматичні бізнесмени, які не змогли чи не захотіли «вписатися» в існуючу політичну систему, були вимушені шукати для себе вільні партійні площі для придбання чи оренди.

В Херсоні такими проектами стали ТС, СЛС, «Вітчизна», УМП. У Новій Каховці – «Совість України». До цієї групи можна віднести й партії «УДАР» та Народно-екологічну партію, які виникли на політичній арені за кілька тижнів до виборів та досить успішно провели свої кампанії, провівши до місцевих рад своїх депутатів.

Особливості висунення мажоритарних кандидатів від партій

Цього року вибори до міської ради обласного центру викликали найбільшу зацікавленість з боку учасників виборчого процесу. Наприклад, в 42 мажоритарних виборчих округах до Херсонської обласної ради було висунуто 301 кандидата, що майже вдвічі менше, ніж кількість мажоритарників, які балотувалися у 38 виборчих округах до Херсонської міської ради (653 кандидати, які представляли 48 політичних партій).

За результатами виборів у мажоритарних округах, більшість депутатських місць (300) отримала партія влади (див. Таблиця 3). Ця партійна однорідність продемонструвала неспроможність мажоритарної системи пропорційно представити політичні уподобання виборців.

Наприклад, ПР, яка перемогла на виборах, за партійними списками отримала в усіх радах 50%, а в мажоритарних округах – 65% місць. Відповідно, КПУ за «пропорційним» принципом отримала 19% всіх мандатів, а за мажоритарним – вполовину менше. Така диспропорція розподілу мажоритарно-пропорційних місць між двома найбільш популярними партіями в області вказує на проблеми, що закладає мажоритарна система у політичні відносини в області: групи населення не будуть мати політичного представництва в місцевих радах, що може призвести до зростання соціальних конфліктів.

Проведення виборчих кампаній в одномандатних округах виявило кілька особливостей в залежності від ступеня участі партій в кампанії. «Великі», тобто найбільш структуровані та розгалужені партії, проводили єдину виборчу кампанію, консолідували фінансо-

ві та адміністративні ресурси: партія давала свій «бренд», а кандидати-мажоритарники – свій фінансовий та організаційний ресурс.

Друга особливість – нечисельні спроби відомими діячами використати невідомі партії для висування, щоб не мати клопоту з партійністю та зобов'язаннями перед партіями.

Ретроспективно оглядаючи результати виборів, можна констатувати, що ці спроби виявилися невдалими: по-перше, виборці в мажоритарних округах в більшості своїй голосували за «великі» партії, по-друге, представники «великих» партій у виборчих комісіях могли впливати на остаточні результати підрахунку голосів.

Участь представників партій у ТВК/ДВК

У Херсонській області ЦВК сформувала 22 виборчі комісії, в яких було обрано представників 11 партій (див. Таблиця 2).

33% місць відійшло до ПР, а партії, що входили до БЮТ, отримали разом всього 21% керівних посад. Необхідно зазначити, що розподіл посад серед представників цього блоку відбувався особливо непрозоро.

Так, у Зверненні політичних партій та громадських організацій до представників ОБСЄ¹ наводяться факти, згідно з якими керівники кількох районних осередків Української соціал-демократичної партії (УСДП) не підписували ніяких документів по делегуванню у комісії тих своїх представників, які в результаті стали членами ТВК за квотою БЮТ. У Верхньорогачицькому районі області подання до ТВК від імені УСДП зробив керівник районної організації Української селянсько-демократичної партії (скорочено теж УСДП). В результаті, – говориться у Зверненні, – від парламентської квоти БЮТ в ТВК опинилася значна кількість осіб, які на минулих виборах працювали від ПР.

Подібна ситуація склалася із представниками іншого парламентського блоку – НУНС.

Таким чином, представники правлячої партії отримали повний контроль за виборчими комісіями в області.

Особливості участі у виборчому процесі так званих «старих» та «нових» партій

Звичайна партійна класифікація остаточно втратила сенс на місцевому рівні. Головним гравцем на місцевих виборах залишився адміністративний ресурс, який проводив мобілізацію в лави однієї політичної сили – ПР. На цьому фоні всі особливості участі «старих» та «нових» партій були нівельовані.

Іншою особливістю цьогорічної кампанії став великий похід представників середнього та малого бізнесу до місцевих органів влади. У зв'язку з тим, що прохідні місця у провідних партіях завчасно були розподілені, бізнесмени спробували задіяти всі існуючі партійні організації. Таким чином, з'явилися місцеві політичні проекти «Совість України», «Правда», «Народно-екологічна партія», «Удар» тощо.

Основна тематика та риторика кампанії

Кампанії основних політичних сил на місцевому рівні були побудовані на двох основних стратегіях, які повинні були продемонструвати виборцям свої позитивні якості та негатив опонентів.

¹ <http://polit-kherson.info/publication/politic/7624-2010-10-11-06-29-48.html>

Перша стратегія – реалізація конкретних справ або вирішення нагальних проблем, а саме – будівництво дитячих майданчиків, ремонт під'їздів, дахів багатоквартирних будинків, міжбудинкових проїздів, шляхів. Наприклад, лише за кілька місяців літа та осені в обласному центрі було побудовано кілька сотень дитячих майданчиків.

Друга стратегія – критика влади. Причому владу критикували всі. Наприклад, одна з головних тез агітаторів чинного Херсонського міського голови регіонала В. Сальдо базувалася на тому, що йому «не дали працювати представники помаранчевої влади».

Готовність партій до виборів

Основні політичні партії, які претендують на проходження бар'єру, були підготовленими для проведення передвиборчої агітації. Були завчасно розгорнуті мережі агітаторів, активно розповсюджувалися безкоштовні газети, проводилися регулярні сходки із виборцями, використовувалася також кампанія «від дверей до дверей».

Основні характеристики

- концентрація адміністративних важелів впливу в руках однієї політичної сили – ПР;
- ПР продовжила збирання місцевих еліт, в результаті на цьому фоні збільшилася кількість публічних конфліктів в лавах цієї партії;
- лише 8,5% політичних партій, що балотувалися до місцевих рад, змогли висунути своїх кандидатів до всіх місцевих рад;
- більшість політичних партій побудували свої кампанії на протиставленні своїх конкретних конструктивних справ та деструктивних дій своїх опонентів;
- відбулася монополізація впливу провладних сил в ТВК, що вплинуло на результати голосування.

II. Адміністративний ресурс

Рівень залучення місцевої влади у кампанію

Рівень участі місцевої влади у цій виборчій кампанії, на відміну від президентських виборів 2010 року чи парламентських виборів 2007 року, є досить високим. Набули широкого поширення практики «співбесід» з імовірними кандидатами в кабінетах керівників райдержадміністрацій, за результатами яких частина ймовірних кандидатів відмовляється від участі у виборах. Ішла неприхована участь посадовців у проведенні передвиборчої агітації на користь ПР у всіх районах області. Це було можливим завдяки тому, що більшість керівного складу державних адміністрацій були кандидатами у депутати від ПР до різних рівнів місцевих рад.

Задіяність судової влади у кампанію

Суди стали активними учасниками виборчого процесу, які корегували своїми рішеннями склад учасників кампанії.

Так, 15 жовтня Херсонський адміністративний окружний суд за позовами Херсонської обласної та міської ТВК зняв з реєстрації список кандидатів до обласної, Херсонської

міської та районних у місті Херсоні рад від УМП та кандидата від цієї партії на посаду міського голови Альону Ротову.

Одеський апеляційний адміністративний суд залишив в силі це рішення. ЦВК визнала рішення цих ТВК незаконними та примусила поновити реєстрацію кандидатів від УМП. Далі ТВК оскаржили рішення ЦВК у Київському апеляційному адміністративному суді. Одночасно це рішення щодо поновлення реєстрації УМП оскаржив представник НП.

Остаточне рішення було прийняте лише 30 жовтня. Реєстрацію списку кандидатів від УМП до обласної ради було скасовано, а до Херсонської міської ради відновлено. В результаті цього інциденту часу на проведення передвиборчої кампанії УМП фактично не залишилося й попри високі рейтинги, кандидати від УМП не змогли потрапити до міських рад.

Участь силових структур у кампанії

Правоохоронні органи задіяли різні форми тиску. Найбільш яскраво це проявилось під час виборів Херсонського міського голови. Майже всі основні кандидати на посаду Херсонського міського голови, що були конкурентами чинного мера, представника ПР, опинилися в центрі різного роду розслідувань, перевірок та інших дій з боку правоохоронних та податкових органів.

Так, були відкриті карні справи проти колишнього голови Херсонської облдержадміністрації Бориса Сіленкова та лідера «Громадського контролю» Сергія Кириченка.

В день висування кандидатом на посаду Херсонського міського голови відомого бізнесмена та лідера громадської організації «За чесну владу» Владлена Гіріна представники податкової міліції в масках і з автоматами вилучили документи на його підприємствах, паралізувавши їхню роботу.

Державна податкова адміністрація оштрафувала на кілька мільйонів гривень підприємства одного з лідерів політичної партії ТС, від якої балотувався на посаду міського голови один з найбільш ймовірних переможців Андрій Путілов.

Подібні дії під час проведення виборчої кампанії проти кандидатів у депутати та на посаду міського голови фактично можна розцінювати як прояви тиску та залякування конкурентів на місцевих виборах.

Основні характеристики

Цьогорічна виборча кампанія характеризувалася широким залученням різних форм адміністративного ресурсу – місцевої влади, правоохоронних органів та судів, з одного боку, на підтримку представників від ПР, а з іншого боку – проти їхніх конкурентів.

На відміну від минулорічних виборів, значного поширення набули такі форми тиску, як відкриття карних справ, позапланові податкові перевірки, накладання штрафних санкцій.

III. Медіа та громадські організації

Наявність незалежних ЗМІ

За своєю роллю у виборчій кампанії ЗМІ на Херсонщині можна розділити на три великі групи. Перша група – комунальні ЗМІ, друга – не комунальні ЗМІ. Третя група – ЗМІ,

які з'явилися напередодні виборів та розповсюджуються безкоштовно й масовими тиражами.

(1) В комунальних ЗМІ переважає висвітлення лише однієї політичної сили – ПР. Завдяки обов'язковим нормам Закону про вибори щодо можливості суб'єктам виборчого процесу безкоштовно в рамках відведеного часу інформувати про свою діяльність кандидати-«нерегіонали» масово презентували себе та свої обіцянки глядачам та слухачам обласної державної телерадіокомпанії. В комунальних газетах обов'язкові безкоштовні матеріали не виходили. Також не було організовано жодних дебатів кандидатів в теле- чи радіоефірі.

(2) Частина місцевих незалежних ЗМІ, які мають найбільші накладі в області, висвітлювали діяльність різних конкуруючих політичних партій, але виключно в рамках політичної реклами. При цьому мірилом збалансованості висвітлення інформації був лише розмір газети та фінансові можливості кандидатів та партій. Видання, які мають невеликі накладі, вимушені орієнтуватися на якусь конкретну політичну силу. Так, газета «Горожанка» була агітаційним додатком ПР, а громадсько-політичний тижневик «Акценти» орієнтується на КПУ.

(3) Третя група ЗМІ є безпосередніми рупорами місцевих кандидатів чи партійних організацій. Ці газети видавалися великими накладі та безкоштовно розповсюджувалися в агітаційних наметах відповідних політичних сил або розносилися по квартирам та будинкам. Наприклад, лише в обласному центрі видавалися близько десятка подібних безкоштовних газет, сумарний наклад яких в десятки разів перевищував наклад «традиційних» газет. Ось лише деякі з них: «Третя сила» (офіційний наклад 70 тис. прим.), «Херсонська правда» (наклад 120 тис. прим.), «Рідне місто» (100 тис. прим.).

Таким чином, ми можемо зробити наступні висновки: в ЗМІ, засновниками яких є органи місцевої влади, переважало висвітлення діяльності однієї політичної сили – ПР. Хоча фактів перешкод у друкуванні на платній основі матеріалів інших політичних сил не виявлено.

В незалежних виданнях збільшилася кількість статей на теми місцевих виборів. Обсяг подібної інформації займав майже всю площу газет (за виключенням місця про найбільш «топові» новини та «звичайну» рекламу). В цих газетах мали можливість друкуватися найбільш заможні кандидати та політичні партії.

Також найбільш «заможні» політичні сили мали можливість видавати свої моно-партійні вісники під маркою «незалежних інформаційно-аналітичних газет» чи «інформаційних листівок». При цьому в численних матеріалах в пресі та на місцевому радіо й телебаченні був відсутній діалог політичних сил між собою чи з громадськістю.

Роль неурядових організацій у виборчому процесі

В залежності від участі у виборах можна виокремити чотири групи НУО:

(1) Група «заангажованих» НУО. Представники цієї групи висловили відкриту підтримку конкретним політичним силам. Можна виділити дві основні форми залучення цієї групи НУО у виборчий процес.

По-перше, представники НУО безпосередньо брали участь у виборчому процесі в якості кандидатів від тієї чи іншої політичної сили. Так, під час опрацювання звіту були проаналізовані списки 14 найбільш імовірних переможців виборів у Херсонську міську раду. Було виявлено, що 2,9% внесених до списків кандидатів є представниками НУО. Це, в першу чергу, керівники ОСББ, спортивних клубів, профспілок, які здатні контролювати голоси своїх прихильників (див. Таблиця 3).

Можна назвати лише дві свідомі спроби залучення справжніх та активних лідерів громадянського суспільства до партійних списків із відкритою можливістю збереження позапартійності та формування передвиборчої програми на принципах громадянського суспільства. Йдеться про заклики керівництва обласних організацій УРП «Собор» та Громадянської партії «Пора». Ця ініціатива не була підтримана більшістю активістів громадських організацій.

По-друге, більш поширеною формою залучення серед «заангажованих» громадських організацій була участь у прямій агітації.

(2) Прихована участь у виборчому процесі та імітація громадської діяльності. Частина НУО задіяла псевдо-об'єктивні форми громадського контролю. Наприклад, зовнішню оболонку моніторингу виборчої кампанії активно використовувала Громадська рада при Херсонському міському голові, яка об'єднала 38 громадських організацій. Ця громадська рада започаткувала постійний круглий стіл, на який запрошувалися виключно «свої» громадські організації, створила моніторингову групу, яка вивчала випадки «чорного піару». Результатом активності цієї моніторингової групи стало оголошення найбільш імовірного конкурента чинному міському голові головним користувачем «чорного піару».

В місті також з'явилися численні листівки, які підписувалися назвами неіснуючих або нікому до того не відомих «рухів» та «громадських ініціатив», наприклад, громадський рух «Врятуємо Херсон».

(3) Моніторингові та просвітницькі організації. Частина організацій взяла на себе місію моніторингу виборчої кампанії та навчання суб'єктів виборчого процесу. Так, представники Громадянської мережі ОПОРА готували регулярні експрес-звіти по ситуації на виборах. Херсонська обласна організація КВУ разом із партнерами провели моніторинг виконання передвиборчих обіцянок та виборчої ситуації й незалежне спостереження в день голосування. «Успішна жінка» провела навчання жінок-лідерів для їхньої більш кваліфікованої участі у виборчому процесі.

(4) Громадські ініціативи та коаліції. Херсонська мережа Громадянської Асамблеї України, до якої входять дев'ятнадцять потужних організацій, за ініціативи обласної організації КВУ, підготувала та провела процедуру підписання Суспільного договору з основними суб'єктами виборчого процесу, в якому кандидати на посаду Херсонського міського голови та головні учасники виборів до місцевої ради взяли на себе зобов'язання використовувати механізми консультацій з громадськістю та виконання передвиборчих обіцянок.

Основні характеристики

Місцеві НУО активно задіяні у виборчому процесі у різних ролях.

По-перше, це безпосередня участь активістів НУО у виборах в якості кандидатів, але ця форма є непоширеною. По-друге, НУО задіяні у якості передвиборчих агітаторів. По-третє, набули поширення імітаційні форми незалежної громадської діяльності, які є фактичними спробами агітації «за» чи «проти» суб'єктів виборчого процесу. Четверте, активні представники НУО намагалися формувати порядок денний виборчого процесу та актуалізувати у виборчих обіцянках, в першу чергу, цінності громадянського суспільства або безпосередньо брати участь у виборах з цією метою. П'яте, частина громадських організацій проводила традиційну моніторингово-просвітницьку діяльність, намагаючись впливати на рівень правової культури та прозорості виборчого процесу шляхом оприлюднення фактів порушень виборчого законодавства та підвищення рівня обізнаності членів ТВК/ДВК, спостерігачів та простих виборців.

В той же час більшість організацій громадянського суспільства проігнорувала участь у виборах як спосіб впливу на формування завдань майбутньої місцевої політики.

IV. Поствиборча інформація

Огляд участі політичних партій у виборчому процесі

Виборчий процес на Херсонщині, за оцінками незалежних громадських спостерігачів від КВУ, пройшов з численними порушеннями, особливо під час підрахунку голосів. Таким чином, ці вибори не можуть вважатися такими, що відбулися із дотриманням демократичних виборчих стандартів. Яскравим підтвердженням цьому є той факт, що жодна із виборчих комісій не оприлюднила кількісні показники результатів виборів. Були опубліковані лише прізвища обраних депутатів.

Вперше за часи загальнонаціональних виборів явка виборців в області була дуже низькою. Так, у голосуванні до обласної ради взяло участь 42,7% виборців. Ще менше виборців взяли участь у голосуванні до Херсонської міської ради – 34,4%. На цьому фоні значно виросли протестні настрої: 9% херсонців проголосували проти всіх політичних партій.

До обласної ради пройшли представники дев'яти з сорока чотирьох політичних партій, що висунули своїх кандидатів (див. Таблиця 5), причому ПР завдяки перемозі в 88% мажоритарних округах отримала абсолютну більшість місць в раді.

Так само абсолютну більшість ПР спромоглася отримати ще в 14 місцевих радах рівня міст обласного значення та районів з 24 рад області. В усіх інших радах ПР, за попередніми прогнозами, сформує коаліції більшості.

До Херсонської міської ради пройшли представники десяти з сорока шести політичних партій, які брали участь у виборах (див. Таблиця 6). ПР і в міській раді обласного центру також спромоглася самостійно сформувати більшість.

Загалом по області депутатами місцевих рад (від обласної до районних та рад міст обласного значення) стали представники 22 політичних партій (див. Таблиця 4). Лише три політичні партії мають в 24 місцевих радах області більше сотні депутатів. Це ПР (531 депутат), КПУ (126), Батьківщина (118). Ще 15 політичних партій мають від 1 до 10 депутатів в різних радах.

Ключові теми, що піднімались під час виборчої кампанії

Найбільш актуальними темами передвиборчої агітації стали якість житлово-комунальних послуг, незадовільний стан доріг, незадовільна робота влади та земельні махінації.

Крім цих тем, активно використовувалися різноманітні маніпулятивні технології: створення образу жертви, масове обливання брудом від «невідомих осіб» і себе, і своїх конкурентів тощо. Так, в обласному центрі випускалися фальшиві газети, все місто було обклеєно карикатурами на головних претендентів на посаду Херсонського міського голови, друкувалися фальшиві листівки. Наприклад, від імені одного з кандидатів лунали обіцянки зруйнувати старий центр Херсона.

Основні характеристики

Вибори відбулися із численними порушеннями, особливо під час підрахунку голосів, що викривило результати волевиявлення виборців. На остаточні результати голосування вплинула низька явка виборців та зростання протестних настроїв.

На цьому фоні ПР отримала найбільше місць в усіх місцевих радах області та зможе самостійно без допомоги партійних союзників приймати рішення в 14 з 24 рад області.

В трійку найпотужніших партій області також увійшли КПУ та «Батьківщина». При цьому, як вже зазначалося вище, через недосконалу мажоритарну складову виборчого законодавства ці партії втратили значну кількість депутатських мандатів.

Результати виборів до Херсонської обласної ради та міської ради

Херсонська обласна рада (загальна кількість мандатів – 84)				
Партія	Загальна кількість отриманих партією мандатів	Багатомандатний округ		Одномандатний округ
		Відсотки	Кількість мандатів (42)	Кількість мандатів (42)
Партія регіонів	58	31,95	21	37
КПУ	9	11,02	7	2
Батьківщина	6	9,52	6	-
Фронт змін	3	4,52	3	-
Сильна Україна	3	4,39	3	-
Удар	2	3,49	2	-
Народна партія	1	1,32	-	1
Справедливість	1	0,65	-	1
Народний рух	1	0,4	-	1

Херсонська міська рада (загальна кількість мандатів – 76)				
Партія	Загальна кількість отриманих партією мандатів	Багатомандатний округ		Одномандатний округ
		Відсотки	Кількість мандатів	Кількість мандатів
Партія регіонів	45	25,44	15	30
Батьківщина	9	10,34	6	3
КПУ	6	8,59	5	1
Третя сила	4	5,63	3	1
Фронт змін	3	4,96	3	0
Вітчизна	3	4,43	2	1
Сильна Україна	2	3,52	2	0
Удар	2	3,17	2	0
Союз лівих сил	1	2,2	-	1
Народна партія	1	0,8	-	1

Додатки

Таблиця 1. Кількість кандидатів до місцевих рад Херсонської області по багатомандатним виборчим округам

№	Назва партії	Кількість кандидатів
1.	Партія регіонів	816
2.	Батьківщина	361
3.	Сильна Україна	320
4.	КПУ	308
5.	Народна партія	202
6.	Християнсько-демократичний союз	175
7.	Справедливість	141
8.	Фронт змін	133
9.	Єдиний центр	128
10.	Наша Україна	103
11.	Третя сила	83
12.	Соціалістична партія України	81
13.	Партія Зелених України	72
14.	Удар	67
15.	Народна Екологічна партія	55
16.	Аграрна партія України	51

Таблиця 2. Розподіл керівництва виборчих комісій за партійністю

№	Назва партії	Голови	Заступники	секретарі	Разом
1.	Партія регіонів	11	4	7	22
2.	Християнсько-демократичний союз	1	8	1	10
3.	Українська соціал-демократична партія	3	1	4	8
4.	КПУ	1	5	2	8
5.	Народна партія	3	1	2	6
6.	«Батьківщина»	1	2	2	5
7.	Українська республіканська партія «Собор»	1	0	1	2
8.	«Сильна Україна»	1	0	1	2
9.	Партія промисловців та підприємців України	0	0	1	1
10.	«Наша Україна»	0	0	1	1
11.	«Реформи і порядок»	0	1	0	1
Разом	22	22	22	66	

Таблиця 3. Співвідношення представників НУО до кількості висунутих кандидатів у депутати Херсонської міської ради по «прохідним» політичним партіям. Жовтень 2010 р.

№	Назва партії	Кількість висунутих	Представники НУО
1.	Партія регіонів	76	5
2.	Сильна Україна	38	1
3.	Батьківщина	37	2
4.	Третя сила	37	0
5.	Вітчизна	34	0
6.	Українська морська партія	31	1
7.	Фронт Змін	27	0
8.	Єдиний Центр	27	0
9.	КПУ	24	0
10.	Християнсько-демократичний союз	20	1
11.	Наша Україна	10	1
12.	Народна партія	10	0
13.	Союз лівих сил	6	0
Разом		377	11(2,9%)

Таблиця 4. Партійність обраних депутатів місцевих рад. Херсонська область

№	Назва партії	Кількість по списку	Кількість мажоритарників	Загалом
1.	Партія регіонів	231	300	531
2.	КПУ	89	37	126
3.	Батьківщина	73	45	118
4.	Народна партія	8	28	36
5.	Фронт змін	22	4	26
6.	Удар	15	0	15
7.	Третя сила	9	3	12
8.	Справедливість	3	7	10
9.	Соціалістична партія України	3	6	9
10.	Вітчизна	4	4	8
11.	Християнсько-демократичний союз	1	7	8
12.	Єдиний центр	0	6	6
13.	Наша Україна	1	4	5
14.	Народна екологічна партія	0	2	2
15.	Аграрна партія	0	2	2
16.	Партія зелених України	0	2	2
17.	Руський блок	1	1	2
18.	За відродження села	1	0	1
19.	Реформи і порядок	0	1	1
20.	Інформаційна Україна	0	1	1
21.	Союз лівих сил	0	1	1
22.	Народний Рух України	0	1	1

МІСЦЕВІ ВИБОРИ — 2010: ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСТЬ

Геннадій МАКСАК, Юрій ВДОВЕНКО.

Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень

I. Політичні партії та кандидати

Основні політичні сили, що брали участь у виборах.

На Чернігівщині участь у виборах до обласної ради взяли 24 політичні партії, до міської – 30. В обласну раду йшли 7 політичних партій з 15, які представлені в парламенті. Серед нових партійних проєктів слід відмітити «Фронт змін», «Сильну Україну» та «УДАР Віталія Кличка». До менш відомих можна віднести партії: Аграрна партія, «Громадянська солідарність», «Нова політика», «Правда», «Сила і Честь», «Справедливість», Партія пенсіонерів України, Партія захисту пенсіонерів України.

Максимально охопили ради всіх адміністративно-територіальних одиниць Чернігівської області 5 партій: Партія регіонів, «Батьківщина», Комуністична партія України, «Сильна Україна» та Соціалістична партія України. По районах області найбільшу кількість партій зареєстровано у Новгород-Сіверській (17), Козелецькій (15) та Коропській (15) районних ТВК.

Стосовно кандидатів на посади міських/селищних голів райцентрів і міст обласного значення, то максимальну їх кількість, випереджаючи обласний центр, мало м. Мена, де за право очолити місто змагаються 12 кандидатів. Крісло мера Новгород-Сіверського виборювали 10 претендентів. А от бажаючих стати головою Корюківки, як і Коропа, було лише 2.

На посаду Чернігівського міського голови претендувало 10 кандидатів. Кандидатами на посаду міського голови під час місцевих виборів 2010 року будуть:

- Давліткужин Роман, висунутий Комуністичною партією України;
- Данільченко Сергій, висунутий партією «Захист пенсіонерів України»;
- Іванов Костянтин, висунутий партією «УДАР Віталія Кличка»;
- Лебідь В'ячеслав, висунутий партією «Батьківщина»;
- Кириченко Олександр, висунутий Народною партією;
- Михалевич Микола, висунутий партією «Сильна Україна»;
- Обушний Олег, висунутий партією «Фронт змін»;
- Савицька Ольга, висунута партією «За права людини»;
- Соколов Олександр, висунутий Партією регіонів;
- Романова Анна, висунута партією «Громадянська солідарність».

Більшість кандидатів є достатньо відомими особами в місті в м. Чернігові. Активну інформаційну кампанію розпочали повноважний міський голова О. Соколов, лідер «Громадської думки» А. Романова, голова правління ВАТ «Чернігівське Хімволокно» М. Михалевич, заступник голови Чернігівської обласної ради О. Обушний та директор АТЗ «Ритм» О. Кириченко.

Щодо вказаних кандидатів на посаду міського голови були зафіксовані факти застосування брудних технологій у вигляді листівок та безкоштовних газет з компрометуючою інформацією. 26 жовтня 2010 року кандидат на посаду міського голови Анна Романова зняла свою кандидатуру.

В цілому по області процес висування кандидатів у депутати відбувався в межах чинного законодавства. Партійні конференції, у більшості випадків, відбувалися у відкритому режимі, із запрошенням членів ТВК та журналістів. Фактів відмови в реєстрації списків не зафіксовано.

Участь представників партій у ТВК/ДВК

Згідно з постановою ЦВК від 15.09.2010 р. №355 (додатки 639-664) в Чернігівській області утворено 1 обласну, 3 міські (Чернігів, Ніжин, Прилуки) та 22 районні виборчі комісії, до складу яких увійшли представники 21 політичної партії. Керівні посади розподілено між представниками 17 політичних сил.

З 26 ТВК області 24 складались із 18 членів, 2 – з 17 (Бобровицька та Варвинська районні виборчі комісії). Голова, заступник голови та секретар виборчої комісії в усіх ТВК були представниками різних політичних сил.

Максимальну кількість представників (по 3 особи) в регіональних ТВК всіх рівнів мали Комуністична партія України, Народна партія та Партія регіонів. Далі за чисельністю представників і географічним охопленням йдуть Партія «Батьківщина», Українська народна партія та Партія захисників вітчизни. В результаті змін у керівництві ТВК на Чернігівщині під час виборчої кампанії збільшила своє представництво серед голів, заступників та секретарів комісій лише Партія регіонів.

Особливості участі у виборчому процесі так званих «старих» та «нових» партій

Основні політичні постаті в областях, що балотувались на виборні посади, проводили активні агітаційні кампанії. Головним чином, виборча пропаганда проводилась через розміщення інформації на носіях зовнішньої реклами (білбордах та сіті-лайтах), роботу агітаційних наметів, розповсюдження різноманітної друкованої продукції (брошур, газет тощо), проведення зустрічей кандидатів з виборцями, прес-конференцій, проведення концертів, оприлюднення результатів соціологічних досліджень. Також застосовувався прийом насиченого інформування виборців про роботу кандидата за допомогою основних місцевих ЗМІ.

Найбільш активними в агітаційному плані в Чернігівській області були Партія регіонів, «Сильна Україна», «Фронт змін», «УДАР Віталія Кличка», Соціалістична партія України, партія «Громадянська позиція». З початку виборчої кампанії найбільш активно агітаційну роботу партії проводили в обласному центрі.

Основна тематика та риторика кампанії

Як на обласному рівні, так і на рівні окремих виборчих округів більшість політичних партій та кандидатів-мажоритарників апелювали до необхідності покращення соціально-економічного клімату в регіоні, який є одним із економічно нерозвинених. Гострої критики на адресу влади не лунало. При проведенні кампанії кандидатами на пост міського голови м. Чернігова головними тезами виборчих програм стали:

- відновлення роботи містоутворюючих підприємств;
- розвиток малого та середнього бізнесу;
- розвиток туризму;
- інвентаризація земельних ресурсів міста та проведення відкритих земельних аукціонів;
- покращення надання медичних та освітніх послуг;
- підвищення ефективності роботи ЖКГ.

В той же час у відповідях бракувало програмних характеристик щодо термінів виконання запланованого та джерел покриття витрат на реалізацію.

Готовність партій до виборів

Більшість політичних партій, які брали участь у місцевих виборах в Чернігівській області, створили штаби. З точки зору ведення спостереження за виборами, найбільшу активність проявили як «старі», так і «нові» політичні партії, зокрема Партія регіонів, «Батьківщина», «Громадянська солідарність», «Сильна Україна», «УДАР Віталія Кличка».

Основні характеристики

В цілому, необхідно відзначити, що підготовка політичних партій до виборчої кампанії відбувалась достатньо мляво. Системних кроків, які б могли свідчити про наявність у політичних суб'єктів продуманої цілеспрямованої стратегії проведення місцевої кампанії, не відмічалось. Нова система виборів, яка була запроваджена в липні 2010 року, значно дезорієнтувала політичні партії.

31 жовтня в день голосування міжнародними та українськими спостерігачами системних порушень виборчого законодавства зафіксовано не було.

II. Адмінресурс

Рівень залучення місцевої влади у кампанію

Місцева влада була частково задіяна у кампанію. На базі позицій регіональних і районних органів державної влади будується платформа для розгортання виборчої кампанії Партії регіонів. Першим номером в списку Партії регіонів до обласної ради йде голова Чернігівської обласної державної адміністрації Володимир Хоменко. Більшість керівників управлінь Чернігівської ОДА йшли також по мажоритарним округам до обласної ради від Партії регіонів. Найбільш рейтинговий кандидат на посаду міського голови, повноважний мер Чернігова Олександр Соколов, теж був висунутий кандидатом від Партії регіонів. Секретар Чернігівської міської ради Олег Шеремет очолив партійний список кандидатів в депутати від ПР до міської ради.

Доволі дивною виглядає ситуація з тим, що майже до всіх рад в Чернігівській області першими списки подали і були зареєстровані представники партії влади – відповідно, Партія регіонів займала почесне перше місце в бюлетенях.

Якщо перший приклад може бути варіантом централізованої стратегії адмінресурсу, то є випадки, коли певні дії відбуваються з власної ініціативи місцевих політиків. Так, за інформацією Освітнього центру «Ініціатива», секретарем Чернігівської міської ради була проведена бесіда з директорами загальноосвітніх шкіл м. Чернігова з пропозицією підтримати освітян – кандидатів від ПР, а також озвучено прохання подумати про зняття своїх кандидатур директорами шкіл, що йдуть до міської ради за іншими партійними списками. Інформацію важко підтвердити через інші канали, оскільки учасники такого зібрання чітко усвідомлюють можливі санкції.

В Чернігові склалася ситуація, коли один з кандидатів на посаду міського голови від «Сильної України» М. Михалевич отримав два попередження від міської ТВК за скарга-

ми, поданими до комісії юристом іншого кандидата, чинного міського голови О. Соколова. Підстави для винесення попередження, які були наведені в скаргах, не можуть бути трактовані однозначно.

В цьому контексті необхідно відзначити, що О. Соколов був висунутий кандидатом на посаду міського голови Партією регіонів. Головою міської територіальної виборчої комісії була Т. Полуященко, яка також представляла Партію регіонів.

Задіяність судової влади та силових структур у кампанію

Фактів системного залучення судової системи у виборчій кампанії, які б могли вказувати про значне застосування адміністративного ресурсу, не зафіксовано. Щодо участі силових структур також серйозних фактів не відмічено.

Основні характеристики

В цілому, можна говорити про доволі низький рівень застосування адміністративного ресурсу на рівні, який міг би бути зафіксований належним чином. Більшість інформації, яка з'являлась, носила неофіційний характер, і її важно було перевірити чи отримати відповідні документальні підтвердження.

III. Медіа та громадські організації

Наявність незалежних ЗМІ

Інформаційний простір Чернігівської області переважно представлений друкованими засобами масової інформації. Телевізійні канали, в основному, функціонують в обласному центрі. Дротове радіо з кожним роком втрачає свою аудиторію. Натомість набувають популярності електронні ЗМІ.

В обласному та районних центрах діють комунальні газети. У зазначених виданнях публікуються офіційні матеріали щодо перебігу окремих стадій виборчого процесу та агітаційні матеріали різних політичних сил. Видання обласного центру поділяються на ті, що поширюються в області та м. Чернігові відповідно.

Загалом інформаційне поле області було неоднорідним щодо висвітлення діяльності різних політичних сил. Лідерами за кількістю публікацій були Партія регіонів та Сильна Україна. Часто згадуваними політичними силами ставали Фронт змін, Народна партія, Батьківщина, Соціалістична партія, Комуністична партія. Також з'являються окремі матеріали, присвячені діяльності Партії зелених України, «Сила і Честь», Української народної партії, Нашої України, «УДАР». Ці матеріали висвітлюють як діяльність партій, так і окремих кандидатів у депутати або на посади міських голів.

Передвиборчий період також традиційно наповнював поштові скриньки мешканців області безкоштовними друкованими матеріалами, серед яких і партійні газети, і видання про кандидатів різного ґатунку, і реанімовані маловідомі газети, і видання під відомими брендами. Серед тих, хто використовує такі ЗМІ: Партія регіонів, Сильна Україна, Соціалістична партія, Комуністична партія, Батьківщина, Народна партія, Єдиний центр, Громадська думка (Громадянська солідарність).

Діяльність телеканалів характеризувалась меншою кількістю матеріалів про політичні сили, ніж у друкованих ЗМІ. Серед лідерів можна також назвати Партію регіонів, Сильну Україну та Фронт змін.

Електронні видання регіону в основному пов'язані з друкованими. Але є і ресурси, які пропонують відео-матеріали (www.politika.cn.ua, www.webtv.net.ua) та не мають паперових аналогів (www.monitor.chernigov.net). Останнім часом почали з'являтися також нові сайти, які, щоправда, не спромоглися завоювати широкої аудиторії. Мало відвідуваними також є блоги місцевих журналістів та експертів.

Специфічною ознакою регіонального Інтернет-простору протягом останнього місяця була поява матеріалів про учасників виборів з відсутніми можливостями їх коментування, хоча зазвичай така можливість була доступною.

Лідерами за кількістю матеріалів в Інтернет-просторі були Партія регіонів, Сильна Україна, Фронт змін, Народна партія, Комуністична партія, Громадська думка (Громадянська солідарність).

Роль неурядових організацій у виборчому процесі

Щодо діяльності громадських організацій, то вона переважно носила моніторинговий та аналітичний характер. Активністю відзначався аналітичний центр Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень та Освітній центр «Ініціатива». Перший був партнером Громадянської мережі ОПОРА у всеукраїнському моніторинговому проекті і продукував основну масу незалежних інформаційних повідомлень. Другий переймався обговоренням програм місцевих політичних сил та відстеженням замовних матеріалів у місцевих ЗМІ, а результати друкував у власному виданні «ПіК: події і коментарі».

Традиційно в Чернігові діяв незалежний прес-центр, який від виборів до виборів змінює у своїй назві цифри і нині називається «Чернігівський вибір-2010». Його діяльність в основному стосувалась організації та проведення прес-конференцій різних політичних сил та проведення виборчого прес-марафону в день голосування.

Громадська організація ЦПМ «Апельсин» проводила акцію з мобілізації молодіжного протестного електорату.

В даному контексті окремої уваги заслуговують квазігромадські організації «Громадська думка» та «Народний контроль».

«Громадська думка» брала участь у виборах під брендом партії «Громадянська солідарність» і проводила одну з найбільш активних кампаній. Безкоштовне видання цієї організації «Еспресо по-чернігівськи» є найбільш масовим у Чернігові і повністю зорієнтоване на популяризацію зазначеної сили та її кандидатів у депутати міської ради і на посаду міського голови Чернігова.

«Народний контроль» йшов на вибори разом з Комуністичною партією і використовував проти опонентів ресурс власної однойменної газети. Ці дві організації стали учасниками конфлікту, в рамках якого звинувачували одна одну у використанні брудних технологій. Це врешті-решт призвело до зняття лідера «Народного контролю» Дмитра Зініна з передвиборчих перегонів в останній момент в передбачені законом терміни.

Основні характеристики

Загалом на Чернігівщині учасники виборчого процесу активно використовували засоби масової інформації, а рівень такої активності залежав переважно від фінансових можли-

востей партій та кандидатів. Участь громадських організацій була або опосередкованою (спостереження за виборами) або прямою (висунення кандидатів).

IV. Поствиборча інформація

За результатами місцевих виборів 31 жовтня 2010 року можна виділити окремі аспекти політичної електоральної ситуації в регіоні.

По-перше, зберегли свої посади мери міст обласного значення. У Чернігові продовжить керувати О.Соколов (висувався від Партії регіонів), у Прилуках – Ю. Беркут (від Соціалістичної партії України), у Ніжині – знову новий старий мер М. Приходько (від Народної партії).

По-друге, у міських радах Чернігова та Ніжина найбільше мандатів отримали представники ВО «Батьківщина» – 19 та 16 відповідно, у Прилуках – СПУ (15). Варто додати, що зазначені ради налічують по 50 депутатів.

По-третє, в обласній раді закріпили свою перевагу представники Партії регіонів. У попередній раді в останній час діяла коаліція під егідою Партії регіонів, а після виборів її представники отримали 45 мандатів із 100 (таблиця №1).

Разом з тим вибори принесли й декілька несподіванок. Неочікувано високі результати на Чернігівщині продемонстрували нові партії – партія Віталія Кличка «УДАР» та «Фронт змін». Найбільшим розчаруванням 31 жовтня стало для місцевого проекту «Громадська думка – Громадянська солідарність», також значно менше від очікуваного набрала «Сильна Україна».

Загалом, характерною ознакою цих виборів стала низька явка населення – всього в області проголосувало 50,5%. Також слід відзначити високий відсоток тих, хто голосував проти всіх, – подекуди він сягав 25%.

Попри повідомлення про численні порушення у день виборів, поствиборчий період на Чернігівщині не відзначився особливими ексцесами.

19 листопада на першій сесії Чернігівської обласної ради головою ради було обрано представника Партії регіонів Анатолія Мельника. В голосуванні взяли участь 75 депутатів із 93 присутніх, фракції «Батьківщини» та «Фронту змін» не брали бюлетені. Першим заступником голови обрано Івана Коробку (ПР), заступником голови Валентина Мельничука (СПУ). Таким чином, фракції Партії регіонів і Соціалістичної партії створили більшість. Вони разом мають 52 депутатські мандати.

В чернігівській області найбільше голів районних центрів отримала Партія регіонів (8 представників). Народна Партія отримала 4 голови, СПУ та Сильна Україна – по 3, «Батьківщина», ПППУ та «Фронт змін» – по одному голові. В одному районному центрі був обраний самовисуванець.

Територіальні виборчі комісії не змогли вкласти у відведені терміни оголошення результатів. Зокрема, обласна комісія оголосила підсумки увечері 7 листопада, а Чернігівська міська – лише 9 листопада.

Міський голова Чернігова отримав тимчасове посвідчення 9 листопада (майже одразу після оголошення результатів), депутати – 11 листопада, а перша сесія міської ради шостого скликання відбулась вже 16 листопада. Одне з головних рішень цієї сесії – обрання секретаря, посаду якого зберіг О. Шеремет. Новий-старий секретар, який очолював список Партії

регіонів на виборах до міської ради, набрав 31 голос. Тобто, ця кандидатура об'єднала представників всіх політичних сил, крім «Батьківщини», яка має найбільшу кількість депутатів (19), але швидше за все перебуватиме в опозиції. Цікаво, що за результатами цього голосування 4 депутати міськради від партії «Фронт змін» Олег Мороз, Василь Білогура, Наталія Осіковська та Павло Гармаш були виключені з партії за участь у голосуванні за кандидатуру О. Шеремета.

Схожа ситуація склалась і в іншому місті обласного значення – Ніжині. Перша сесія там відбулась ще раніше – 15 листопада, секретарем так само було обрано представника Партії регіонів – О. Кірсанова, попри те, що найбільше депутатів у раді має «Батьківщина».

Проте не всім вдалося так швидко приступити до виконання своїх обов'язків. На 14 листопада в області було призначено кілька перевиборів, що пов'язано з однаковою кількістю голосів, набраних кандидатами.

Основні характеристики

Загалом гучних скандалів та «з'ясування рахунків» за результатами голосування та розподілу депутатських портфелів на Чернігівщині не відбулося. Партія регіонів отримала значну електоральну підтримку як на рівні області, так і в обласному центрі. Зважаючи на той факт, що на попередніх виборах в регіоні мали значну підтримку партії «помаранчевого» табору, такий результат є доволі непередбачуваним для Чернігівщини, а також вказує на появу значних трансформацій у електоральній поведінці чернігівців.

Результати виборів до Чернігівської обласної та міської ради

Чернігівська обласна рада (50 мандатів)				
Партія	Загальна кількість отриманих партією мандатів	Багатомандатний округ		Одномандатний округ
		Відсотки	Кількість мандатів	Кількість мандатів
Партія регіонів	45	21,62	17	28
«Батьківщина»	21	18,60	14	7
СПУ	11	6,96	5	6
КПУ	5	5,53	4	1
«Фронт змін»	4	5,18	4	-
Сильна Україна	4	3,78	3	1
УДАР	3	3,76	3	-
Народна Партія	3	Менше 3	-	3
Сила і Честь	2	Менше 3	-	2
ПРП	2	Менше 3	-	2

Чернігівська міська рада (50 мандатів)				
Партія	Загальна кількість отриманих партією мандатів	Багатомандатний округ		Одномандатний округ
		Відсотки	Кількість мандатів	Кількість мандатів
«Батьківщина»	19	15,5	6	13
Партія регіонів	15	17,5	6	9
«Громадянська солідарність»	4	9	3	1
«Фронт змін»	4	7,7	3	1
УДАР	3	7,7	3	-
Сильна Україна	2	3,6	1	1
КПУ	3	6,8	3	-

Додатки

РЕЗУЛЬТАТИ ПЕРШОГО ТУРУ ЕКСПЕРТНОГО ОПИТУВАННЯ

1. Рівень політичної конкурентності

%	Україна	Захід	Північ	Центр	Схід	Південь
Всі партії та кандидати мають однакові, рівні можливості для участі у виборчій кампанії.	2,8	7,9	2,6	0	2,2	0
Кандидати мають рівні умови, проте, деяким партіям надається незначна перевага, що не вплине на волевиявлення громадян.	6,5	11,8	5,3	8,3	4,4	0
Деякі партії та кандидати мають «штучно» створені переваги у веденні виборчої кампанії і це незначною мірою вплине на волевиявлення громадян.	29,7	35,5	36,8	27,8	26,7	20,4
Окремі партії та кандидати володіють значними перевагами порівняно із конкурентами, внаслідок позазаконних дій, для проведення виборчої агітації, і це суттєво вплине на волевиявлення.	41,5	39,5	42,1	38,9	37,8	48,1
Умови для політичної конкуренції практично відсутні, позазаконними діями забезпечене домінування окремої партії чи кандидата, що дуже сильно спотворить волевиявлення.	19,5	5,3	13,2	25,0	28,9	31,5

%	АР Крим	Вінницька обл.	Волинська обл.	Донецька обл.	Закарпатська обл.
всі мають рівні можливості	0	0	5,3	0	0
у деяких є незначна перевага, але це не вплине на волевиявлення	0	13,0	21,1	4,2	10,0
деякі мають переваги і це не значно вплине	12,5	30,4	36,8	33,3	20,0
дехто володіє значними перевагами і це суттєво вплине	37,5	30,4	36,8	16,7	60,0
політична конкуренція відсутня – спотворить вибори	50,0	26,1	0,0	45,8	10,0

%	Кіровоградська обл.	Львівська обл.	Одеська обл.	Сумська обл.
всі мають рівні можливості	0	10,5	0	0
у деяких є незначна перевага, але це не вплине на волевиявлення	0,0	5,3	0,0	0,0
деякі мають переваги і це не значно вплине	23,1	42,1	33,3	20,0
дехто володіє значними перевагами і це суттєво вплине	53,8	31,6	50,0	70,0
політична конкуренція відсутня – спотворить вибори	23,1	10,5	16,7	10,0

%	Тернопільська обл.	Харківська обл.	Херсонська обл.	Чернігівська обл.
всі мають рівні можливості	16,7	4,8	0	5,6
у деяких є незначна перевага, але це не вплине на волевиявлення	11,1	4,8	0,0	11,1
деякі мають переваги і це не значно вплине	44,4	19,0	15,0	55,6
дехто володіє значними перевагами і це суттєво вплине	27,8	61,9	55,0	11,1
політична конкуренція відсутня – спотворить вибори	0,0	9,5	30,0	16,7

2. Оцінка якості роботи ТВК

(1 – найбільш негативна оцінка, а 7 – найбільш позитивна).

Україна	3,43
Захід	3,29
Північ	4,05
Центр	3,69
Схід	3,8
Південь	2,74

АР Крим	3,00
Вінницька обл.	3,87
Волинська обл.	3,58
Донецька обл.	3,67
Закарпатська обл.	2,35
Кіровоградська обл.	3,33
Львівська обл.	3,41
Одеська обл.	2,76
Сумська обл.	3,80
Тернопільська обл.	3,89
Харківська обл.	3,95
Херсонська обл.	2,50
Чернігівська обл.	4,33

3. Наявність різниці в активності між так званими «новими» (УДАР, «Фронт змін», «Сильна Україна» тощо) та «старими» партіями.

%	Україна	Захід	Північ	Центр	Схід	Південь
діяльність «нових» партій є активнішою	26,3	31,6	33,8	24,4	22,2	16,7
різниці в активності немає	44,9	60,5	44,2	37,8	55,6	33,3
«старі» партії є активнішими	28,7	7,9	22,1	37,8	22,2	50,0

%	АР Крим	Вінницька обл.	Волинська обл.	Донецька обл.	Закарпатська обл.
діяльність «нових» партій є активнішою	6,3	26,1	42,1	33,3	30,0
різниці в активності немає	0	52,2	52,6	45,8	25,0
«старі» партії є активнішими	93,8	21,7	5,3	20,8	45,0

%	Кіровоградська обл.	Львівська обл.	Одеська обл.	Сумська обл.
діяльність «нових» партій є активнішою	15,4	15,8	44,4	30,0
різниці в активності немає	61,5	57,9	55,6	55,0
«старі» партії є активнішими	23,1	26,3	0,0	15,0

%	Тернопільська обл.	Харківська обл.	Херсонська обл.	Чернігівська обл.
діяльність «нових» партій є активнішою	26,3	14,3	0,0	33,3
різниці в активності немає	44,9	28,6	40,0	66,7
«старі» партії є активнішими	28,7	57,1	60,0	0,0

4. Оцінка відповідності стандартам вільних і чесних виборів

(1 – кампанія ведеться чесно, а 7 – кампанія ведеться із надзвичайною кількістю брудних технологій).

Україна	4,36
Захід	4,24
Північ	4,24
Центр	4,11
Схід	4,27
Південь	4,85

АР Крим	4,25
Вінницька обл.	3,87
Волинська обл.	4,42
Донецька обл.	4,35
Закарпатська обл.	4,90
Кіровоградська обл.	4,54
Львівська обл.	3,44
Одеська обл.	4,94
Сумська обл.	4,15
Тернопільська обл.	4,05
Харківська обл.	4,19
Херсонська обл.	5,25
Чернігівська обл.	4,33

5. Оцінка рівня активності політичних партій під час виборчої кампанії загалом

(1 – максимально пасивна, а 7 – максимально активна)

	Україна	Захід	Північ	Центр	Схід	Південь
Партія регіонів	6,00	5,47	6,21	6,11	6,16	6,38
ВО «Батьківщина»	4,06	3,91	4,13	4,14	4,51	3,75
Наша Україна	2,18	2,93	1,42	1,90	1,65	2,22
«Сильна Україна»	4,81	4,55	5,37	4,94	4,87	4,63
«Фронт змін»	4,05	4,35	4,00	4,41	3,64	3,77
Комуністична партія України	2,69	1,53	3,05	2,19	3,22	3,85
Народна партія	2,58	2,26	2,68	3,32	2,40	2,67
«За Україну»	2,33	3,17	4,50	1,37	1,25	1,72
Соціалістична партія України	1,94	1,65	2,92	1,77	1,56	2,02
Прогресивна соціалістична партія	1,61	1,19	1,32	1,08	2,05	2,14
Народний Рух України	1,96	2,46	1,75	1,60	1,45	1,98
Українська Народна партія	1,95	2,54	1,97	1,50	1,62	1,57
Єдиний центр	3,14	4,04	2,62	2,47	3,82	2,02
Європейська партія	1,92	2,73	1,05	1,33	1,30	1,93
ВО «Свобода»	3,28	4,78	2,00	3,59	2,34	2,48
«Реформи і порядок»	1,59	1,93	1,10	1,19	1,55	1,66
«Союз лівих сил»	1,53	1,14	1,29	1,29	1,10	2,52
УДАР	2,23	2,69	2,56	2,27	1,93	1,56
Республіканська партія України	1,30	1,50	1,00	1,26	1,18	1,30
Соціал-демократична партія України (об'єднана)	1,22	1,27	1,00	1,15	1,32	1,20
«Громадянська позиція»	1,76	2,39	1,20	1,39	1,44	1,55
Народно-демократична партія	1,33	1,44	1,28	1,11	1,18	1,54
Християнсько-демократичний союз	1,64	2,00	1,40	1,44	1,20	1,82

Українська соціал-демократична партія	1,45	1,72	1,67	1,18	1,30	1,23
Українська партія	1,48	2,19	1,00	1,39	1,03	1,16
Партія вільних демократів	1,11	1,24	1,05	1,11	1,03	1,08
«Українська платформа»	1,38	1,82	1,42	1,07	1,15	1,19
«Відродження»	1,39	1,58	1,05	1,18	1,68	1,16
Молодіжна партія України	1,49	2,05	1,30	1,04	1,34	1,16
Громадянська партія «Пора»	1,82	2,77	1,30	1,17	1,15	1,70
Конгрес українських націоналістів	1,33	1,73	1,06	1,04	1,13	1,19

	АР Крим	Вінницька обл.	Волинська обл.	Донецька обл.	Закарпатська обл.
Партія регіонів	7,00	5,96	5,67	5,71	4,95
ВО «Батьківщина»	3,20	3,96	5,42	3,79	3,40
Наша Україна	1,45	1,72	2,95	1,50	1,85
«Сильна Україна»	3,53	4,81	5,53	4,63	5,00
«Фронт змін»	2,73	3,86	4,21	3,75	4,55
Комуністична партія України	4,53	1,78	1,72	3,46	1,50
Народна партія	1,64	2,78	2,76	2,32	2,40
«За Україну»	1,25	1,47	3,78	1,37	1,00
Соціалістична партія України	1,93	1,71	1,50	1,59	1,50
Прогресивна соціалістична партія	2,36	1,15	1,00	2,33	1,00
Народний Рух України	2,69	1,65	1,22	1,37	1,08
Українська Народна партія	1,53	1,50	1,61	1,52	1,50
Єдиний центр	1,79	2,06	3,68	4,30	6,20
Європейська партія	1,14	1,60	3,21	1,37	1,13
ВО «Свобода»	1,43	4,05	5,63	1,70	2,10
«Реформи і порядок»	1,31	1,27	2,53	1,47	1,64
«Союз лівих сил»	1,67	1,13	1,00	1,16	1,00
УДАР	1,23	2,81	1,67	1,16	3,50
Республіканська партія України	1,23	1,47	1,27	1,11	1,00
Соціал-демократична партія України (об'єднана)	1,31	1,21	1,00	1,25	1,00
«Громадянська позиція»	1,08	1,33	1,50	1,40	2,22
Народно-демократична партія	1,14	1,13	1,13	1,11	1,20
Християнсько-демократичний союз	1,23	1,67	1,94	1,16	1,00
Українська соціал-демократична партія	1,00	1,27	1,19	1,21	1,36
Українська партія	1,08	1,13	1,40	1,05	1,88
Партія вільних демократів	1,00	1,20	1,18	1,05	1,00
«Українська платформа»	1,08	1,13	1,38	1,30	1,17
«Відродження»	1,08	1,20	1,07	1,05	1,27
Молодіжна партія України	1,00	1,07	1,38	1,10	3,40
Громадянська партія «Пора»	1,08	1,29	1,67	1,26	1,08
Конгрес українських націоналістів	1,08	1,07	1,06	1,21	1,00

	Кіровоградська обл.	Львівська обл.	Одеська обл.	Сумська обл.
Партія регіонів	6,38	5,21	6,00	6,50
ВО «Батьківщина»	4,46	3,13	2,94	4,35
Наша Україна	2,17	3,53	1,28	1,35
«Сильна Україна»	5,15	3,95	6,00	5,30
«Фронт змін»	5,31	4,42	4,72	4,35
Комуністична партія України	2,77	1,39	3,11	2,60
Народна партія	4,08	1,63	3,44	2,25
«За Україну»	1,25	2,47	2,11	4,50
Соціалістична партія України	1,85	1,31	2,39	2,40

Прогресивна соціалістична партія	1,00	1,00	2,56	1,00
Народний Рух України	1,54	4,11	1,61	1,75
Українська Народна партія	1,50	2,89	1,61	1,30
Єдиний центр	3,00	2,58	1,61	2,45
Європейська партія	1,00	4,05	2,83	1,05
ВО «Свобода»	2,85	5,26	2,83	2,25
«Реформи і порядок»	1,08	1,80	1,56	1,10
«Союз лівих сил»	1,46	1,00	1,67	1,35
УДАР	1,33	3,00	1,50	1,11
Республіканська партія України	1,00	1,95	1,17	1,00
Соціал-демократична партія України (об'єднана)	1,08	1,00	1,17	1,00
«Громадянська позиція»	1,46	2,95	2,06	1,20
Народно-демократична партія	1,08	1,20	1,17	1,05
Християнсько-демократичний союз	1,17	1,70	1,33	1,40
Українська соціал-демократична партія	1,08	1,40	1,25	1,05
Українська партія	1,69	2,30	1,17	1,00
Партія вільних демократів	1,00	1,00	1,08	1,05
«Українська платформа»	1,00	1,30	1,25	1,40
«Відродження»	1,15	2,30	1,25	1,05
Молодіжна партія України	1,00	1,00	1,25	1,30
Громадянська партія «Пора»	1,00	5,11	1,17	1,30
Конгрес українських націоналістів	1,00	2,63	1,09	1,06

	Тернопільська обл.	Харківська обл.	Херсонська обл.	Чернігівська обл.
Партія регіонів	6,11	6,67	6,25	5,89
ВО «Батьківщина»	3,18	5,33	4,90	3,89
Наша Україна	3,53	1,81	3,50	1,50
«Сильна Україна»	3,59	5,14	4,21	5,44
«Фронт змін»	4,18	3,52	3,70	3,61
Комуністична партія України	1,50	2,95	4,00	3,56
Народна партія	2,28	2,48	2,68	3,18
«За Україну»	4,59	1,14	1,65	0
Соціалістична партія України	2,29	1,52	1,74	3,53
Прогресивна соціалістична партія	1,67	1,76	1,56	1,69
Народний Рух України	2,89	1,52	1,82	0
Українська Народна партія	4,24	1,71	1,57	2,81
«Єдиний центр»	3,53	3,29	2,58	2,82
Європейська партія	2,12	1,24	1,54	0
ВО «Свобода»	6,33	2,95	2,94	1,69
«Реформи і порядок»	1,56	1,62	2,15	0
«Союз лівих сил»	1,41	1,05	4,00	1,20
УДАР	2,56	2,62	1,84	4,00
Республіканська партія України	1,53	1,24	1,50	0
Соціал-демократична партія України (об'єднана)	2,00	1,38	1,13	0
«Громадянська позиція»	2,88	1,48	1,39	0
Народно-демократична партія	2,13	1,24	2,31	1,56
Християнсько-демократичний союз	2,76	1,24	2,50	0
Українська соціал-демократична партія	2,65	1,38	1,39	2,44
Українська партія	3,12	1,00	1,25	0
Партія вільних демократів	1,60	1,00	1,17	0

«Українська платформа»	3,00	1,00	1,25	1,44
«Відродження»	1,80	2,24	1,17	0
Молодіжна партія України	1,67	1,57	1,25	0
Громадянська партія «Пора»	2,50	1,05	2,50	0
Конгрес українських націоналістів	1,88	1,05	1,42	0

	АР Крим
«Союз»	5,60
«Руська Єдність»	5,50
Українська селянська демократична партія	4,00
Партія пенсіонерів України	3,00
Козацька Українська партія	3,00
«РОДИНА»	3,00
«Нова політика»	2,00

	Вінницька обл.
Партія «Совість України»	5,00
Партія «Єдність»	4,88
«Нова політика»	4,00

	Волинська обл.
Партія «Молода Україна»	4,67
УРП «Собор»	4,00
Солідарність жінок України	3,00
Аграрна партія	2,00
Партія зелених України	2,00
Всеукраїнська партія народної довіри	2,00

	Донецька обл.
«Нова політика»	4,00
«Руський блок»	3,00
Аграрна партія	2,00
«Велика Україна»	2,00

	Закарпатська обл.
Демократична партія угорців України	3,71
Партія екологічного порятунку «ЕКО+25%»	3,47
Партія зелених України	3,00
Партія промисловців та підприємців України	2,12
«КМКС» партія угорців України	2,00
Ліберальна партія України	1,43
«Сила і честь»	1,00

	Кіровоградська обл.
Солідарність жінок України	3,00
Християнсько-демократична партія України	3,00

	Львівська обл.
Республіканська Християнська партія	5,33
«Україна Соборна»	5,33
УРП «Собор»	2,67

	Одеська обл.
«РОДИНА»	6,38
Партія промисловців та підприємців України	4,67
«Справедливість»	3,50
Партія зелених України	3,00
Всеукраїнська партія народної довіри	3,00

	Сумська обл.
Партія «Рідне місто»	4,75

	Чернігівська обл.
«Громадянська солідарність»	5,29
Партія зелених України	3,88
«Сила і честь»	2,88
«Віче»	1,69
«Народна самооборона»	1,56
Християнсько-демократична партія України	1,44
Всеукраїнська партія трудящих	1,40
Аграрна партія	1,31
«За права людини»	1,31
Партія Народної Дії «Надія»	1,27
Партія пенсіонерів України	1,27
«Нова політика»	1,25
ВО «Громада»	1,19
Партія захисту пенсіонерів України	1,19
«Прагматичний вибір»	1,13
«Справедливість»	1,13
«Правда»	1,07

6. Оцінка рівня ефективності політичної реклами партій

(1 – ефективність надзвичайно низька, а 7 – надзвичайно висока ефективність)

	Україна	Захід	Північ	Центр	Схід	Південь
Партія регіонів	4,57	3,86	4,08	4,77	5,29	5,23
ВО «Батьківщина»	3,51	3,18	3,55	3,46	3,76	3,70
Наша Україна	1,97	2,51	1,42	1,74	1,30	2,26
«Сильна Україна»	4,21	3,91	4,18	4,09	4,57	4,45
«Фронт змін»	3,52	3,63	3,35	3,84	3,30	3,47
Комуністична партія України	2,06	1,33	2,16	2,10	2,12	2,82
Народна партія	2,18	1,89	2,14	2,64	2,12	2,41
«За Україну»	2,04	2,53	3,85	1,46	1,31	1,35
Соціалістична партія України	1,74	1,68	2,06	1,58	1,64	1,73
Прогресивна соціалістична партія	1,46	1,31	1,27	1,21	1,75	1,69
Народний Рух України	1,67	2,00	1,53	1,50	1,28	1,68
Українська Народна партія	1,65	2,15	1,52	1,40	1,33	1,34
Єдиний центр	2,49	2,86	2,14	2,30	2,93	1,86
Європейська партія	1,75	2,43	1,06	1,36	1,39	1,58
ВО «Свобода»	2,76	4,05	1,76	2,89	1,86	1,86
«Реформи і порядок»	1,41	1,62	1,11	1,40	1,31	1,38
«Союз лівих сил»	1,53	1,19	1,24	1,21	1,19	2,62
УДАР	2,25	2,80	2,17	2,34	1,81	1,64
Республіканська партія України	1,21	1,25	1,00	1,13	1,19	1,31

	Україна	Захід	Північ	Центр	Схід	Південь
Соціал-демократична партія України (об'єднана)	1,20	1,17	1,00	1,12	1,28	1,29
«Громадянська позиція»	1,71	2,24	1,00	1,38	1,42	1,58
Народно-демократична партія	1,28	1,35	1,36	1,20	1,17	1,27
Християнсько-демократичний союз	1,58	1,78	1,21	1,54	1,22	1,86
Українська соціал-демократична партія	1,34	1,47	1,55	1,12	1,28	1,17
Українська партія	1,42	1,94	1,06	1,38	1,14	1,14
Партія вільних демократів	1,13	1,19	1,06	1,16	1,11	1,09
«Українська платформа»	1,27	1,56	1,27	1,17	1,08	1,11
«Відродження»	1,26	1,33	1,06	1,17	1,44	1,14
Молодіжна партія України	1,34	1,69	1,21	1,08	1,19	1,14
Громадянська партія «Пора»	1,69	2,44	1,33	1,12	1,17	1,46
Конгрес українських націоналістів	1,26	1,52	1,11	1,08	1,11	1,17

	АР Крим	Вінницька обл.	Волинська обл.	Донецька обл.	Закарпатська обл.
Партія регіонів	5,33	4,41	4,26	4,83	4,95
ВО «Батьківщина»	3,33	3,18	4,37	3,13	3,40
Наша Україна	1,63	1,94	2,58	1,15	1,85
«Сильна Україна»	3,67	3,26	4,68	4,30	5,00
«Фронт змін»	2,73	3,17	3,58	3,25	4,55
Комуністична партія України	3,79	1,88	1,28	2,35	1,50
Народна партія	1,69	1,81	2,06	2,15	2,40
«За Україну»	1,25	1,36	2,22	1,38	1,00
Соціалістична партія України	1,85	1,73	1,18	1,81	1,50
Прогресивна соціалістична партія	2,23	1,29	1,00	1,88	1,00
Народний Рух України	2,46	1,44	1,19	1,25	1,08
Українська Народна партія	1,46	1,27	1,47	1,25	1,50
Єдиний центр	1,57	2,06	2,83	3,10	6,20
Європейська партія	1,15	1,43	2,71	1,38	1,13
ВО «Свобода»	1,31	3,24	4,22	1,31	2,10
«Реформи і порядок»	1,33	1,43	1,89	1,25	1,64
«Союз лівих сил»	1,69	1,21	1,07	1,19	1,00
УДАР	1,38	2,83	1,53	1,13	3,50
Республіканська партія України	1,62	1,14	0,93	1,06	1,00
Соціал-демократична партія України (об'єднана)	1,58	1,14	0,93	1,13	1,00
«Громадянська позиція»	1,33	1,29	1,29	1,38	2,22
Народно-демократична партія	1,31	1,07	1,13	1,06	1,20
Християнсько-демократичний союз	1,33	1,79	1,71	1,13	1,00
Українська соціал-демократична партія	1,23	1,14	1,14	1,06	1,36
Українська партія	1,25	1,21	1,21	1,06	1,88
Партія вільних демократів	1,08	1,14	1,06	1,06	1,00
«Українська платформа»	1,08	1,21	1,07	1,06	1,17
«Відродження»	1,25	1,14	1,07	1,06	1,27
Молодіжна партія України	1,08	1,14	1,60	1,13	3,40
Громадянська партія «Пора»	1,25	1,13	1,47	1,19	1,08
Конгрес українських націоналістів	1,08	1,14	1,07	1,19	1,00

	Кіровоградська обл.	Львівська обл.	Одеська обл.	Сумська обл.
Партія регіонів	5,38	3,63	4,83	3,65
ВО «Батьківщина»	3,92	3,11	3,11	3,35
Наша Україна	1,45	3,11	1,33	1,26
«Сильна Україна»	5,31	3,63	5,61	3,55

	Кіровоградська обл.	Львівська обл.	Одеська обл.	Сумська обл.
«Фронт змін»	4,77	3,74	4,33	3,40
Комуністична партія України	2,38	1,14	2,53	1,80
Народна партія	3,75	1,72	3,06	1,75
«За Україну»	1,60	2,17	1,83	3,85
Соціалістична партія України	1,36	1,36	1,93	1,65
Прогресивна соціалістична партія	1,10	1,00	1,85	1,06
Народний Рух України	1,60	2,67	1,42	1,53
Українська Народна партія	1,60	1,83	1,45	1,06
Єдиний центр	2,64	1,89	1,58	1,95
Європейська партія	1,27	3,44	2,73	1,06
ВО «Свобода»	2,36	4,00	2,09	1,89
«Реформи і порядок»	1,36	1,56	1,45	1,11
«Союз лівих сил»	1,20	1,11	1,73	1,06
УДАР	1,55	2,67	1,27	1,11
Республіканська партія України	1,10	1,28	1,27	1,00
Соціал-демократична партія України (об'єднана)	1,09	1,00	1,18	1,00
«Громадянська позиція»	1,50	2,50	1,92	1,00
Народно-демократична партія	1,36	1,22	1,18	1,11
Християнсько-демократичний союз	1,20	1,44	1,55	1,21
Українська соціал-демократична партія	1,09	1,22	1,18	1,06
Українська партія	1,60	1,67	1,18	1,06
Партія вільних демократів	1,18	1,00	1,20	1,06
«Українська платформа»	1,10	1,11	1,18	1,11
«Відродження»	1,20	1,33	1,18	1,06
Молодіжна партія України	1,00	1,00	1,18	1,21
Громадянська партія «Пора»	1,10	4,67	1,27	1,33
Конгрес українських націоналістів	1,00	1,94	1,18	1,11

	Тернопільська обл.	Харківська обл.	Херсонська обл.	Чернігівська обл.
Партія регіонів	4,53	5,81	5,50	4,56
ВО «Батьківщина»	3,17	4,48	4,50	3,78
Наша Україна	3,06	1,45	3,26	1,59
«Сильна Україна»	3,41	4,86	4,00	4,89
«Фронт змін»	3,76	3,35	3,25	3,29
Комуністична партія України	1,63	1,90	2,35	2,59
Народна партія	2,25	2,10	2,35	2,63
«За Україну»	4,06	1,25	1,00	0
Соціалістична партія України	1,67	1,50	1,47	2,56
Прогресивна соціалістична партія	1,93	1,65	1,00	1,53
Народний Рух України	2,65	1,30	1,15	0
Українська Народна партія	3,81	1,40	1,14	2,07
Єдиний центр	3,31	2,76	2,29	2,38
Європейська партія	1,87	1,40	1,00	0
ВО «Свобода»	5,35	2,30	2,23	1,60
«Реформи і порядок»	1,64	1,35	1,36	0
«Союз лівих сил»	1,47	1,20	3,83	1,47
УДАР	2,69	2,33	2,13	3,29
Республіканська партія України	1,67	1,30	1,00	0
Соціал-демократична партія України (об'єднана)	1,64	1,40	1,13	0
«Громадянська позиція»	2,59	1,45	1,46	0
Народно-демократична партія	1,79	1,25	1,31	1,67
Християнсько-демократичний союз	2,50	1,30	2,67	0

	Тернопільська обл.	Харківська обл.	Херсонська обл.	Чернігівська обл.
Українська соціал-демократична партія	2,00	1,45	1,08	2,13
Українська партія	3,19	1,20	1,00	0
Партія вільних демократів	1,57	1,15	1,00	0
«Українська платформа»	2,63	1,10	1,08	1,47
«Відродження»	1,71	1,75	1,00	0
Молодіжна партія України	1,50	1,25	1,17	0
Громадянська партія «Пора»	1,88	1,15	1,79	0
Конгрес українських націоналістів	1,75	1,05	1,25	0

	АР Крим
«Союз»	5,30
«Руська Єдність»	4,88
Українська селянська демократична партія	4,00
Партія пенсіонерів України	3,00
«РОДИНА»	2,00

	Вінницька обл.
Партія «Совість України»	3,73
«Народна самооборона»	3,00
Партія «Єдність»	2,63

	Волинська обл.
Партія «Молода Україна»	4,00
УРП «Собор»	3,00
Партія зелених України	1,50
Аграрна партія	1,00
Всеукраїнська партія народної довіри	1,00
Солідарність жінок України	1,00

	Донецька обл.
«Нова політика»	4,00
«Руський блок»	3,00
«Велика Україна»	2,00

	Закарпатська обл.
Демократична партія угорців України	3,71
Партія екологічного порятунку «ЕКО+25%»	3,47
Партія зелених України	3,00
Партія промисловців та підприємців України	2,12
«КМКС» партія угорців України	2,00
Ліберальна партія України	1,43
«Сила і честь»	1,00

	Кіровоградська обл.
Солідарність жінок України	2,00
Християнсько-демократична партія України	2,00

	Львівська обл.
Республіканська Християнська партія	6,00
«Україна Соборна»	4,00

	Одеська обл.
«РОДИНА»	5,67
Партія промисловців та підприємців України	3,50
Партія зелених України	3,00
Всеукраїнська партія народної довіри	3,00

	Сумська обл.
Партія «Рідне місто»	4,15

	Чернігівська обл.
«Громадянська солідарність»	5,47
Партія зелених України	3,44
«Сила і честь»	2,53
Всеукраїнська партія трудящих	1,56
«Віче»	1,53
«Народна самооборона»	1,53
Партія пенсіонерів України	1,47
Християнсько-демократична партія України	1,47
«За права людини»	1,40
«Нова політика»	1,40
«Справедливість»	1,40
Партія захисту пенсіонерів України	1,40
Аграрна партія	1,33
ВО «Громада»	1,33
«Прагматичний вибір»	1,33
Партія Народної Дії «Надія»	1,33
«Правда»	1,27

7. Рейтинг центральних тем навколо, яких ведеться виборча кампанія

	%	Україна	Захід	Північ	Центр	Схід	Південь
Інфраструктура, ЖКГ та благоустрій		57,08	54,29	83,33	31,03	50	62,75
Соціально-економічний розвиток		16,82	11,43	5,55	41,37	22,5	13,73
Корупція		3,54	1,43	0	3,45	0	11,76
Євро-2012		0,44	1,42	0	0	0	0
Екологія		0,89	0	0	6,9	0	0
Земельні питання		0,44	0	0	3,45	0	0
Соціальний захист		3,98	4,29	0	3,45	10	1,96
Мовне питання		0,89	0	0	0	2,5	1,96
Політичне протистояння		2,21	2,86	2,78	0	5	0
Місцеві вибори, виборчі питання		4,42	14,29	0	0	0	0
Міське самоврядування		2,21	4,29	0	3,45	0	1,96
Ріст цін та інфляція		2,65	2,86	5,56	0	5	0
Регіональна ідентичність		0,89	0	0	0	0	3,92
Зовнішньо-політичні питання		0,89	1,42	0	3,45	0	0
Забудова, проблеми з власністю тощо		2,21	0	2,78	3,45	5	1,96
Інше		0,44	1,42	0	0	0	0

	%	АР Крим
Інфраструктура, ЖКГ та благоустрій		14,29
Соціально-економічний розвиток		28,57
Корупція		28,57
Мовне питання		7,14
Міське самоврядування		7,14
Регіональна ідентичність		14,29

	%	Вінницька обл.
Інфраструктура, ЖКГ та благоустрій		22,20
Соціально-економічний розвиток		50,00
Корупція		5,56
Земельні питання		5,56
Соціальний захист		5,56
Міське самоврядування		5,56
Зовнішньо-політичні питання		5,56

	%	Волинська обл.
Інфраструктура, ЖКГ та благоустрій		52,94
Соціально-економічний розвиток		11,77
Корупція		5,88
Соціальний захист		5,88
Політичне протистояння		5,88
Міські вибори, виборчі питання		5,88
Міське самоврядування		11,77

	%	Донецька обл.
Інфраструктура, ЖКГ та благоустрій		30,00
Соціально-економічний розвиток		40,00
Соціальний захист		10,00
Мовне питання		5,00
Політичне протистояння		10,00
Ріст цін та інфляція		5,00

	%	Закарпатська обл.
Інфраструктура, ЖКГ та благоустрій		65,00
Соціально-економічний розвиток		10,00
Соціальний захист		10,00
Ріст цін та інфляція		10,00
Інше		5,00

	%	Львівська обл.
Інфраструктура, ЖКГ та благоустрій		11,77
Соціально-економічний розвиток		11,77
Євро-2012		5,88
Політичне протистояння		5,88
Міські вибори, виборчі питання		52,94
Міське самоврядування		5,88
Зовнішньо-політичні питання		5,88

	%	Одеська обл.
Інфраструктура, ЖКГ та благоустрій		77,78
Соціально-економічний розвиток		16,67
Соціальний захист		5,55

8. Оцінка рівня активності бізнесу

(1 – майже не бере участі, а 7 – надзвичайно активно бере участь).

Україна	5,13
Захід	5,33
Північ	5,16
Центр	4,97
Схід	4,38
Південь	5,57

АР Крим	5,27
Вінницька обл.	4,43
Волинська обл.	5,84
Донецька обл.	4,25
Закарпатська обл.	5,15
Кіровоградська обл.	5,85
Львівська обл.	5,11
Одеська обл.	5,50
Сумська обл.	5,25
Тернопільська обл.	5,24
Харківська обл.	4,52
Херсонська обл.	5,85
Чернігівська обл.	5,06

9 Оцінка рівня використання різних типів ресурсів партіями у виборчій кампанії

(1 – не використовують, а 7 – найбільш активно використовують).

	Україна	Захід	Північ	Центр	Схід	Південь
ВНЗ, студенти	4,42	4,15	3,86	4,16	4,44	5,37
Волонтери	3,55	3,52	3,56	3,55	3,74	3,43
Громадські організації	3,6	3,31	4,14	3,19	3,67	3,86
Друковані ЗМІ	6,23	6,40	6,28	6,54	5,74	6,15
Радіо	5,23	5,47	4,64	5,97	4,74	5,20
Телебачення	6,19	6,36	5,81	6,32	5,86	6,38

	АР Крим	Вінницька обл.	Волинська обл.	Донецька обл.	Закарпатська обл.
ВНЗ, студенти	4,50	4,11	4,89	4,65	2,45
Волонтери	2,86	3,67	3,95	3,67	2,50
Громадські організації	3,27	3,00	3,47	3,00	2,35
Друковані ЗМІ	6,13	6,43	6,53	5,41	6,55
Радіо	3,87	5,74	5,47	4,59	4,20
Телебачення	6,07	6,23	6,84	5,55	6,15

	Кіровоградська обл.	Львівська обл.	Одеська обл.	Сумська обл.
ВНЗ, студенти	4,25	4,56	6,00	3,95
Волонтери	3,33	3,50	3,94	3,79
Громадські організації	3,50	3,53	4,29	3,74
Друковані ЗМІ	6,75	6,11	5,61	6,32
Радіо	6,42	6,05	5,31	4,89
Телебачення	6,50	6,26	6,72	5,89

	Тернопільська обл.	Харківська обл.	Херсонська обл.	Чернігівська обл.
ВНЗ, студенти	6,41	4,24	5,42	3,76
Волонтери	6,18	3,81	3,33	3,29
Громадські організації	6,28	4,38	3,94	4,59
Друковані ЗМІ	4,83	6,10	6,65	6,24
Радіо	4	4,90	6,10	4,35
Телебачення	4,31	6,19	6,30	5,71

10. Оцінка рівня застосування адміністративного ресурсу

(1 – застосування немає, а 7 – застосовується надзвичайно широко).

Україна	5,69
Захід	5,21
Північ	5,57
Центр	5,63
Схід	5,72
Південь	6,45

АР Крим	6,47
Вінницька обл.	5,65
Волинська обл.	4,95
Донецька обл.	5,41
Закарпатська обл.	5,3
Кіровоградська обл.	5,58
Львівська обл.	5,05
Одеська обл.	6,61
Сумська обл.	5,63
Тернопільська обл.	5,59
Харківська обл.	6,05
Херсонська обл.	6,3
Чернігівська обл.	5,5

11. Оцінка рівності доступу кандидатів та партій до ЗМІ

(1 – всі мають рівний доступ, а 7 – можливості доступу до медіа є суттєво обмежені).

Україна	4,39
Захід	4,12
Північ	4,7
Центр	3,89
Схід	4,6
Південь	4,7

АР Крим	5,20
Вінницька обл.	3,78
Волинська обл.	4,42
Донецька обл.	4,67
Закарпатська обл.	3,85
Кіровоградська обл.	4,08
Львівська обл.	4,05
Одеська обл.	4,39
Сумська обл.	4,84
Тернопільська обл.	4,17
Харківська обл.	4,52
Херсонська обл.	4,60
Чернігівська обл.	4,56

12. Оцінка рівня об'єктивності ЗМІ щодо висвітлення місцевих виборів

(1 – висвітлення цілком об'єктивне, а 7 – висвітлення надзвичайно суб'єктивне).

Україна	4,45
Захід	4,54
Північ	4,28
Центр	4,08
Схід	4,51
Південь	4,65

АР Крим	5,00
Вінницька обл.	3,74
Волинська обл.	3,58
Донецька обл.	4,54
Закарпатська обл.	5,60
Кіровоградська обл.	4,69
Львівська обл.	4,37
Одеська обл.	4,89
Сумська обл.	4,06
Тернопільська обл.	4,56
Харківська обл.	4,48
Херсонська обл.	4,16
Чернігівська обл.	4,50

13. Оцінка рівня залучення громадських організацій та ініціатив до виборчої кампанії

(1 – рівень надзвичайно низький, залучення практично немає, 7 – рівень залучення надзвичайно високий).

Україна	3,56
Захід	3,55
Північ	4,14
Центр	3,08
Схід	3,7
Південь	3,39

АР Крим	2,47
Вінницька обл.	2,91
Волинська обл.	3,56
Донецька обл.	3,45
Закарпатська обл.	3,20
Кіровоградська обл.	3,38
Львівська обл.	3,84
Одеська обл.	3,75
Сумська обл.	3,68
Тернопільська обл.	3,56
Харківська обл.	3,95
Херсонська обл.	3,80
Чернігівська обл.	4,69

14. Оцінка рівня залучення різних типів організацій до передвиборчої кампанії тими чи іншими політичними партіями та кандидатами

(1 – рівень надзвичайно низький, залучення практично немає, 7 – рівень залучення надзвичайно високий).

	Україна	Захід	Північ	Центр	Схід	Південь
Аналітичні центри, моніторингові ГО	4,83	4,46	4,31	3,64	4,74	4,49
Екологічні організації	2,56	2,34	2,26	2,43	2,98	2,81
Журналістські ГО	3,1	2,93	3,31	2,94	3,57	2,92
Молодіжні ГО	3,78	3,92	3,94	3,06	3,64	4,06
Неформальні ініціативи	2,63	2,62	3,03	1,96	2,56	2,80
Об'єднання, асоціації ГО	3,01	2,96	3,12	2,77	3,05	3,14
Організації національних меншин	2,37	2,24	1,85	1,83	2,55	3,08
Профспілки	2,82	2,17	2,89	3,03	3,44	3,08
Суспільно-політичні ГО	3,01	3,48	4,25	3,35	3,15	3,68
Творчі спілки	2,34	2,34	2,31	2,63	2,21	2,29

	АР Крим	Вінницька обл.	Волинська обл.	Донецька обл.	Закарпатська обл.
Аналітичні центри, моніторингові ГО	4,53	3,45	5,22	4,57	3,80
Екологічні організації	2,27	1,71	1,94	2,25	2,05
Журналістські ГО	2,33	3,14	2,83	3,33	2,60
Молодіжні ГО	3,13	2,74	4,06	3,48	3,15
Неформальні ініціативи	2,00	1,50	2,72	2,10	1,70
Об'єднання, асоціації ГО	2,20	2,17	3,00	2,63	1,84
Організації національних меншин	3,53	2,00	1,89	2,35	3,05
Профспілки	3,20	2,44	2,50	3,72	1,25
Суспільно-політичні ГО	2,60	2,72	3,89	2,61	2,35
Творчі спілки	1,87	2,53	2,11	1,78	1,40

	Кіровоградська обл.	Львівська обл.	Одеська обл.	Сумська обл.
Аналітичні центри, моніторингові ГО	3,92	4,94	4,81	3,79
Екологічні організації	3,38	2,72	3,13	1,95
Журналістські ГО	2,58	2,94	3,63	3,00
Молодіжні ГО	3,54	4,78	4,53	3,84
Неформальні ініціативи	2,58	2,72	2,87	3,11
Об'єднання, асоціації ГО	3,67	3,44	3,18	3,05
Організації національних меншин	1,58	2,00	3,13	2,00
Профспілки	3,85	2,39	2,53	2,68
Суспільно-політичні ГО	4,23	3,83	4,31	0
Творчі спілки	2,77	2,50	2,40	0

	Тернопільська обл.	Харківська обл.	Херсонська обл.	Чернігівська обл.
Аналітичні центри, моніторингові ГО	3,87	4,90	4,13	4,94
Екологічні організації	2,73	3,67	3,00	2,67
Журналістські ГО	3,73	3,81	2,76	3,69
Молодіжні ГО	2,73	3,81	4,37	4,06
Неформальні ініціативи	1,87	3,00	3,50	2,94
Об'єднання, асоціації ГО	3,6	3,43	3,84	3,20
Організації національних меншин	4,07	2,71	2,68	1,67
Профспілки	3,73	3,19	3,42	3,13
Суспільно-політичні ГО	3,47	3,62	4,00	4,25
Творчі спілки	3,67	2,57	2,53	2,31

15. Оцінка рівня використання політичними партіями та кандидатами співпраці з громадськими організаціями за напрямками діяльності

(1 – не використовується, 7 – використовується надзвичайно широко).

	Україна	Захід	Північ	Центр	Схід	Південь
Вулична агітація	3,9	4,04	4,24	4,29	3,70	3,35
Створення коаліцій на підтримку	3	3,11	2,68	2,80	3,36	2,90
Брендування під вибори (квазігромадські ініціативи)	3,48	3,46	4,03	2,93	3,11	3,75
Підтримка позиції певних кандидатів і партій	4,05	4,46	3,80	3,79	4,00	3,74

	АР Крим	Вінницька обл.	Волинська обл.	Донецька обл.	Закарпатська обл.
Вулична агітація	3,13	4,45	4,50	3,16	3,95
Створення коаліцій на підтримку	2,47	3,06	2,56	2,72	2,32
Брендування під вибори (квазігромадські ініціативи)	2,67	2,94	2,67	2,41	3,37
Підтримка позиції певних кандидатів і партій	3,07	3,20	4,17	3,63	5,30

	Кіровоградська обл.	Львівська обл.	Одеська обл.	Сумська обл.
Вулична агітація	4,00	3,16	4,00	4,53
Створення коаліцій на підтримку	2,42	4,06	3,38	2,58
Брендування під вибори (квазігромадські ініціативи)	2,92	3,53	4,00	3,37
Підтримка позиції певних кандидатів і партій	4,69	4,11	4,69	0

	Тернопільська обл.	Харківська обл.	Херсонська обл.	Чернігівська обл.
Вулична агітація	3,67	4,19	2,95	3,87
Створення коаліцій на підтримку	4,13	3,90	2,84	2,80
Брендування під вибори (квазігромадські ініціативи)	4,38	3,67	4,44	4,81
Підтримка позиції певних кандидатів і партій	4,69	4,33	3,47	3,80

РЕЗУЛЬТАТИ ДРУГОГО ТУРУ ЕКСПЕРТНОГО ОПИТУВАННЯ

1. Відповідність дня виборів та процесу встановлення результатів стандартам демократичних, вільних і чесних виборів

(1 – кампанія велася чесно, а 7 – кампанія велася з надзвичайною кількістю брудних технологій).

Україна	4,94
Захід	4,72
Північ	3,75
Центр	4,79
Схід	4,93
Південь	5,82

АР Крим	5,48
Вінницька обл.	5,19
Волинська обл.	4,27
Донецька обл.	4,9
Закарпатська обл.	4,85
Кіровоградська обл.	4,41
Львівська обл.	4,52
Одеська обл.	5,75
Сумська обл.	3,35
Тернопільська обл.	5,3
Харківська обл.	4,95
Херсонська обл.	6,25
Чернігівська обл.	4,65

2. Оцінка якості роботи виборчих комісій за результатами роботи у день виборів та під час встановлення підсумків голосування

(1 – найбільш негативна оцінка, а 7 – найбільш позитивна).

Україна	3,26
Захід	3,55
Північ	3,35
Центр	3,7
Схід	3,07
Південь	2,61

АР Крим	3,19
Вінницька обл.	3,76
Волинська обл.	3,86
Донецька обл.	3,24
Закарпатська обл.	3,75

Кіровоградська обл.	3,64
Львівська обл.	3,32
Одеська обл.	2,4
Сумська обл.	2,65
Тернопільська обл.	3,25
Харківська обл.	2,9
Херсонська обл.	2,2
Чернігівська обл.	3,41

3. Забезпечення законом про місцеві вибори справедливого представництва політичних сил у роботі виборчих комісій

	%	Так	В Україні це неможливо в принципі	Ні
Україна		6,4	13,6	79,9
Захід		4,8	12,0	83,1
Північ		5,0	25,0	70,0
Центр		19,5	12,2	68,3
Схід		4,8	11,9	83,3
Південь		1,6	9,8	88,5

АР Крим	0	4,8	95,2
Вінницька обл.	30,0	10,0	60,0
Волинська обл.	0	27,3	72,7
Донецька обл.	4,8	4,8	90,5
Закарпатська обл.	0	10,0	90,0
Кіровоградська обл.	9,5	14,3	76,2
Львівська обл.	4,5	4,5	90,9
Одеська обл.	0	10,0	90,0
Сумська обл.	5,0	25,0	70,0
Тернопільська обл.	15,8	5,3	78,9
Харківська обл.	4,8	19,0	76,2
Херсонська обл.	5,0	15,0	80,0
Чернігівська обл.	5,9	29,4	64,7

4. Реалізація очікувань бізнесу від своєї участі у виборчих перегонах

(1 – жодні очікування не справдилися, а 7 – всі очікування бізнесу справдилися).

Україна	3,94
Захід	3,73
Північ	4,8
Центр	4
Схід	3,81
Південь	4,11

АР Крим	4,44
Вінницька обл.	3,71
Волинська обл.	3,77
Донецька обл.	3,86
Закарпатська обл.	4,5
Кіровоградська обл.	4,27
Львівська обл.	3,55
Одеська обл.	3,8
Сумська обл.	4,8
Тернопільська обл.	3,1
Харківська обл.	3,76
Херсонська обл.	4,11
Чернігівська обл.	3,56

5. Оцінка рівня застосування адміністративного ресурсу (перебіг головування у день виборів та процес встановлення результатів)

(1 – застосування немає, а 7 – застосовується надзвичайно широко).

Україна	5,22
Захід	4,75
Північ	4,85
Центр	5,47
Схід	5,45
Південь	5,85

АР Крим	6,1
Вінницька обл.	5,67
Волинська обл.	5,32
Донецька обл.	5,71
Закарпатська обл.	3,9
Кіровоградська обл.	5,27
Львівська обл.	4,23
Одеська обл.	5,65
Сумська обл.	4,85
Тернопільська обл.	5,55
Харківська обл.	5,19
Херсонська обл.	5,8
Чернігівська обл.	4,59

6. Визначальний чинник здобуття переможного результату

%	Україна	Захід	Північ	Центр	Схід	Південь
Якісний зміст повідомлень політичної реклами (гасла, обіцянки)	10,5	10,7	0	14	9,5	9,8
Зустрічі з виборцями	23,2	17,9	55	20,9	19	21,3
Мітинги, вуличні заходи	5,2	4,8	5	0	11,9	4,9
Кампанія «від дверей до дверей»	16,9	23,8	20	20,9	14,3	9,8
Розважальні заходи	2,6	4,8	5	0	2,4	1,6
Зовнішня реклама	24,7	28,6	0	55,8	7,1	16,4
Реклама в друкованих ЗМІ	14,6	16,7	10	18,6	14,3	9,8
Реклама на радіо	2,6	4,8	0	4,7	0	1,6
Реклама на телебаченні	29,2	19	35	37,2	45,2	24,6
Реклама в інтернет-ЗМІ	2,2	2,4	0	0	0	4,9
Роздача заохочувальних подарунків	24,7	25	10	23,3	11,9	39,3
Ідеологічна позиція	24	40,5	20	2,3	31	18
Використання адмінресурсу	67,8	50	55	76,7	76,2	88,5
Інше	31,8	34,5	15	20,9	35,7	31,1

%	АР Крим	Вінницька обл.	Волинська обл.	Донецька обл.	Закарпатська обл.	Кіровоградська обл.
Якісний зміст повідомлень політичної реклами (гасла, обіцянки)	9,5	19	4,5	14,3	10	9,1
Зустрічі з виборцями	23,8	4,8	18,2	19	30	36,4
Мітинги, вуличні заходи	4,8	0	9,1	0	0	0
Кампанія «від дверей до дверей»	9,5	14,3	13,6	14,3	30	27,3
Розважальні заходи	4,8	0	0	0	0	0
Зовнішня реклама	28,6	71,4	22,7	14,3	40	40,9
Реклама в друкованих ЗМІ	23,8	33,3	9,1	28,6	40	4,5
Реклама на радіо	0	9,5	0	0	0	0
Реклама на телебаченні	28,6	38,1	36,4	38,1	5	36,4
Реклама в інтернет-ЗМІ	4,8	0	4,5	0	0	0
Роздача заохочувальних подарунків	14,3	23,8	18,2	0	40	22,7
Ідеологічна позиція	14,3	0	27,3	33,3	5	4,5
Використання адмінресурсу	85,7	76,2	77,3	76,2	40	77,3
Інше	19	19	40,9	33,3	45	22,7

%	Львівська обл.	Одеська обл.	Сумська обл.	Тернопільська обл.	Харківська обл.	Херсонська обл.	Чернігівська обл.
Якісний зміст повідомлень політичної реклами (гасла, обіцянки)	22,7	15	0	5	4,8	5	17,6
Зустрічі з виборцями	13,6	20	55	10	19	20	35,3
Мітинги, вуличні заходи	0	5	5	10	23,8	5	5,9
Кампанія «від дверей до дверей»	27,3	15	20	25	14,3	5	0
Розважальні заходи	9,1	0	5	10	4,8	0	0
Зовнішня реклама	9,1	10	0	45	0	10	29,4
Реклама в друкованих ЗМІ	0	5	10	20	0	0	17,6
Реклама на радіо	4,5	5	0	15	0	0	0
Реклама на телебаченні	18,2	35	35	15	52,4	10	29,4
Реклама в інтернет-ЗМІ	0	5	0	5	0	5	5,9
Роздача заохочувальних подарунків	31,8	55	10	10	23,8	50	23,5
Ідеологічна позиція	63,6	35	20	65	28,6	5	5,9
Використання адмінресурсу	22,7	90	55	60	76,2	90	52,9
Інше	40,9	25	15	10	38,1	50	58,8

7. Визначальний чинник здобуття переможного результату: інше

По Україні	%
Псевдосоціологія	1,2
Цілеспрямований благоустрій	7,4
Партійний бренд	23,5
Низька явка	19,8
Особливості закону	4,9
Маніпуляції та фальсифікації	43,2
Разом	100,0

8. Оцінка важливості підтримки певних політичних партій або кандидатів тими чи іншими ЗМІ

(1 – не важливо взагалі, 7 – надзвичайно важливо).

	Національні ЗМІ	Місцеві друковані ЗМІ	Місцеві інтернет-ЗМІ	Місцеве телебачення	Місцеве радіо
Україна	4,58	4,77	3,10	4,91	3,53
Захід	4,49	4,76	2,99	4,78	3,59
Північ	3,06	4,65	2,53	4,32	2,42
Центр	4,78	5,21	3,05	4,76	3,85
Схід	4,63	4,70	3,43	5,35	3,98
Південь	4,83	4,67	3,13	5,30	3,46

	Національні ЗМІ	Місцеві друковані ЗМІ	Місцеві інтернет-ЗМІ	Місцеве телебачення	Місцеве радіо
АР Крим	4,76	5,48	3,30	6,05	3,81
Вінницька обл.	4,05	4,70	2,71	4,55	4,26
Волинська обл.	5,18	4,38	3,24	4,95	3,05
Донецька обл.	5,05	4,90	3,10	4,55	3,55
Закарпатська обл.	3,80	5,40	1,85	4,30	2,74
Кіровоградська обл.	5,41	5,68	3,32	4,95	3,50
Львівська обл.	3,91	4,27	3,18	4,77	4,05
Одеська обл.	4,53	3,65	3,59	5,71	2,88
Сумська обл.	3,06	4,65	2,53	4,32	2,42
Тернопільська обл.	5,18	5,13	3,81	5,12	4,65
Харківська обл.	4,20	4,50	3,75	6,15	4,40
Херсонська обл.	5,15	4,68	2,53	4,11	3,58
Чернігівська обл.	5,12	4,41	3,53	4,29	2,94

9. Оцінка рівня впливу громадських організацій на результати голосування

(1 – рівень надзвичайно низький, впливу практично немає, 7 – рівень надзвичайно високий, вплив був визначальний).

Україна	2,15
Захід	2,05
Північ	2,05
Центр	2,05
Схід	2,38
Південь	2,16

АР Крим	2,38
Вінницька обл.	2,05
Волинська обл.	2,32
Донецька обл.	2
Закарпатська обл.	1,75
Кіровоградська обл.	2,05
Львівська обл.	1,86
Одеська обл.	2,15
Сумська обл.	2,05
Тернопільська обл.	2,25
Харківська обл.	2,76
Херсонська обл.	1,95
Чернігівська обл.	2,41

%	АР Крим	Вінницька обл.	Волинська обл.	Донецька обл.
Пропорційна, відкриті списки	5,3	0,0	16,7	15,0
Змішана	36,8	18,8	33,3	35,0
Мажоритарна	5,3	56,3	27,8	15,0
Пропорційна	42,1	25,0	22,2	25,0
Змішана, відкриті списки	5,3	0,0	0,0	0,0
Змішана, самовисування	0,0	0,0	0,0	5,0
Мажоритарна, висунення від партій	0,0	0,0	0,0	0,0
Змішана, відкриті списки, самовисування	0,0	0,0	0,0	0,0
Будь-яка, за умови чесних правил	0,0	0,0	0,0	0,0
Інша	5,3	0,0	0,0	5,0
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0

%	Закарпатська обл.	Кіровоградська обл.	Львівська обл.	Одеська обл.	Сумська обл.
Пропорційна, відкриті списки	0,0	0,0	0,0	23,5	0,0
Змішана	50,0	27,3	45,0	17,6	36,8
Мажоритарна	10,0	27,3	30,0	11,8	26,3
Пропорційна	20,0	36,4	10,0	23,5	36,8
Змішана, відкриті списки	15,0	4,5	0,0	0,0	0,0
Змішана, самовисування	5,0	0,0	10,0	5,9	0,0
Мажоритарна, висунення від партій	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Змішана, відкриті списки, самовисування	0,0	0,0	5,0	0,0	0,0
Будь-яка, за умови чесних правил	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Інша	0,0	4,5	0,0	17,6	0,0
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

%	Тернопільська обл.	Харківська обл.	Херсонська обл.	Чернігівська обл.
Пропорційна, відкриті списки	11,8	0,0	22,2	21,4
Змішана	23,5	0,0	5,6	28,6
Мажоритарна	41,2	63,2	33,3	21,4
Пропорційна	17,6	21,1	16,7	21,4
Змішана, відкриті списки	5,9	0,0	0,0	0,0
Змішана, самовисування	0,0	0,0	0,0	7,1
Мажоритарна, висунення від партій	0,0	5,3	5,6	0,0
Змішана, відкриті списки, самовисування	0,0	0,0	0,0	0,0
Будь-яка, за умови чесних правил	0,0	0,0	5,6	0,0
Інша	0,0	10,5	11,1	0,0
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0

12. Оптимальна виборча система для виборів: у районну раду

%	Україна	Захід	Північ	Центр	Схід	Південь
Пропорційна, відкриті списки	5,9	7,0	0,0	2,7	0,0	9,4
Змішана	19,1	31,0	10,0	27,0	12,5	7,5
Мажоритарна	54,2	39,4	60,0	56,8	57,5	67,9
Пропорційна	10,2	8,5	25,0	10,8	15,0	3,8
Змішана, відкриті списки	0,4	0,0	0,0	0,0	2,5	0,0
Змішана, самовисування	1,7	4,2	0,0	0,0	2,5	0,0
Мажоритарна, висунення від партій	0,8	1,4	0,0	0,0	2,5	0,0
Змішана, відкриті списки, самовисування	1,3	4,2	0,0	0,0	0,0	0,0
Будь-яка, за умови чесних правил	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0	1,9
Інша	5,9	4,2	5,0	2,7	7,5	9,4
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

%	АР Крим	Вінницька обл.	Волинська обл.	Донецька обл.
Пропорційна, відкриті списки	0,0	0,0	10,5	0,0
Змішана	20,0	20,0	26,3	23,8
Мажоритарна	70,0	60,0	36,8	47,6
Пропорційна	5,0	20,0	21,1	14,3
Змішана, відкриті списки	0,0	0,0	0,0	4,8
Змішана, самовисування	0,0	0,0	0,0	4,8
Мажоритарна, висунення від партій	0,0	0,0	0,0	0,0
Змішана, відкриті списки, самовисування	0,0	0,0	0,0	0,0
Будь-яка, за умови чесних правил	0,0	0,0	0,0	0,0
Інша	5,0	0,0	5,3	4,8
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0

%	Закарпатська обл.	Кіровоградська обл.	Львівська обл.	Одеська обл.	Сумська обл.
Пропорційна, відкриті списки	0,0	4,5	0,0	25,0	0,0
Змішана	47,4	31,8	26,3	0,0	10,0
Мажоритарна	15,8	54,5	57,9	56,3	60,0
Пропорційна	0,0	4,5	5,3	0,0	25,0
Змішана, відкриті списки	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Змішана, самовисування	10,5	0,0	5,3	0,0	0,0
Мажоритарна, висунення від партій	5,3	0,0	0,0	0,0	0,0
Змішана, відкриті списки, самовисування	10,5	0,0	5,3	0,0	0,0
Будь-яка, за умови чесних правил	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Інша	10,5	4,5	0,0	18,8	5,0
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

%	Тернопільська обл.	Харківська обл.	Херсонська обл.	Чернігівська обл.
Пропорційна, відкриті списки	21,4	0,0	5,9	20,0
Змішана	21,4	0,0	0,0	13,3
Мажоритарна	50,0	68,4	76,5	53,3
Пропорційна	7,1	15,8	5,9	6,7
Змішана, відкриті списки	0,0	0,0	0,0	0,0
Змішана, самовисування	0,0	0,0	0,0	0,0
Мажоритарна, висунення від партій	0,0	5,3	0,0	0,0
Змішана, відкриті списки, самовисування	0,0	0,0	0,0	0,0
Будь-яка, за умови чесних правил	0,0	0,0	5,9	0,0
Інша	0,0	10,5	5,9	6,7
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0

13. Оптимальна виборча система для виборів: у міську раду

%	Україна	Захід	Північ	Центр	Схід	Південь
Пропорційна, відкриті списки	5,8	2,7	0,0	2,7	7,5	10,9
Змішана	13,2	20,0	0,0	13,5	7,5	12,7
Мажоритарна	62,4	58,7	75,0	70,3	70,0	58,2
Пропорційна	5,8	4,0	5,0	8,1	5,0	5,5
Змішана, відкриті списки	0,8	0,0	0,0	0,0	2,5	0,0
Змішана, самовисування	2,9	6,7	0,0	0,0	2,5	0,0
Мажоритарна, висунення від партій	1,7	2,7	0,0	0,0	2,5	1,8
Змішана, відкриті списки, самовисування	1,2	4,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Будь-яка, за умови чесних правил	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0	1,8
Інша	5,8	1,3	20,0	5,4	2,5	9,1
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

%	АР Крим	Вінницька обл.	Волинська обл.	Донецька обл.
Пропорційна, відкриті списки	0,0	0,0	10,5	9,5
Змішана	20,0	12,5	21,1	9,5
Мажоритарна	75,0	75,0	57,9	61,9
Пропорційна	0,0	6,3	10,5	4,8
Змішана, відкриті списки	0,0	0,0	0,0	4,8
Змішана, самовисування	0,0	0,0	0,0	4,8
Мажоритарна, висунення від партій	0,0	0,0	0,0	0,0
Змішана, відкриті списки, самовисування	0,0	0,0	0,0	0,0
Будь-яка, за умови чесних правил	0,0	0,0	0,0	0,0
Інша	5,0	6,3	0,0	4,8
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0

